TYTO ALBA

milan kundera

Nemirtingumas

TYTO ALBA

milan kundera

Nemirtingumas

ROMANAS

Iš čekų kalbos vertė
Almis Grybauskas

VILNIUS

UDK 885.0(44)-3
Ku-183

Milan KUNDERA
NESMRTELNOST
Atlantis, Brno, 1993

2-asis leidimas

ISBN 9986-16-326-9

PIRMA DALIS

Veidas

1

Tai poniai galėjo būti šešiasdešimt–šešiasdešimt penkeri. Žiūrėjau į ją nuo gulto prie baseino gimnastikos klube, įsikūrusiame viršutiniame modernaus pastato aukšte, kur pro didžiulius langus regėti visas Paryžius. Laukiau profesoriaus Avenarijaus, su kuriuo kartais susieiname čia pokalbio. Tačiau profesorius nesirodė, ir aš žiūrėjau į moterį; stovėjo baseine iki pusės nugrimzdus į vandenį ir žvelgė aukštyn į jauną apsirengusį instruktorių, mokantį ją plaukti. Jis įsakinėjo, o ji turėjo laikytis įsikibus baseino krašto ir giliai kvėpuoti. Užduotį vykdė uoliai, atrodė, nelyg iš vandenų aidėtų seno garinio lokomotyvo gaudesys (šiandien jau užmirštas idiliškas garsas, kurio negirdėjusiems jo neaprašysi kitaip nei prie baseino krašto garsiai įkvepiančios ir iškvepiančios ponios balso). Žiūrėjau į ją kaip užkerėtas. Atrodė truputį juokinga (instruktoriui irgi, nes jo lūpų kampučiai be perstojo trūkčiojo); paskui mane pašaukė kažkoks pažįstamas ir nukreipė dėmesį. Kai po kiek laiko vėl atsigręžiau, pratimai buvo baigti. Vien maudymosi kostiumėliu ji ėjo išilgai baseino. Prasilenkė su instruktoriumi ir žengusi trejetą penketą žingsnių atsisuko, nusišypsojo jam ir pamojo. Man persmelkė širdį. Dvidešimtmetės šypsena ir mostas! Ranka sklendė žaviu lengvumu. Nelyg žaisdama su mylimuoju sviestų jam spalvotą kamuolį. Ir šypsena, ir gestas buvo pilni žavesio ir elegancijos, nors veidas ir kūnas jau seniai to sto-

kojo. Gesto žavesys grimzdėjo nežaviame kūne. Tačiau moteris, nors ir žinodama jau nesanti graži, tą akimirką užsimiršo. Tam tikra savo esybės dalimi vĩsi esam anapus laiko. Ir gal tik išimtinėm akimirkom suvokiame savo amžių, o didesnę laiko dalį būnam beamžiai. Kad ir kaip būtų, tą mirksnį, kai atsisuko, nusišypsojo ir pamojo jaunam instruktoriui (tasai neišlaikė ir prunkštelėjo), ji savo amžiaus nesuvokė. Tuo gestu akimirką atsiskleidė ir nutvieskė mane kažkokia, nepriklausanti nuo laiko, josios žavesio esencija. Neįprastai susijaudinau. Galvon staiga šovė žodis Anjė. Niekada nepažinojau moters tokiu vardu.

2

Saldžiai snūduriuodamas tysau lovoje. Jau pirmąkart pabudęs, šeštą valandą, siekteliu prie pagalvės gulinčio mažo tranzistoriaus ir įjungiu. Skaitomos pirmosios ryto žinios, vos skiriu žodžius, vėl užmiegu, ir pranešėjų sakiniai virsta sapnais. Tai gražiausia miego dalis, maloniausia dienos įžanga: radijo dėka galiu stebėti miego ir būdravimo kaitą, nuostabias sūpynes tarp įmygio ir budėjimo, to jau visiškai pakanka, kad nesigailėtumei gimęs. Ar man tik sapnuojasi, ar išties esu operoje ir matau du dainininkus riterių kostiumais, dainuojančius apie šios dienos orus? Kodėl nedainuoja apie meilę? Ir tuoj pat dingteli, kad tai pranešėjai, jie jau nedainuoja, o juokais pertraukinėja vienas kitą:

– Bus karšta diena, tvanku, audros, – sako pirmasis, o antrasis koketiškai klausia:

– Tikrai?

Pirmasis balsas irgi koketiškai atsako:

– *Mais oui*. Atleisk, Bernarai, bet taip jau bus. Turime ištverti.

Bernaras garsiai juokiasi ir sako:

– Tai bausmė už mūsų nuodėmes.

Ir pirmasis balsas:

– Kodėl, Bernarai, aš turiu kentėti už tavo nuodėmes?

Dabar Bernaras dar garsiau juokiasi, kad visi klausytojai suprastų, apie kokias nuodėmes kalbama, ir aš jam pritariu:

tai vienintelis mūsų didis noras, – te visi laiko mus didžiai nuodėmingais! Tebus mūsų ydos prilygintos uraganams, audroms ir liūtims! Te šiandien prancūzai, išskleisdami skėčius, prisimins dviprasmį Bernaro juoką ir pavydės jam! Pasuku rankenėlę, ieškodamas gretimos stoties, nes į besiartinantį snaudulį noriu pasiimti įdomesnių vaizdinių. Per gretimą stotį moters balsas skelbia, kad bus karšta diena, tvanku, audros, o aš džiaugiuosi, kad Prancūzijoje turime tiek radijo stočių ir visos tuo pat metu sako tą patį. Harmoningas laisvės ir uniformos sambūvis, ko bereikia žmonijai? Ir vėl pasuku rankenėlę ten, kur prieš akimirką Bernaras demonstravo savąsias nuodėmes, bet dabar čia jau kitas balsas gieda apie naują *Renault* markės modelį, suku toliau, o ten moterų choras garbina kailių pardavimo karštinę, grįžtu atgal prie Bernaro stoties, dar nugirstu paskutinius taktus *Renault* automobiliui skirto himno, ir greit prabyla patsai Bernaras. Pradainiui, kartodamas tilstančią reklamos melodiją, jis praneša, kad ką tik išėjusi nauja, jau šimtas septynioliktoji Ernesto Hemingvėjaus biografija, šįkart tikrai labai reikšminga, nes joje tvirtinama, jog per visą gyvenimą Hemingvėjus nėra pasakęs nė vieno tiesos žodžio. Perdėjęs Pirmajame pasauliniame kare patirtų žaizdų skaičių ir apsimetinėjęs didžiu suvedžiotoju, nors ir įrodyta, kad 1944-ųjų rugpjūtį, o paskui vėl nuo 1959-ųjų liepos buvo visiškas impotentas.

– Ar tikrai? – juokiasi kitas balsas, ir Bernaras koketiškai atsako:

– *Mais oui...* – ir vėl visi esame operos scenoje, su mumis čia ir impotentas Hemingvėjus, ir staiga kažkoks labai rimtas balsas pasakoja apie pastarosiomis savaitėmis visą Prancūziją dominantį teismo procesą: dėl blogai atliktos narkozės ligonė mirusi per pačią paprasčiausią operaciją. Todėl organizacija, užsimojusi ginti tuos, kuriuos ji vadina „konsumen-

tais", siūlanti, kad ateity visos operacijos būtų filmuojamos ir filmai dedami į archyvą. Tiktai taip, tikina „konsumentų gynimo organizacija", galima garantuoti prancūzams, jog teismas deramai atkeršys už juos, mirusius ant operacinės stalo. Vėl užmiegu.

Kai atsibudau, buvo beveik pusė devynių, ir ėmiau vaizduotis Anję. Guli plačioje lovoje, kaip ir aš. Dešinė pusė tuščia. Kažin kas jos vyras? Matyt, kažkas, šeštadieniais anksti išeinantis iš namų. Todėl ji viena ir saldžiai sūpuoja tarp įmygio ir budėjimo.

Pagaliau atsikėlė. Priešais, kaip gandras ant ilgos kojos, stovi televizorius. Permetė per jį savo marškinius, kurie kaip balta rauktinė uždanga užklojo ekraną. Dabar stovi prie lovos, ir pirmąkart matau ją nuogą. Ją, Anję, savo romano heroję. Negaliu atplėšti akių nuo tos gražios moters, o ji, tarsi pajutusi mano žvilgsnį, nubėga į gretimą kambarį apsirengti.

Kas yra Anjė?

Kaip Ieva atsirado iš Adomo šonkaulio, kaip Venera gimė iš jūros putų, taip Anjė kilo iš gesto šešiasdešimtmetės damos, prie baseino pamojusios plaukimo instruktoriui, tai jos bruožai jau blunka mano atmintyje. Tas gestas anuomet pažadino many aitrų nesuprantamą ilgesį – ir iš ilgesio kilo pavidalas moters, kurią vadinu Anjė.

Bet ar žmogus, tuo labiau romano personažas, nėra laikomas vienatine, nepakartojama būtybe? Tad kaip įmanoma, kad gestas, susijęs su vienu žmogumi, apibūdinantis jį, esąs jo asmeninio žavesio dalis, tapo visiškai kito žmogaus ir mano svajų apie jį pagrindu? Verta tai pasvarstyti.

Nuo akimirkos, kai žemėje pasirodė pirmasis žmogus, čia gyventa per aštuoniasdešimt milijardų žmonių, tačiau sunku patikėti, kad kiekvienas jų turėjo savą gestų repertuarą. Tai tiesiog aritmetiškai neįmanoma. Be abejonės, pasaulyje

gestų kur kas mažiau nei individų. Šis konstatavimas verčia mus daryti šokiruojančią išvadą: gestas yra individualesnis nei individas. Tai galima būtų išreikšti šitaip: daug žmonių, mažai gestų.

Pradžioje, kalbėdamas apie damą prie baseino, sakiau, kad „tuo gestu akimirką atsiskleidė ir nutvieskė mane kažkokie, nepriklausantys nuo laiko, josios žavesio kerai". Aną akimirksnį taip ir maniau, tačiau klydau. Gestas neatskleidė jokių tos damos kerų, greičiau galima būtų tarti, jog toji dama leido man patirti vieno gesto žavesį. Nes juk nedera laikyti gesto individo išraiška ar jo kūriniu (kadangi nė vienas žmogus nepajėgus sukurti absoliučiai originalaus ir vien tik jam priklausančio gesto), tuolab įrankiu; priešingai, greičiau jau gestams mes esame nelyg įrankiai, įkūnytojai, platintojai.

Anjė buvo jau apsirengusi ir nuėjo į prieangį. Gretimame kambaryje aidėjo neaiškūs garsai, iš kurių nusprendė, kad jos duktė ką tik atsikėlė. Paspartino žingsnį, tarsi norėdama išvengti susitikimo, ir išėjo į koridorių. Lifte nuspaudė pirmojo aukšto mygtuką. Liftas ne pajudėjo, o pradėjo trūkčioti vietoje tarsi švento Vito šokio ištiktas žmogus. Nebe pirmą kartą nustebino ją savo kaprizais. Kartą, kai norėjo leistis, jis ėmė kilti, kitąkart nenorėjo atverti durų ir pusę valandos ją laikė įkalinęs. Dingojosi jai, kad jis nori dėl kažko susitarti arba savo šiurkščiais nebylaus žvėries ženklais pranešti jai ką nors svarbaus. Jau keletą kartų skundės dėl jo namų prižiūrėtojai, bet su kitais nuomininkais liftas elgėsi normaliai ir padoriai, tad prižiūrėtoja Anjė kivirčą su liftu laikė jų asmeniniu reikalu ir atsisakė jį apžiūrėti. Dabar neliko nieko kito, tik leistis žemyn laiptais. Vos Anjė nulipo keletą pakopų, liftas nusiramino ir nuvažiavo paskui ją.

Šeštadienis Anjė visada buvo labiausiai varginanti diena. Polis, jos vyras, išeidavo prieš septintą ir likdavo pietaut su

kuriuo nors bičiuliu, o ji tą laisvą dieną atlikdavo tūkstančius pareigų, daug nemalonesnių nei josios tarnyba: turėdavo eiti į paštą ir pusvalandį mindžikuoti eilėje, apsipirkt parduotuvėje, kur susiginčydavo su pardavėja ir sugaišdavo prie kasos, paskambinti instaliuotojui ir maldauti, kad ateitų tiksliai sutartą valandą ir jai netektų dėl jo visą dieną kiurksot namie. Be viso šito, dar stengdavosi surast akimirką, kad atsigautų saunoje, kur nebūdavo lankiusis visą savaitę, o pavakarę leisdavo su dulkių siurbliu ir skuduru, nes penktadieniais ateinanti valytoja dirbo vis nerangiau.

Tačiau šis šeštadienis skyrėsi nuo kitų: lygiai prieš penketą metų mirė tėvas. Prieš akis iškilo vaizdas: tėvas sėdi, palinkęs prie krūvos suplėšytų nuotraukų, o Anjė sesuo šaukia: „Kodėl draskai mamytės fotografijas!" Anjė užstoja tėvą, ir seserys, staigios neapykantos apimtos, puola kivirčytis.

Įsėdo į prie namų pastatytą automobilį.

3

Liftas užkėlė ją į viršutinį modernaus pastato aukštą. Čia buvo klubas su gimnastikos sale, dideliu plaukiojimo baseinu, mažu povandeninio masažo baseinu, sauna, turkiška pirtimi ir atsiveriančiu vaizdu į Paryžių. Rūbinėje iš garsiakalbių griaudėjo roko muzika. Kai pradėjo lankytis čia prieš dešimtmetį, klubas turėjo nedaug narių – buvo labai rami vietelė. Metai iš metų klubas vis labiau klestėjo: daugėjo stiklo ir šviestuvų, dirbtinių gėlių ir kaktusų, gausėjo garsiakalbių ir muzikos, kuo toliau, tuo daugiau atsirado žmonių, kurie staiga ėmė dar ir dvejintis, atsispindėdami milžiniškuose veidrodžiuose, kuriais vieną dieną klubo valdyba nutarė nukabinėti visas gimnastikos salės sienas.

Žengė prie spintelės ir pradėjo nusirenginėti. Netoliese girdėjos dviejų moterų pokalbis. Viena jų tyliu ir lėtu altu skundėsi, kad josios vyras palieka išmėtęs visus savo daiktus: knygas, kojines, laikraščius, net degtukus ir pypkę. Antroji kalbėjo sopranu ir dukart greičiau; prancūzų įprotis paskutinį sakinio skiemenį tarti oktava aukščiau jos kalbą darė panašią į pasipiktinusį vištos kudakavimą:

– Tu mane liūdini! Man tai visai nepatinka! Tu mane liūdini! Turi aiškiai jam duot suprasti! Neturi šito jam leisti! Juk tai tavo namai! Turi jam griežtai parodyti! Negali šito jam leisti!

Antroji, tarsi draskoma prieštaringų jausmų draugei, kurios autoritetą pripažino, ir vyrui, kurį mylėjo, melancholiškai aiškino:

– Kad jis jau toks. Jis visada viską svaido kur papuola.

– Tai turi liautis! Tai tavo namai! Jis negali sau leisti! Turi jam aiškiai duoti suprasti! – vėl tarškė pirmoji.

Anjė nedalyvaudavo tokiuose pokalbiuose; niekada blogai neatsiliepdavo apie Polį, nors ir suprato taip atsiribojanti nuo kitų moterų. Pažvelgė plonojo balso link: tai buvo jauna mergina šviesiais plaukais ir angelišku veidu.

– Ne, ne! Žinok, turi teisę! Jisai negali taip elgtis! – tęsė mergina, ir Anjė pastebėjo, kad kalbėdama ji greitai sukioja galvą iš kairės į dešinę ir atgal, tuo pat metu pakeldama pečius ir antakius, tarsi demonstruodama piktoką nuostabą, jog kažkas nenori pripažinti žmogiškųjų jos draugės teisių. Pažinojo šį gestą: šitaip sukioja galvą, taip kilnoja pečius ir antakius jos duktė Brigita.

Anjė nusirengė, užrakino spintelę ir pro sukamąsias duris išėjo į plytelėmis klotą holą, kur vienoje pusėje buvo dušai, o kitoje – stiklinės durys į sauną. Ten ant medinių suolų buvo tirštai pritūpę moterų. Kai kurios buvo sulindusios į savotiškus plastmasinius apdarus, sudarančius ant jų kūnų (arba tam tikrų kūno dalių, dažniausiai pilvo ir užpakalio) hermetiškas zonas, kur kūnas labiau prakaituoja – moterys tikėjo taip greičiau suliesėsiančios.

Užlipo ant aukščiausio suolo, kur dar buvo vietos. Atsirėmė į sieną ir užsimerkė. Čia nesiekė muzikos griausmas, bet vienos per kitą kalbančių moterų balsai nebuvo nė kiek tylesni. Saunon įžengė jauna nepažįstama moteris ir jau nuo slenksčio pradėjo visoms įsakinėti; vertė jas susėsti arčiau, palinko prie kubilo ir šliūkštelėjo vandens ant akmenų, kad tie net ėmė šnypšti. Viršun šovė karštas garas, šalia Anjė sė-

dinti moteris skausmingai perkreipė veidą ir pridengė jį rankomis. Nepažįstamoji tai pamatė ir paskelbė:

– Mėgstu karštą garą, bent jaučiu, kad esu saunoj, – įsispraudė tarp dviejų nuogų kūnų ir tuoj prakalbo apie vakarykštę televizijos laidą, kurioje dalyvavo neseniai savo prisiminimus išleidęs garsus biologas. – Buvo nuostabus, – sakė ji.

Kita moteris noriai pritarė:

– Taip! Ir toks kuklus!

Į tai nepažįstamoji:

– Kuklus? Tai net nepastebėjote, jog tas žmogus be galo išdidus? Bet išdidumas man patinka! Dievinu išdidžius žmones!

Ir atsisuko į Anjė:

– Gal ir jums atrodė kuklus?

Anjė atsakė nemačiusi laidos, o nepažįstamoji, tarsi pajutusi slaptą nepritarimą, pakartojo labai garsiai, žiūrėdama Anjė į akis:

– Nemėgstu kuklumo! Kuklumas – tai veidmainystė!

Anjė gūžtelėjo pečiais. Nepažįstamoji tęsė:

– Saunoj man turi būti tikrai karšta. Turiu visąlaik prakaituoti. O paskui – po šaltu dušu. Dievinu šaltą dušą! Nesuprantu žmonių, po saunos lendančių po šiltu dušu. Šiltas dušas man šlykštus!

Greit jai pradėjo trūkti oro, tad dar sykį pakartojo, kad nekenčianti kuklumo, paskui pasikėlė ir išėjo.

Kai Anjė buvo maža, kartą per ilgą pasivaikščiojimą paklausė tėvo, ar tiki Dievą. Tėvas atsakė:

– Tikiu Kūrėjo kompiuterį.

Atsakymas buvo toksai keistas, kad vaikas jį įsiminė. Keistas buvo ne tik žodis „kompiuteris", bet ir žodis „Kūrėjas": tėvas niekada nesakydavo „Dievas", o visada – „Kūrėjas",

tarsi norėdamas Dievo reikšmę apriboti vien jo inžinerine veikla. Kūrėjo kompiuteris... Bet kaip žmogui susikalbėti su kompiuteriu? Todėl paklausė tėvo, ar jis meldžiasi. Tarė:

– Tai nelyg melstis į Edisoną, kai perdega lemputė.

Anjė mąsto: Kūrėjas įdėjo į kompiuterį diskelį su smulkia programa, paskui nuėjo sau. Mintis, jog Dievas sukūręs pasaulį paliko jį apleistų žmonių valiai, o tie, kreipdamiesi į jį, kalba į beaidę tuštumą, nėra nauja. Tačiau viena yra būti apleistam mūsų protėvių Dievo ir visai kas kita, kai mus apleidžia Dievas – kosminio kompiuterio išradėjas. Išeidamas jis paliko programą, kuri be perstojo vykdoma ir niekam nevalia nieko pakeisti. Įdėti programą į kompiuterį: tai dar nereiškia, kad ateitis smulkmeniškai suplanuota, kad viskas užrašyta „ten, viršuje". Pavyzdžiui, programoje nebuvo įrašyta, kad 1815 metais įvyks mūšis prie Vaterlo ir prancūzai jį pralaimės, o tik tai, kad žmogus yra agresyvus, jį lydės karai, kurie, tobulėjant technikai, bus vis baisesni. Visa kita neturi jokios reikšmės Kūrėjui ir tėra variacijų bei permutacijų žaismė bendrojoje programoje, kuri nėra pranašiška ateities ekstrapoliacija, o tik nubrėžia galimybių ribas, tarp kurių viskas palikta atsitiktinumui.

Lygiai taip suprojektuotas ir žmogus. Kompiutery nebuvo planuota jokia Anjė ir joks Polis, o tik žmogaus prototipas, pagal kurį atsirado begalė egzempliorių, kurie tėra pirminio modelio vediniai ir neturi jokios individualios esmės. Taip kaip neturi jos atskiras *Renault* markės automobilis. Jo esmė nėra tapati jam, ji saugoma konstruktorių kanceliarijos archyve. Atskiri automobiliai skiriasi tik gamybos numeriais. Žmogiškojo egzemplioriaus gamybos numeris yra veidas, toji atsitiktinė ir nepakartojama bruožų samplaika. Ji neatspindi nei charakterio, nei sielos, nei to, ką vadiname „aš". Veidas yra tik egzemplioriaus numeris.

Prisiminė nepažįstamąją, neseniai visoms pranešusią, kad nekenčianti šilto dušo. Atėjo, kad visoms esančioms paskelbtų, jog: 1) mėgsta karštą sauną, 2) dievina išdidumą, 3) nekenčia kuklumo, 4) vertina šaltą dušą, 5) nekenčia šilto dušo. Šiais penkiais brėžiais nupiešė savo autoportretą, griežtai apibūdindama savąjį „aš", ir visoms jį pasiūlė. Pasiūlė anaiptol ne kukliai (juk sakė niekinanti kuklumą!), o kovingai. Svaidės aistringais žodžiais: „dievinu", „nekenčiu", „man bjauru", tarsi norėdama pasakyti, kad yra pasiruošusi kovoti už kiekvieną iš penkių savo portreto brėžių.

Iš kur ta aistra, klausė savęs Anjė ir galvojo: kai buvome išspjauti į pasaulį tokie, kokie esame, turėjome pirmiausia susitapatinti su iškritusiais kauliukais, su Dievo kompiuterio pateiktu atsitiktinumu; atsikratyti nuostabos, kad būtent *tai* (tai, ką matome žiūrėdami į veidrodį) ir yra mūsų „aš". Be tikėjimo, kad veidas išreiškia mūsų „aš", be šios pagrindinės iliuzijos, prailiuzijos, nė negalėtume gyventi ar bent rimtai žiūrėti į gyvenimą. Ir nepakanka, kad vien susitapatintume su savimi, reikia, kad susitapatintume *aistringai*, mirtinai. Nes vien tik taip galime save laikyti ne vienu iš žmogaus prototipo variantų, o būtybe, turinčia savo nepakeičiamą esmę. Būtent todėl nepažįstamoji stengėsi ne tik nupiešti savo portretą, bet ir visiems įteigti, kad jame esama kažko vienintelio ir nepakeičiamo, už ką verta kautis ir net padėti galvą.

Praleidusi saunos karštyje ketvirtį valandos, Anjė pakilo ir nuėjus pasinėrė baseinėlyje su lediniu vandeniu. Paskui vėl atsigulė poilsio kambary tarp kitų moterų, nė čia nepaliaujančių kalbėti.

Jai nedavė ramybės mintis, kokią būtį kompiuteris užprogramavęs po mirties. Yra dvi galimybės. Jeigu Kūrėjo kompiuterio veikos lauke yra tik mūsų planeta ir mes priklausome nuo jo vieno, tai po mirties galime tikėtis tiktai

kažkokios dabartinio gyvenimo permutacijos; vėlei susitiksime su panašiais peizažais, panašiomis būtybėmis. Būsime vieni ar minioje? Ak, vienatvė taip mažai tikėtina, ir gyvenime jos buvo maža, tai ko norėt po mirties! Juk mirusiųjų tiek kartų daugiau nei gyvųjų! Geriausiu atveju buvimas po mirties bus panašus į šį gulėjimą ant gulto poilsio kambary: iš visų pusių girdėsis nenutrūkstantis moteriškų balsų dūzgesys. Amžinybė – kaip nesibaigiantis dūzgenimas: tiesą sakant, galima būtų įsivaizduoti kur kas blogesnių dalykų, bet jau ir tai, kad turėtų per amžius klausytis moterų balsų be jokios pertraukos, ištisai, jau tai yra pakankama priežastis įnirtingai kabintis gyvenimo ir padaryti viską, kad jį kuo vėliau paliktų.

Yra ir kita galimybė: be mūsų planetos kompiuterio, yra dar kitų, viršesnių. Tokiu atveju buvimas po mirties neturėtų panėšėti į žemiškąjį gyvenimą ir žmogus galėtų numirti su neaiškia, tačiau pagrįsta viltimi. Ir Anjė įsivaizduoja sceną, apie kurią pastaruoju metu dažnai mąsto: ją aplanko nepažįstamas vyriškis. Simpatiškas, malonus sėdi krėsle priešais abu sutuoktinius ir kalbasi su jais. Mielo svečio paveiktas Polis gerai nusiteikęs, kalbus, nuoširdus, jis atneša šeimos albumą. Svečias verčia lapus, bet, atrodo, nesupranta kai kurių nuotraukų. Pavyzdžiui, vienoje Anjė su Brigita stovi prie Eifelio bokšto, ir svečias klausia:

– Kas čia?

– Juk tai Anjė! – sako Polis. – O čia mūsų duktė Brigita!

– Aš žinau, – sako svečias, – bet aš klausiu apie tą konstrukciją.

Polis nustebęs žiūri į jį:

– Bet juk tai Eifelio bokštas!

– *Ah, bon,* – stebisi svečias, – tai toks tas Eifelio bokštas. – Ir jis sako tai tokiu tonu, tarsi būtumėt jam parodę senelio por-

tretą, o jis džiaugtųsi. – Ak, tai čia tas jūsų senelis, apie kurį tiek prisiklausiau. Labai džiaugiuos pagaliau jį išvydęs.

Polis labai nustebintas, o Anjė tik trupučiuką. Ji žino, kas tas vyriškis. Žino, ko jis čia atėjęs ir ko klausinės jų. Būtent todėl ji šiek tiek nervinasi, norėtų likti viena su juo, be Polio, ir neranda, kaip tai padaryti.

4

Tėvas numirė prieš penketą metų, mama prieš šešerius. Tada tėvas jau buvo ligotas ir visi manė jį greit mirsiant. Mama, priešingai, buvo sveika, kupina energijos, atrodė, jai skirtas ilgas laimingos našlės gyvenimas, tad tėvas beveik nusivylė, kai netikėtai ji mirė anksčiau už jį. Tarsi būtų bijojęs, jog dabar visi jam priekaištaus. Visi – tai reiškė mamos giminės. Jo paties giminaičiai buvo išsibarstę po pasaulį, ir Anjė niekada nė vieno jų nepažinojo, išskyrus kažkokią Vokietijoje gyvenusią tolimą pusseserę. Užtat mamos giminė visa gyveno vienoje vietoje: seserys, broliai, pusbroliai ir pusseserės bei daugybė sūnėnų ir dukterėčių. Mamos tėvas buvo valstietis, gimęs medinėje kalnų trobelėje, jis pasiaukojo vaikams ir visus juos išmokslino bei gerai apvesdino.

Kai mama susipažino su tėvu, tikriausiai buvo įsimylėjusi jį, neverta stebėtis, nes buvo gražus vyras, trisdešimtmetis universiteto profesorius, o anais laikais ši profesija buvo dar gerbiama. Galėjo didžiuotis juo ne tik kaip vyru, bet ir kaip dovana savo šeimai, su kuria buvo susijusi tvirtais kaimiškais saitais. Kadangi tėvas nebuvo kompanijos mėgėjas ir tarp žmonių dažniausiai tylėdavo (niekas nežino, ar iš nedrąsos, ar kad vis kažką galvodavo, vadinasi, jo tylėjimas reiškė arba kuklumą, arba abejingumą), tai visi buvo labiau sugluminti tokios dovanos nei pradžiuginti.

Gyvenimui bėgant ir abiem senstant, mama vis labiau gludo prie savosios šeimos jau vien dėl to, jog tėvas amžinai sėdėdavo užsidaręs savo kabinete, o ją kamavo bendravimo stoka, ir ji ištisas valandas praleisdavo kalbėdamasi telefonu su savo seserimis, broliais, dukterėčiomis ir brolėnais, vis dažniau dalydamasi jų rūpesčiais. Kai dabar Anjė tai prisimena, motinos gyvenimas jai atrodo panašus į ratą: išėjo iš savo aplinkos, drąsiai įžengė į visiškai kitokį pasaulį, o paskui vėl grįžo atgal. Su vyru ir dviem dukterimis gyveno sodo apsuptoje viloje ir keliskart per metus (per Kalėdas ir per gimtadienius) sukviesdavo čia visą giminę, įsivaizdavo, kad po tėvo mirties (apie kurią jau seniai buvo kalbama, tad visi žiūrėjo į jį geranoriškai, kaip į tą, kuriam jau baigėsi buvimo laikas) čia pas ją atsikels sesuo su dukterėčia.

Tačiau staiga mirė mama, o tėvas liko čia. Kai, dviem savaitėm po laidotuvių praėjus, Anjė su savo seserim Lora atvažiavo pas jį, rado jį sėdintį prie stalo ties suplėšytų nuotraukų krūva. Lora paėmė jas į rankas ir pradėjo šaukti: „Kodėl tu draskai mamytės fotografijas!"

Anjė taip pat palinko prie draiskanų: ne, tai nebuvo vien motinos nuotraukos, dažniausiai jose buvo vienas tėvas, kai kuriose kartu su motina, arba viena motina. Dukterų sugėdintas tėvas tylėjo ir nieko nepaaiškino. Anjė sušnypštė: „Nerėk ant tėvelio!", – bet Lora rėkė toliau. Tėvas pakilo, išėjo į kitą kambarį, o seserys susikivirčijo kaip niekada iki šiol. Anksti rytą Lora išvažiavo į Paryžių, o Anjė pasiliko. Tik tada jai tėvas pasakė susiradęs butą miesto centre ir nusprendęs parduoti vilą. Tai buvo dar vienas netikėtumas. Tėvą visi laikė atitrūkusiu nuo gyvenimo žmogumi, praktinių reikalų naštą palikusiu motinos pečiams. Visi manė, kad be jos jis negalįs nė žingsnio žengti, ir ne tik todėl, kad nemoka tvarkyti reikalų, bet net nežino, ko pats nori, todėl ir savąją valią

seniai į jos rankas perleidęs. Bet kai staiga, be mažiausio svyravimo, porai dienų po jos mirties praėjus nusprendė išsikelti, Anjė suprato, jog taip jis įgyvendina seną sumanymą ir labai gerai žino, ko nori. Tai dar labiau krito į akį, kadangi nė pats negalėjo nujausti pergyvensiąs žmoną, vadinasi, apie mažą butą senamiestyje galvojo ne kaip apie konkretų projektą, o kaip apie savo sapną. Gyveno su motina viloje, vaikštinėjo su ja po vilos sodą, sutikinėjo apsilankančius jos giminaičius, apsimetinėjo klausąs jų ir tuo metu vienas sklandė svajonėse apie viengungišką butą; po motinos mirties jis tik persikėlė ten, kur jau seniai buvo mintyse išsikėlęs.

Tada jis pirmąkart pasirodė Anjė esąs paslaptis. Kodėl draskė nuotraukas? Ir kodėl taip seniai svajojo apie viengungišką butą? Kodėl nepakluso motinos pageidavimui, kad į vilą atsikeltų jos sesuo su dukterėčia? Juk taip būtų buvę praktiškiau: tikriausiai juo sergančiu jos rūpintųsi geriau nei kokia samdoma slaugė, kurios vis tiek teks ieškoti? Paklaususi jo apie persikėlimo priežastis, išgirdo labai paprastą atsakymą: „O ką vienam žmogui veikti tokiuose dideliuose namuose?" Bergždžia buvo siūlyti jam priimti motinos seserį ir jos dukterį, nes net per daug aišku, jog to nenorėjo. Ji pagalvojo, jog ir tėvas sukas rate, iš kurio, rodės, ištrūko. Motina – iš šeimos per santuoką vėl į šeimą, o jis – iš vienatvės per santuoką vėl į vienatvę.

Pirmą kartą sunkiai susirgo keletą metų prieš motinos mirtį. Tada Anjė pasiėmė keturiolika dienų atostogų, kad pabūtų su juo. Vieniems jiems pabūti nepavyko, nes motina nė akimirkos neatsitraukdavo. Kartą atėjo aplankyti tėvą du universiteto kolegos. Jie daug klausinėjo, tačiau už jį atsakinėjo motina. Anjė pratrūko:

– Prašau leisti kalbėt tėveliui!

Ji įsižeidė:

– Ką, ar nematai, kad jis serga!

Kai toms dviem savaitėms baigiantis jam kiek pagerėjo, Anjė dukart išėjo su juo pasivaikščioti. Tačiau trečią kartą motina vėl buvo su jais.

Metams praėjus po motinos mirties, jam staiga pasidarė blogiau. Anjė atvažiavo, buvo tris dienas, ketvirtosios rytą jis mirė. Tik šias tris dienas praleido su juo taip, kaip visada troško. Suprato, kad jie mylėjo vienas kitą, tačiau neturėjo pakankamai progų geriau susipažinti, nes negalėjo pabūti vienu du. Gal kiek daugiau, kai jai buvo aštuoneri–dvylika metų ir motina daugiausia laiko turėdavo skirti mažajai Lorà. Tada abu dažnai eidavę pasivaikščioti ir jis atsakinėdavęs į gausybę jos klausimų. Tada jis pasakęs apie Dievo kompiuterį ir daug kitokių dalykų. Iš tų pokalbių jai liko tiktai atskiros ištarmės, nelyg vertingų lėkščių šukės; suaugusi stengėsi iš naujo jas sulipdyti.

Mirtimi baigėsi tris dienas trukusi jų saldi vienatvė. Paskui – laidotuvės, susirinko visi motinos giminaičiai. Tačiau nesant motinos ir niekam nebandant surengti gedulingų vaišių, visi greitai išsiskirstė. Jau ir taip giminaičiai vilos pardavimą ir tėvo persikėlimą į viengungišką butą buvo supratę kaip juos niekinantį poelgį. Dabar tegalvojo tik, jog dukterys praturtėsiančios, nes vila turėjus brangiai kainuoti. Bet iš notaro sužinojo, kad visa, ką velionis turėjęs banke, pervedęs Matematikų draugijai, kurios vienu įkūrėjų buvęs. Taip tapęs jiems dar svetimesnis, nei gyvas būdamas. Lyg savo testamentu būtų norėjęs jų paprašyti būti tokiems maloniems ir palikti jį ramybėje.

Greitai po jo mirties Anjė sužinojo, kad jos banko sąskaitoje atsirado nemaža suma. Viską suprato. Tasai nepraktiškas žmogus, koks atrodęs tėvas, veikė labai įžvalgiai. Dar prieš dešimtmetį, kai jo gyvybei pirmąkart iškilo pavojus ir ji atva-

žiavo pas jį keturiolikai dienų, privertė ją atsidaryti sąskaitą Šveicarijoje. Prieš pat mirtį pervedė į sąskaitą beveik visus savo pinigus, o nedidelį likutį testamentu paskyrė mokslo draugijai. Testamentu palikdamas viską Anjė, būtų be reikalo įskaudinęs antrąją dukterį; jeigu būtų slapta pervedęs į jos sąskaitą visus pinigus ir nieko nepaskyręs matematikams, visi būtų susidomėję, kur dingo pinigai.

Pirmą akimirksnį teigė sau turinti pasidalyti su Lora. Būdama aštuoneriais metais vyresnė, niekada neatsikratė rūpesčio ir atsakomybės. Bet taip nieko jai ir nesakė. Ir ne iš godumo, o todėl, kad taip būtų išdavus tėvą. Akivaizdu, kad savo dovana jis norėjęs kažką pranešti, kažką pažymėti, duoti patarimą, kurio nedavė gyvas būdamas ir ką ji dabar turinti saugoti kaip vien jųdviejų paslaptį.

5

Pastatė automobilį, išlipo ir nuėjo plačios gatvės link. Buvo pavargusi ir alkana, valgyti viena restorane nenorėjo, geriau jai atrodė greitosiomis ką nors perkąsti pirmame pasitaikiusiame bistro. Kažkada šiame kvartale būta daug jaukių bretoniškų restoranėlių, kur galėjai patogiai ir pigiai pavalgyti sklindžių ir paplotėlių užsigerdamas sidru. Vieną dieną visos tos užeigos dingo ir vietoj jų atsirado modernios valgyklos, pavadintos liūdnu *fast food* vardu. Įveikusi pasibjaurėjimą, pasuko į vieną iš jų. Pro stiklą matė žmones prie stalų su nešvariais popieriniais padėklais. Jos žvilgsnis sustojo ties labai blyškaus veido mergina ryškiai raudonai dažytomis lūpomis. Ji ką tik baigė pietus, atstūmė kokakolos puodelį, palenkė galvą ir sugrūdo į burną smilių, ilgai ją krapštė išsproginus akis. Prie kito stalo vyras vos ne gulėjo kėdėje ir spoksojo į gatvę pravėręs burną. Tai buvo ne koks nors trumpas žiovavimas, tai buvo begalinis žiovulys, it Vagnerio melodija: burna protarpiais užsiverdavo, tačiau niekad iki galo, nes kaskart vėl prasiverdavo ligi gilumos, atitinkamai pagal burnos judesius į gatvę įsmeigtos akys čia užsimerkdavo, čia vėl atsimerkdavo. Beje, žiovavo ir kai kurie kiti žmonės, visi rodė savo dantis, plombas, karūnėles, protezus ir nė vienas neprisidengdavo ranka... Tarp stalų klydinėjo vaikas rožiniais apdarais, už kojos vilkdamas meškiuką, kurio burna irgi buvo pravira, bet tikriausiai jis ne žiova-

vo, o rėkė. Kartais meškiuku stuktelėdavo kurį nors lankytoją. Stalai stovėjo arti vienas kito, net žvelgiant pro stiklą buvo galima spėti, kad kiekvienam ten su maistu tenka ir birželio saulės įkaitinto kaimyno prakaito kvapo. Regos, uoslės, skonio (juste pajuto saldžiu vandeniu užpiltų riebių mėsainių skonį) juslių perduoto šleikštulio banga taip smarkiai tvoskė į veidą, kad ji apsisuko nusprendusi paieškoti kitos vietos alkiui apmalšinti.

Ant šaligatvio buvo daug praeivių, vos galėjai paeiti. Priešais ją minioje kelią skynėsi dvi aukštos blyškių geltonplaukių šiauriečių figūros: vyras ir žmona, abu dviem galvom aukštesni už srautu plūstančius prancūzus ir arabus. Kiekvienas jų ant pečių nešė rausvą kuprinę, o ant krūtinės – specialiais diržais pritvirtintą kūdikį. Greitai jie pradingo tolumoj, ir dabar ji prieš save pamatė plačiomis, kelius siekiančiom kelnėm, kokios buvo madingos tą vasarą, mūvinčią moterį. Su šiuo apdaru jos pasturgalis atrodė dar storesnis ir labiau nukaręs, o baltos nuogos blauzdos buvo panašios į kaimiškus ąsočius, išmargintus tamsiai mėlynomis, susiraizgiusiomis kaip gyvačiukės, iššokusiomis venomis. Juk ta moteris galėtų rasti dešimtis apdarų, kurie pagražintų jos užpakalį ir pridengtų mėlynas gyslas, pagalvojo Anjė, kodėl ji to nepadaro? Žmonės ne tik netrokšta gražiau atrodyti išeidami į gatvę, jie netgi nesistengia, kad neatrodytų bjaurūs!

Kalbėjo sau: kai kartą bjaurumas taps visiškai nebepakeliamas, nusipirks iš gėlių pardavėjo neužmirštuolę, vieną neužmirštuolę, liauną stiebelį su smulkiais mėlynais žiedeliais, išeis su ja į gatvę ir laikys prieš save, tiesiog įbedus akis, kad matytų vien gražų žydrą tašką, kad matytų jį kaip paskutinį ženklą pasaulio, kuris jai jau nemielas. Taip eis Paryžiaus gatvėmis, žmonės greit ims atpažinti ją, vaikai bėgios iš paskos,

juoksis, svaidys pagaliukus – visas Paryžius vadins ją pamišėle su neužmirštuole...

Ėjo toliau: dešine ausim klausės muzikos mūšos, ritmingų mušamųjų garsų, atsklindančių iš parduotuvių, kirpyklų, restoranų, kairiąja gaudė visus gatvės eismo garsus: automobilių triukšmą, gniuždantį pajudančio autobuso gergždesį. Staiga pervėrė šaižus motociklo garsas. Neištvėrė ir atsisuko, kad išvystų, kas kelia šį fizinį skausmą: džinsuota mergina ilgais juodais plaukais, besiplaikstančiais už nugaros, išsitiesusi lyg prie rašomosios mašinėlės, sėdėjo ant mažo motociklo; jis buvo be duslintuvo ir kėlė nežmonišką triukšmą.

Anjė prisiminė prieš keletą valandų saunoje matytą moterį, kuri vos įėjus jau nuo slenksčio šaukė visoms nekenčianti šilto dušo ir kuklumo tam, kad pristatytų savo „aš" ir įteigtų jį kitiems. Anjė buvo tikra, kad lygiai toks impulsas merginą juodais plaukais paskatino nuimti motociklo duslintuvą. Tai ne variklio triukšmas, tai juodaplaukės „aš"; ta mergina tam, kad prasiskverbtų į kitų sąmonę, suliejo savo sielą su trenksmingais motociklo garsais. Anjė žvelgė į besiplaikstančius tos triukšmą keliančios merginos plaukus ir suprato, kad stipriai geidžia jos mirties. Jei dabar ji susidurtų su autobusu ir liktų tysoti kraujo klane, Anjė nepajustų nei siaubo, nei liūdesio, tik pasitenkinimą.

Ir iš karto išsigando savo neapykantos. Tarė sau: pasaulis priėjo kažkokią ribą, kai peržengs ją, viskas gali virsti beprotybe – žmonės vaikščios gatvėmis su neužmirštuolėmis rankose arba žudys pirmą sutiktąjį. Mažai trūksta, gal vieno lašo, kuris viršys saiką, – pakaks gatvėje vienu automobiliu, vienu praeiviu arba vienu decibelu daugiau. Esama kažkokios kokybinės ribos, kurios nevalia peržengti, tačiau niekas jos nesaugo, gal niekas net nežino, kad tokia yra.

Žingsniavo šaligatviu toliau, žmonių vis tirštėjo, ir nė vie-

nas neužleido jai kelio, tada ji žengė į važiuojamąją dalį ir pradėjo irtis pirmyn tarp šaligatvio krašto ir važiuojančių automobilių. Sena patirtis: žmonės neužleidžia jai kelio. Žinojo tai, jautė kaip savo nelemtį ir dažnai bandydavo ją pakeisti: sukaupus ryžtą stengdavosi eiti tiesiai pirmyn, nepasukti ir priversti ateinantį priešais patį pasukt į šalį, bet niekada jai nepavykdavo. Visada jinai pralaimėdavo šį kasdienį banalų jėgų išbandymą. Kartą priešais ėjo septynerių metų vaikas, Anjė mėgino atsilaikyti, bet galų gale jai neliko nieko kito, kaip pasitraukti, kad nesusidurtų.

Prisiminė: buvo gal dešimties metų, kai kartą su abiem tėvais išėjo pasivaikščioti po kalnus. Plačiame miško kely priešais juos išsižergė du kaimietukai, vienas ištiestoje rankoje laikė lazdą ir ja užtvėrė kelią: „Tai privatus kelias! Reikia mokėti muitą!" – šaukė jis, spausdamas lazdą tėvui prie pat pilvo.

Tikriausiai tai buvo tik žaidimas, būtų pakakę tiesiog nuvyti vaikus. Arba, jei tai buvo elgetavimo būdas, išsitraukt iš kišenės franką. Bet tėvas apsigręžė ir pasuko kitu keliu. Tiesą sakant, tai buvo visai nesvarbu, jie juk ėjo kur akys veda, tačiau motina vis dėlto pyko ant tėvo ir nesusilaikė nepasakiusi: „Net ir dvylikamečiams nusileisi!" Anjė tada irgi buvo kiek nusivylusi tėvo elgesiu.

Naujas triukšmo pliūpsnis nutraukė prisiminimus: šalmuoti vyrai gręžė asfaltą. Į šį griausmą staiga kažkur iš viršaus, tarsi iš dangaus, atsiliepė pianinu skambinama Bacho fuga. Matyt, kažkas viršutiniam aukšte atidarė langą ir visu garsu paleido aparatą, kad griežtas Bacho grožis nuskambėtų kaip baisus įspėjimas neteisingu keliu pasukusiam pasauliui. Deja, Bacho fuga neišgalėjo veiksmingai stoti prieš grąžtus ir automobilius, priešingai, automobiliai ir grąžtai pajungė Bacho muziką savajai fugai taip, kad Anjė užsispaudė delnais ausis ir nuėjo toliau.

Priešais ateinantis žmogus nudelbė ją neapykantos kupinu žvilgsniu ir pliaukštelėjo sau per kaktą, kas visų šalių gestų kalba reiškia, jog norime kam nors parodyti, kad jis kvailys, trenktas, skystaprotis. Anjė pagavo tą neapykantos kupiną žvilgsnį ir ją apėmė baisus pyktis. Ji sustojo. Ketino pulti tą žmogų. Smogti jam. Bet negalėjo, minia jau nunešė jį su savim, ir į ją kažkas atsitrenkė, nes ant šaligatvio negalėdavai stabtelėti ilgėliau nei trejetą sekundžių.

Turėjo eiti toliau, bet nenustojo galvoti apie aną praeivį: abu ėjo tame pačiame triukšme, bet vis dėlto jisai laikė būtinybe jai parodyti, kad neturinti jokios priežasties, o gal net ir jokios teisės užsikimšti ausis. Tasai žmogus šaukė ją prie tvarkos, kurią jinai suardžiusi savo gestu. Tai pati lygybė per jo asmenį skelbė jai įspėjimą, nesutikdama, kad kuris nors individas galėtų elgtis kitaip nei visi kiti. Tai pati lygybė draudė jai nesutikti su pasauliu, kuriame visi gyvename.

Noras užmušti tą vyrą nebuvo trumputė reakcija. Nors tiesioginis susierzinimas ir praėjo, tas noras liko, o prie jo prisidėjo nuostaba, kad galinti taip nekęsti. Sau per kaktą pliaukštelėjusio žmogaus pavidalas plaukiojo jos kūne kaip nuodinga lėtai irstanti žuvis, kurios neįmanoma išvemti.

Ji vėl prisiminė tėvą. Nuo tada, kai išvydo jį, besitraukiantį nuo dviejų dvylikamečių, dažnai įsivaizduodavo jį tokioje situacijoje: skęsta laivas, gelbėjimo valčių per mažai – visiems neužteks vietos, todėl ant denio siaubinga spūstis. Pirmiausia tėvas bėga kartu su visais, tačiau pamatęs, kaip jie daužosi viens į kitą, lipa per galvas, kai viena įnirtusi ponia smogia jam kumščiu, kad pasitrauktų, jisai sustoja, paskui visai atsitolina. Galų gale tiktai žiūri, kaip klykiančių ir besikeikiančių žmonių pilnos valtys nuleidžiamos į siaučiančias bangas.

Kaip vadinti tokį tėvo elgesį? Baime? Ne, bailiai grumiasi už gyvenimą, bijo dėl gyvenimo, todėl moka už jį narsiai ko-

voti. Kilnumas? Galima būtų tarti, jeigu tėvas taip elgtųsi dėl artimųjų. Tačiau, Anjė manymu, tai buvo kas kita. Kas? Ji negalėjo atsakyti. Dėl vieno buvo tikra: skęstančiame laive, kur reikia susigrumti su kitais žmonėmis dėl vietos gelbėjimo valtyje, tėvas būtų iš anksto pasmerktas mirčiai.

Gal klausimą galima būtų formuluoti taip: ar tėvas jautė neapykantą tiems žmonėms laive, kaip ji jautė merginai ant motociklo arba žmogui, pliaukštelėjusiam sau per kaktą? Ne, Anjė negali įsivaizduoti, jog tėvas galėtų nekęsti. Neapykanta klastinga, nes sumeta tave poron su priešininku. Todėl karas obsceniškas: nepadorus kariaujančiųjų artumas – žiūrėdami į akis jie perveria vienas kitą. Anjė įsitikinusi, kad kaip tik tokiu intymumu bjaurėjosi tėvas. Spūstis laive jam būtų pasirodžiusi tokia atgrasi, kad jis verčiau būtų sutikęs nuskęsti. Liestis kūnu su žmonėmis, kurie stengiasi atstumti vienas kitą ir palikti mirti, tėvui būtų buvę blogiau, nei likti mirti vienam skaidriame vandeny.

Tėvo prisiminimas jai padėjo išsivaduoti iš neapykantos, kurios dar neseniai buvo kupina. Nuodingas sau per kaktą pliaukštelėjusio vyro vaizdinys pamažu nyko iš minčių ir tarp jų įsibrovė viena nauja: negaliu jų nekęsti, ne, nesu susijusi su jais; neturiu su jais nieko bendra.

6

Hitleris pralaimėjo karą, todėl Anjė – ne vokietė. Pirmą kartą istorijoje pralaimėjusiajam nepalikta nė kiek, nė trupučio šlovės, net nė skausmingos sudužėlio šlovės. Nugalėtojas nesitenkino pergale, jis nusprendė teisti nugalėtąjį ir teisė visą tautą, todėl anuomet visiškai nebuvo malonu kalbėti vokiškai ir būti vokiečiu.

Anjė protėviai iš motinos pusės buvo žemdirbiai, gyvenę vokiškosios ir prancūziškosios Šveicarijos dalies pasieny, nors ir priklausė prancūziškajai Šveicarijos administracijai, lygiai gerai kalbėjo abiem kalbomis. Tėvo tėvai buvo Vengrijos vokiečiai. Dar jaunuolis tėvas atvyko studijuoti į Paryžių, kur puikiai išmoko prancūzų kalbą; tačiau po vedybų bendra sutuoktinių kalba visiškai natūraliai tapo vokiečių. Tiktai po karo motina prisiminė valdiškąją savo tėvų kalbą ir Anjė buvo pasiųsta į prancūzišką gimnaziją. Tėvui buvo palikta vienintelė vokiečio paguoda: originalo kalba skaityti Gėtę vyresniajai dukrai.

O štai pats žinomiausias iš visų kada nors parašytų vokiškų eilėraščių. Jį visi vokiečių vaikai turi mokėti atmintinai:

Virš visų kalnų
Ramu,
Medžių viršūnėse
Neišgirsi tu

Nė dvasios.
Paukšteliai miega miške.
Palauk dar, greit
Ilsėsies ir tu.

Eilėraščio mintis paprasta: miške visa miega, tu taip pat užmigsi. Poezijos paskirtis – ne pritrenkti mus stebinančia mintim, bet vienintelį būties akimirksnį paverst neužmirštamu ir vertu nepakeliamo ilgesio.

Verčiant pažodžiui, eilėraštis viską praranda. Koks jis gražus, galite patirti tik skaitydami vokiškai:

Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch.
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Kiekvienoje eilutėje kitoks skiemenų skaičius, vienas kitą keičia trochėjas, jambas, daktilis, šeštoji eilutė kažkodėl ilgesnė, visas eilėraštis – du ketureiliai, tačiau pirmasis gramatinis sakinys asimetriškai baigiasi penktoje eilutėje, ir visa kartu sukuria melodiją, būdingą tiktai šiam eilėraščiui, kuris toks nesudėtingas ir nepaprastai puikus.

Tėvas jį išmoko dar Vengrijoje, lankydamas vokišką mokyklą, ir Anjė pirmą kartą jį išgirdo, kai buvo maždaug tokio pačio amžiaus kaip jis tada. Deklamuodavo jį per bendrus pasivaikščiojimus, itin pabrėždami visus kirčius ir stengdamiesi žengti pagal eilėraščio ritmą. Dėl netaisyklingo metro

tai nebuvo lengva – pavykdavo tiktai deklamuojant paskutines dvi eilutes: *war-te-nur-bal-de-ru-hest-du-auch!* Paskutinį žodį visada išrėkdavo, kad būtų girdėti už kilometro: *auch!*

Paskutinį kartą šį eilėraštį jai skaitė vieną iš tų trijų dienų prieš savo mirtį. Ji iš pradžių pamanė, jog taip grįžta prie gimtosios kalbos, į vaikystę, bet pamačiusi, kaip iškalbingai ir su kokiu pasitikėjimu žiūri į ją, pagalvojo, kad galbūt nori priminti jai senųjų pasivaikščiojimų laimę, ir tik dabar suvokė, kad eilėraštyje kalbama apie mirtį: norėjo jai pasakyti, kad miršta ir supranta mirštąs. Niekada iki tol jai nebuvo atėję į galvą, kad šis nekaltas, mokinukams tinkamas eilėraštukas gali turėti tokią prasmę. Tėvas gulėjo prakaituojančia nuo karštinės kakta, ji paėmė jo ranką ir pergalėdama raudą šnabždėjo kartu su juo: *warte nur, balde ruhest du auch*. Greitai ir tu pailsėsi. Ji jau girdėjo besiartinančios tėvo mirties balsą: tai buvo tylinčių paukščių tyla medžių viršūnėse.

Po jo mirties išties įsivyravo tyla, tyla tvyrojo jos sieloje ir buvo tokia graži; pakartosiu dar kartą: tai buvo tylinčių paukščių tyla medžių viršūnėse. Laikui bėgant vis garsiau toje tyloje skardėjo, lyg smelkiantis miškų tylą medžioklės ragas, paskutinis tėvo ženklas. Ką jis norėjo pasakyti savąja dovana? Kad ji būtų laisva. Kad gyventų taip kaip geidžia, vyktų kur panorėjus. Jis pats niekada neišdrįso. Todėl atidavė jai visas lėšas, kad ji išdrįstų.

Ištekėjusi Anjė prarado vienatvės džiaugsmus: tarnyboje kasdien praleisdavo aštuonias valandas viename kambaryje su dviem kolegomis, paskui grįždavo namo į keturių kambarių butą. Tačiau nė vienas kambarys nebuvo jos: didelis salonas, sutuoktinių miegamasis, Brigitos kambarys ir Polio kabinetas. Kai pasiskundė, Polis pasiūlė, kad saloną laikytų savo kambariu, ir visiškai nuoširdžiai prižadėjo, jog ten jai netrukdys nei jis, nei Brigita. Bet ar galima jaukiai jaustis kam-

baryje su didžiuliu valgomojo stalu ir aštuoniomis svečiams skirtomis kėdėmis?

Tad dabar gal aiškiau, kodėl šį rytą jautėsi tokia laiminga lovoje, kurią neseniai buvo apleidęs Polis, ir kodėl taip tyliai ėjo per prieškambarį, baugindamasi atkreipti Brigitos dėmesį. Mėgo netgi kaprizingąjį liftą, nes jame galėdavo pabūti viena. Ir automobiliu džiaugėsi, nes ten niekas su ja nesikalbėdavo ir niekas į ją nežiūrėdavo, taip, svarbiausia, kad niekas į ją nežiūrėdavo. Vienatvė: saldus žvilgsnių nebuvimas. Kartą abu jos kolegos susirgo ir ji keturiolika dienų dirbo viena kambaryje. Nustebusi įsitikino, kad vakarais jaučiasi gerokai mažiau pavargusi. Nuo tada jau žinojo, kad žvilgsniai – tai nelyg prie žemės traukiantys svarsčiai, arba nelyg jėgas iščiulpiantys bučiniai; kad raukšles jos veide įrėžė žvilgsnių adatos.

Anksti rytą išgirdo radijo pranešimą, kad per kažkokią paprastą operaciją dėl aplaidžiai atliktos narkozės ant operacinės stalo mirė jauna ligonė. Trys gydytojai už tai stos prieš teismą, o konsumentų gynimo organizacija siūlo, kad visos be išimties operacijos būtų filmuojamos ir filmai saugomi archyvuose. Visi pritaria tokiam siūlymui! Kasdien mus varsto tūkstančiai žvilgsnių, tačiau to nepakanka, atsiras dar vienas įteisintas žvilgsnis, kuris neapleis mūsų nė akimirką ir seks mus gatvėje, miške, pas gydytoją, ant operacinės stalo, lovoje; visi iki vieno mūsų gyvenimo vaizdai bus sudėti archyvuose, kad būtų panaudoti, kai to prireiks teismui arba pageidaus smalsi visuomenė.

Tokios mintys pažadino Šveicarijos ilgesį. Paprastai po tėvo mirties važinėdavo ten du ar tris kartus per metus. Polis ir Brigita atlaidžiai vadindavo šias keliones jos sentimentaliosios higienos poreikiu: važinėjanti nušluoti lapų nuo tėvo kapo ir pakvėpuoti grynu oru pro iki galo atvertus kalnų vieš-

bučio langus. Jie klydo; nors ir neturėjo tenai meilužio, Šveicarija buvo jos vienintelė tikra ir sisteminga neištikimybė, kuria ji nusikalsdavo jiems. Šveicarija: paukščių giesmės medžių viršūnėse. Svajojo, kad vieną kartą liks ten ir nebegrįš. Atsitiko taip, kad keletą kartų Alpėse apžiūrėjo parduodamus bei išnuomojamus butus ir net mintyse kūrė laišką, kuriuo vyrui ir dukrai pranešanti, kad nors ir nenustojo jų mylėjusi, nusprendė gyventi viena, be jų. Prašanti tik kartkartėmis rašyti jai, kaip jie gyvena, nes turinti žinoti, kad jiems neatsitiko nieko bloga. Būtent tai ir buvo nepaprastai sunku paaiškinti: jai svarbu žinoti, kaip jie laikosi, nors visiškai nenorinti būti kartu ir matyti jų.

Žinoma, tai buvo tiktai svajonės. Kuri protinga moteris galėtų paminti laimingą santuoką? Ir vis dėlto į jos šeimos laimę pamažu skverbėsi viliojantis balsas: tai buvo vienatvės balsas. Užmerkdavo akis ir išgirsdavo medžioklės ragą, skardintį iš tolimo miško glūdumos. Per tą mišką vingiavo takai, ant vieno jų stovėjo tėvas, šypsojos ir kvietė ją pas save.

7

Anjė sėdėjo krėsle ir laukė Polio. Jie dar turėjo eiti vakarieniauti – prancūzai tai vadina *„dinner en ville"*, kas reiškia, kad menkai arba visiškai nepažįstami žmonės privalės kramtydami kalbėtis tris arba keturias valandas. Jautėsi pavargus, nes visą dieną buvo nevalgius, norėdama atsikvėpti pradėjo vartyti storą žurnalą. Neturėjo jėgų skaityti tekstą, tik žiūrinėjo nuotraukas, kurių buvo gausu ir visos spalvotos. Žurnalo viduryje buvo reportažas apie katastrofą, įvykusią aviacijos parodos metu. Į žiūrovų minią įsirėžė degantis lėktuvas. Didžiulės fotografijos užėmė abi atversto žurnalo puses, jose matėsi į visas puses bėgantys žmonės, apsvilę drabužiai, apdegusi oda, nuo kūnų kylančios liepsnos. Anjė negalėjo atplėšti akių ir galvojo apie tai, kokį laukinį džiaugsmą patyrė banaliame reginyje dalyvaujantis fotografas, kai staiga iš dangaus degančio meteoro pavidalu jam nukrito pati laimė!

Pervertė porą puslapių ir išvydo pliažą su nuogaliais, didžiulį užrašą „Atostogų nuotraukos, kurių nerasite Bakingemo rūmų albume" ir trumpą tekstą, besibaigiantį fraze: „...buvo ten ir fotografas, todėl visas princesės gyvenimas dar kartą atsiduria Jūsų dėmesio centre". Buvo ten ir fotografas. Fotografai šmirinėja visur. Fotografas, pasislėpęs už krūmo. Fotografas, persirengęs šlubu elgeta. Visur – akis. Visur – objektyvas.

Anjė prisiminė, kaip vaikystėje ją pribloškė mintis, kad ją mato Dievas – mato nuolat. Tada gal pirmąkart patyrė tą malonumą, tą keistą saldybę, kai esi stebimas, sekamas prieš savo valią, matomas intymiomis akimirkomis, prievartaujamas žvilgsnio. Motina, kuri buvo tikinti, sakė jai: „Dievulis tave mato" – taip norėjo atpratinti ją meluoti, kramtyti nagus ir krapštyti nosį, bet atsitiko kas kita. Atsiduodama blogiems įpročiams arba gėdingomis akimirkomis Anjė įsivaizduodavo Dievą ir tyčia rodydavo jam ką daranti.

Šiandien Dievo akį yra pakeitusi kamera, pagalvojo ji, prisiminusi Anglijos karalienės seserį. Vieno akis yra pakeista visų akimis. Gyvenimas virto nesibaigiančiu partuzu, taip Prancūzijoje vadinamos orgijos – partuzu, kuriame dalyvauja visi. Visi gali matyti Anglijos princesę nuogą, švenčiančią gimtadienį atogrąžų pliaže. Kamera tik tariamai domisi vien įžymybėmis, pakanka, kad prie jūsų nukristų lėktuvas, užsiliepsnotų jūsų marškiniai, tuoj pat ir jūs taptumėte įžymybe ir būtumėt įtrauktas į visuotinį partuzą, neturintį nieko bendra su malonumu ir iškilmingai visiems pranešantį, kad nėra kur pasislėpti, kad kiekvienas atiduodamas kitų malonei.

Kartą susitiko su kažkokiu vyriškiu, ir tuo metu, kai pabučiavo jį didelio viešbučio hole, netikėtai priešais išdygo barzdotas vyrukas odine striuke ir su penkiais krepšiais, kabančiais ant pečių ir sprando. Pritūpė ir prispaudė sau prie akies fotoaparatą. Ji pradėjo rankomis dangstytis veidą, bet vyrukas tik juokėsi, kažką vapėjo darkyta anglų kalba, šokčiojo paskui ją kaip blusa ir spragčiojo aparatu. Tai tebuvo bereikšmis epizodas. Viešbutyje kaip tik vyko kažkoks kongresas ir buvo pasamdytas fotografas, kad iš viso pasaulio suvažiavę mokslininkai kitą dieną galėtų nusipirkti savo nuotraukų prisiminimui. Tačiau Anjė buvo nepakeliama mintis, kad kažkur liks dokumentas, liudijantis, jog ji pažįstama su vyriš-

kiu, su kuriuo tenai susitiko; kitą dieną ji atvyko į viešbutį ir nupirko visas savo nuotraukas (greta stovėjo tasai vyriškis, o ji rankomis dangstėsi veidą), stengėsi išgauti ir negatyvus, bet jie, glūdintys fotografijos paslaugų tarnybos archyvuose, buvo nepasiekiami. Ir nors negrėsė joks pavojus, jai liko baimė, kad viena jos gyvenimo akimirka, užuot virtusi niekybe kaip visos kitos, liko išplėšta iš laiko bėgsmo ir dėl kokio nors kvailo atsitiktinumo gali atgyti kaip netinkamai palaidotas numirėlis.

Paėmė į rankas kitą, veik vien politikai ir kultūrai skirtą savaitraštį. Čia nebuvo nei katastrofų, nei nudistų pliažų, užtat pilna veidų, vieni veidai. Ir pabaigoje, kur aptariamos knygos, prie kiekvieno straipsnelio buvo aptariamo autoriaus fotografija. Kadangi daugelis rašytojų buvo nežinomi, nuotraukos buvo pateisinamos kaip naudinga informacija, bet kaip pateisinti penkias respublikos prezidento, kurio nosį ir barzdą visi mintinai atsimena, nuotraukas? Ir vedamojo autoriaus nedidelė nuotrauka taip pat buvo įdėta virš teksto, matyt, toje pačioje vietoje kaip ir kiekvieną savaitę. Prie reportažo apie astronomiją švytėjo išdidintos astronomų šypsenos, ir visose reklamose – rašomųjų mašinėlių, baldų, morkų – buvo veidai, vieni veidai. Pervertė žurnalą nuo pirmo iki paskutinio puslapio ir suskaičiavo: devyniasdešimt dvi fotografijos, kuriose vien veidas, keturiasdešimt viena fotografija, kurioje buvo veidas ir visa figūra; devyniasdešimt veidų dvidešimt trijose fotografijose, kuriose pavaizduotos grupės, ir tik vienuolika, kuriose žmonės buvo ne svarbiausia arba jų visiškai nebuvo. Viso labo žurnale buvo du šimtai dvidešimt trys veidai.

Priėjo Polis, ir Anjė papasakojo jam apie savo skaičiavimus.

– Taip, – pritarė jis. – Kuo žmogus abejingesnis politikai, kitų žmonių interesams, tuo labiau jį traukia jo paties veidas. Mūsų laikų individualizmas.

– Individualizmas? Kas čia bendra su individualizmu, kai kamera fotografuoja tave mirties agonijoje? Priešingai, tai reiškia, kad individas jau nebepriklauso sau, kad jis tapo kitų nuosavybe. Žinai, prisimenu savo vaikystę, tada, kai norėdavo kas nufotografuoti kitą, prašydavo leidimo. Ir nors buvau visai maža, suaugusieji klausdavo: „Mergaite, ar galime tave nufotografuoti?" Paskui vieną dieną nustojo klausę. Kameros teisė buvo iškelta aukščiau už visas kitas teises – taip viskas, visiškai viskas pasikeitė.

Vėl atsivertė žurnalą ir pasakė:

– Jei vieną šalia kitos padėsi dviejų skirtingų veidų fotografijas, tuoj kris į akį, kuo jos skiriasi. Bet kai turi prieš save du šimtus dvidešimt tris veidus, staiga suvoki, jog tai tiesiog daugybė vieno veido variantų ir kad niekada nebuvo jokio individo.

– Anjė, – tarė Polis, jo balsas dabar skambėjo rimtai. – Tavo veidas nepanašus į jokį kitą.

Anjė nepajuto Polio balso tono pakitimo ir nusijuokė.

Polis tarė:

– Nesijuok. Aš kalbu rimtai. Kai ką nors myli, myli jo veidą, ir jis tampa visiškai nepanašus į kitus.

– Taip, pažįsti mane iš veido, žinai mane kaip veidą ir niekada nepažinojai kitokios. Tau net negalėjo šauti į galvą, kad mano veidas – tai dar ne aš.

Polis atsakė su kantriu seno gydytojo rūpestingumu:

– Kaipgi, tavo veidas nesi tu? Tai kas anapus tavo veido?

– Įsivaizduok, kad gimsti pasaulyje, kuriame nėra veidrodžių. Sapnuotum savo veidą, įsivaizduotum jį kaip išorinį tavo vidaus atspindį, o paskui, kai tau būtų jau keturiasdešimt metų, kas nors pirmą kartą parodytų veidrodį. Kaip tu išsigąstum! Išvystum visiškai svetimą veidą. Ir tada suprastum, ko nesuvoki dabar: tavo veidas – tai dar ne tu.

– Anjė, – tarė Polis ir pakilo. Priėjo prie jos. Jo akys spinduliavo meilę, o bruožai priminė jo motiną. Buvo panašus į ją, kaip tikriausiai jo motina buvo panaši į savo tėvą, o tas vėl buvo į ką nors panašus. Kai Anjė pirmą kartą pamatė jo motiną, jos panašumas į Polį pasirodė gluminamai nemalonus. Kai jie vėliau mylėdavosi, ji kažkaip piktdžiugiškai prisimindavo tą panašumą ir jai kartais rodydavosi, kad ant jos guli sena moteris malonumo perkreiptu veidu. Pats Polis buvo seniai pamiršęs, kad jo veide atsispindi motinos bruožai, ir buvo įsitikinęs, kad jo veidas – tai ne kas kita, o jis pats.

– Vardą taip pat gavome atsitiktinai, – tęsė ji. – Nežinome, kada jis atsirado ir koks protėvis jį išgalvojo. Apskritai nesuprantame savo vardo, nežinome jo istorijos, todėl ir nešiojame jį su egzaltuota ištikimybe, susitapatinam su juo, jis patinka mums, juokingai juo didžiuojamės, lyg patys būtume jį sugalvoję apimti kažkokio genialaus įkvėpimo. Veidas – tai nelyg vardas. Ypač gerai pajunti vaikystei baigiantis: taip ilgai žiūrėdavau į veidrodį, kol pagaliau įtikėjau, jog tai, ką matau, esu aš. Blankiai prisimenu tuos metus, bet žinau, kad atrasti „aš“ – svaiginantis pojūtis. Apmaudu tik, kad ateina akimirka, kai stovi prieš veidrodį ir sakai: „Ir tai esu aš? Kodėl? Kodėl turėčiau tapatintis su *tuo*? Ir kas man tas veidas?..“ Ir tą akimirką viskas ima griūti. Viskas ima griūti.

– Kas ima griūti? Kas tau, Anjė? Kas gi apskritai tau darosi?

Pažvelgė į jį ir vėl nuleido galvą. Buvo toks panašus į savo mirusią motiną. Kuo toliau, tuo labiau į ją panėšėjo. Tuo labiau panašėja į seną moteriškę, kokia buvo jo motina.

Paėmė ją abiem rankomis ir pakėlė. Pažvelgė į jį, ir jis tik dabar pastebėjo, kad jos akys pilnos ašarų.

Priglaudė ją prie savęs. Suprato, kad labai ją myli, ir jai pasidarė graudu. Graudu, kad taip ją myli, – jai norėjosi verkti.

– Jau mums reikia rengtis, tuoj eisime, – pasakė ir išsivadavo iš jo glėbio, nubėgo į vonią.

8

Rašau apie Anjė, įsivaizduoju ją, leidžiu jai sėdėti ant suolelio saunoje, vaikštinėti po Paryžių, vartyti žurnalą, kalbėtis su vyru, nelyg būčiau visai užmiršęs, kas buvo pradžioje, apie gestą moters, mojančios plaukimo instruktoriui. Ar Anjė niekada niekam šitaip nemoja? Ne. Nors ir labai keista, man atrodo, kad jau seniai ne. Kažkada, kai buvo visai jauna, tada taip modavo.

Tai buvo dar tada, kai gyveno mieste, už kurio vėrėsi Alpių viršūnės. Jai buvo šešiolika, ir su klasės draugu ji nuėjo į kiną. Kai užgeso šviesa, jis paėmė jos ranką. Greitai jiems pradėjo prakaituoti delnai, bet berniukas nedrįso paleisti rankos, kurią taip narsiai buvo suspaudęs, nes tai būtų reiškę prisipažinimą, kad prakaituoja ir kad to gėdisi. Taip jie pusantros valandos mirkė savo rankas ir atitraukė jas, kai vėl pradėjo žiebtis šviesos.

Jisai stengėsi pratęsti šį pasimatymą, vedė ją senamiesčio gatvelėmis vis toliau, aukštyn, seno vienuolyno, kurio kieme buvo pilna turistų, link. Tikriausiai viską buvo gerai apmąstęs, nes gana greitu žingsniu tempė ją apleisto koridoriaus link, gana kvailai aiškindamas norįs parodyti kažkokį paveikslą. Jie nuėjo iki pat koridoriaus galo, tačiau jokio paveikslo ten nebuvo, tik rudai nudažytos durys su užrašu WC. Berniukas nematė užrašo ir sustojo. Ji puikiai suprato, kad jokie paveikslai jam nerūpi ir kad jis tik ieško vietos, kur ga-

lėtų ją pabučiuoti. Vargšelis, nerado nieko geresnio, tik purviną kampą prie išvietės! Ji nusijuokė ir, kad jis nepamanytų, jog juokiasi iš jo, parodė jam užrašą. Šis taip pat nusijuokė, bet greit puolė į neviltį. Tiesiog neįmanoma su tomis raidėmis už nugaros pasilenkti ir pabučiuoti ją (tuo labiau kad tai turėjo būti jų pirmasis, tas neužmirštamas bučinys), ir neliko nieko kito, kaip pralaimėjus liūdnai sugrįžti į gatves.

Ėjo tylėdami, ir Anjė pyko: kodėl nepabučiavo jos kuo ramiausiai vidury gatvės? Kodėl vedė į nušiurusį koridorių su išviete, kurioje tuštindavosi senų, bjaurių, dvokiančių vienuolių kartos? Jo sumišimas glostė savimeilę, nes liudijo įsimylėjėlio pasimetimą, bet dar labiau baugino, nes rodė ir jo nepatyrimą; vaikščiojimą su bendraamžiu ji laikė nesuprantamu, nes ją domino tik vyresni. Bet galbūt todėl, kad mintyse jau išdavinėjo jį ir kartu žinojo, kad jis įsimylėjęs, kažkoks teisingumas vertė padėti jo pastangoms, paremti, išlaisvinti iš vaikiško susivaržymo. Nusprendė, kad jei jis neturi drąsos, jinai ras.

Lydėjo ją namo, o jinai įsivaizdavo, kaip, priėjus vilos vartelius, greitai apglėbs jį ir pabučiuos, o jis negalės nė pajudėti, toks bus apstulbęs. Bet paskutinę akimirką nepanoro, nes jo veidas buvo ne tik liūdnas, bet ir šaltas, net nedraugiškas. Paspaudė vienas kitam rankas, ir ji nuėjo takeliu per veją namų durų link. Juto, kad berniukas tiesiog sustingęs žiūri į ją. Vėl jai pasidarė jo gaila, pajuto vyresnės sesers užuojautą ir tada padarė tai, apie ką prieš akimirką nė nebuvo pagalvojusi. Eidama staiga atsigręžė į jį, nusišypsojo ir linksmai sviedė aukštyn ištiestą dešinę ranką, nelyg lengvai ir sklandžiai sviestų viršun spalvotą kamuolį.

Stebuklinga toji akimirka, kai Anjė staiga, nelauktai lengvu skriejančiu judesiu išmetė viršun ranką. Kaip įmanoma per sekundės dalelę, tiesiog staiga, rasti tokį gražų, išlavintą kūno judesį, prilygstantį tobulam meno kūriniui?

Anuomet pas tėvą ateidavo fakulteto sekretorė, kokių keturiasdešimties metų ponia, jinai atnešdavo kažkokius popierius pasirašyti, kitus išnešdavo į fakultetą. Nors tokie nereikšmingi, šie apsilankymai buvo lydimi slaptos įtampos (motina netekdavo žado), kursčiusios Anjė smalsumą. Sekretorei išeinant, Anjė visada puldavo prie lango, norėdama paslapčiom žvilgtelėti į ją. Kartą, kai sekretorė ėjo iš vilos vartelių link (tai yra priešinga kryptimi, nei kiek vėliau eis nelaimingo klasės draugo žvilgsnio lydima Anjė), atsisuko, nusišypsojo ir sviedė aukštyn grakščiai sklendžiančią ranką. Nepamirštamas mirksnis: smėliu pabarstytas takelis kaip aukso upeliukas tviskėjo saulės spinduliuose, o abipus vartelių žydėjo jazminų krūmai. Aukštyn skriejanti ranka tarsi norėjo parodyti auksiniam žemės lopinėliui kryptį, kur link lėkti, o baltuojantys jazminų krūmai jau buvo bevirstą sparnais. Tėvo nebuvo matyti, bet pagal moters gestą aišku, kad jis stovėjo tarpdury ir žiūrėjo į ją.

Tasai gestas, toks netikėtas ir gražus, įsispaudė Anjė atminty nelyg žaibo atspaudas; kvietė ją į erdvės ir laiko tolumas, šešiolikmetei kėlė neaiškų ir beribį ilgesį. Ir tuomet, kai savo berniukui troško staigiai kažką svarbaus pranešti, tasai gestas atgijo joje ir pasakė už ją, ko pati neįstengė.

Nežinau, kiek laiko naudojo jį (tiksliau, kiek laiko jis naudojosi ja), tikriausiai iki tos dienos, kai pastebėjo, kad aštuoneriais metais jaunesnė sesuo išmeta viršun ranką atsisveikindama su drauge. Kai pamatė šį gestą kartojant seserį, kuri nuo ankstyviausios vaikystės žavėjosi ir mėgdžiojo ją, pajuto konė šleikštulį: suaugusios moters gestas netiko vienuolikmetei mergiūkštei. Tačiau svarbiausia tai, kad ji suvokė, jog šis gestas yra lygiai visų, tad jai nepriklauso: modamas ranka, vagi arba falsifikuoji. Nuo tada pradėjo vengti jo (nelengva atsisakyti įprasto gesto) ir apskritai nepasiti-

kėti gestais. Stengėsi apsiriboti pačiais būtiniausiais (linktelėti galvą – „taip“, papurtyt – „ne“, parodyti į kito nematomą daiktą), kurie nepretenduoja į originalumą. Nutiko taip, kad ją sužavėjęs auksiniu takeliu nueinančios tėvo sekretorės gestas (sužavėjęs ir mane, kai pamačiau ponią maudymosi kostiumu atsisveikinant su plaukimo instruktoriumi), visiškai nugrimzdo joje.

Kol vienąkart vėl iškilo. Tuomet, kai dar prieš motinos mirtį dvi savaites praleido viloje su sergančiu tėvu. Atsisveikindama su juo paskutinę dieną, žinojo, kad ilgai nepasimatys. Motinos nebuvo namie ir tėvas norėjo palydėti ją iki automobilio. Uždraudė jam eiti toliau slenksčio ir viena auksiniu smėliu per veją nuėjo vartelių link. Jai gniaužė gerklę, nepaprastai troško pasakyti tėvui ką nors gražaus, ko neišreikši žodžiais, ir staiga nė pati nepajuto, kaip atsuko galvą ir šypsodamasi lengvai, grakščiai išmetė aukštyn ranką, tarsi sakydama, kad jo dar laukia ilgas gyvenimas ir kad jie kartu dar daug pamatys. Po sekundės prisiminė keturiasdešimtmetę ponią, kuri prieš dvidešimt penkerius metus toje pačioje vietoje lygiai taip pat pamojo tėvui. Ją tai sujaudino ir suglumino. Nelyg staiga vieną sekundę būtų susidūrę du skirtingi laikai, nelyg vienas gestas būtų suartinęs dvi skirtingas moteris. Ir, pagalvojo, galbūt vieninteles moteris, kurias mylėjo.

9

Salone, kur visi sėdėjo po vakarienės, laikydami konjako taures arba pusiau nugertus kavos puodelius, pakilo pirmas drąsus svečias ir šypsodamasis nusilenkė namų šeimininkei. Likusieji nusprendė, jog tai ženklas visiems, drauge su jais Polis ir Anjė pašoko nuo krėslų ir pasuko savo automobilių link. Vairavo Polis, o Anjė žiūrėjo į nenutrūkstamą mašinų srautą, šviesų blykčiojimus, į tą chronišką nežinančios poilsio didmiesčio nakties nerimą. Ir vėl ją apėmė vis dažniau aplankantis keistas pojūtis: ji neturi nieko bendra su šiomis būtybėmis dviem kojomis, ant kaklo styrančia galva ir su plyšiu veide. Kažkada domėjosi jų politika, jų mokslu, jų išradimais, laikė save maža jų didžio nuotykio dalele, kol vieną dieną suprato nepriklausanti jiems. Savotiškas jausmas, gynėsi jo, suvokė, kad jis absurdiškas ir nemoralus, kol pagaliau nusprendė negalinti įsakinėti savo jausmams: nebegalinti kankintis galvodama apie jų karus ir džiaugtis jų šventėmis, nes paaiškėjo, jog tai jos neliečia.

Negi tai rodo, kad jos širdis ledinė? Ne, širdis čia niekuo dėta. Be to, tikriausiai niekas neišdalija tiek pinigų elgetoms kaip ji. Negali praeiti jų nepastebėjusi, o ir jie, tarsi tai jausdami, kreipias į ją, akimirksniu atpažindami iš tolo tarp šimtų kitų praeivių, kad ji reginti juos ir girdinti. Taip, tai tiesa, tačiau turime pridurti: ir jos dosnumas elgetoms remias *ne-*

gatyviu pagrindu – apdovanoja juos ne dėl to, kad elgetos taip pat priklauso žmonijai, o todėl, kad jie nepriklauso, kad yra pašalinti iš jos ir tikriausiai tokie pat nesolidarūs su žmonija kaip ir ji.

Nesolidarumas su žmonija – tokia jos nuostata. Vienintelis dalykas galėtų ją pakeisti: konkreti meilė konkrečiam žmogui. Jeigu ką nors iš tikrųjų mylėtų, negalėtų būti abejinga kitų žmonių likimui, nes jos mylimasis būtų su jais susijęs, būtų jų dalis, ir ji net nedrįstų galvoti, kad tai, dėl ko kankinasi žmonės, jų karai ir atostogos, jos neliečia.

Išsigando pastarosios savo minties. Negi iš tiesų ji nieko nemyli? O Polis?

Prisiminė, kaip prieš keletą valandų, kai rengėsi vykti į vakarienę, Polis priėjo prie jos ir apkabino. Taip, kažkas jai darosi: pastaruoju metu ją persekioja mintis, kad jos meilė Poliui tėra valios pastangos, vien tik valia mylėti, valia turėti laimingą santuoką. Jei bent sekundę sumažintų valios pastangas, meilė nuskristų kaip paukštis iš atverto narvelio.

Pirma valanda nakties, Anjė ir Polis nusirenginėja. Jie tikrai suglumtų, jeigu turėtų pasakyti, kaip nusirenginėja tas antrasis. Jau seniai nebežiūri vienas į kitą. Atminties užkaboriuos nieko nėra likę iš tų bendrų vakaro minučių prieš gulant į vedybų guolį.

Vedybų guolis – santuokos altorius; o kas sako altorius, kartu teigia – auka. Čia vienas aukojasi kitam: abudu sunkiai užmiega, vieno kvėpavimas žadina antrąjį; todėl glaudžiasi prie lovos krašto, palikdami vidury erdvų plotą; apsimeta miegą, nes tikisi taip palengvinsią užmigti partneriui, kuris galės apsiversti ant šono nesibaimindamas užkliudyti. Deja, partneris tuo nepasinaudos, nes ir jis (dėl tų pačių priežasčių) apsimetinės miegąs ir bijos pajudėti.

Vedybų guolis: negalėti užmigti ir nedrįst pajudėti.

Anjė guli ant nugaros, o galvoje mirga vaizdai: ir vėl pas juos tas malonus vyriškis, kuris apie juos žino viską, tačiau nieko apie Eifelio bokštą. Daug atiduotų, kad galėtų kalbėtis su juo viena, bet jis tyčia pasirenka momentą, kai jie abudu yra namie. Anjė niekaip nesugalvoja, kokia klasta išsiųsti Polį, tad sėdi visi trys prie žemo staliuko, pasistatę kavos puodelius, ir Polis stengiasi, kad svečias nenuobodžiautų. Anjė laukia, kada atvykėlis pradės kalbą apie tai, dėl ko atėjęs. Ji jau žino. Bet tik ji, Polis – ne. Pagaliau svečias nutraukia Polio kalbas ir pradeda:

– Manau, jūs nujaučiate, iš kur aš atvykęs.

– Taip, – sako Anjė. Žino, kad svečias atvykęs iš kitos, labai tolimos planetos. Ir greit baugščiai šypsodama priduria: – O tenai geriau?

Svečias tik pečiais gūžteli:

– Anjė, juk jūs žinote, kur gyvenate.

– Galbūt mirtis ir privalo būti. Bet ar negalima būtų kitaip? Negi būtina, kad po žmogaus liktų kūnas, kurį reikia užkasti žemėmis arba sviesti į ugnį? Juk tai siaubinga! – sako Anjė.

– Visi supranta, kad žemėje siaubinga, – taria svečias.

– Ir dar, – sako Anjė. – Gal jums klausimas pasirodys kvailas, bet ar tie, kurie ten gyvena, turi veidus?

– Neturi. Veidus turi tik čia, jūsiškiai.

– O tie, tenai gyvenantys, kuo jie skiriasi vienas nuo kito?

– Kiekvienas ten yra savo paties kūrinys. Galima tarti, kiekvienas save išgalvoja. Tačiau tai sunku nusakyti, nesuprasite. Bet turėsite galimybę, nes atvykau jus įspėti, kad būsimajame gyvenime jau negrįšite į žemę.

Anjė seniai žinojo, ką pasakys svečias, ir todėl nenustebo, bet Polis buvo priblokštas. Jis spoksojo į svečią, spoksojo į Anjė, o ši tepaklausė:

– O Polis?

– Ir Polis čia nepaliks, – tarė svečias. – Atvykau jums tai pranešti. Visada pranešame žmonėms, kuriuos pasirenkame. Noriu tiktai paklausti: ir būsimame gyvenime trokštate likti kartu ar norėtumėt nesusitikti?

Anjė žinojo, kad bus to paklausta. Dėl šitos priežasties ir norėjo kalbėtis su svečiu viena. Žinojo, jog dalyvaujant Poliui neįstengs ištarti: „Nenoriu būti su juo". Negali to pasakyti prie jo, o jis to negali pasakyti prie jos, nors tikėtina, kad ir jis mieliau pasirinktų kitokį būsimąjį gyvenimą, be Anjė. Tačiau garsiai pasakyti kitam girdint: „Mes jau nenorime būsimajame gyvenime likti kartu, nebenorime susitikti" – tai nelyg pripažinti: „Jokios meilės tarp mūsų nebuvo ir nėra". O to beveik neįmanoma garsiai ištarti, nes visas jų bendras gyvenimas (daugiau nei dvidešimt metų) yra pagrįstas meilės iliuzija, kurią abi pusės rūpestingai puoselėja ir globoja. Ir taip visada, kai įsivaizduoja šitą sceną ir ateina laikas svečio klausimui, ji žino, kad kapituliuos ir prieš savo norą pasakys:

– Taip, žinoma, noriu, kad ir būsimam gyvenime būtume kartu.

Tačiau šiandien pirmąkart buvo tikra, jog ir Polio akivaizdoje ras drąsos pasakyti ko norinti, ko tikrai trokštanti širdies gilumoje; buvo įsitikinusi, kad suras drąsos net ir suvokdama, kad po to viskas tarp jų bus baigta. Šalia girdėjo garsų alsavimą, Polis jau tikrai miegojo. Tarsi dar kartą įdėjo į projektorių tą pačią filmo ritę ir persuko prieš akis visą sceną: kalba su svečiu, Polis nustebęs žiūri į juos, ir svečias sako:

– Būsimajam gyvenime norėtumėte likti kartu ar jau nesusitikti?

(Tai įdomu: nors ir turi apie juos visą informaciją, žemiečių psichologija jam nesuprantama, meilės sąvoka ne-

žinoma, tad jis nė nenutuokia, į kokią keblią padėtį jie patenka, kai jiems užduoda sąžiningą, dalykišką ir nuoširdų klausimą.)

Anjė sukaupia visas vidines jėgas ir atsako tvirtu balsu:

– Pasirinktume galimybę nebesusitikti.

Tie žodžiai – tai meilės iliuzijos pabaiga.

ANTRA DALIS

Nemirtingumas

1

1811 metų rugsėjo 13 diena. Jau trečią savaitę jaunavedžių pora, Betina Brentano ir jos vyras, poetas Achimas fon Arnimas, gyvena Gėtės namuose Veimare. Betinai – dvidešimt šešeri, Arnimui – trisdešimt, Gėtės žmonai Kristianai – keturiasdešimt devyneri, Gėtei – šešiasdešimt dveji, ir jis nebeturi nė vieno danties. Arnimas myli savo jaunąją žmoną, Kristiana myli senąjį poną, o Betina net ir po vedybų nenutraukia flirto su Gėte. Tos dienos rytą Gėtė lieka namie, o Kristiana palydi jaunuosius į parodą (surengtą šeimos draugo, rūmų patarėjo Majerio), kurioje yra Gėtės palankiai įvertintų paveikslų. Ponia Kristiana paveikslų nesupranta, bet atsimena, ką apie juos sakęs Gėtė, todėl dabar gali jo nuomonę reikšti kaip savą. Arnimas girdi stiprų Kristianos balsą ir mato akinius ant Betinos nosies. Tie akiniai vis šokčioja Betinai (taip kaip triušei) raukant nosį. Arnimas puikiai žino, ką tai reiškia: Betina baisiai suirzusi. Nujausdamas besiartinant audrą, jis nepastebimai pasišalina, nueina į kitą salę.

Jam tik nuėjus, Betina nutraukia Kristianą: ne, ji nesutinkanti! Juk tie paveikslai tiesiog nepakenčiami!

Kristiana taip pat suirzusi, ir net dėl dviejų priežasčių: pirma, toji jaunoji patricija, nors jau ištekėjusi ir nėščia būdama, nesigėdi koketuoti su jos vyru, antra, priešgyniauja jo pažiūroms. Ko ji nori? Būti pirmoji tarp besivaržančiųjų atsidavimu Gėtei ir tuo pat metu pirmoji tarp maištaujan-

čiųjų? Kristianą erzina ir viena, ir kita, be to, ir tai, kad viena priežastis logiškai paneigia kitą. Todėl labai garsiai pareiškia, kad nevalia tokius žymius paveikslus paskelbti nepakenčiamais.

Betina į tai reaguoja taip: ne tik valia paskelbti juos nepakenčiamais, reikia pasakyti, jog tie paveikslai tik juoko verti! Taip, juoko, ir savo teiginiui patvirtinti pateikia vis naujų ir naujų argumentų.

Kristiana klausosi ir įsitikina apskritai nesuprantanti, ką ta jauna moteris jai sako. Įtūžus Betina beria vis daugiau žodžių, išmoktų iš universitetų auditorijas lankiusių savo amžininkų, ir Kristiana jų nesupranta. Žiūri į jos nosį, ant kurios šokčioja akiniai, ir jai dingojas, jog tie akiniai susiję su ta nesuprantama kalba. Išties įsidėmėtina, kad Betina pasibalnojus nosį akiniais! Juk visiems žinoma, kad Gėtė viešą akinių nešiojimą smerkia kaip neskoningą išsišokimą! Jeigu Betina vis dėlto nešioja akinius čia, Veimare, tai, aišku, todėl, kad nori provokuojamai ir įžūliai parodyti priklausanti jaunajai kartai, kurios skiriamieji bruožai – romantizmas ir akiniai. O mes žinome, ką žmogus nori pareikšti, kai demonstratyviai ir išdidžiai skelbiasi priklausąs jaunajai kartai: pareikšti, kad gyvens ir tuomet, kai tie kiti (anot Betinos, Kristiana ir Gėtė) jau seniai juokingai tysos po velėna.

Betina kalba vis nirtulingiau, ir staiga Kristianos ranka pradeda skrieti jos veido link. Paskutiniu momentu ji susizgrimba, kad negražu trenkti antausį pas ją viešinčiam žmogui, ranka sustingsta ir nuslysta Betinos skruostu. Akiniai krinta žemėn ir dūžta. Aplinkiniai atsisuka nustėrę ir suglumę; iš kitos salės atbėga vargšas Arnimas ir, nežinodamas ką daryti, priklaupia ir renka šukes, tarsi rengdamasis jas suklijuoti.

Keletą valandų visi įtemptai laukia Gėtės verdikto. Kurion pusėn jis stos, kai viską sužinos?

Gėtė stoja Kristianos pusėn ir uždraudžia jaunavedžiams kada nors peržengti jo namų slenkstį.

Kai dūžta stiklinė, tai laikoma laime. Kai sudūžta veidrodis, turime laukti septynerių nelaimės metų. O kai sudūžta akiniai? Tai – karas. Visuose Veimaro salonuose Betina skelbia, jog „tasai riebus vėdaras pasiuto ir įkando man“. Ištarmė plinta iš lūpų į lūpas, visas Veimaras leipsta juokais. Ta nemirtinga ištarmė, tas nemirtingas juokas skamba lig šių dienų.

2

Nemirtingumas. Gėtė nebijojo šio žodžio. Savo knygoje „Iš mano gyvenimo", turinčioje garsią paantraštę „Poezija ir tiesa", aprašo scenos uždangą, į kurią, būdamas dvylikos metų, godžiai žvelgęs naujajame Leipcigo teatre. Joje buvo pavaizduota tolumoje stūksanti (cituoju Gėtę) *„der Tempel des Ruhmes"*, šlovės šventovė, o aplink ją – žymiausi visų laikų teatro autoriai. Laisvu tarpu, nekreipdamas į juos dėmesio, „kažkoks vyras su lengvu apsiaustu ėjo tiesiai į šventyklą; buvo matomas tik iš užpakalio ir niekuo nepaprastu neišsiskyrė. Tai turėjęs būti Šekspyras, kuris, neturėdamas pirmtakų ir nesekdamas pavyzdžiais, savo rizika žengė pasitikti nemirtingumo".

Žinoma, tas nemirtingumas, apie kurį kalba Gėtė, neturi nieko bendra su religiniu tikėjimu sielos nemirtingumu. Kalbama apie kitokį, visiškai žemišką nemirtingumą tų, kurie ir po mirties liks gyvi palikuonių atmintyje. Kiekvienas žmogus gali pasiekti didesnio ar mažesnio nemirtingumo ir jau nuo jaunystės galvoja apie jį. Apie vieno Moravijos kaimo, kur dažnai nuvykdavau vaikystėje, seniūną buvo pasakojama, kad namie laikąs atdarą karstą ir laimingomis akimirkomis, jausdamasis itin patenkintas, atsiguląs į jį ir įsivaizduojąs savo laidotuves. Nieko gražesnio gyvenime nepatyręs nei tos svajingos akimirkos karste, kai grimzdėdavęs nemirtingume.

Žmonės nėra lygūs nemirtingumo atžvilgiu. Turime skirti vadinamąjį *mažąjį nemirtingumą*, prisiminimą žmogų pažinojusiųjų mintyse (būtent apie tokį nemirtingumą svajojo Moravijos kaimo seniūnas), ir *didįjį nemirtingumą*, kuris reiškia žmogaus prisiminimą mintyse tų, kurie jo asmeniškai nepažinojo. Esama gyvenimo kelių, nuo pat pradžios pastatančių žmogų akis į akį su tokiu didžiuoju nemirtingumu, tiesa, negarantuotu, gal net neįtikėtinu, tačiau nepaneigiamai įmanomu: tai menininkų ir valstybės vyrų gyvenimo keliai.

Iš mūsų dienų valstybininkų daugiausia apie nemirtingumą, rodos, galvojo Fransua Miteranas; prisimenu įspūdingą ceremoniją, skirtą jo prezidentavimo pradžiai 1981 metais. Panteono aikštę buvo užplūdusi entuziastinga minia, o jis tolo nuo jos: vienas lipo aukštyn plačiais laiptais (visiškai kaip Šekspyras šlovės šventovės link toje uždangoje, kurią aprašė Gėtė), nešdamas rankoje tris rožių stiebelius. Paskui dingo žmonėms iš akiračio, liko vienas su šešiasdešimt keturių didžių mirusiųjų antkapiais, susimąstęs ir vienišas, sekamas vien kameros žvilgsnio, filmavimo grupės ir keliolikos milijonų prancūzų, įsmeigusių akis į ekranus, iš kurių sklido Bethoveno Devintoji. Po to po vieną padėjo rožes ant kapų tų mirusiųjų, kuriuos buvo išsirinkęs. Buvo nelyg matininkas, tris rožes, kaip tris kuolelius, įbedantis šioje beribėje amžinybės erdvėje ir taip pažymintis trikampį, kurio vidury iškils jo rūmas.

Prieš jį prezidentavęs Valeri Žiskaras d'Estenas 1974 metais į pirmuosius savo pusryčius Eliziejaus rūmuose pakvietė kaminkrėtį. Tai buvo sentimentalaus buržua, trokštančio paprastų žmonių meilės ir norinčio patikinti, kad yra vienas iš jų, gestas. Miteranas nebuvo toks naivus, kad norėtų panėšėti į kaminkrėtį (nė vienam prezidentui tokia svajonė negali išsipildyti!), jis norėjo būti panašus į mirusiuosius, kas

daug išmintingiau, nes mirtis ir nemirtingumas – tai lyg neišskiriama meilužių pora, ir tas, kurio veidas susilieja su mirusiųjų veidais, jau gyvas būdamas tampa nemirtingas.

Amerikos prezidentas Džimis Karteris visada man atrodė patrauklus, bet pajutau jam beveik meilę, kai išvydau televizijos ekrane sportine apranga bėgant su savo bendradarbių, trenerių ir gorilų grupe; staiga jo kaktą išmušė prakaitas, veidą perkreipė traukuliai, bėgikai palinko prie jo, laikė jį, ramstė: tai buvo mažas širdies priepuolis. *Jogging** turėjo pademonstruoti tautai amžiną prezidento jaunystę, tam buvo pakviesti operatoriai, bet ne jų kaltė, kad vietoj sveikata trykštančio atleto mums parodė senstantį vyriškį, kuriam nepasisekė.

Žmogus trokšta nemirtingumo, o kamera vieną dieną mums parodo grimasos perkreiptas lūpas kaip vienintelį dalyką, kurį įsimename ir kuris mums išliks kaip viso jo gyvenimo parabolė. Įžengs į nemirtingumą, kuris vadinamas *juokinguoju*. Tichas de Brahė buvo didis astronomas, tačiau šiandien apie jį žinome tik tiek, kad per iškilmingą vakarienę imperatoriškuosiuose Prahos rūmuose gėdijosi nueiti išvietėn ir jam plyšo šlapimo pūslė. Taip jis pateko tarp juokingų nemirtingųjų. Toksai gėdos ir šlapimo kankinys. Pateko ten, kur atsidūrė ir Gėtės Kristiana, amžiams pavirtusi pasiutusiu, besikandžiojančiu vėdaru. Nėra kito romanų autoriaus, brangesnio man už Robertą Muzilį. Numirė vieną rytą kilnodamas svarsčius. Kai aš pats juos kilnoju, rūpestingai stebiu širdies ritmą ir bijau numirti, nes numirti su svarsčiais rankose, kaip mano dievinamas autorius, tai būtų toks neįtikėtinas, toks karštas, toks fanatiškas epigoniškumas, kuris akimirksniu užtikrintų man juokingą nemirtingumą.

* *Jogging* (*angl.*) – bėgimas ristele.

3

Įsivaizduokime, kad jau imperatoriaus Rudolfo laikais egzistavo kameros (tos, pavertusios nemirtingu Karterį), kurios filmavo imperatoriškąją puotą, per kurią Tichas de Brahė zulina kėdę, blykšta, kryžiuoja kojas ir varto akis. Jeigu jis būtų žinojęs, kad jį stebi keli milijonai žiūrovų, jo kančios būtų buvusios dar didesnės, o jo nemirtingumo koridoriuose aidintis juokas dar skardesnis. Liaudis tikriausiai pageidautų, kad filmas apie garsųjį žvaigždininką, besigėdijantį nusišlapinti, būtų rodomas prieš kiekvienas Kalėdas, kai žmonės trokšta juoktis, o nelabai turi iš ko.

Tokia galimybė verčia užduoti sau klausimą: ar nemirtingumo pobūdis pasikeičia kamerų epochoje? Nesvyruodamas atsakau: iš esmės ne, nes fotoobjektyvas egzistavo dar gerokai prieš jo išradimą; jis egzistavo kaip dar nematerializuota jo esmė. Nors joks objektyvas į nieką dar nebuvo nutaikytas, žmonės jau elgėsi taip, lyg juos fotografuotų. Aplink Gėtę niekada nesisukiojo pulkas fotografų, bet apie jį jau lakstė iš tolimos ateities sviedžiami fotografų šešėliai. Pavyzdžiui, kad ir per garsiąją jo audienciją pas Napoleoną. Tada, savo šlovės viršūnėje, prancūzų imperatorius į konferenciją Erfurte sukvietė visus Europos valdovus, turėjusius pritarti valdžios pasidalijimui tarp jo ir rusų imperatoriaus.

Napoleonas buvo tikras prancūzas: jo pasitenkinimui nepakako mirti pasiųstų šimtų tūkstančių žmonių, jam reikėjo

dar ir rašytojų pasigėrėjimo; paklausė savojo kultūros patarėjo, kas yra didžiausi tuometinės Vokietijos dvasiniai autoritetai, ir sužinojo, jog pirmiausia – tai kažkoks ponas Gėtė. Gėtė! Napoleonas pliaukštelėjo sau per kaktą. „Jaunojo Verterio kančių" autorius! Egipto ekspedicijoje jis kartą sužinojo, kad jo karininkai uoliai skaito tą knygą. Baisiai supyko, kadangi ir pats buvo ją perskaitęs. Iškeikė karininkus už tokių sentimentalių kvailysčių skaitymą ir kartą visiems laikams uždraudė paimti į rankas romaną. Kokie dar romanai! Tegu skaito istorijos veikalus, tai daug naudingiau! Vis dėlto šį kartą patenkintas, kad žino, kas yra Gėtė, nusprendė pasikviesti jį. Netgi mielai nusprendė, nes patarėjas pranešė, esą Gėtė garsėja pirmiausia kaip teatro veikalų autorius. Napoleonas niekino romanus, bet teatrą pripažino, nes šis priminė jam mūšio lauką. Kadangi jis pats buvo vienas didžiausių mūšių autorių, netgi nepralenkiamas jų režisierius, širdies gilumoje buvo įsitikinęs esąs ir didžiausias poetas tragikas, didesnis nei Sofoklis ar Šekspyras.

Kultūros patarėjas buvo nuovokus žmogus, tačiau dažnai painiodavo vardus. Gėtė iš tiesų labai domėjosi teatru, bet jo šlovė su tuo mažai susijusi. Napoleono patarėjas, matyt, bus supainiojęs jį su Šileriu. Kadangi Šileris taip pat susijęs su Gėte, tai galų gale ne tokia jau didelė nuodėmė iš dviejų bičiulių nulipdyti vieną poetą; galbūt patarėjas netgi padarė taip sąmoningai, vedamas pagirtino didaktinio užmojo, ir sukūrė Napoleonui vokiškojo klasicizmo sintezę Frydricho Volfgango Šiletės pavidalu.

Gavęs kvietimą, Gėtė (nenujausdamas esąs Šiletė) iš karto suprato privaląs jį priimti. Lygiai po metų jam turėjo sukakti šešios dešimtys. Artinasi mirtis, su ja ir nemirtingumas (nes, kaip jau sakiau, mirtis ir nemirtingumas sudaro neišskiriamą porą, gražesnę nei Marksas ir Engelsas, nei Romeo ir

Džuljeta, gražesnę nei Hardis ir Lorelis), ir Gėtė negalėjo neteikti reikšmės tam, kad jį į audienciją kviečia nemirtingasis. Nors ir buvo labai įsitraukęs į darbą prie „Spalvų teorijos", kurią laikė savo kūrybos viršūne, pakilo nuo rašomojo stalo ir išvyko į Erfurtą, 1808 metų spalio 3 dieną ten įvyko nepamirštamas nemirtingojo karvedžio susitikimas su nemirtinguoju poetu.

4

Neramių fotografų šešėlių apsuptas Gėtė kopia plačiais laiptais. Jį lydi Napoleono adjutantas, veda jį dar vienais laiptais, po to kitais koridoriais į didelį saloną, kur atokiau prie apskrito stalo sėdi pusryčiaujantis Napoleonas. Aplinkui zuja uniformuoti vyriškiai, įteikinėja jam įvairius raportus, į kuriuos jis atsakinėja nenustodamas kramtyti. Tik po kelių minučių adjutantas išdrįsta parodyti jam netoliese stovintį Gėtę. Napoleonas pažvelgia į jį ir užkiša dešinę ranką už liemenės taip, kad delnas liestų paskutinį kairįjį šonkaulį. (Kažkada taip darydavo dėl skrandžio skausmų, bet paskui jam tas gestas patiko, tad automatiškai jį kartodavo, vos netoliese išvydęs fotografus.) Greitai nuryja kąsnį (netinka fotografuotis, kai kramtymas kraipo veidą, – o piktdžiugos žurnalistai spausdina kaip tik tokias nuotraukas!) ir garsiai taria, kad būtų girdimas: „*Voila un homme!* Štai žmogus!"

Tie pora žodžių – tai kaip tik tai, kas šiandien Prancūzijoje vadinama „*une petite phrase*". Politikai sako ilgas kalbas, kuriose be gėdos mala tą patį ir tą patį, žinodami, kad visiškai nesvarbu, ar jie kartojasi, ar ne, nes plačioji visuomenė bet kuriuo atveju įsidėmės tik tuos kelis žurnalistų pacituotus žodžius. Kad palengvintų jų darbą ir nors kiek pakreiptų jį, politikai į savo vis vienodesnes kalbas įterpia vieną ar kitą trumpą sakinį, kurie, dar niekieno netarti, jau savaime tampa išgirsti. Tokios „trumpos frazės" bemat pagarsėja. Visas

politikų menas šiandien glūdi ne gebėjime valdyti *polis* (tasai valdosi pats pagal savo tamsaus ir nekontroliuojamo mechanizmo logiką), o mokėjime išgalvoti *„petites phrases"*, pagal kurias politikas bus regimas ir suprantamas, vertinamas viešosios nuomonės apklausose, renkamas arba neišrenkamas būsimuosiuose rinkimuose. Gėtei dar nežinomas terminas *„petite phrase"*, tačiau, kaip minėta, daiktų esmė egzistuoja dar prieš jiems materializuojantis ir gaunant vardą. Gėtė supranta, jog tai, ką pasakė Napoleonas, yra puiki *„petite phrase"*, kuri pravers jiems abiem. Jis patenkintas žengia žingsnį Napoleono stalo link.

Ką norite sakykite apie poetų nemirtingumą, karvedžiai yra dar nemirtingesni, todėl tad Napoleonas klausinėja Gėtę, o ne priešingai.

– Kiek jums metų? – klausia jis.

– Šešiasdešimt, – atsako Gėtė.

– Gerai atrodote pagal savo metus, – sako Napoleonas (dvidešimčia metų jaunesnis), ir Gėtė nudžiunga. Penkiasdešimties sulaukė labai nutukęs, kabojo riebus pagurklis, ir jam buvo nusispjauti į savo išvaizdą. Metams bėgant vis dažniau aplankydavo mintis apie mirtį ir jis suprato galįs įžengti į nemirtingumą kartu su šlykščiu pilvu. Todėl nusprendė sulieséti, ir greitai vėl tapo lieknu vyru, kuris, nors jau ir nebūdamas gražus, galėjo bent pažadinti prisiminimus apie savo ankstesnį grožį.

– Jūs vedęs? – nuoširdžiai susidomėjęs klausia Napoleonas.

– Taip, – atsako kiek nusilenkdamas Gėtė.

– O vaikų turite?

– Vieną sūnų, – atsako Gėtė.

Tuo momentu prie Napoleono palinksta kažkoks generolas ir praneša svarbią žinią. Napoleonas susimąsto. Ištraukia ranką iš po liemenės, pasmeigia šakute mėsos gabalą, kelia

prie burnos (ši scena jau nefotografuojama) ir kramtydamas atsako. Tik po akimirkos prisimena Gėtę. Nuoširdžiai susidomėjęs klausia:

– Jūs vedęs?

– Taip, – atsako kiek nusilenkdamas Gėtė.

– O vaikų turite?

– Vieną sūnų, – atsako Gėtė.

– O kaip Karolis Augustas? – Napoleonas staiga išdrožia Gėtės valdovo, Veimaro valstybės kunigaikščio, vardą, ir iš jo tono justi, kad to žmogaus jis nemėgsta.

Gėtė negali blogai atsiliepti apie savo šeimininką, bet ir prieštarauti nemirtingajam nevalia, tad su diplomato lankstumu pasako, kad Karolis Augustas daug nuveikė mokslų ir menų labui. Užuomina apie mokslus ir menus nemirtingajam karvedžiui tampa priežastimi nustoti žiaumoti, pakilti nuo stalo, užkišti ranką už liemenės, žengti porą žingsnių poeto link ir prieš jį atsistojus rėžti kalbą apie teatrą. Šią akimirką įsismagina nematomas fotografų pulkas, vėl pradeda spragsėti užraktai, ir intymiam pokalbiui atokiau pasivedęs poetą karvedys turi pakelti balsą, kad visi kambaryje jį girdėtų. Siūlo Gėtei parašyti dramą apie Erfurto konferenciją, kuri garantuosianti taiką ir žmonijos laimę.

– Teatras, – vėl sako visu balsu, – turi tapti liaudies mokykla! (Tai jau antroji puiki *„petite phrase"*, kuri kitą dieną turėtų pasirodyti ilgų laikraštinių straipsnių pavadinimuos.)

– Ir būtų labai puiku, – priduria jau tyliau, – jeigu tą dramą paskirtumėt imperatoriui Aleksandrui! (Nes būtent dėl to ir vyko Erfurto konferencija! Jį Napoleonas norėjo patraukti savo pusėn!) Paskui dar pradeda Šiletei trumpą paskaitą apie literatūrą; bet jį vis pertraukinėja adjutantų pranešimai, kol jis visai pameta pokalbio giją. Norėdamas ją apčiuopti, dukart visiškai nesąmoningai pakartoja „teatras – liaudies

mokykla", kol (taip! pagaliau! atradau!) užsimena apie Voltero „Imperatoriaus mirtį". Pasak Napoleono, tai pavyzdys, kaip poetas epikas prasilenkė su galimybe tapti liaudies mokytoju. Dramoje galėjo parodyti, kaip didis karvedys dirba žmonijos labui, – ir tik per trumpa jam laiko skirta atkarpa sutrukdo įgyvendinti savo tikslus. Paskutiniai žodžiai nuskamba liūdnokai, karvedys žiūri poetui į akis: „Štai jums didi tema!"

Tačiau jį vėl pertraukia. Į kambarį įžengia aukštieji karininkai, Napoleonas ištraukia ranką iš po liemenės, sėda prie stalo ir kramsnodamas klausosi pranešimų. Fotografų šešėliai dingo. Gėtė apsidairo. Apžiūri ant sienų kabančius paveikslus. Paskui prieina prie jį atlydėjusio adjutanto ir klausia, ar galįs laikyti audienciją baigta. Adjutantas linkteli, Napoleono šakutė krypsta į mėsos kąsnelį, Gėtė išeina.

5

Betina buvo Maksimilianos La Roš, moters, kurią Gėtė buvo įsimylėjęs, kai jam pačiam buvo dvidešimt treji metai, duktė. Jeigu atmesime porą dorovingų bučinių, tai buvo ne kūniška, bet grynai sentimentali meilė, nepalikusi jokių pėdsakų jau vien dėl to, kad Maksimilianos motina laiku išleido ją už turtingo italų pirklio Brentano, kuris, matydamas, jog jaunasis poetas nusiteikęs ir toliau flirtuoti su jo žmona, išmetė jį lauk ir uždraudė kada nors daugiau tenai pasirodyti. Maksimiliana pagimdė dvylika vaikų (tas pasiutęs italų patinas paleido į pasaulį dvidešimt vaikų!) ir vieną iš jų pavadino Elizabeta, tai ir buvo Betina.

Gėtė jau nuo ankstyvosios jaunystės žavėjo Betiną. Viena, kad visos Vokietijos akyse žengė šlovės šventovės link, antra, ji sužinojo apie jos motinai puoselėtą meilę. Pradėjo aistringai domėtis ta sena meile, kuo tolesne, tuo labiau traukiančia (Dieve mano, viskas vyko tryliktaisiais metais prieš jos gimimą!), ir pamažu ji pradėjo manyti turinti kažkokią slaptą teisę į didįjį poetą, nes metaforine prasme (o kas daugiau, jei ne poetai, turėtų metaforas priimti už gryną pinigą) laikė save jo dukterimi.

Visuotinai žinoma, jog vyrai turi blogą įprotį vengti tėviškų pareigų, nemokėti alimentų ir nepripažinti savo vaikų. Jie nenori suprasti, kad meilės esmė yra vaikas. Taip, kiekvienos meilės esmė yra vaikas, ir visiškai nesvarbu, ar tas vai-

kas buvo pradėtas ir gimė. Meilės algebroje vaikas yra magiškos dviejų būtybių sudėties ženklas. Netgi ir tada, kai vyras myli moterį jos neprisiliesdamas, jis privalo atsižvelgti į tai, kad meilė gali duoti vaisių, kuris pasirodo pasaulyje ir trylikai metų praėjus po paskutiniojo mylinčiųjų susitikimo. Kažką panašaus sau tvirtino Betina, prieš ryždamasi atvykti į Veimarą ir prisistatyti Gėtei. Tai įvyko 1807 metų pavasarį. Tuomet jai buvo dvidešimt dveji (kaip Gėtei tuo metu, kai asistavo jos motinai), bet ji vis dar jautėsi esanti vaikas. Ši jausena slaptingai saugojo ją, nelyg vaikystė būtų buvusi jos skydas.

Laikyti atstačius vaikystės skydą – tai buvo viso jos gyvenimo klasta. Klasta, bet drauge ir natūralumas, nes jau vaikystėje buvo pripratusi vaidinti vaiką. Visada buvo truputį įsimylėjusi vyresnįjį savo brolį Klemensą Brentaną ir veržsaid davosi pasėdėti jam ant kelių. Jau tada (jai buvo keturiolika metų) mokėjo pasimėgauti tokia triprasme situacija, kurioje vienu metu buvo vaikas, sesuo ir meilės trokštanti moteris. Argi įmanoma nuginti vaiką nuo kelių? Nė pačiam Gėtei nepavyko to padaryti.

Jau per pirmąjį jų susitikimą 1807 metais ji atsisėdo jam ant kelių, jeigu galima tikėti jos pasakojimu: pirmiausia sėdėjo prieš Gėtę ant žemos sofutės; šis konvencionaliai liūdnu balsu kalbėjo apie prieš keletą dienų mirusią hercogienę Ameliją. Betina pasakė nieko apie tai nežinanti.

– Kaip? – nusistebėjo Gėtė. – Jūsų nedomina gyvenimas Veimare?

Betina atšovė:

– Mane dominate tik jūs.

Gėtė nusijuokė ir ištarė lemtingąją frazę:

– Jūs esate mielas vaikas.

Išgirdusi žodį „vaikas", ji nustojo varžytis. Pasakė, kad jai nepatogu sėdėti, ir pašoko nuo sofos.

– Atsisėskite, kad būtų patogu, – tarė Gėtė. Betina apkabino jam kaklą ir atsisėdo ant kelių. Čia jai buvo taip patogu, kad po kiek laiko užsnūdo prisiglaudus prie jo.

Sunku pasakyti, ar iš tiesų taip ir buvo, ar Betina tik mistifikuoja, bet jeigu mistifikuoja, tai dar geriau. Išsiduoda norinti, kad matytume ją tokią, ir aprašo savo elgesio su vyrais metodą: kaip ir vaikas, buvo įžūliai nuoširdi (pareiškė, kad jai neįdomi Veimaro kunigaikštienės mirtis, kad jai nepatogu sėdėti ant sofos, nors iki jos ten maloningai sėdėjo dešimtys kitų lankytojų); kaip vaikas, apkabino jam kaklą ir atsisėdo ant kelių; ir svarbiausia: kaip vaikas, užmigo ten!

Nėra nieko naudingesnio, nei užimti vaiko poziciją: vaikas gali leisti sau ką panorėjęs, nes jis nekaltas ir nepatyręs; jam nereikia laikytis visuomenės elgesio taisyklių, nes jis dar neįžengęs pasaulin, kurį valdo forma; jis drįsta laisvai reikšti jausmus, neatsižvelgdamas į aplinkybes. Žmonės, nesutikę laikyti Betinos vaiku, sakė, kad ji pamišėlė (nes kartą iš džiaugsmo pradėjo šokti, pargriuvo ir prasiskėlė galvą į stalą), neišsiauklėjusi (viešai sėsdavosi ant žemės, o ne ant kėdės) ir, svarbiausia, baisi apsimetėlė. O tie, kurie buvo linkę laikyti ją amžinu vaiku, atvirkščiai, buvo sužavėti jos spontaniško natūralumo.

Gėtę vaikelis sugraudino. Jis prisiminė savo jaunystę ir padovanojo Betinai gražų žiedą. Savo dienoraštyje tą vakarą trumpai pažymėjo: *Mamsel Brentan*.

6

Kiek kartų per visą gyvenimą ši garsioji mylinti pora, Gėtė ir Betina, buvo susitikę vienu du? Tais pačiais 1807 metais, rudenį, ji dar kartą atvyko į Veimarą ir praleido čia dešimt dienų. Paskui išvydo jį tik po trejų metų: trims dienoms užsuko į čekų kurortą Teplices, nė nenujausdama, jog kaip tik tuo metu Gėtė gydosi tenykščiais druskingais vandenimis. O po metų susitiko dar kartą, tai buvo tas lemtingasis apsilankymas Veimare, kai po keturiolikos dienų viešnagės Kristiana nubloškė jai nuo nosies akinius.

O kiek kartų iš tikrųjų buvo likę vieni, akis į akį? Gal kokius tris keturis, ne daugiau. Kuo rečiau matėsi, tuo dažniau susirašinėjo, tiksliau: tuo daugiau ji jam rašė. Parašė jam penkiasdešimt du ilgus laiškus, kuriuose kreipėsi į jį „tu" ir kalbėjo tik apie meilę. Išskyrus gausybę žodžių, nieko daugiau ir neatsitiko, tad galime klausti, kodėl ši meilės istorija tapo tokia garsi.

Atsakymas toks: tapo garsi, nes joje nuo pat pradžios svarbiausia buvo ne meilė, o kai kas kita.

Gėtė greitai pradėjo tai nujausti. Jisai sunerimo, kai Betina prasitarė, jog dar prieš pirmąjį jų susitikimą Veimare ji labai suartėjusi su senąja Gėtės motina, kuri, kaip ir Betina, gyveno Frankfurte. Betina ją klausinėjusi apie sūnų, o pralinksminta ir pamaloninta mamytė ištisom dienom pasakojo jai savo prisiminimus. Betina tikėjosi, kad bičiulystė su motina

jai atvers Gėtės namus ir širdį. Apskaičiavimas nebuvo labai tikslus. Motinos puoselėjama meilė Gėtei atrodė kiek komiška (niekada nebuvo atvažiavęs iš Veimaro jos aplankyti), ir ekstravagantiškos merginos santarvė su naivia motina, jo manymu, galėjo būti pavojinga.

Įsivaizduoju, kad patirdavęs gana prieštaringų pojūčių, kai Betina pasakodavo jam nutikimus, apie kuriuos buvo išgirdusi iš senosios ponios. Pirmiausia, savaime suprantama, savimeilę kuteno šis jaunos merginos susidomėjimas. Jos pasakojimai pažadino daug snaudžiančių atsiminimų, ir tai jį džiugino. Tačiau greitai tarp jų ėmė pastebėti ir anekdotiškų istorijų, kurių negalėjo arba neturėjo atsitikti, nes, pasak jų, jis atrodydavęs kartais juokingas. Negana to, Betinai pasakojant jo vaikystė ir jaunystė įgaudavo nelabai norimų atspalvių ir prasmių. Ne todėl, kad Betina būtų siekusi vaikystės prisiminimus panaudoti prieš jį, greičiau dėl to, kad žmogui (kiekvienam žmogui, ne vien tik Gėtei) nemalonu klausytis savo gyvenimo interpretacijos, kuri skiriasi nuo jo paties varianto. Gėtė pajuto pavojų: toji mergina, besisukiojanti tarp jaunųjų romantizmo judėjimo intelektualų (Gėtė nejautė jiems nė trupučio palankumo), yra nesutramdoma garbėtroška ir (visiškai nuoširdžiai, kas tapatu begėdystei) mano būsianti rašytoja. Vieną dieną tiesiog taip ir pasakė jam: norėtų remdamasi jo motinos prisiminimais parašyti knygą. Knygą apie jį, apie Gėtę! Akimirksniu jisai įžvelgė už meilės apraiškų slypint plunksnos agresyvumą ir pradėjo saugotis.

Ir kaip tik todėl, kad pradėjo saugotis, darė viską, kad nepasirodytų nemalonus jai. Buvo pernelyg pavojinga, kad galėtų sau leisti įsigyti priešą, tad nusprendė ją nuolat ir neįkyriai kontroliuoti. Suprato negalįs būti per daug malonus, nes menkiausias gestas galėjo būti palaikytas palankumo myli-

majai išraiška (o ji buvo pasišovusi net ir jo čiaudulį laikyti meilės prisipažinimu), kas būtų paskatinę jos drąsą.

Kartą parašė jam: „Nedegink mano laiškų, neplėšyk jų; tai galėtų tau pakenkti, nes juose išreiškiama meilė yra tvirtai, tikrai ir gyvybiškai susijusi su tavim. Bet ir niekam jų nerodyk. Laikyk juos paslėptus kaip slaptą grožį". Pirmiausia atlaidžiai šyptelėjo dėl Betinos įsitikinimo, kad jos laiškai yra grožis, paskui jo dėmesį patraukė sakinys: „Bet ir niekam jų nerodyk!" Kodėl jam tai sako? Negi jis nusiteikęs juos kam nors parodyti? Liepimu *„nerodyk!"* Betina išdavė slaptąjį savo norą *parodyti*. Jis neabejojo, kad laiškai, kuriuos kartais jai rašo, bus skaitomi ir kitų, ir žinojo esąs kaltinamasis, kuriam teisėjas pareiškė: nuo šios akimirkos viskas, ką pasakysite, gali būti panaudota prieš jus.

Todėl kruopščiai stengėsi nusibrėžti vidurio kelią tarp palankumo ir santūrumo: į jausmingus jos laiškus atsakinėjo draugiškais, bet beaistriais rašiniais, o į jos tujinimą ilgai atsakinėjo „Jūs". Susitikęs su ja mieste, būdavo tėviškai malonus, kviesdavo apsilankyti, bet visada stengdavosi, kad jie susitiktų matant kitiems žmonėms.

Tai kas gi tada tarp jų vyko?

1809 metais Betina rašo jam: „Turiu pakankamai valios mylėti tave amžinybę". Įdėmiai perskaitykite šį tariamai banalų sakinį. Žodžiai „valia" ir „amžinybė" jame svarbesni nei žodis „mylėti".

Nebekurstysiu jūsų smalsumo. Tai, kas vyko tarp jų, sietina ne su meile, o su nemirtingumu.

7

1810 metais, per tas tris dienas, kai abu netyčia atsidūrė Teplicėse, prisipažino jam greitai ištekėsianti už poeto Achimo Arnimo. Tikriausiai pasakė jam tai kiek sutrikusi, nes nebuvo tikra, ar Gėtė šios santuokos nepalaikys aistringai jam išpažįstamos meilės išdavyste. Nepakankamai pažinojo vyrus ir nenutuokė, kokį tylų džiaugsmą jam suteiks ta žinia.

Tuoj po jos išvykimo rašo laišką Kristianai į Veimarą ir linksmai įterpia: *„Mit Arnim ists wohl gewiss"*. Su Arnimu – tai visiškai tikra. Tame pačiame laiške džiaugiasi, kad Betina šį kartą „išties gražesnė ir mielesnė nei anksčiau", ir mes nujaučiame, kodėl jam pasirodė tokia: buvo įsitikinęs, kad vyro atsiradimas nuo šiol saugos jį nuo išsišokimų, iki šiol trukdžiusių džiugiai ir gerai nusiteikus įvertinti jos žavumus.

Vertindami situaciją, neturėtume užmiršti vieno svarbaus dalyko: nuo ankstyvos jaunystės Gėtė buvo suvedžiotojas, tuo metu, kai susipažino su Betina, toks jau buvo keturiasdešimt metų ištisai; per tą laiką susiformavo suvedžiotojiškų reakcijų ir gestų mechanizmas, kurį jis paleisdavęs esant menkiausiai paskatai. Ligi šiol didžiausiomis pastangomis turėjo tvardytis prieš Betiną. Tačiau supratęs, kad „su Arnimu – tai visiškai tikra", su palengvėjimu tarė galįs nebesisaugoti.

Vakare atėjo į jo kambarį ir vėl elgėsi kaip vaikas. Pasakojo kažką nepaprastai nemandagaus, ir, jam įsitaisius krėsle,

atsisėdo priešais ant grindų. Būdamas gerai nusiteikęs („su Arnimu – tai visiškai tikra"), pasilenkė ir paglostė jai veidą, kaip glostomi vaikai. Tuo akimirksniu vaikas nutilo ir pakėlė į jį akis, pilnas moteriškų ilgesių ir poreikių. Paėmė ją už rankų ir pakėlė. Neužmirškim šios scenos: jis sėdėjo, o ji stovėjo priešais, už lango leidosi saulė. Žiūrėjo jam į akis, jis žiūrėjo į akis jai, suvedžiotojiškas mechanizmas pradėjo veikti, ir jis jo nestabdė. Gilesniu nei paprastai balsu ir nenuleisdamas akių paragino ją apnuoginti krūtis. Nieko netarė, nieko nedarė, tik paraudo. Pakilo nuo krėslo ir pats prasegė suknelę ties krūtine. Ji vis žvelgė jam į akis, o saulėlydis, nutvieskęs ją, mišo su raudoniu, užliejusiu ją nuo veido ligi skrandžio. Uždėjo ranką ant krūties:

– Dar niekas nelietė tavo krūtų? – paklausė.

– Ne, – atsakė. – Ir tai taip keista, kai mane lieti, – vis žiūrėdama jam į akis.

Neatitraukdamas rankos nuo jos krūtų, taip pat žiūrėjo jai į akis ir jų dugne godžiai stebėjo drovą merginos, kurios krūtų dar niekas nebuvo lietęs.

Maždaug taip pati Betina aprašė šią sceną, kuri tikriausiai jau neturėjo jokio tęsinio ir vidury jų daugiau retorinės nei erotinės istorijos švyti kaip vienintelis ir puikus seksualinio jaudulio brangakmenis.

8

Ir kai ji išvažiavo, jiems ilgai liko tos stebuklingos akimirkos prisiminimas. Laiške, parašytame po šio susitikimo, Gėtė vadina ją *allerliebste*, visų mylimiausia. Nepaisant to, vis dėlto neužmiršo pavojaus ir jau kitame laiške praneša jai pradėjęs rašyti atsiminimus „Iš mano gyvenimo. *Dichtung und Wahrheit*" ir prašąs pagalbos: motinos jau nebėra tarp gyvųjų, ir niekas kitas negali priminti jam jo jaunystės. Juk Betina praleido daug laiko su ja, tad gal surašytų, ką senoji ponia pasakojo, ir atsiųstų jam!

Negi jis nežinojo, kad Betina pati nori išleisti prisiminimų apie Gėtės vaikystę knygą? Kad net jau tarėsi su leidėjais? Suprantama, kad žinojo! Galiu lažintis, jog tokios paslaugos prašė ne iš reikalo, o tik todėl, kad ji negalėtų nieko paskelbti apie jį. Paveikta paskutiniojo jų susitikimo burtų ir baimindamasi, kad santuoka su Arnimu atitolins Gėtę, ji pakluso. Pavyko ją nukenksminti, kaip nukenksminama laikrodinė bomba.

1811 metų rugsėjį ji vėl atvyko į Veimarą; atvažiavo jau nėščia, kartu su savo vyru. Kas gali būti linksmesnio už susitikimą su moterimi, kurios anksčiau bijojome, kai ji jau nuginkluota ir nebekelia pavojaus. Tačiau ir ištekėjusi, ir nėščia, ir nebeturinti galimybės parašyti knygą apie jo vaikystę, Betina nesijautė esanti nuginkluota ir nesirengė nutraukti kovą. Supraskite teisingai: ne kovą už meilę, o kovą už nemirtingumą.

Kad apie nemirtingumą svajojo Gėtė, to, atsižvelgiant į jo padėtį, galime tikėtis. Bet ar įmanoma, kad apie jį galvojo ir niekam nežinoma mergina, ir tokia dar jaunutė? Žinoma, taip. Apie nemirtingumą svajojama nuo vaikystės. Be to, Betina priklausė romantikų kartai, o šie jau nuo pirmųjų sekundžių šiame pasaulyje būdavo mirties pakerėti. Novalis neišgyveno nė trisdešimties, ir vis dėlto, nepaisant jaunumo, niekas jo neįkvėpdavo taip kaip mirtis, burtininkė mirtis, mirtis, perkeista į poezijos alkoholį. Visi gyveno transcendencija ir peržengdami save tiesė rankas į tolumas, iki savo gyvenimų pabaigos ir toliau už savo gyvenimų, į nebūties tolumas. O, kaip jau sakiau, kur yra mirtis, yra ir nemirtingumas, meilužių pora, ir romantikai sakė jiems „tu" lygiai atsainiai, kaip Betina tujino Gėtę.

Metai tarp 1807-ųjų ir 1811-ųjų buvo gražiausias jos gyvenimo tarpsnis. 1810 metais, iš anksto nepranešusi, apsilankė Vienoje pas Bethoveną. Taip tapo vienu metu pažįstama su dviem nemirtingaisiais vokiečiais, ne tik su gražiu poetu, bet ir su bjauriu kompozitoriumi, ir su abiem flirtavo. Tas dvigubas nemirtingumas ją svaigino. Gėtė buvo jau senas (tais laikais šešiasdešimtmečiai buvo laikomi seniais) ir puikiai nunokęs mirčiai; Bethovenas, kuriam buvo tik keturiasdešimt, nė nenujausdamas buvo penkeriais metais arčiau mirties nei Gėtė. Betina stojo tarp jų nei švelnus angelas tarp dviejų didžiulių juodų antkapių. Tai buvo taip gražu, kad jos beveik netrikdė kone bedantė Gėtės burna. Priešingai, kuo vyresnis, tuo patrauklesnis, nes kuo arčiau mirties, tuo arčiau ir nemirtingumo. Tiktai miręs Gėtė galės tvirtai paimti ją už rankos ir vesti į šlovės šventovę. Kuo jis buvo arčiau mirties, tuo mažiau ji linko atsisakyti jo.

Todėl ir tą lemtingąjį 1811 metų rugsėjį, nors jau būdama ištekėjusi ir nėščia, ji dar labiau vaidino vaiką, garsiai kalbė-

jo, sėsdavo ant grindų, ant stalo, ant komodos, šviestuvo, korėsi į medžius, vaikštinėjo šokdama, uždainuodavo, kai visi kiti būdavo įsitraukę į svarbų pokalbį, skelbdavo rimtas sentencijas, kai kitiems norėdavosi dainuoti, ir visaip stengdavosi likti viena su Gėte. Bet tai jai per visas dvi savaites pavyko tik vieną kartą. Pasak pasakojimų, viskas vyko maždaug taip.

Buvo vakaras, jie sėdėjo prie lango jo kambary. Pradėjo kalbėti apie sielą, paskui apie žvaigždes. Ir čia Gėtė pažvelgė pro langą aukštyn ir parodė Betinai didelę žvaigždę. Tačiau Betina buvo trumparegė ir nieko nematė. Gėtė padavė jai žiūroną: „Jums pasisekė! Tai Merkurijus! Šį rudenį jis puikiai matomas". Tačiau Betina norėjo kalbėti apie mylinčiųjų žvaigždes, ne apie astronomų, todėl priglaudus žiūroną prie akies tyčia nieko nematė ir pasakė, kad šis žiūronas jai per silpnai rodo. Gėtė kantriai nuėjo ieškoti žiūrono stipresniais stiklais. Vėl privertė ją priglausti jį prie akies, ir vėl jinai pareiškė nieko nematanti. Šia proga jis leidos į kalbas apie Merkurijų, Marsą, planetas, apie Saulę ir Paukščių Taką. Kalbėjo ilgai, o kai baigė, ji atsiprašė ir pati, savo valia, nuėjo miego. Po kelių dienų parodoje ji pareiškė, kad visi iškabinti paveikslai yra nepakenčiami, o Kristiana nubloškė žemėn jos akinius.

9

Rugsėjo tryliktąją, sudaužytų akinių dieną, Betina išgyveno kaip didelį pralaimėjimą. Iš pradžių ji reagavo karingai, visam Veimarui paskelbdama, jog jai įkandęs pasiutęs vėdaras, tačiau greit susizgribo pykčiu tiek tepasieksianti, kad niekada nebematysianti Gėtės, o tai visą didžiąją jos meilę paverstų užmarščiai pasmerktu epizodu. Todėl privertė gerąjį Arnimą parašyti Gėtei laišką ir pasistengti atsiprašyti už ją. Tačiau laiškas liko be atsako. Sutuoktiniai paliko Veimarą ir vėl užsuko į jį 1812-ųjų sausį. Gėtė jų nepriėmė. 1816 metais mirė Kristiana, ir greitai po to Betina pasiuntė Gėtei ilgą, nuolankumo kupiną laišką. Gėtė tylėjo. 1821-aisiais, tai yra dešimčiai metų po jų paskutiniojo susitikimo praėjus, atvyko į Veimarą ir liepė pranešti apie save – Gėtė tą vakarą priiminėjo svečius ir negalėjo užtrenkti durų. Nepratarė jai nė žodžio. Parašė jam dar tų pačių metų gruodį. Negavo jokio atsakymo.

1823 metais Frankfurto miesto taryba nusprendė pastatyti Gėtei paminklą ir užsakė jį skulptoriui Rauchui. Betinai nepatiko pamatytas modelis; ji greit suvokė, kad likimas siūlo jai galimybę, kurios nevalia atmesti. Nors ir nemokėjo piešti, dar tą patį vakarą griebėsi darbo ir apmetė savąjį skulptūros projektą: Gėtė sėdi antikos herojaus poza, rankose laiko lyrą, jam tarp kelių stovi Psichę vaizduojanti mergina; jo plaukai kaip liepsnos liežuviai. Pasiuntė piešinį Gėtei, ir atsitiko

nuostabus dalykas: Gėtės akyse pasirodė ašara! Taip po trylikos metų (tai įvyko 1824-ųjų liepą, jam buvo septyniasdešimt penkeri, jai – trisdešimt devyneri) vėl priėmė ją ir, nors elgėsi labai santūriai, leido suprasti, kad viskas atleista ir niekinamo tylėjimo laikai jau praeity.

Aš manau, kad šiuo jų istorijos laikotarpiu abu protagonistai jau šaltai ir aiškiai suvokė susiklosčiusią padėtį: abudu žinojo, ko kiekvienam jų reikia, ir kiekvienas suprato, kad antrasis tai žino. Savuoju paminklo piešiniu Betina pirmąkart nedviprasmiškai pabrėžė tai, kas nuo pat pradžios buvo svarbiausia: nemirtingumą. Jinai neištarė šio žodžio, tiktai užkliudė jį, kaip užkliudoma styga, paskui tyliai ir ilgai skambanti. Gėtė išgirdo. Pradžioje buvo vien kvailai patenkintas, bet palaipsniui (džiūstant ašarai) ėmė suvokti tikrąją (ir mažiau malonią) Betinos pranešimo prasmę: jam leidžiama suvokti, kad senas žaidimas tęsiasi, kad ji nepasidavė, tai ji pasiūs jam iškilmių drobulę, su kuria jis bus rodomas palikuonims, ir jis jai to neužgins niekuo, o mažiausiai savo kietakaktišku tylėjimu. Dar kartą priminė tai, ką jau seniai žinojo: Betina yra pavojinga, todėl geriau elgtis su ja maloniai ir nenuleisti nuo jos akių.

Betina jautė, kad Gėtė žino. Tai rodo ir kitas jų susitikimas tų pačių metų rudenį; pati yra jį aprašiusi laiške pusseserei: tuoj po pasisveikinimo, rašo Betina, Gėtė „pirmiausia puolė bartis, paskui vėl glostė mane žodžiais, norėdamas atgauti mano palankumą".

Kaip galėtume jo nesuprasti! Tiesiog karčiai pajuto, kaip tampo jo nervus, ir įsiuto ant savęs, kad pertraukė tą puikų trylika metų trukusį tylėjimą. Pradėjo barnį su ja, lyg norėdamas vienu kartu iškloti visa, kas prieš ją susikaupę. Bet greitai atsikvošėjo: kodėl jis nuoširdus? Kodėl sako tai, ką galvoja? Svarbu juk tik tai, ką yra užsibrėžęs: nesikivirčyti; elgtis švelniai; nenuleisti nuo jos akių.

Bent šešis kartus per jų pokalbį, pasakoja Betina, Gėtė įvairiais pretekstais vis ėjo į gretimą kambarį, kur slapta gėrė vyną, tai pajutusi iš jo alsavimo. Pagaliau ji juokdamasi paklaususi, kodėl jis paslapčiom vaikšto gerti, ir jis įsižeidė.

Man įdomiau ne išgert bėginėjantis Gėtė, o Betina: ji elgėsi ne taip kaip jūs arba aš, kurie būtume pašaipiai sau stebėję Gėtę ir mandagiai bei pagarbiai patylėję. Pasakyti jam tai, ko kiti nebūtų pasakę („jaučiu alkoholį iš tavo burnos! kodėl gėrei? kodėl slapčiom?"), buvo jos priemonė jėga išplėšti jo intymumo dalį, kaip galima labiau prie jo priartėti. Po nediskretišku agresyvumu, kuriuo ji visada pasisavindavo teisę dangstytis vaiko kauke, Gėtė staiga išvydo tą Betiną, su kuria prieš trylika metų nusprendė jau niekada gyvenime nebesimatyti. Tylėdamas atsistojo ir paėmė lempą; tai buvo ženklas, kad vizitas baigtas ir jis tamsiu koridoriumi palydėsiąs viešnią ligi durų.

Tuomet, rašo Betina savo laiške, norėdama sutrukdyti jam išeiti, ji atsiklaupė ant slenksčio atsisukusi į kambarį ir tarė: „Noriu išmėginti, ar galėsiu tave sulaikyti ir ar tu esi gėrio dvasia, ar blogio dvasia, kaip Fausto žiurkė; bučiuoju ir šlovinu slenkstį, kurį kasdien peržengia didingiausias iš žmonių ir mano didžiausias draugas".

O ką darė Gėtė? Pažodžiui cituoju Betiną. Neva pasakė: „Nesuminsiu tavęs nė tavo meilės tam, kad galėčiau išeiti; tavo meilė per daug brangi man; o dėl tavosios dvasios, tai praslinksiu pro ją" (ir išties atsargiai apėjo jos klūpantį kūną), „nes esi per daug klastinga ir geriau su tavimi nesipykti!".

Betinos jam į lūpas įdėtoji frazė, manau, pasako viską, ką Gėtė per jų susitikimą kartojo sau mintyse: žinau, Betina, kad paminklo piešinys buvo geniali tavo klasta. Apgailėtinoje senystėje leidausi sugraudinamas ir įtikinamas, kad regiu savo plaukus liepsnų pavidalu (ak, mano vargšai slenką plaukai!),

tačiau bemat susigriebiau, jog tai, ką norėjai man parodyti, buvo ne piešinys, o pistoletas, kurį laikai rankoje, taikydama į mano nemirtingumo tolius. Ne, nesugebėjau tavęs nuginkluoti. Todėl nenoriu karo. Trokštu taikos. Ir nieko daugiau. Atsargiai apeisiu tave ir nepaliesiu, neapkabinsiu, nepabučiuosiu. Viena, neturiu jokio noro, antra, žinau, jog viską, kad ir ką padaryčiau, bemat paverstum savojo pistoleto užtaisu.

10

Po poros metų Betina vėl atvyko į Veimarą; beveik kasdien ji matydavosi su Gėte (tada jam buvo septyniasdešimt septyneri metai), o viešnagės pabaigoje, stengdamasi patekti į Karolio Augusto dvarą, iškrėtė vieną iš savo įžūlybių. Ir įvyko netikėtas dalykas. Gėtė pratrūko. „Toji bjauri sparva (*diese leidige Bremse*), – parašė jis kunigaikščiui, – kurią rekomendavo mano motina, jau keletą metų smarkiai man įkyri. Dabar ji vėl grįžo prie senojo žaidimo, tikusio jai, kai buvo jauna; kalba apie lakštutes, o čerška kaip kanarėlė. Jeigu Jūsų Didenybė įsakys, uždrausiu jai ateityje drumsti ramybę. Kitaip Jūsų Didenybė niekad nebus apsaugota nuo josios landumo".

Šešeriems metams praėjus, dar kartą pasirodė Veimare, bet Gėtė jos nepriėmė. Prilyginimas bjauriai sparvai buvo paskutinis jo žodis šioje istorijoje.

Keista. Nuo tada, kai gavo paminklo piešinį, stengėsi sugyventi su ja taikiai. Nors buvo nepakantus jau pačiam jos buvimui šalia, stengdavosi padaryti viską (ir iš burnos dvelkiančio alkoholio kaina), kad praleistų vakarą su ja iki galo, ir „verčiau nesipyktų". Tad kaip atsitiko, kad staiga atsainiai numojo ranka į visas ligšiolines pastangas? Tiek rūpesčių, kad tik nežengtų į nemirtingumą suglamžytais marškiniais, ir tuoj pat tas baisus sakinys apie bjaurią sparvą, kurį jam prikaišios dar ir po šimto, po trijų šimtų metų, kai niekas jau neskaitys nei „Fausto", nei „Jaunojo Verterio kančių"!

Reikia orientuotis gyvenimo ciferblate.

Iki tam tikro laiko mirtis mums yra per tolima, kad apie ją susimąstytume. Ji neregėta ir neįžvelgiama. Tai pirmoji, laimingoji, gyvenimo pusė.

Paskui vieną dieną išvystame mirtį ir jau nebegalime nusikratyti minčių apie ją. Ji greta. Kadangi nemirtingumas nė per žingsnį neatsitraukia nuo mirties, kaip Hardis nuo Lorelio, galime tarti, kad greta mūsų ir nemirtingumas. Kai jau žinome jį greta esant, pradedame karštai juo rūpintis. Pasisiūdinam smokingą, nusiperkame kaklaraištį, bijodami, kad kaklaraištį ir drabužius gali pirkti kiti ir jie nevykusiai parinks spalvą. Tokiu metu Gėtė nusprendžia rašyti prisiminimus, garsiąją „Poeziją ir tiesą", pasikviečia ištikimąjį Ekermaną (įdomus sutapimas: tais pačiais 1823 metais Betina atsiunčia jam paminklo projektą) ir nurodo rašyti „Pokalbius su Gėte", tą gražų portretą, nutapytą portretuojamajam maloniai kontroliuojant.

Po antrojo gyvenimo periodo, kai žmogus neįstengia atitraukti akių nuo mirties, ateina dar ir trečiasis, trumpiausias ir slaptingiausias periodas, apie kurį mažai žinoma ir kalbama. Jėgos senka, ir žmogų apima nuginkluojantis nuovargis. Nuovargis: tylus tiltas nuo gyvenimo kranto į mirties krantą. Mirtis taip arti, kad jos pojūtis atbunka. Ji vėl tampa nematoma ir neįžiūrima, nepastebima kaip kasdieniai nusibodę daiktai. Pavargęs vyriškis žiūri pro langą, mato medžių viršūnes ir mintyse kartoja jų vardus: kaštonas, topolis, klevas. Ir vardai tie gražūs nei pati būtis. Aukštas topolis panašus į viršun ištiesusį ranką atletą. Arba panašus į liepsną, kuri ištryško ir suakmenėjo. Topolis, topolis! Nemirtingumas tėra juokinga iliuzija, tuščias žodis, drugelių tinkleliu gaudomas vėjas, lyginant su grožiu topolio, į kurį pro langą žvelgia pavargęs vyriškis. Nemirtingumas visiškai nebedomina senojo vyriškio.

Ir ką padaro į topolį žvelgiantis pavargęs senas vyriškis, kai staiga pasirodo moteris, sėdanti ant stalo, klaupianti ant slenksčio, deklamuojanti išprotautus žodžius? Su nenusakomu džiaugsmu ir staigiu jėgų antplūdžiu pavadina ją bjauria sparva.

Galvoju apie Gėtę, rašantį žodžius „bjauri sparva". Galvoju apie malonumą, kurį tuomet patyrė, ir įsivaizduoju, jog tada jis staiga suprato niekada gyvenime nesielgęs pagal savo norą. Tarėsi esąs savojo nemirtingumo tvarkytojas, tokia atsakomybė saistė jį, vertė elgtis formaliai, laikė sukaustytą. Bijojo išsišokimų, nors būtent jie labai traukė, o jeigu kada ir išsišokdavo, stengdavosi tai taip užglaistyti, kad neviršytų padoraus saikingumo, kurį kai kada tapatindavo su grožiu. Žodžiai „bjauri sparva" nesiderino nei su jo kūryba, nei su gyvenimu, nei su jo nemirtingumu. Tie žodžiai buvo pati laisvė. Juos galėjo parašyti tik trečiąjį gyvenimo tarpsnį pasiekęs žmogus, nebetvarkąs savojo nemirtingumo ir nelaikąs jo svarbiu dalyku. Ne kiekvienas žmogus pasiekia šią sunkiai pasiekiamą ribą, tačiau tie, kurie pasiekia, žino, jog tenai ir tik tenai prasideda tikroji laisvė.

Tokios mintys pralėkė Gėtės sąmone, bet jis jas greit užmiršo, nes buvo senas, pavargęs ir nebeturėjo atminties.

11

Prisiminkime: pirmą kartą atėjo pas jį vaiko pavidalu. Po dvidešimt penkerių metų, 1832 metų kovą, sužinojusi, kad Gėtė sunkiai susirgo, bematant pasiuntė savo pačios vaiką, aštuoniolikmetį Zigmundą. Nedrąsus berniukas motinos nurodymu praleido Veimare šešias dienas, neišmanydamas, ko imtis. Bet Gėtė žinojo: atsiuntė savąjį pasiuntinį, kuris vien savo buvimu leido suprasti, kad mirtis trypčioja prie durų, o Betina Gėtės nemirtingumą perima į savo rankas.

Mirtis po savaitę trukusios kovos, kovo 22-ąją, įžengė pro duris. Gėtė miršta, o po kelių dienų Betina rašys jo testamento vykdytojui, kancleriui Miuleriui: „Gėtės mirtis, be abejonės, paliko man neišdildomą įspūdį, tačiau tai – ne liūdesys. Negaliu tiksliai išreikšti žodžiais, bet man atrodo, jog priartėčiau arčiausiai tiesos, tardama, jog tai šlovės įspūdis".

Įsidėmėkime šį Betinos patikslinimą: ne liūdesys, o šlovė.

Netrukus to paties kanclerio Miulerio paprašo atsiųsti jai visus laiškus, kuriuos buvo parašiusi Gėtei. Perskaičiusi juos, pajuto nusivylimą: visa jos ir Gėtės istorija atrodė tiktai metmenys, kad ir didžio veikalo, tačiau tiktai tokie, dar labai netobuli. Reikėjo dar padirbėti. Trejetą metų perrašinėjo, taisė, prirašinėjo. Nors buvo nepatenkinta savaisiais laiškais, bet Gėtės laiškai ją dar mažiau tenkino. Skaitant juos iš naujo, žeidė trumpumas, santūrumas, o kai kada ir įkyrumas. Jis kartais rašydavo nelyg už gryną pinigą priėmęs jos vaikišką-

ją kaukę, lyg maloniai ir atlaidžiai aiškindamas mokinukei. Todėl turėjo keisti jų toną: „mielą bičiulę“ ji keitė „brangiąja mano širdim“, jo pabarimus švelnino komplimentais, privalėjusiais liudyti ją turėjus įkvėpėjos ir mūzos galių pakerėtam poetui.

Žinoma, dar kruopščiau ji perrašinėjo savuosius laiškus. Ne, tono nekeitė, jis liko toks pat. Bet, pavyzdžiui, keitė datas (kad išnyktų ilgos tylėjimo pauzės, verčiančios abejoti jų aistros pastovumu), išbraukė daug nereikalingų pastabų (pavyzdžiui, tą, kur prašė Gėtės niekam nerodyti jos laiškų), daug ką pridūrė, sutirštino spalvas, pagilino savo pažiūras į politiką, į meną, ypač į muziką ir į Bethoveną.

Knygą baigė 1835 metais ir išleido pavadinimu *„Goethe's Briefwechsel mit einem Kinde.* Gėtės susirašinėjimas su vaiku“. Net iki 1921 metų, kai buvo atrasti ir paskelbti tikrieji laiškai, niekas nesuabejojo jos autentiškumu.

Ak, ir kodėl laiku jų nesudegino?

Įsivaizduokite save jos vietoje: nėra taip paprasta sudeginti jums brangius intymius dokumentus, tai nelyg prisipažinti, jog nebeilgai čia būsite, jog rytoj mirsite; ir taip diena dienon atidėliojate sunaikinimą, kol vieną dieną jau per vėlu.

Žmogus tikisi nemirtingumo, bet užmiršta apie mirtį.

12

Šiandien gal jau išdrįstume iš nuotolio, kurį teikia mūsų šimtmečio pabaiga, pasakyti: Gėtė yra asmenybė, stūksanti Europos istorijos vidury. Gėtė: didysis centras. Ne koks nors kraštutinumų vengiąs baugus viduriukas, ne – tai tvirtas centras, abu kraštutinumus išlaikąs stebėtinoje pusiausvyroje, kokios Europa jau niekada nepatirs. Gėtė jaunystėje dar studijuoja alchemiją, ir iš jo išauga vienas pirmųjų šiuolaikinių mokslininkų. Gėtė yra didžiausias iš vokiečių, bet jis visai ne patriotas, jis – europietis. Gėtė yra kosmopolitas, nors visą gyvenimą beveik niekur nepajuda iš savo provincijos, savo mažojo Veimaro. Gėtė yra gamtos žmogus, bet drauge ir mokslo vyras. Mylėdamas jis ir palaidūnas, ir romantikas. Ir dar kai kas.

Prisiminkime Anję lifte, kuris purtos nelyg švento Vito šokio kratomas. Nors ji – kibernetikos žinovė, neįstengia perprasti, kas vyksta to techninio įrenginio viduje; jis jai toks pat svetimas ir neperkandamas kaip ir mechanizmai visų tų daiktų, su kuriais tenka susidurti kasdien – nuo mažo, prie telefono stovinčio kompiuterio iki indų plovyklės.

O Gėtė gyveno tą trumpą istorijos akimirką, kai technikos lygis jau teikė gyvenimui patogumo ir kai išsilavinęs žmogus dar galėjo permanyti visus naudojamus įrankius. Gėtė žinojo, iš ko ir kaip pastatytas namas, kuriame gyveno, žinojo, kodėl šviečia žibalinė lempa, žinojo žiūrono, kuriuo su

Betina žvelgė į Merkurijų, veikimo principą; nors pats ir nemokėjo operuoti, tačiau stebėjo kelias operacijas, ir kai pats sirgo, žinovo tonu galėjo kalbėtis su gydytoju. Technikos pasaulis jam buvo suprantamas ir atviras. Tai buvo didžioji Gėtės sekundė Europos istorijos vidury, sekundė, kurios ilgisi šokčiojančio lifto kabinoje įkalinto žmogaus širdis.

Bethoveno kūryba prasideda, kai baigiasi Gėtės pažymėtas vidurys. Ji sutampa su tuo momentu, kai pasaulis pamažu pradeda prarasti pirmykštį skaidrumą, tamsėja, darosi nesuprantamas, ritasi nežinion, o pasaulio išduotas žmogus bėga į save, į savo ilgesį, į savo sapnus, savąjį maištą ir apkursta nuo skausmingų savo vidaus balsų taip, kad jau negirdi bandančių iki jo prasigauti išorės balsų. Tie vidaus balsai Gėtei buvo nepakeliamas triukšmas. Gėtė nekentė triukšmo, tai visiems žinoma. Jį erzindavo netgi toli soduose lojantis šuo. Sakoma, kad jis nemėgęs muzikos. Tai netiesa. Ko nemėgo, tai – orkestro. Mėgo Bachą, nes tasai muziką dar suprato kaip perregimą savarankiškai skambančių balsų, kurių kiekvieną galima skirti, kombinaciją. Tačiau Bethoveno simfonijose atskiri instrumentų balsai ištirpsta garsinėje riksmų bei raudų amalgamoje. Gėtė nepakeldavo orkestro riaumojimo, lygiai netverdavo garsaus sielos verksmo. Jaunųjų Betinos draugų karta matė, su kokiu pasidygėjimu į juos žiūri dieviškasis Gėtė, kaip jis užsikemša ausis. Negalėjo jam to atleisti ir puolė jį kaip sielos, maišto ir jausmų priešą.

Betina buvo poeto Brentano sesuo, poeto Arnimo žmona, ji garbino Bethoveną. Priklausė romantikų kartai ir tuo pačiu metu buvo Gėtės draugė. Niekas daugiau neturėjo tokios padėties: ji buvo kaip dvi karalystes valdanti karalienė.

Jos knyga buvo nuostabus Gėtės pašlovinimas. Visi jos laiškai buvo nei vienatinė meilės jam *giesmė*. Taip, bet kadangi visi žinojo apie akinius, kuriuos ponia Gėtė nubloškė jai nuo

nosies, ir apie tai, kad Gėtė tada gėdingai išdavė mylintį vaiką ir stojo pasiutusio vėdaro pusėn, toji knyga yra drauge (ir dar daugiau) *paskaita* apie meilę, perskaityta mirusiam poetui, kuris didelio jausmo akivaizdoje elgėsi kaip baugštus filisteris ir paaukojo meilę menkai santuokos ramybei. Betinos knyga buvo drauge ir pašlovinimas, ir pyla.

13

Gėtės mirties metais Betina laiške savo bičiuliui grafui Hermanui fon Piukler-Muskau papasakojo, kas nutiko vieną vasarą prieš dvidešimt metų. Neva tai girdėjusi iš paties Bethoveno. 1812 metais jis atvyko į Teplices, kur pirmą kartą susitiko su Gėte. Vieną dieną išėjo su juo pasivaikščioti. Ėjo kartu kurorto alėja, ir staiga prieš juos pasirodė imperatorienė su šeima ir visu dvaru. Pamatęs juos Gėtė, nebesiklausydamas, ką jam pasakoja Bethovenas, pasitraukė į kelkraštį ir nusivožė skrybėlę. O Bethovenas dar labiau užsimaukšlino skrybėlę ant kaktos, susiraukė, net jo tankūs antakiai kokiais penkiais centimetrais pakilo, ir žengė toliau nelėtindamas. Todėl tuomet jie, didikai, stojo, traukės iš kelio, sveikino. Tiktai nuėjęs toliau nuo jų jis atsisuko ir palaukė Gėtės. Ir išrėžė jam viską, ką mano apie jo nusižeminusį liokajaus elgesį. Kaip kokį snarglių iškeikė.

Ar tikrai kada vyko tokia scena? Gal Bethovenas išgalvojo ją su visomis detalėmis? O gal tik pagražino? Ar Betina ją pagražino? O gal ji visa tai ir išgalvojo? To jau niekada nesužinosime. Tikra yra, kad rašydama laišką Piukler-Muskau suvokė, kokia vertinga šita istorija. Tiktai jos dėka matėsi tikroji jos meilės Gėtei prasmė. Tačiau kaip ją pagarsinti? „Ar tau patinka ši istorija?" – klausia laiške Hermano fon Piuklerio. „*Kannst Du sie brauchen?* Ar galėsi ją panaudoti?" Grafas nesirengė jos panaudoti, ir Betina pradėjo svarstyti galimybę

išleisti savo korespondenciją su grafu. Paskui sugalvojo kai ką geresnio: 1839 metais žurnale „Athenaeum" paskelbė laišką, kuriame visą įvykį aprašo pats Bethovenas! Šio 1812 metais datuoto laiško originalas nerastas. Liko tik Betinos ranka rašyta kopija, ten yra kelios smulkmenos (pavyzdžiui, laiško data), liudijančios, kad Bethovenas niekada to laiško neparašęs arba bent parašęs ne tokį, koks yra Betinos nuorašas. Tebūnie tas laiškas falsifikatas arba pusiau falsifikatas, anekdotas visiems patiko ir greit išgarsėjo. Taip tapo aišku: ne atsitiktinumas, kad Gėtė suteikė pirmenybę vėdarui, o ne didžiai meilei; jeigu Bethovenas yra maištininkas, su giliai ant kaktos užmaukšlinta skrybėle ir už nugaros sudėtomis rankomis einąs į priekį, tai Gėtė yra tarnaitis, nužemintai besilankstąs alėjos pakrašty.

14

Betina pati studijavo muziką, net parašė porą kompozicijų, tad turėjo suprasti, kas Bethoveno muzikoje nauja ir gražu. Vis dėlto keliu klausimą: ar ją dominusi Bethoveno muzika pati savaime, ar tai, ką toji muzika *reprezentavo*, jos miglotas artimumas idėjoms ir nuotaikoms, kurios siejo Betiną ir jos bendraamžius? Ar apskritai egzistuoja meilė menui, ar ji kada nors egzistavo? Ar tai ne iliuzija? Kai Leninas skelbėsi labiau už viską mėgstąs Bethoveno „Apasionatą", ką jis iš tikrųjų turėjo omenyje? Ką girdėjo? Muziką? Ar taurų triukšmą, primenantį pompastiškus jo sielos, trokštančios kraujo, brolybės, skerdynių, teisingumo ir absoliuto, polėkius? Jį džiugino garsai ir tonai ar svajonės, kurias kėlė tie tonai ir kurios neturėjo nieko bendra nei su menu, nei su grožiu? Grįžkime prie Betinos: ją traukė muzikas Bethovenas ar Bethovenas – anti-Gėtė? Ji mylėjo jo muziką ta tylia meile, kuri mus traukia prie užburiančio grožio metaforos, prie paveiksle viena šalia kitos atsidūrusių spalvų? Ar tokia pavergianti aistra, su kokia prisijungiame prie politinės partijos? Kad ir kaip ten būtų buvę (ir mes niekada nesužinosime, kaip buvo iš tikrųjų), Betina paleido į pasaulį priekin žengiančio, giliai skrybėlę užsimaukšlinusio Bethoveno paveikslą, o paskui jau jis pats žygiavo ištisais šimtmečiais.

1927 metais, šimtui metų po Bethoveno mirties praėjus, garsus vokiečių žurnalas „Die literarische Welt" kreipėsi į

žymiausius to meto kompozitorius, kad pasakytų, ką jiems reiškia Bethovenas. Redaktoriai nenujautė, kaip bus susidorota su pomirtine to niūraus vyro giliai užmaukšlinta skrybėle šlove. Paryžiaus „Šešeto" narys Orikas visos savo kartos vardu pareiškė: Bethovenui jie tokie abejingi, kad neturi ką apie jį pasakyti. Ar vieną dieną jis nebus atrastas iš naujo ir vėl vertinamas, kaip prieš šimtmetį atsitiko Bachui? Jokiu būdu! Juoko verta! Janačekas taip pat patvirtino, kad Bethoveno kūriniai niekada jo neįkvėpdavę. O Ravelis apibendrino: nemėgstu Bethoveno, nes jo šlovė paremta ne muzika, kuri akivaizdžiai netobula, o literatūrine legenda, apipynusia jo gyvenimą.

Literatūrinė legenda. Mūsų atveju ją remia dvi skrybėlės: viena giliai užmaukšlinta ant kaktos ir iš po jos styro milžiniškai antakiai; antroji laikoma giliai besilenkiančio vyro rankos. Fokusininkai noriai dirba su skrybėlėmis. Jose nugramzdina daiktus arba paleidžia iš jų į palubes balandėlių pulkus. Iš Gėtės skrybėlės Betina paleido bjaurius jo nusižeminimo paukščius, o Bethoveno skrybėlėj pradangino jo muziką (ko tikriausiai netroško). Gėtei rengė tai, kas teko Ticho de Brahės ir Karterio daliai: juokingą nemirtingumą. Tačiau juokingas nemirtingumas tykó kiekvieno; Raveliui skrybėlę iki antakių užsimaukšlinęs Bethovenas juokingesnis už žemai besilankstantį Gėtę.

Iš to kyla mintis, kad nors ir galima nemirtingumą modeliuoti, manipuliuoti juo, dekoruoti, jis niekada neišsipildys taip, kaip planuota. Bethoveno skrybėlė tapo nemirtinga. Šiuo požiūriu planas pavyko. Tačiau kokia bus nemirtingosios skrybėlės prasmė, to nustatyt nepasisekė.

15

– Johanai, – tarė Hemingvėjus, – mane taip pat visą laiką kaltina. Užuot skaitę mano kūrinius, rašo knygas apie mane. Rašo, kad nemylėjau savo žmonų, kad nepakankamai laiko skyriau sūnui. Kad užvažiavau per snukį vienam kritikui. Kad melavau. Kad nebuvau nuoširdus. Kad buvau išdidus. Kad buvau mačo. Kad paskelbiau, jog turiu du šimtus trisdešimt žaizdų, o turėjau tik du šimtus dešimt. Kad onanizavau. Kad erzinau mamytę.

– Tai nemirtingumas, – tarė Gėtė. – Nemirtingumas – tai amžinas teismas.

– Jeigu amžinas teismas, tai ten turėtų būti padorus teisėjas, o ne ribota vidurinės mokyklos mokytoja su rykštele rankoje.

– Rykštelė ribotos mokytojos rankoje – tai ir yra amžinas teismas. O ką jūs įsivaizdavot, Ernestai?

– Nieko neįsivaizdavau. Tikėjausi, kad nors po mirties sulauksiu ramybės.

– Darėte viską, kad taptumėt nemirtingas.

– Nesąmonė. Tik rašiau knygas. Daugiau nieko.

– Būtent! – nusijuokė Gėtė.

– Neturiu nieko prieš savo knygų nemirtingumą. Rašiau taip, kad niekas iš jų negalėtų nė vieno žodžio išbraukti. Tačiau aš pats, kaip žmogus, Ernestas Hemingvėjus, spjaunu į nemirtingumą!

– Labai gerai jus suprantu, Ernestai. Tačiau turėjote būt atsargesnis, kol buvot gyvas. Dabar jau per vėlu.

– Atsargesnis? Tai užuomina į mano pagyras? Iš tikrųjų, kai buvau jaunas, baisiai mėgdavau girtis. Vaidindavau prieš kitus. Džiaugdavausi, kad apie mane pasakoja anekdotus. Bet, patikėkit, nebuvau toks monstras, kad tuomet būčiau galvojęs apie nemirtingumą! Kai vieną dieną supratau, koks reikalas, mane apėmė panika. Tūkstantį kartų po to paskelbiau, kad niekas neturi teisės kištis į mano gyvenimą. Bet kuo stipriau priešinausi, tuo blogiau. Persikėliau į Kubą, kad dingčiau jiems iš akių. Kai gavau Nobelio premiją, atsisakiau vykti į Stokholmą. Sakiau, man nusispjauti į nemirtingumą, o dabar dar pridursiu: kai vienąkart įsitikinau, jog mane jau nutvėrė, labiau išsigandau jų negu mirties. Žmogus gali atimti sau gyvybę. Bet negali atimti nemirtingumo. Vos nemirtingumas pasikraus jus ant denio, jau nebegalėsit išlipti, nors ir nusišautumėt, taip ir liksit ant denio su savo savižudybe, o tai siaubas, Johanai, tai siaubas. Tysojau ant denio negyvas ir mačiau visas keturias savo žmonas, tupėjo aplink ir rašė viską, ką apie mane žinojo, ir mano sūnus ten buvo, ir tas rašė, ir senbobė Gertrūda Stain rašė, ir visi bičiuliai ten buvo, garsiai pasakojo intymiausius dalykus ir gandus, kiek tik buvo apie mane girdėję, ir šimtai žurnalistų prie jų grūdosi su savo mikrofonais, o universitetų profesorių armija visoje Amerikoje tai klasifikavo, analizavo, skirstė į straipsnius ir knygas.

16

Hemingvėjus visas virpėjo, ir Gėtė paėmė jį už rankos: „Ernestai, nusiraminkit! Nurimkit, bičiuli. Aš jus suprantu. Tai, ką pasakojat, primena mano sapną. Tai buvo paskutinis sapnas, daugiau jau nesapnavau arba mano sapnai buvo tokie supainioti, jog negalėdavau atskirti jų nuo tikrovės. Įsivaizduokite nedidelę lėlių teatro salę. Aš stoviu už scenos, judinu lėles ir pats deklamuoju tekstą. Tai „Fausto" vaidinimas. Manojo Fausto. Ar žinote, kad „Faustą" geriausia žiūrėti lėlių teatre? Todėl buvau toks laimingas, kad čia nebuvo jokių aktorių ir aš pats galėjau skaityti eiles, kurios tądien skambėjo kaip niekados anksčiau. Paskui pakėliau akis į salę ir pamačiau, kad ji tuščia. Tai mane suglumino. Kur žiūrovai? Negi manasis „Faustas" toks nuobodus, kad visi išėjo namo? Negi nebuvau vertas nė nušvilpimo? Nusivylęs žvilgtelėjau atgal ir nustėrau: tikėjausi žiūrovų salėje, o jie visi buvo už kulisų ir spoksojo į mane didžiulėmis smalsiomis akimis. Mano ir jų žvilgsniams susidūrus, pradėjo ploti. Ir aš supratau, kad mano „Faustas" jų visai nedomina, ir kad teatras, kurio trokšta, yra ne mano po sceną vedžiojamos lėlės, o ašai pats! Ne Faustas, o Gėtė! Mane apėmė siaubas, panašus į tą, kurį ir jūs patyrėte. Jutau, jie norėtų, kad ką nors pasakyčiau, bet negalėjau. Man gniaužė gerklę, padėjau lėles, jos taip ir liko gulėti apšviestoje scenoje, į kurią niekas nežiūrėjo. Stengiausi išsaugoti orią ramybę, tylėdamas

nuėjau prie kabyklos, kur kybojo mano skrybėlė, užsivožiau ją ant galvos ir, neatsigręždamas į tuos smalsuolius, išėjau iš teatro ir pasukau namo. Stengiausi nėsidairyti nei į kairę, nei į dešinę ir, svarbiausia, neatsisukti atgal, nes žinojau, kad visi seka iš paskos. Atrakinau namus ir greitai užtrenkiau paskui save sunkias duris. Radęs uždegiau žibalinę lempą. Paėmiau ją drebančia ranka ir pasukau į kabinetą, kad prie savo akmenų kolekcijos pamirščiau nemalonų vaidinimą. Nė nespėjęs pastatyti lempos, žvilgtelėjau pro langą. Jie, jų veidai, buvo ten. Tuomet supratau niekada jų nebeišvengsiąs, niekada daugiau, niekada. Suvokiau, kad lempos šviesa krinta man ant veido, jutau tai pagal išplėstas jų akis, kurias buvo įsmeigę į mane. Užgesinau lempą, jau žinodamas, kad nereikėtų gesinti; taip jie suprato, jog bijau jų ir slepiuosi, dabar jie bus dar įkyresni. Bet baimė jau buvo stipresnė už mano protą ir aš sprukau į miegamąjį, nutraukiau nuo lovos užtiesalą, užsimečiau ant galvos ir, glausdamasis prie sienos, nusėlinau į kampą...

17

Hemingvėjus ir Gėtė tolsta ano pasaulio takais, o jūs klausiate, kas man šovė į galvą suvest į krūvą kaip tik tuodu. Juk jie visai netinka vienas kitam, juk neturi nieko bendra! O kaip turėtų būti? Su kuo, jūsų nuomone, turėtų leisti laiką Gėtė anam pasauly? Su Herderiu? Su Helderlynu? Su Betina? Su Ekermanu? Prisiminkite Anjė. Kaip ji baisėjosi pradėjus galvoti, jog ir aname pasaulyje turėsianti klausytis moteriškų balsų gaudesio, kurį kiekvieną šeštadienį girdi saunoje! Net ir su Poliu, su Brigita netrokšta būt po mirties. Tad kodėl Gėtė turėtų trokšti būti su Herderiu? Pasakysiu jums net, nors tai beveik šventvagystė, kad netrokšta būti nė su Šileriu. Niekada to neprisipažintų gyvas būdamas, nes liūdna dalia neturėti gyvenime nė vieno didžio draugo. Šileris, be abejonės, jam brangiausias iš visų. Tačiau žodis „brangiausias" tereiškia tiek, kad buvo jam brangesnis už visus kitus, kurie, tiesą sakant, nebuvo jam brangūs. Tai buvo jo amžininkai, jų jisai nesirinko. Nė Šilerio nepasirinko. Kai vieną kartą įsisąmonino visą gyvenimą turėsiąs matyti juos visus šalia savęs, jam gerklę užgniaužė baimė. Bet ką veiksi, turėjo su tuo susitaikyti. Tik ar turėjo priežasčių pasilikti su jais ir po mirties?

Vien tiktai iš nuoširdžiausios meilės jam šalia išsapnavau labai jį dominantį žmogų (jei užmiršote, priminsiu jums, kad Gėtė gyvas būdamas žavėjosi Amerika), kuris nebuvo pana-

šus į blyškiaveidžių romantikų gaują, jo gyvenimo pabaigoje visiškai užvaldžiusią Vokietiją.

– Žinote, Johanai, – sako Hemingvėjus, – man didelė laimė, kad galiu būti su jumis. Žmonės virpa iš pagarbos jums, tad ir visos manosios žmonos, ir senoji Gertrūda Stain iš tolo ratu aplenkia.

Ir nusijuokia:

– Ar tik ne dėl to, kad esate taip nepaprastai išsipustęs!

Kad šie Hemingvėjaus žodžiai būtų suprantami, turiu paaiškinti, jog aname pasaulyje nemirtingieji gali pasirinkti savo išvaizdą iš norimo gyvenimo tarpsnio. Ir Gėtė pasirinko intymų paskutiniųjų metų pavidalą; išskyrus artimiausius žmones, niekas jo tokio nepažinojo: ant kaktos turėjo permatomą žalią lentelę, virvute pririšamą prie galvos, nes šviesa jam žeidė akis, ant kojų buvo užsimovęs šlepetes, o kaklą apsivyniojęs storu vilnoniu languotu šaliu, nes bijojo peršalti.

Išgirdęs, kad jis nepaprastai išsipustęs, laimingas nusijuokė, lyg Hemingvėjus būtų pasakęs didelį komplimentą. Paskui pasilenkė ir tyliai tarė jam:

– Išsipusčiau labiausiai dėl Betinos. Kur beeidama ji vis paisto apie savo didžiąją meilę man. Tai ir noriu, kad žmonės išvystų tos meilės objektą. Pamačius mane, iš tolo sprunka bėgti. Ir žinau, kad ji verda pykčiu dėl tokios mano pasirinktos išvaizdos: bedantis, nuplikęs ir su tuo kvailu daikčiuku virš akių.

TREČIA DALIS

Kova

Seserys

Radijo stotis, kurios klausausi, valstybinė, todėl čia nėra jokios reklamos, o tarp žinių skamba naujausi šlageriai. Gretima stotis privati, tad vietoj muzikos skamba reklama, tačiau ji tokia panaši į naujausius šlagerius, kad niekada nežinau, kurios stoties klausausi, tuo labiau kad kaskart vis užsnūstu. Per miegus išgirstu, jog po karo Europos keliuose žuvo du milijonai žmonių, Prancūzijoje kasmet žūsta vidutiniškai dešimt tūkstančių ir trys šimtai tūkstančių sužeidžiama – ištisa armija bekojų, berankių, beausių, beakių. Deputatas Bertranas Bertranas (tas vardas gražus kaip lopšinė), sujaudintas šios šiurpios statistikos, padarė kažką svarbaus, bet aš visai nuleipau ir apie tai sužinojau tik po pusės valandos, kai žinias pakartojo: deputatas Bertranas Bertranas, kurio vardas nelyg lopšinė, pateikė parlamentui įstatymo projektą, draudžiantį alaus reklamą. Dėl to Deputatų rūmuose kilusi didelė audra, daug deputatų pasisakė prieš projektą, juos rėmė radijo ir televizijos atstovai, kurie, uždraudus reklamą, netektų daug pinigų. Paskui girdėti paties Bertrano Bertrano balsas: kalba apie kovą su mirtimi, apie kovą už gyvenimą. Žodis „kova" trumpoje kalboje pasikartojo kokius penkis sykius, ir tai bemat priminė man senąją tėvynę, Prahą, vėliavas, plakatus, kovą už taiką, už laimę, už teisingumą, už ateitį – kovą už taiką – už taiką iki visiško visų sunaikinimo, – pridurdavo išmintingoji čekų liaudis. Bet aš vėl mie-

gu (kaskart, kai kas nors ištaria Bertrano Bertrano vardą, nugrimztu į saldų miegą), o kai pabundu, išgirstu pasakojimą apie sodininkystę, tad pasuku rankenėlę, ieškodamas kitos stoties. Tenai kalbama apie deputatą Bertraną Bertraną ir apie alaus reklamos draudimą. Pamažu pradedu vokti loginius ryšius: žmonės žūsta autoavarijose tartum karų laukuose, tačiau automobilių uždrausti negalima, nes tai šiuolaikinio žmogaus pasididžiavimas; dalis katastrofų įvyksta dėl girtų vairuotojų, tačiau vyno nevalia uždrausti, nes tai amžinoji Prancūzijos šlovė; dalis girtuoklių būna prisigėrę alaus, bet ir alaus negalima uždrausti, nes tai pažeistų tarptautines laisvosios prekybos sutartis, tam tikra dalis tų, kurie prisigeria alaus, būna paveikti reklamos, o čia ir yra priešo Achilo kulnas, čia ir nutarė smogti kumščiu narsusis deputatas! Tegyvuoja Bertranas Bertranas, sakau sau, tačiau tasai vardas migdo mane kaip lopšinė, bemat užsnūstu ir pabudina mane tik saldus aksominis balsas, taip, atpažįstu jį, tai diktorius Bernaras, ir, lyg visi dienos įvykiai būtų vien transporto katastrofos, jisai praneša: šią naktį kažkokia mergina atsisėdo ant plento nugara į atvažiuojančias mašinas. Trys automobiliai, vienas po kito, paskutinę akimirką įstengė aplenkti ją ir nulėkė į griovį, yra žuvusiųjų ir sužeistųjų. Supratusi, kad jai nepasisekė, savižudė tyliai dingo iš įvykio vietos, ir tik sutartiniai sužeistųjų tvirtinimai liudija ją egzistavus. Šis pranešimas man toksai baisus, kad jau nebegaliu užmigti. Nelieka nieko, tiktai keltis, papusryčiauti ir sėsti prie rašomojo stalo. Bet ilgai negaliu susikaupti, matau tą merginą, sėdinčią naktį ant kelio, susitraukusią, prie kelių prispausta kakta, ir girdžiu iš griovio aidintį riksmą. Turiu prievarta nuvyti tuos vaizdus, kad galėčiau tęsti romaną, kurį, jeigu pamenate, pradėjau tuo, kad prie baseino laukiau profesoriaus Avenarijaus ir pamačiau nepažįstamą

ponią, kuri atsisveikindama mojo plaukimo instruktoriui. Tą gestą vėl išvydome, Anjė prie namų atsisveikinant su mokyklos draugu. Paskui kiekvieną kartą, kai kuris nors berniukas palydėdavo ją po pasimatymo iki sodo vartelių, ji kartodavo šį gestą. Jos sesutė Lora pasislėpus už krūmų laukdavo grįžtančios Anjė; norėdavo pamatyt bučinį ir pasižiūrėti, kaip sesuo viena eis prie vilos durų. Laukdavo, kol Anjė atsisuks ir išmes aukštyn ranką. Tame judesy ji regėjo buriantį ir miglotą meilės, apie kurią dar nieko nežinojo, įvaizdį, tad meilė ir liko visiems laikams susijusi su švelnios ir dailios sesers paveikslu.

Kai Anjė užtiko Lorà, mėgdžiojančią jos gestą ir mojančią savo draugėms, jai tai nepatiko, ir, kaip žinome, nuo tol su savo meilužiais ji atsisveikindavo santūriai, stengdamasi nerodyti jokių jausmų. Šioje trumpoje gesto istorijoje galime atpažinti mechanizmą, kuris veikė abiejų seserų santykius: jaunesnioji pamėgdžiodavo vyresniąją, tiesdavo į ją ranką, tačiau Anjė paskutiniu momentu visada pasprukdavo.

Po baigiamųjų egzaminų Anjė išvyko mokytis į Paryžių, į universitetą. Lora pyko, kam ji paliko gimtąją šalį, bet ir ji, baigus mokyklą, išvyko studijuoti į Paryžių. Anjė pasirinko matematiką. Jai baigus studijas, visi pranašavo didį mokslininkės kelią, bet Anjė nebetęsė tyrimų, o ištekėjo ir susirado gerai mokamą, tačiau neįdomų darbą, kurį dirbdama negalėjo pasiekti jokios šlovės. Lora dėl to apgailestavo ir studijuodama Paryžiaus konservatorijoje nusprendė ištaisyti sesers nesėkmę bei išgarsėti.

Vieną dieną Anjė pristatė jai Polį. Vos tik išvydus jį, Lora išgirdo kažką nematomą sakant: „Čia tai vyras! Tikras vyras. Vienintelis. Kito tokio nerasi". Kas buvo nematomasis, sakantis tuos žodžius? Ar tik ne pati Anjė? Taip. Tai jinai rodė jaunėlei kelią ir tuoj pat atsitvėrė jį sau.

Anjė ir Polis buvo geri Lorà ir rūpinosi ja taip, kad ir Paryžiuje ji jautėsi esanti tarsi namie, kaip kadaise gimtajame mieste. Laimė, kad glaudžiasi prie šeímos židinio, liūdnai mišo su mintimi, jog vienintelis vyras, kurį galėtų mylėti, drauge yra ir vienintelis, kurio neturi ir negali siekti. Leidžiant sesers šeimoje laimingas valandas su abiem sutuoktiniais, palaimą pakaitom pakeisdavo liūdesio priepuoliai. Nutildavo, jos žvilgsnis nugrimzdavo tuštumoj, ir Anjė tuomet paimdavo jos ranką sakydama: „Kas tau, Lora? Kas tau, sesute?" Kartais tokiais momentais iš tokių pat paskatų ją už rankos paimdavo Polis, ir visi trys grimzdėdavo gaivinančioje maudynėje, kurioje mišo įvairiausi jausmai: giminystės ir meilės, atjautos ir geismo.

Paskui ji ištekėjo. Anjė Brigitai sukako dešimt metų, ir Lora nusprendė padovanoti jai mažutį pusbrolį ar pusseserę. Pasakė vyrui norinti pastoti, ir tai greitai pavyko, tačiau liūdnai baigėsi: Lora persileido, ir gydytojai pranešė, kad jei nori turėti daugiau vaikų, tai neapsieis be sudėtingos medicininės intervencijos.

Juodi akiniai

Anjė dar lankydama gimnaziją pamėgo juodus akinius. Gal ne tiek saugodama akis nuo saulės, o kad su jais atrodė graži ir paslaptinga. Akiniai tapo jos hobiu: kaip kai kurie vyrai turi pilną spintą kaklaraiščių, kaip kai kurios moterys dešimtimis perkasi žiedus, taip Anjė turėjo juodų akinių kolekciją.

Lorà gyvenime juodi akiniai tapo svarbūs po persileidimo. Tada nešiojo juos beveik nenusiimdama ir nuolat atsiprašinėdavo bičiulių: „Atleiskit, kad su akiniais, bet esu apsižliumbusi ir negaliu be jų pasirodyti". Nuo tol juodi akiniai tapo liūdesio ženklu. Užsidėdavo juos ne tam, kad uždengtų ašaras, bet kad praneštų verkianti. Akiniai tapo ašarų pakaitalu ir už tikrąsias ašaras buvo pranašesni tuo, kad nekenkė vokams, jie neraudonavo ir nebrinko, be to, akiniai jai ir tiko.

Šis Lorà polinkis į juodus akinius buvo, kaip ir kitais atvejais, sesers pavyzdžio inspiruotas. Tačiau akinių pavyzdys parodo dar ir tai, kad seserų santykio negalima įvertinti teiginiu, jog jaunesnioji visada ir visur pamėgdžiojo vyresniąją. Taip, sekė ja, bet sekdama ir papildydavo: ji suteikė akinių nešiojimui platesnį turinį, gilesnę prasmę, galima būtų tarti, kad Anjė akinius užsidėdavo labai paprastai, kone trivialiai, ne taip kaip Lora. Kaskart, Lorà užsidėjus akinius, suprasdavai, jog ji kenčia, ir Anjė jausdavosi turinti iš užuojautos ir kuklumo tuoj pat nusiimti savuosius.

Akiniai pabrėžė dar kai ką: Anjė pasirodė esanti toji, kuriai likimas teikia dovanas, o Lora buvo likimo atstumtoji. Abi seserys įtikėjo, kad nėra lygios Laimės atžvilgiu, ir Anjė dėl to kankinosi gal dar daugiau nei Lora. „Turiu sesutę, kuri įsimylėjusi mane, jai nesiseka gyvenime", – sakydavo ji. Todėl džiaugsmingai sveikino ją atvažiavus į Paryžių, todėl pristatė jai Polį ir prašė jo būti gerą Lorà, todėl surado jai gražų mažą butą ir kviesdavosi į svečius kiekvieną kartą, kai manydavo ją kenčiant. Kad ir ką darydavo, visada likdavo ta, kurią likimas nepelnytai apdovanojo, o Lora – ta, kurios Laimė nenori pažinti.

Lora turėjo didelį muzikinį talentą: puikiai skambino pianinu, bet vis dėlto karštai veržėsi studijuoti dainavimą. „Kai skambinu pianinu, sėdžiu prieš svetimą ir priešišką daiktą. Muzika nepriklauso man, ji priklauso tam juodam instrumentui priešais. O kai dainuoju, mano pačios kūnas pavirsta vargonais ir aš tampu muzika". Tai ne jos kaltė, kad turėjo silpną balsą, dėl kurio viskas nuėjo niekais: netapo soliste ir jos muzikinė karjera baigėsi mėgėjų choru, į kurį du kartus per savaitę vaikščiodavo repetuoti ir keletą kartų per metus koncertuodavo su juo.

Jos santuoka, į kurią buvo sudėjusi visą gerą valią, taip pat iširo po šešerių metų. Tiesa, labai turtingas vyras paliko jai puikų butą ir mokėjo didžiulius alimentus, taip ji galėjo atidaryti madingą parduotuvę, kurioje, atsiskleidus komerciniam talentui, puikiai prekiavo kailiais; tasai žemiškas, pernelyg materialus pasisekimas jokiu būdu negalėjo atitaisyti skriaudų, kurias patirdavo aukštesniajame, dvasios ir jausmų, lygmeny.

Išsiskyrusi Lora vieną po kito keitė meilužius, turėjo aistringos meilužės reputaciją ir apsimetinėjo, jog visos tos meilės yra jos gyvenimui tekęs kryžius.

– Pažinau daug vyrų, – kartodavo melancholiškai ir drauge patetiškai, lyg skųstųsi likimu.

– Pavydžiu tau, – sakydavo Anjė, ir Lora liūdnai užsidėdavo juodus akinius.

Pasigėrėjimas, persmelkęs visą Lorà esybę vaikystėje, kai žiūrėjo į Anjė, atsisveikinančią su berniuku prie vartelių, niekada jos neapleido, ir kai vieną dieną suvokė, kad sesuo nedaro jokios stulbinamos mokslinės karjeros, negalėjo nuslėpti savo nusivylimo.

– Dėl ko man priekaištauji? – gynėsi Anjė. – Tu, užuot dainavusi operoje, pardavinėji kailius, o aš, užuot važinėjusi į tarptautines konferencijas, turiu tylią bereikšmę vietelę įmonėje, gaminančioje kompiuterius.

– Bet aš dariau viską, kad galėčiau dainuoti. O tu savo noru atsisakei mokslininkės karjeros. Aš buvau nugalėta. Tu – pasidavei.

– O kodėl turėčiau daryti karjerą?

– Anjė! Turi tik vieną gyvenimą! Privalai ką nors veikti! Juk norime kažką po savęs palikti!

– Kažką palikti? – tarė Anjė su kupina abejonių nuostaba.

Lora beveik skausmingai paprieštaravo:

– Anjė, tu esi negatyvi!

Lora dažnai meta seseriai šį priekaištą, bet beveik visada mintyse. Balsu išsakė kartą ar du. Paskutinįkart anuomet, kai po motinos mirties rado tėvą, prie stalo draskantį fotografijas. Jai buvo nepriimtina tai, ką darė tėvas: naikino dalį gyvenimo, dalį bendro, savo ir motinos, gyvenimo; plėšė nuotraukas, plėšė prisiminimus, kurie priklausė ne tik jam, bet ir visai šeimai, ypač dukroms; darė tai, ko daryti neturėjo teisės. Pradėjo rėkti ant jo, o Anjė užstojo tėvą. Likusios vienos, seserys pirmą kartą gyvenime įnirtingai ir piktai susiginčijo.

– Tu esi negatyvi! Tu esi negatyvi! – rėkė Lora, paskui užsidėjo juodus akinius ir verkdama bei rūstaudama išvažiavo.

Kūnas

Garsusis dailininkas Salvadoras Dali ir jo žmona Gala, būdami jau labai seni, laikė prijaukintą triušį, kuris visą laiką buvo greta, nė per žingsnį nuo jų nesitraukė, o jie irgi jį labai mylėjo. Kartą jie turėjo toli išvykti ir ligi gilios nakties tarėsi, ką daryti su triušiu. Nepatogu buvo vežtis jį kartu, bet ir palikti buvo sudėtinga, nes triušis bijojo svetimų žmonių. Kitą dieną Gala paruošė pietus, ir Dali tol džiaugės puikiu maistu, kol suprato valgąs triušieną. Pakilo nuo stalo ir nubėgo į tualetą, kur išvėmė mylimą žvėrelį, ištikimą savo senatvės dienų bičiulį. Užtat Gala buvo laiminga, jog tas, kurį mylėjo, plauko jos viduriuose, susilieja su jais ir tampa savo šeimininkės kūnu. Ji nežinojo tobulesnio meilės išsipildymo nei mylimojo suvalgymas. Palyginti su tokiu kūnų susiliejimu, lytinis aktas atrodo kaip lengvas kutenimas.

Lora buvo kaip Gala. Anjė – kaip Dali. Buvo daug žmonių, vyrų ir moterų, kuriuos ji mylėjo, bet jeigu kokia nors kurioziška sutartimi būtų buvę nustatyta, jog draugystė įmanoma su sąlyga, kad turės rūpintis jų nosimis ir reguliariai jas šnirpšti, būtų pasirinkusi likti be draugų. Lora, pažindama sesers opumą, puldavo ją: „Ką reiškia simpatija, kurią jauti kokiam nors žmogui? Kaip nuo tos simpatijos gali atriboti kūną? Ar žmogus, jeigu atmesi jo kūną, dar liks žmogus?"

Taip, Lora buvo kaip Gala: tobulai sutapusi su savo kūnu, kuris jai atrodė kaip patogiausias būstas. O kūnas buvo ne

vien tai, ką matė veidrodyje, visa, kas vertingiausia, buvo viduje. Todėl kūno vidaus organų ir procesų pavadinimai tapo mėgstamiausia jos žodyno dalimi. Kai norėdavo parodyti, iki kokios nevilties vakar ją privedęs meilužis, sakydavo: „Kai jis išėjo, pradėjau vemti". Kadangi ji dažnai minėdavo vėmimą, Anjė pradėjo abejoti, ar ji apskritai kada nors vemia. Apie vėmimą Lora sakė netiesą, tai buvo jos poezija: metafora, lyrinis skausmo ir abuojumo paveikslas.

Kartą abi seserys užėjo į moteriško trikotažo parduotuvę ir Anjė pamatė, kaip švelniai Lora glosto pardavėjos pasiūlytą liemenėlę. Tai buvo viena iš akimirkų, leidusių seserų skirtumams išryškėti: Anjė manymu, liemenėlės priklausė tai kategorijai daiktų, kurie turi ištaisyti kokį kūno trūkumą – kaip protezas, tvarstis, akiniai arba odinis antkaklis, nešiojamas susižeidus kaklo slankstelius. Liemenėlė skirta prilaikyti tai, kas dėl blogo apskaičiavimo yra sunkesnis, nei turėtų būti, ką reikia papildomai sutvirtinti, kaip po prastai pastatyto namo balkonu reikalingos atramos, garantuojančios, kad balkonas nenukris. Kitaip tariant, liemenėlė pabrėžia techniškąjį moters kūno piešinį.

Anjė pavydėjo Poliui, kad gyvena tarsi nesuvokdamas turįs kūną. Įkvepia, iškvepia, plaučiai dirba lyg didžiulės automatinės dumplės; tiek jis ir tegalvoja apie kūną: džiaugsmingai jį užmiršta. Ir apie savo negalavimus niekada nekalba, ne tiek iš drovumo kiek iš tuštoko elegancijos siekio, nes liga – tai netobulumas, kurio reikia gėdytis. Metų metais jį kankino skrandžio opos, bet Anjė sužinojo apie jas tik po to, kai vieną dieną greitoji pagalba išvežė jį į ligoninę prasidėjus baisiam priepuoliui, kuris užklupo tiesiog teismo salėje, pabaigus ginamąją kalbą. Toji tuštybė išties buvo juokinga, bet Anjė ji kone graudino; kaip minėjau, ji beveik pavydėjo Poliui.

Nors Polio tuštybė tikriausiai buvo didesnė nei vidutinė, vis dėlto, sakė sau Anjė, jo elgesys atskleidžia skirtumą tarp vyro ir moters lemties: moteris daug daugiau kalba apie savo kūno problemas, ji negali nerūpestingai užmiršti savojo kūno. Tai prasideda pirmuoju kraujavimu; esi staiga paliekama su savo kūnu tarsi technikas, kuriam prisakyta prižiūrėti šią mažą gamyklą: kas mėnesį keisti tamponus, gerti tabletes, užsisegti liemenėlę, rengtis gamybai. Anjė su pavydu žvelgė į senus vyrus, jai atrodė, kad jie sensta kitaip: jos tėvo kūnas palengva virto šešėliu, prarado materialųjį apvalkalą, pasaulyje liko vien negrabiai įkūnyta dvasia. Moterų kūnas, priešingai, kuo nereikalingesnis, tuo kūniškesnis: sunkus ir nepaslankus, panašus į nugriauti pasmerktą seną manufaktūrą, kurioje moters „aš" privalo likti iki galo, kaip sargas.

Kas galėtų pakeisti Anjė požiūrį į kūną? Tiktai jaudulio sekundė. Jaudulys: lakus kūno atpirkimas.

Ir šiuo atveju Lora nesutiktų su ja. Atpirkimo sekundė? Kodėl sekundė? Lorà kūnas seksualus iš pat pradžių, *a priori*, visiškai ir iš esmės. Mylėti ką nors jai reiškė: atiduoti kūną, padovanoti su viskuo, kas paviršiuje ir viduje, su jo laiku, kuris pamažu jį išklijuoja. Anjė akimis, kūnas nebuvo seksualus. Tik trumpomis ir išskirtinėmis akimirkomis toks tapdavo, kai jaudulio sekundė nušviesdavo jį nerealia, dirbtine šviesa ir paversdavo gražiu bei geidžiamu. Galbūt todėl Anjė buvo, nors beveik niekas nebūtų to pagalvojęs, tiesiog apsėsta kūniškosios meilės, tiesiog negalėjo be jos, nes kitaip iš kūno skurdo nebeliktų atsarginio išėjimo ir viskas būtų prarasta. Mylėdavosi visada atsimerkusi ir, jei greta būdavo veidrodis, žiūrėdavo į save: jos kūnas tuo metu jai atrodydavo šviesos nutviekstas.

Tačiau žiūrėti į savąjį šviesos nutviekstą kūną – klastingas žaidimas. Kartą, kai Anjė buvo su meilužiu, besimylėdama

pastebėjo kai kurias savo kūno ydas, kurių dar nesimatė per paskutinįjį pasimatymą (su meilužiu ne dažniau kaip vieną ar du kartus per metus susitikdavo dideliame anoniminiame Paryžiaus viešbutyje), ir negalėjo atplėšti žvilgsnio: nematė meilužio, nematė besimylinčių kūnų, regėjo vien ją pradėjusią graužti senatvę. Jaudulys bemat dingo iš kambario, ji užsimerkė ir paspartino kūno judesius, tarsi norėdama sutrukdyti partneriui įžvelgti josios mintis; tą pat mirksnį nusprendė, kad susitinka su juo paskutinį kartą. Jautėsi silpna ir pasiilgo santuokinio guolio, prie kurio stovinti lemputė užgesinama; pasiilgo santuokinio guolio nelyg paguodos, nelyg tylaus tamsos uosto.

Priskaičiavimas ir išskaičiavimas

Mūsų pasaulyje, kuriame kasdien daugėja veidų ir tie veidai darosi vis panašesni vienas į kitą, žmogui sunku įtvirtinti savojo „aš" išskirtinumą ir patį save įtikinti nepakartojamu savo individualumu. Yra du metodai puoselėti individualumą: *priskaičiavimo* metodas ir *išskaičiavimo* metodas. Anjė išskaičiuoja iš savojo „aš" viską, kas išoriška ir pasiskolinta, ir taip artėja prie grynosios savo esmės (net rizikuodama, kad galų gale liks nulis), Lora taiko atvirkštinį metodą, kad jos „aš" taptų regimesnis, labiau suvokiamas ir reikšmingesnis, ji prideda prie jo vis naujus atributus ir stengiasi su jais susitapatinti (rizikuodama, kad „aš" esmė pradings po priskaičiuotais atributais).

Pateikiame jos santykio su kate pavyzdį. Po skyrybų Lora liko viena didžiuliame bute, jai buvo liūdna. Panoro, kad jos vienatve su ja dalytųsi bent koks žvėrelis. Pirmiausia pagalvojo apie šunį, bet greitai suprato, kad šuniui reikia globos, kurios ji negali duoti. Taip ji įsitaisė katę. Tai buvo didžiulė, graži ir pikta Siamo katė. Gyvenant kartu ir vis pasakojant apie ją draugams, katė, nors įsigyta visiškai atsitiktinai – be jokios vidinės paskatos (juk pradžioje norėjo šuns!), darėsi vis reikšmingesnė: pradėjo ją girti ir ragino visus ja žavėtis. Regėjo jos gražų savarankiškumą, nepriklausomumą, išdidumą, laisvą elgesį ir nuolatinį žavesį (skirtingai nuo žmogiškojo, kuris visada pertraukiamas negrabumo ir negražumo); matė pavyzdį sau, matė pati save.

Visiškai nesvarbu, ar savo prigimtimi Lora panaši į katę, svarbu tai, kad nupiešė katę savo herbe ir kad katė (meilė katei, katės apologetika) tapo vienu iš josios „aš" atributų. Kadangi daugelį jos meilužių nuo pat pradžių suerzindavo tasai egocentriškas ir piktas gyvulėlis, katė Lorà tapo kitų išmėginimo įrankiu; per ją buvo nebyliai sakoma: turėsi mane, tačiau tokią, kokia esu iš tikrųjų, tai yra kartu su kate. Katė buvo jos sielos paveikslas – norėdamas laimėti jos kūną, meilužis pirmiausia turėdavo pripažinti jos sielą.

Priskaičiavimo metodas atrodo gana mielas, kai žmogus prie savojo „aš" priskaičiuoja katę, šunį, kiaulės kepenis, jūros arba šalto dušo pomėgį. Metodas tampa ne toks idiliškas, kai priskaičiuojama meilė komunizmui, tėvynei, Musoliniui, Katalikų bažnyčiai ar ateizmui, fašizmui ar antifašizmui. Abiem atvejais tai tas pats metodas: kas atkakliai gina meilę katei ir kelia katę aukščiau už kitus gyvulėlius, iš esmės teigia tą patį, ką ir tvirtinantys, jog Musolinis yra vienintelis Italijos gelbėtojas: giriasi savojo „aš" atributu (kate arba Musoliniu) ir stengiasi, kad visi tą atributą pripažintų ir vertintų.

Tai paradoksas, kurio aukomis tampa visi, kurie taiko priskaičiavimo metodą: jie priskaičiuoja, kad sukurtų vienintelį ir nepakartojamą „aš", ir, iškart tapdami priskaičiuotų atributų skelbėjais, stengiasi, kad kuo daugiau žmonių taptų panašūs į juos; tokiu būdu jų išskirtinumas (taip sunkiai pasiektas) labai greitai tirpsta.

Tad kyla klausimas, kodėl mylintis katę (arba Musolinį) žmogus nesitenkina savo meile, o nori ją įpiršti kitiems. Pabandysime atsakydami priminti jauną moterį, kuri saunoje karingai tvirtino, kad mėgsta šaltą dušą. Tuo jai pavyko akimirksniu atsiskirti nuo žmonijos dalies, teikiančios pirmenybę šiltam dušui. Tačiau bėda ta, kad taip ji supanašėjo su kita žmonijos dalimi. Kaip liūdna! Žmonių daug, minčių ma-

ža, ir kaip mums išsiskirt iš kitų? Jaunoji moteris žinojo tik vieną būdą, kaip įveikti nepatogumą susitapatinus su šalto dušo mėgėjais: savąjį šūkį „dievinu šaltą dušą!" išrėkti jau ant saunos slenksčio su tokia energija, kad milijonai kitų moterų, ne mažiau nei ji mėgstančių šaltą dušą, pasirodytų esančios tiktai varganos jos mėgdžiotojos. Kitaip tariant, jeigu norime, kad nekaltas šalto dušo pomėgis taptų mūsų „aš" atributu, turime pasauliui pranešti, jog esame pasirengę kovoti už šį savo pomėgį.

Savojo „aš" atributu pavertęs meilę Musoliniui, tampa politiniu kovotoju; pasirenkantys kates, muziką arba senovinius baldus, dalija dovanas aplinkiniams.

Įsivaizduokite, kad jūsų draugas mėgsta Šumaną ir nemėgsta Šuberto, o jūs beprotiškai vertinate Šubertą ir boditės Šumanu. Kokią plokštelę dovanotumėt draugui gimimo dieną? Šumaną, kurį mėgsta jis, ar Šubertą, kuriuo žavitės jūs? Savaime suprantama, Šubertą. Padovanoję Šumaną nemaloniai jaustumėt, kad buvote nenuoširdus ir jūsų dovana panašesnė į kyšį, kuriuo apdairiai norėjote įsiteikti. Dovanos juk dalijamos iš meilės, dovanojate dalį savęs, dalį savo širdies! Ir taip įteikiate jam Šuberto „Nebaigtąją", ant kurios, jums išėjus, nusispjaus ir užsimovęs pirštines nuneš ir išmes kieme į šiukšlių dėžę.

Lora kasmet vis padovanodavo seseriai ir jos vyrui tai lėkščių rinkinį, tai arbatos servizą, tai pintinę daržovėms ir vaisiams, tai lempą ar supamąjį krėslą, tai rankšluostį, o kartą du stiprūs vyrai atnešė į sesers namus pianiną ir paklausė, kur pastatyti. Lora švytėjo: „Norėjau padovanoti ką nors, kad galvotumėte apie mane ir tada, kai nesu šalia".

Po skyrybų Lora kiekvieną laisvą akimirką praleisdavo pas seserį. Rūpinosi Brigita kaip savo dukterimi, o ir pianiną seseriai nupirko pirmiausia dėl to, kad toji norėjo mokyti duk-

rą muzikos. Tačiau Brigita nekentė pianino. Anjė bijojo, kad Lora nepasijustų įskaudinta, todėl prašydavo dukros, kad pergalėtų save ir pabandytų pamėgti juodus ir baltus klavišus. Brigita priešinosi: „Tai aš dėl jos privalau mokytis skambinti?" Viskas taip ir pasibaigdavo; po kelių mėnesių pianinas buvo reikalingas tik kam nors parodyti, arba, tiksliau, trukdyti; vien liūdnas prisiminimas, kad kažkas nepasisekė; vien kažkoks didelis baltas kūnas (taip, pianinas buvo baltas!), kurio niekas negeidė.

Tiesą sakant, Anjė nemėgo nei arbatos servizo, nei supamojo krėslo, nei pianino. Ne todėl, kad tai būtų buvę neskoningi daiktai, tačiau visi buvo kiek ekscentriški ir neatitiko Anjė charakterio, jos pomėgių. Todėl ne tik su nuoširdžiu džiaugsmu, bet ir su egoistišku palengvėjimu kartą (pianinas jau šešetą metų stovėjo neliečiamas) sutiko žinią, kad Lora įsimylėjusi jauną Polio draugą Bernarą. Nujautė, kad laiminga įsimylėjėlė turės daugiau rūpesčių, nei nešioti seseriai dovanas ir auklėti dukterėčią.

Vyresnė moteris, jaunesnis vyras

– Tai nuostabi žinia, – tarė Polis, kai Lora papasakojo jam apie savo meilę, ir pakvietė abi seseris vakarienės. Jis labai džiaugėsi, kad du jam artimi žmonės myli vienas kitą, ir prie valgio užsakė du butelius itin brangaus vyno.

– Susidursi su viena žymiausių Prancūzijos šeimų, – sakė. – Ar bent žinai, kas Bernaro tėvas?

– Žinoma! Deputatas! – atsakė Lora.

– Nieko apie jį nežinai, – tęsė Polis. – Deputatas Bertranas Bertranas yra deputato Artūro Bertrano sūnus. Tasai labai didžiavosi savo vardu ir norėjo, kad sūnus dar labiau jį išgarsintų. Ilgai galvojo, kokiu vardu jį pakrikštyti, ir jam šovė geniali mintis pavadinti jį Bertranu. Tokio sudvejinto vardo niekas negalės nepastebėti arba užmiršti! Pakanka ištart „Bertranas Bertranas", ir jau girdis ovacijos, valiavimai: „Bertranas! Bertranas! Bertranas! Bertranas!"

Ir Polis pakėlė taurę, lyg gerdamas už vado sveikatą ir jo vardą skanduodamas. Ir išgėrė.

– Puikus vynas, – tarė. Paskui tęsė: – Kiekvienas mūsų yra slaptingai savojo vardo veikiamas. Ir Bertranas Bertranas, kuris girdėdavo jį skanduojant kelis kartus per dieną, visą laiką gyveno nelyg tų skambių skiemenų slegiamas. Kai susikirto per brandos egzaminus, išgyveno tai daug sunkiau nei kiti iš jo klasės. Tarsi sudvejintas vardas būtų padvigubinęs ir atsakomybę. Būdamas nepaprastai kuklus, būtų pakėlęs ir jam

tekusią gėdą, tačiau negalėjo susitaikyti su jo vardui užtraukta gėda. Jau dvidešimties būdamas prisiekė, kad skirs gyvenimą kovai už gėrį. Bet greitai patyrė, jog nėra taip lengva skirti, kur gėris, o kur blogis. Pavyzdžiui, jo tėvas su parlamento dauguma balsavo už Miuncheno sutartį. Norėjo išsaugoti taiką, nes taika yra nepaneigiamas gėris, bet jam priekaištauta, kad Miuncheno sutartis atvėrė kelią karui, kuris yra nepaneigiamas blogis. Sūnus norėjo išvengti tėvo klaidų ir laikėsi tiktai patikrintų tiesų. Niekada nepasisakydavo apie palestiniečius, Izraelį, Spalio revoliuciją, Kastrą, net nė apie teroristus, nes žinojo egzistuojant ribą, už kurios žmogžudystė nebėra žmogžudystė, o didvyriškumas, ir kad jis niekada neįstengs tos ribos atpažinti. Todėl tuo aistringiau pasisakydavo prieš nacizmą ir dujų kameras ir tam tikra prasme gailėjosi, kad Hitleris žuvo po kanceliarijos griuvėsiais, nes nuo tada gėris ir blogis tapo nepakeliamai reliatyvūs. Visa kartu paėmus, atsitiko taip, kad visas jo dėmesys nukrypo į paprastą, politikos neredukuotą, gėrio pavidalą. Jis pasirinko šūkį: „Gėris yra gyvenimas!" Visa gyvenimo prasmė buvo matoma kaip kova su abortais, su eutanazija ir su savižudybėmis.

– Na ir nupaišei tu jį, – protestuodama nusijuokė Lora.

– Matai, – kreipėsi Polis į Anję. – Lora jau užsistoja savo meilužio šeimą. Nusipelno pagyrimo, kaip ir šitas vynas, už kurį turėtumėt man paploti! Neseniai laidoje, kurioje buvo pasisakoma prieš eutanaziją, parodė Bertraną Bertraną šalia ligonio, kuris negalėjo judėti, jam buvo išpjautas liežuvis, jis buvo aklas ir nepaliaujamų skausmų kamuojamas. Sėdėjo palinkęs prie jo, o kamera fiksavo, kaip jis bando pažadinti ligoniui viltį. Kai jis trečią kartą ištarė žodį „viltis", ligonis staiga įsiuto ir pradėjo skleisti kažkokius baisius garsus, panašius į buliaus, arklio ar dramblio, o gal jų visų drauge riau-

mojimą. Bertranas Bertranas išsigando, nebeištarė nė žodžio, tik didžiausiomis pastangomis stengėsi išlaikyti veide šypseną, ir kamera ilgai filmavo tą suakmenėjusią šypseną, o greta, tame pačiame kadre, riaumojančio ligonio veidą. Tačiau aš ne apie tai. Norėjau tik pasakyti, kad jam nepavyko parinkti vardo sūnui. Iš pradžių norėjo, kad jis vadintųsi tuo pačiu vardu, bet susizgribo, jog jau per daug, jei pasaulyje atsirastų du Bertranai Bertranai, nes žmonės neskirtų – tai dvi ar keturios asmenybės. Vis dėlto nenorėjo atsisakyti laimės sūnaus varde girdėti savojo vardo aidą, tad sugalvojo pavadinti sūnų Bernaru. Tiktai kad Bernaras Bertranas skamba ne kaip ovacija ar valiavimas, o greičiau kaip fonetinis aktorių arba radijo diktorių pratimas, kartojamas tam, kad išmoktų greitai ir neužsikirsdami kalbėti. Kaip jau sakiau, mūsų vardai slaptingai veikia mus, taigi ir Bernaro vardas jau nuo lopšio lėmė jam prabilti eterio bangomis.

Visas šitas nesąmones Polis pliauškė vien todėl, kad nedrįso garsiai ištarti, kas sukosi mintyse: entuziazmą kėlė aštuoneri metai, kuriais Lora vyresnė už Bernarą! Nes pats Polis puoselėjo pačius maloniausius prisiminimus apie penkiolika metų už jį vyresnę moterį, kurią artimai pažinojo būdamas dvidešimt penkerių. Norėjo kalbėti apie tai, norėjo paaiškinti Lorà, kad meilė vyresnei moteriai pasitaiko kiekvieno vyro gyvenime ir kad su ja susiję patys gražiausi prisiminimai. „Vyresnė moteris – tai kaip brangakmenis vyro gyvenime“, – norėjo sušukti ir vėl pakelti taurę. Bet susilaikė nuo tokio neapgalvoto poelgio ir tik tylom prisiminė buvusią meilužę, kuri palikdavo jam savo buto raktus, kur jis galėdavo ateiti kada panorėjęs ir daryti ką panorėjęs, kas tuomet buvo gera išeitis, nes pykosi su tėvu ir stengėsi kuo mažiau būti namie. Ji niekada nepretenduodavo į jo vakarus; kai būdavo laisvas, ateidavo, o kai neturėdavo laiko, neprivalėdavo aiš-

kintis. Niekada neversdavo kur nors su ja eiti, o jeigu kas nors išvysdavo juos kartu, apsimesdavo mylinčia giminaite, pasirengusia viską padaryti dėl gražaus sūnėno. Kai vedė, pasiuntė jam brangią dovaną, kuri Anjė visam laikui liko paslaptis.

Bet juk negalėjo pasakyti Lorà: esu laimingas, kad mano bičiulis myli vyresnę patyrusią moterį, kuri elgsis su juo kaip mylinti teta su sūnėnu. Tuo labiau kad Lora pati pradėjo kalbėti:

– Nuostabiausia tai, kad šalia jo jaučiuosi dešimčia metų jaunesnė. Jo dėka nubraukiau dešimt ar penkiolika metų ir dabar nelyg ką tik būčiau iš Šveicarijos atvažiavusi į Paryžių ir susitikusi jį.

Šis prisipažinimas nebeleido Poliui garsiai prisiminti savo gyvenimo brangakmenio, tad jis gurkšnojo vyną, prisiminė jį tylom ir nesiklausė, ką pasakoja Lora. Tik po to, įsiterpdamas į pokalbį, paklausė:

– Ką tau Bernaras pasakoja apie savo tėvą?

– Nieko, – tarė Lora. – Galiu patikinti, kad tėvas nėra mūsų pokalbių tema. Suprantu, jog tai garsi šeima, bet tu žinai, ką aš manau apie garsias šeimas.

– Tai tau nė neįdomu?

– Ne, – linksmai nusijuokė Lora.

– O turėtum susidomėti. Bertranas Bertranas yra didžiausia Bernaro Bertrano problema.

– Man taip neatrodo, – tarė Lora, būdama įsitikinusi, jog didžiausia Bernaro problema dabar yra ji.

– Ar žinai, kad senasis Bertranas rengė Bernarui politinę karjerą?

– Ne, – gūžtelėjo pečiais Lora.

– Toje šeimoje politinė karjera paveldima tarsi dvaras. Bertranas Bertranas tikėjosi, jog vieną dieną sūnus iškels savąją

kandidatūrą į deputatus vietoj jo. Tačiau Bernarui buvo dvidešimt metų, kai jis išgirdo pranešimą per radiją: „Lėktuvo katastrofoje virš Atlanto vandenyno žuvo trisdešimt devyni keleiviai, iš jų septyni vaikai ir keturi žurnalistai". Jau esame seniai pripratę, kad panašaus pobūdžio pranešimuose vaikai įvardijami kaip itin svarbi žmonijos dalis. Tačiau šį kartą pranešėja prie jos pridėjo žurnalistus, o tai Bernarą staiga nutvieskė pažinimo šviesa. Suprato, kad politikas – tai tik juokinga šių dienų gyvenimo figūrėlė, ir nusprendė tapti žurnalistu. Atsitiktinumas lėmė, jog tuo metu teisės fakultete vedžiau seminarą, o jis jį lankė. Tenai ir įvyko politinės karjeros ir tėvo išdavystė. Apie tai gal Bernaras pasakojo?

– Taip, – tarė Lora. – Jis dievina tave!

Įėjo negras su gėlių pintine. Lora pamojo jam. Negras parodė puikius baltus dantis, ir Lora paėmė iš krepšio penkių apvytusių gvazdikų puokštę; ištiesė ją Poliui:

– Už visą laimę esu dėkinga tau.

Polis ištiesė ranką ir paėmė iš krepšio kitą gvazdikų puokštę:

– Šiandien švenčiame tavo šventę, ne mano! – ištiesė gėles Lorà.

– Taip, šiandien Lorà šventė, – tarė Anjė ir paėmė iš krepšelio trečiąją puokštę.

Lorà akys sudrėko, ji kartojo:

– Man taip gera, man taip gera su jumis, – ir pakilo. Glaudė prie krūtinės dvi puokštes, o greta kaip karalius stovėjo negras. Visi negrai panašūs į karalius: šisai atrodė kaip Otelas tuo metu, kai dar nepavyduliavo Dezdemonai, o Lora buvo panaši į savąjį karalių įsimylėjusią Dezdemoną. Polis žinojo, kas dabar atsitiks. Girta Lora visada pradėdavo dainuoti. Geismas dainuoti iš jos kūno gelmių veržėsi taip stipriai, kad keletas vyrų nuo gretimų stalų pakėlė į ją smalsius žvilgsnius.

– Lora, – sušnibždėjo Polis, – šiame restorane niekas neįvertins tavojo Malerio!

Lora ir viena, ir kita ranka spaudė po puokštę prie kiekvienos krūties, ir jai atrodė, kad stovi scenoje. Po pirštais jautė savo krūtis, jai atrodė, kad pieno liaukos pritvinkusios natų. Tačiau Polio pageidavimas jai visada buvo įsakymas. Pakluso ir tiktai atsiduso:

– Aš taip norėčiau ką nors padaryti...

Staiga negras, subtilaus karališko instinkto pastūmėtas, iš krepšio dugno pakėlė dvi aplamdytų gvazdikų puokštes ir tauriai ištiesė jai. Lora kreipės į Anję:

– Anję, mano Anję, be tavęs niekada nebūčiau atsidūrusi Paryžiuje, be tavęs nebūčiau pažinusi Polio, nebūčiau pažinusi Bernaro, – ir ant stalo priešais ją padėjo visas keturias puokštes.

Vienuoliktasis įsakymas

Kažkada žurnalisto šlovę simbolizavo didis Ernesto Hemingvėjaus vardas. Visa jo kūryba, lakoniškas, konkretus stilius išsirutuliojo iš reportažų, kuriuos jaunystėje rašė į Kanzas Sičio laikraščius. Anuomet būti žurnalistu reiškė artimiau negu kiti susipažinti su tikrove, nesibaiminant išsiterlioti, išnaršyti visus jos užkampius. Hemingvėjus didžiavosi, kad jo knygos taip arti žemės ir drauge spindi aukštai meno danguj.

Bernarui žodis „žurnalistas" (o tuo žodžiu šiandieninėje Prancūzijoje vadinami ir radijo bei televizijos redaktoriai, net ir spaudos fotografai) siejasi ne su Hemingvėjumi, o su literatūros forma, kurioje trokštų pasižymėti, bet tai būtų ne reportažas, jis labiau trokštų įtakingame savaitraštyje spausdinti vedamuosius, nuo kurių drebėtų visi jo tėvo kolegos, arba interviu. Nes kas yra moderniosios žurnalistikos pionierius? Ne Hemingvėjus, rašęs apie savo patirtį fronto apkasuose, ne Orvelas, metus praleidęs su Paryžiaus skurdžiais, ne Egonas Ervinas Kišas, Prahos prostitučių žinovas, o Oriana Falači, 1969–1972 metais italų savaitraštyje „Europeo" išspausdinusi pokalbių su žymiausiais to meto politikais ciklą. Tie interviu buvo daugiau nei pokalbiai; tai buvo dvikovos. Galingieji politikai, nė nespėję suvokti, kad kaunasi nelygiomis sąlygomis – nes tik ji, o ne jie galėjo klausinėti – jau voliojosi ant ringo grindų. Nokautas.

Tos dvikovos buvo laiko ženklas: situacija pasikeitė. Žurnalistas suprato, kad klausinėjimas nėra vienas iš reporterio, kukliai, su pieštuku ir bloknotu rankoje, užsiimančio savo tyrinėjimais, darbo metodų, kad tai – valdžios įgyvendinimo būdas. Žurnalistas nėra tasai, kuris klausinėja, jis – tasai, kuris turi šventą teisę kiekvienam pateikti kokį nori klausimą. O ar kiekvienas mūsų neturi tokios teisės? Negi klausimas nėra žmogaus žmogui tiesiamas supratimo tiltelis? Galbūt. Todėl patikslinsiu savo teiginį: žurnalisto galia yra grindžiama ne jo teise klausti, o teise reikalauti atsakymo.

Atkreipkite dėmesį, kad Mozė tarp dešimties Dievo įsakymų neįterpė „Nemeluok!" Tai ne atsitiktinumas! Nes tas, kuris sako „nemeluok!", prieš tai turėjo tarti „atsakyk!", o Dievas niekam nedavė teisės reikalauti iš kito atsakymo. „Nemeluok!", „sakyk tiesą!" – tai žodžiai, kurių žmogus neturėtų sakyti kitam žmogui, jeigu laiko jį lygiu sau. Gal tiktai Dievas galėtų taip pasakyti, bet Jis nesakys, nes ir taip viską žino ir Jam nereikia atsakymų.

Tarp įsakinėjančiojo ir paklūstančiojo įsakymams nelygybė nėra tokia radikali kaip tarp to, kuris turi teisę klausti, ir to, kurio pareiga atsakinėti. Todėl teisė reikalauti atsakymo nuo seno buvo pripažįstama tik išimtiniais atvejais. Pavyzdžiui, nusikaltimą tiriančiam teisėjui. Mūsų šimtmety šią teisę pasisavino fašistinės bei komunistinės valstybės – ir ne išimtiniais, o visais atvejais. Tų šalių piliečiai žinojo, kad bet kuriuo momentu gali būti iškviesti atsakinėti: ką veikė vakar, apie ką slapčia galvoja, apie ką kalbasi susitikęs A, ar palaiko intymius santykius su B. Būtent pašventintasis imperatyvas „sakyk tiesą!", tasai vienuoliktasis įsakymas, kuriam negalėdavo atsispirti, paversdavo juos infantilių vargetų būriais. Žinoma, kai kada atsirasdavo koksai C, kuris nė už ką nesutikdavo pasakyti, ką kalbėjęs su A, ir maištauda-

mas (dažnai tai būdavo vienintelė įmanoma maišto forma) vietoj tiesos sakydavo melą. Tačiau policija tai nutuokdavo ir slapta įmontuodavo jo bute pasiklausymo įrenginius. Taip darydavo ne dėl kokių nors smerktinų motyvų, o tiesiog norėdama sužinoti tiesą, kurią slėpė melagis C. Ji tiktai gynė šventąją savo teisę reikalauti atsakymo.

Demokratinėje šalyje kiekvienas iškištų liežuvį policininkui, išdrįsusiam paklausti, apie ką jis kalbėjęs su A ir ar palaiko intymius santykius su B. Vis dėlto ir čia visa galia veikia vienuoliktojo įsakymo valdžia. Juk žmonės privalo paklusti kokiam nors įsakymui ir mūsų šimtmetį, kai Dekalogas beveik jau užmirštas! Visas mūsų laikų moralinis statinys remiasi vienuoliktuoju įsakymu, ir žurnalistas suprato, jog pagal slaptą istorijos nutarimą turi tapti jo vykdytoju, įgydamas galią, kokia ligi šiol nesisapnavo jokiam Hemingvėjui ar Orvelui.

Pirmą kartą tai paaiškėjo, kai amerikiečių žurnalistai Karlas Bernsteinas ir Bobas Vudvordas savo klausimais išaiškino nešvarias prezidento Niksono rinkimų machinacijas ir taip galingiausią planetos žmogų pirmiausia privertė viešai meluoti, paskui viešai prisipažinti melavus ir galiausiai nuleista galva išeiti iš Baltųjų rūmų. Tuomet visi jiems plojome, nes taip buvo įtvirtintas teisingumas. Polis daugiausia plojo dėl to, kad šis epizodas – tai didelis istorinis pokytis, riboženklis, nepamirštamas sargybos pasikeitimo momentas; iškilo nauja jėga, vienintelė nuvertusi nuo sosto seną galios profesionalą, koks ligi šiol buvo politikas. Nuvertusi nuo sosto ne ginklais, ne intrigomis, o vien klausimo jėga.

„Sakyk man tiesą", – reikalauja žurnalistas, ir, žinoma, galime klausti, kokį turinį žodžiui „tiesa" suteikia vienuoliktąjį įsakymą vykdančios institucijos. Kad būtų aiškiau, pabrėžkime, jog kalbame ne apie Dievo tiesą, už kurią ant laužo

buvo sudegintas Janas Husas, ir ne apie mokslo bei laisvos minties tiesą, už kurią sudegintas Džordanas Brunas. Vienuoliktąjį įsakymą atitinkanti tiesa neliečia nei tikėjimo tiesos, nei laisvosios minties tiesos, tai žemiausio ontologinio lygmens tiesa, grynai pozityvistinė faktų tiesa: ką C veikė vakar; ką iš tikrųjų jis mano širdies gilumoje; apie ką kalbasi susitikęs A; o gal tikrai intymiai bendrauja su B. Vis dėlto, kad ir žemiausio ontologinio lygmens, tai mūsų dienų tiesa ir ji slepia savy lygiai tokią sprogstamąją galią kaip kadaise Huso arba Džordano Bruno tiesa. „Ar turėjote intymių santykių su B?" – klausia žurnalistas. C meluoja ir tvirtina nepažįstąs B. Bet žurnalistas tylomis kikena, nes jo laikraščio fotografas jau seniai slapta nufotografavo nuogą B, apsikabinusią C, ir bet kuriuo momentu apie tai gali būti paskelbta kartu su melagio C tvirtinimu, bailiai ir įžūliai neigiančiu pažintį su B.

Vyksta rinkimų kampanija, politikas iš lėktuvo šoka į sraigtasparnį, iš sraigtasparnio – į automobilį, stengiasi, prakaituoja, paskubom praryja pietus, rėkia į mikrofoną, rėžia dvi valandas trunkančias kalbas, bet galų gale tik nuo Bernsteino ar Vudvordo priklausys, kuris iš penkiasdešimties tūkstančių jo ištartų sakinių pateks į laikraščių puslapius arba bus cituojamas per radiją. Todėl politikas pageidaus tiesioginės laidos per televiziją arba radiją, tačiau tai įmanoma tik per tarpininkę Orianą Falači, kuri veda laidą ir uždavinėja klausimus. Politikas norės pasinaudoti akimirka, kai jį pagaliau mato visa tauta, ir šįkart išsakyti viską, kas susikaupę, tačiau Vudvordas klausinės tik apie tai, kas politikui visai nemiela ir apie ką jis nenori kalbėti. Taip jis patenka į klasikinę prie lentos egzaminuojamo gimnazisto padėtį ir stengias pasinaudoti senu triuku: apsimeta atsakinėjąs į klausimą, o iš tikrųjų kalba, ką šiai laidai yra parengęs. Deja, nors šis triukas anks-

čiau praversdavo mokykloje, dabar Bernsteinas be gailesčio primena: „Jūs neatsakėte į mano klausimą!“

Ir kas šiandien ryžtųsi politiko karjerai? Kas sutiktų visą gyvenimą būti egzaminuojamas prie lentos? Tikrai ne deputato Bertrano Bertrano sūnus.

Imagologija

Politikas priklauso nuo žurnalisto. O nuo ko priklauso žurnalistai? Nuo tų, kas jiems moka. O moka reklamos agentūros, perkančios vietą laikraščiuose ir laiką televizijoje. Tarkim, jog pirmiausia jos kreipiasi į labiausiai perkamus laikraščius, nes taip gali parduoti daugiau savo prekių. Tačiau tai naivus požiūris. Apie pardavimą galvojama mažiau, nei mes manome. Pakanka žvilgtelėti į komunistinius kraštus: juk negali tvirtinti, kad milijonai Lenino atvaizdų, iškabinėtų visur, kur tik eini, gali sustiprinti meilę Leninui. Komunistinių kraštų reklamos agentūros (vadinamieji agitacijos ir propagandos skyriai) jau seniai pamiršo praktinį savo veiklos tikslą (priversti pamilti komunistinę sistemą) ir tapo savitikslės: sukūrė savą kalbą, savas formules, savą estetiką (tų agentūrų vadovai kažkada buvo absoliutūs savo šalių meno vadovai), savąją gyvenimo stiliaus sampratą, kurią puoselėja, platina ir įteigia vargšėms tautoms.

Paprieštarausite, kad negalima lyginti reklamos su propaganda, nes viena tarnauja prekybai, o kita – ideologijai. Nieko nesuprantate. Prieš kokį šimtą metų persekiojami Rusijos marksistai pradėjo burtis į mažas grupeles ir studijuoti Markso manifestą; supaprastinę šios paprastos ideologijos turinį, jie perdavė ją kitoms grupelėms, kurių nariai dar labiau supaprastindami supaprastintą paprastumą skleidė ją ir platino, tad kai marksizmas tapo žinomas ir galingas, iš jo buvo

likęs rinkinys šešių ar septynių šūkių, taip menkai tarpusavy tesusijusių, jog sunku jį vadinti ideologija. Kadangi tai, kas liko iš Markso, jau seniai nesudaro jokios *logiškos idėjų* sistemos, o tiktai įtaigių paveikslų ir šūkių rinkinį (besišypsantis darbininkas su kūju, negras, baltasis ir geltonodis, broliškai susikibę rankomis, į dangų kylantis taikos balandis, ir taip toliau, ir taip toliau), visai teisėtai galime kalbėti apie palaipsnį, visuotinį ideologijos virsmą imagologija.

Imagologija? Kas pirmasis sugalvojo šį nuostabų neologizmą – aš ar Polis? Galų gale tai visiškai nesvarbu. Svarbu tai, kad šis žodis pagaliau leis mums po vienu stogu surinkti tokią įvairybę: reklamos agentūrą, politikų patarėjus vadinamiesiems ryšiams su visuomene, dizainerius, siūlančius automobilių ir sporto inventoriaus formas; drabužių mados kūrėjus, kirpėjus, šou verslo žvaigždes, diktuojančias fizinio grožio normas, kuriomis vadovaujasi visos imagologijos šakos.

Žinoma, imagologai egzistavo ir anksčiau, kai dar nebuvo šiandien mums įprastų galingų institucijų. Ir Hitleris turėjo savo asmeninį imagologą, kuris, atsistojęs priešais, kantriai mokė jį gestų, kuriuos, norėdamas pakerėti minias, turėtų daryti sakydamas kalbą. Tiktai jeigu tasai imagologas anuomet būtų papasakojęs žurnalistams, o per juos visiems vokiečiams, kaip Hitleris nemoka judinti rankų, po tokio akiplėšiškumo nebūtų išgyvenęs nė pusės dienos. Šiandien imagologai ne tik neslepia savo veiklos, bet netgi dažnai patys kalba už savuosius politikus, aiškina publikai, ko juos išmokė ir nuo ko atpratino, kaip jie elgsis pagal jų instrukcijas, kokias formules vartos ir kokį kaklaraištį pasiriš. Ir nesistebėkime jų pasitikėjimu savimi: pastaraisiais dešimtmečiais imagologija pasiekė istorinę pergalę prieš ideologiją.

Visos ideologijos pralaimėjo: jų dogmos pagaliau tapo demaskuotos ir pasirodė tesančios iliuzijos, žmonės nustojo rim-

tai žiūrėti į jas. Pavyzdžiui, komunistai tikėjo, kad besivystant kapitalizmui proletariatas bus vis labiau nuskurdinamas, o kai vieną dieną pastebėjo, jog darbininkai visoje Europoje į darbą važinėja automobiliais, norėjo rėkte rėkti, kad tikrovė apgaudinėja juos. Tikrovė pasirodė stipresnė už ideologiją. Tačiau būtent šioje srity imagologija ją pralenkė: imagologija tapo stipresnė už tikrovę, kuri, beje, jau seniai nebėra žmogui tai, kas buvo mano senelei, gyvenusiai Moravijos kaime ir viską žinojusiai dar iš savo patirties – kaip kepama duona, kaip statomas namas, kaip skerdžiama kiaulė bei rūkomi kumpiai, kas kemšama į duknas, ką apie pasaulį galvoja ponas klebonas ir garbusis mokytojas, kasdien ji susitikdavo su kaimiečiais ir žinojo, kiek apylinkės žmonių nužudyta per pastaruosius dešimt metų; ji, kaip sakoma, asmeniškai kontroliavo tikrovę, tad niekas nebūtų galėjęs jos įtikinti, jog Moravijos žemdirbystė klesti, jeigu namie nebūtų buvę ko valgyti. Mano kaimynas dirba Paryžiaus kontoroje – aštuonias valandas sėdi priešais kitą valdininką, po to sėda į automobilį, sugrįžta namo, įjungia televizorių ir, kai diktorius praneša apie visuomenės nuomonės apklausą, pasak kurios, dauguma prancūzų mananti, kad gyvena pačioje saugiausioje Europos šalyje (neseniai skaičiau apie tokią apklausą), jis iš džiaugsmo atkemša šampano butelį, taip ir nesužinojęs, jog tą pačią dieną jo gatvėje įvyko trys apiplėšimai ir dvi žmogžudystės.

Visuomenės nuomonės apklausos yra svarbiausias imagologijos valdžios įrankis; jo dėka palaikomi idealiai harmoningi santykiai su liaudimi. Imagologas apipila žmones klausimais: kokia Prancūzijos ekonomikos būklė? ar Prancūzijoje yra rasizmas? o rasizmas – tai gerai ar blogai? kas pats didžiausias visų laikų rašytojas? kur yra Vengrija – Europoje ar Polinezijoje? kuris pasaulio politikas pats seksualiausias?

Kadangi šiandienos žmogui tikrovė tapo vis rečiau lankoma, todėl ir nemėgstama, žeme, tai apklausų ištarmės tapo savita aukštesniąja tikrove, galime tarti: tapo tiesa. Visuomenės nuomonės apklausos tapo permanentiškai posėdžiaujančiu parlamentu, kurio tikslas – kurti tiesą, ir pačią demokratiškiausią iš visų kada nors egzistavusių tiesų. Kadangi jai negresia susidūrimas su tiesos parlamentu, imagologų valdžia visada bus teisi; ir nors žinau, kad visa, kas žmogiška, nėra amžina, negaliu įsivaizduoti, kas galėtų palaužti šią valdžią.

Prie ideologijos ir imagologijos lyginimo noriu kai ką pridurti: ideologijos buvo nei didžiuliai ratai užkulisiuos, jie sukosi ir įsukdavo karus, revoliucijas, reformas. Imagologijos ratai sukasi neveikdami istorijos. Ideologijos kariavo viena su kita, kiekviena jų savo mąstymu galėdavo paženklinti ištisą epochą. Imagologija lengvu sezonų ritmu taikingai keičia savo sistemas. Polio žodžiais tariant, ideologija priklauso istorijai, o imagologijos valdžia prasideda ten, kur istorija baigiasi.

Mūsų Europai toksai brangus žodis „permaina" įgijo naują prasmę: nebereiškia „naujos sistemingo vystymosi stadijos" (kaip tai suprato Viko, Hėgelis arba Marksas), o „perkėlimą iš vienos vietos į kitą", iš vienos pusės į kitą, atgal, į kairę, į priekį (panašiai, kaip tai supranta madingą drabužį naujam sezonui kerpantys siuvėjai).

Ir jeigu imagologai nusprendžia visas gimnastikos klubo, į kurį vaikšto Anjė, sienas uždengti veidrodžiais, tai visai ne dėl to, kad besimankštinantys galėtų stebėti save, kaip atlieka pratimus, o dėl to, kad šiuo metu sukantis imagologinei ruletei iškrito veidrodžio skaičius. Jeigu šiuo metu, kai rašau šias eilutes, visi yra nusprendę Martiną Heidegerį laikyti pamišėliu ir nusususia avimi, tai ne todėl, kad kiti filosofai pra-

noko jo mąstymą, o todėl, kad kaip tik dabar, sukantis ruletei, jam iškrito nelaimingas skaičius, jis tapo antiidealu. Nes imagologai kuria idealų ir antiidealų sistemas, kurios greitai pakeičiamos naujomis sistemomis, tačiau vis dėlto veikia mūsų elgesį, mūsų politines pažiūras ir estetinį skonį, kilimų spalvas ir knygų pasirinkimą ne mažiau, nei anksčiau veikdavo ideologų sistemos.

Po šių nukrypimų galiu sugrįžti prie refleksijos pradžios. Politikas priklauso nuo žurnalisto. Nuo ko priklauso žurnalistai? Nuo imagologų. Imagologas – tai tvirtų įsitikinimų ir principų žmogus, jis reikalauja iš žurnalisto, kad jo laikraštis (televizijos kanalas, radijo stotis) atitiktų šio momento imagologinę sistemą. Būtent tai imagologai patikrina, kai sprendžia, kurį laikraštį paremti. Vieną dieną jie taip palinko ir prie radijo stoties, kurioje dirba Bernaras, o Polis kiekvieną šeštadienį skaito trumpą komentarą, pavadintą „Teisė ir įstatymas". Pažadėjo stočiai parūpinti daug reklamos sutarčių ir dar suorganizuoti jai kampaniją su visoje Prancūzijoje iškabinėtais plakatais; bet padiktavo sąlygas, kurioms programos direktorius, pravardžiuojamas Lokiu, galėjo tiktai paklusti: pamažu jis pradėjo trumpinti pavienius komentarus, kad klausytojo nevargintų ilgi samprotavimai; penkiaminučiai redaktorių monologai imti pertraukinėti kitų redaktorių klausimais, kad susidarytų dialogo įspūdis; pagausino muzikos intarpų, dažnai paleisdavo muziką ir pokalbio metu bei rekomendavo visiems, kalbantiems į mikrofoną, kad jų kalbos būtų lakios ir lengvos bei jaunatviškai nerūpestingos: jų dėka pagražėjo mano rytiniai sapnai, kuriuose metereologines prognozes keitė komiškos operos. Norėdamas, kad pavaldiniai nenustotų matę, jog prieš juos stovi stiprus lokys, jis ypač stengėsi visus bendradarbius išsaugoti, kad neišbėgiotų. Tik vieną kartą nusileido. Reguliarią laidą „Teisė ir įstatymas"

imagologai laikė tokia akivaizdžiai nuobodžia, jog net atsisakė diskutuoti dėl jos ir tiktai šiepė savo akinamai baltus dantis. Lokys pažadėjo greitai nutraukti laidos transliavimą ir paskui gėdijosi, kad nusileido. Tuo labiau kad Polis buvo jo draugas.

Sąmojingas savo duobkasių sąjungininkas

Programos direktorius buvo pravardžiuojamas Lokiu, kitaip jo ir nepavadinsi: stambus, lėtas, nors ir geraširdis, tačiau įsiutintas sugebėdavo smogti sunkia letena, tą visi žinojo. Imagologams, drįsusiems įžūliai mokyti jį dirbti savo darbą, pavyko išnaudoti beveik visas jo lokiško gerumo atsargas. Dabar sėdėjo radijo kavinėje apsuptas kelių bendradarbių ir kalbėjo: „Tie reklamos sukčiai – tai nelyg marsiečiai. Jie nesielgia kaip normalūs žmonės. Net kai žeria jums į akis pačius nemaloniausius dalykus, jų veidai laimingai švyti. Jie vartoja apie šešiasdešimt žodžių ir formuluoja sakinius, kuriuose ne daugiau kaip keturi žodžiai. Visa jų kalba – tai deriniai trijų technikos terminų, kurių visai nesuprantu, ir vienos, daugiausia dviejų, stulbinamai primityvių minčių. Jie nė kiek nesigėdi ir neturi jokio menkavertiškumo komplekso. Žinote, juk taip atpažįstami turintys valdžią žmonės".

Maždaug tuo metu kavinėje pasirodė Polis. Pamatę jį, visi sumišo, jautėsi dar nepatogiau, nes Polis buvo kuo puikiausiai nusiteikęs. Pasiėmė prie baro kavos ir prisėdo prie kalbėjusiųjų.

Lokys pasijuto ne per geriausiai, Poliui čia pasirodžius. Gėdijosi, jog sutiko jį atleisti, ir dėl to, kad stinga drąsos jam tai dabar pasakyti tiesiai. Jį užliejo nauja neapykantos imagologams banga, ir jis tarė:

– Galiu patenkinti tų kretinų reikalavimus ir metereologi-

nius pranešimus paversti klounų dialogu, bet blogiau, kai iškart po to Bernaras pradeda kalbėt apie aviacijos katastrofą, kurioje žuvo šimtas keleivių. Nors ir esu pasirengęs galvą padėti, kad tik prancūzams būtų smagiau, žinios vis dėlto ne klounada.

Visi, išskyrus Polį, linksėjo pritardami. Šisai nusikvatojo linksmo provokatoriaus juoku:

– Loky, imagologai visiškai teisūs! Tu painioji žinias ir mokyklinį mokymą!

Lokys prisiminė, kad Polio komentarai, nors dažnai ir šmaikštūs, visada būna per daug sudėtingi ir perkrauti nežinomų žodžių, kurių reikšmes redakcija priversta slaptomis atsekti žodynuose. Tačiau dabar nenorėjo pradėti apie tai ir todėl oriai tarė:

– Visada buvau labai geros nuomonės apie žurnalistiką ir nenorėčiau jos keisti.

Polis tarė:

– Žinių klausytis – tai kaip surūkyt cigaretę ir nuorūką sutrint peleninėj.

– Kaip tik su tuo nelabai norėčiau sutikti, – paprieštaravo Lokys.

– Bet juk esi prisiekęs rūkalius! Tai kodėl nenori, kad žinios prilygtų cigaretėms? – juokėsi Polis. – Cigaretės juk kenkia tavo sveikatai, o žinios negali pakenkti, nebent maloniai išblaškyti prasidedant įtampos kupinai dienai.

– Karas tarp Irano ir Irako gali išblaškyti? – paklausė Lokys, ir užuojauta Poliui pamažu virto susierzinimu: – Ir šiandieninė nelaimė, tos skerdynės geležinkely, irgi pramoga?

– Darai įprastą klaidą, mirtį laikydamas tragedija, – tarė Polis. Buvo matyti, jog iš pat ryto jis puikiai nusiteikęs.

– Turiu prisipažinti, – lediniu balsu atsakė Lokys, – kad mirtį išties laikiau tragedija.

– Ir klydai, – tarė Polis. – Geležinkelio katastrofa išties yra siaubas tam, kas važiuoja tuo traukiniu arba pasiuntė juo savo sūnų. Tačiau žiniose mirtis reiškia lygiai tą patį, ką ji reiškia Agatos Kristi romanuose, beje, ji didžiausia visų laikų burtininkė, nes sugebėjo žmogžudystę paversti pramoga – ir ne vieną žmogžudystę, o dešimtis, šimtus žmogžudysčių, daugybę žmogžudysčių, mūsų džiaugsmui vykdomų jos romanų naikinimo lagery. Osvencimas jau užmirštas, bet iš Agatos romanų krematoriumo dūmai amžinai kyla į dangų, ir tik be galo naivus žmogus galėtų tvirtinti, jog tai tragedijos dūmai.

Lokys prisiminė, kad kaip tik tokio pobūdžio paradoksais Polis jau seniai erzina visą redakciją. Todėl kai imagologai įrėmė į ją savo tiriamą žvilgsnį, savajam direktoriui ji suteikė labai menką paramą, širdies gilumoje jo elgseną laikydama senamadiška. Lokys gėdijosi nusileidęs, tačiau suprato, kad kitos išeities nebuvo. Tokie prievartiniai kompromisai su laiko dvasia yra gana banalūs ir tiesiog neišvengiami, jei nenorime raginti generaliniam streikui visų, kuriems nepatinka mūsų amžius. Tačiau turint omeny Polį, nederėtų kalbėti apie prievartinį kompromisą. Jis laisva valia ir, pasak Lokio, per karštai skubėjo išnuomoti savajam šimtmečiui visą savo sąmojį ir protą. Todėl jis atsiliepė dar šaltesniu balsu:

– Ir aš skaitau Agatą Kristi! Tuomet, kai būnu pavargęs ar kai noriu pasijusti vaiku. Bet jei visas gyvenimo laikas pavirstų vaikų žaidimu, pasaulis vieną dieną taip ir pražūtų, mums žaidžiant ir vaikiškai čiauškant.

Polis tarė:

– Geriau sutikčiau žūti aidint vaikiškam čiauškesiui, o ne gedulingai Šopeno eisenai. Ir dar kai ką pasakysiu: toje gedulingoje eisenoje, kuri yra mirties garbinimas, viskas yra blogis. Jei būtų mažiau gedulingų eisenų, gal ir mirties būtų

mažiau. Suprask, ką noriu pasakyti: tragedijos garbinimas daug pavojingesnis už nerūpestingą vaikų čiauškesį. Ar atkreipei dėmesį, kuo visą laiką remias tragedijos? Idealais, kurie laikomi vertingesniais už žmogaus gyvenimą. Kodėl kyla karai? Dėl to paties. Tave gena į mirtį, nes neva egzistuoja kai kas aukščiau už tavąjį gyvenimą. Karas gali egzistuoti tik tragedijos pasaulyje; žmogus nuo istorijos pradžios gyveno tragedijos pasaulyje ir negali jo apleisti. Tragedijos era gali būti įveikta tiktai trivialumo maištu. Šiandien žmonės Bethoveno Devintąją žino ne iš koncertų, o iš keturių „Himno džiaugsmui" taktų, kuriuos kasdien girdi per *Bella* kvepalų reklamą. Manęs tai nepiktina. Tragedija bus išginta iš pasaulio kaip sena bloga aktorė, kuri griebiasi už širdies ir kažką deklamuoja kimiu balsu. Trivialumas – tai radikali suliesėjimo dieta. Daiktai netenka devyniasdešimties procentų prasmės ir tampa lengvi. Atsiradus tokiai nesvarumo būklei, išnyksta fanatizmas. Karas tampa neįmanomas.

– Džiaugiuosi, kad pagaliau radai būdą neleisti įsiliepsnoti karams, – tarė Lokys.

– Ar gali įsivaizduoti prancūzų jaunuolius, entuziastingai besiveržiančius kautis už tėvynę? Loky, karas Europoje nebeįmanomas. Ne politine prasme. Antropologine. Europos žmonės nebesugeba kariauti.

Tik nesakykite man, kad du dėl ko nors smarkiai nesutariantys vyrai vis dėlto mėgsta vienas kitą; tai pasakėlės vaikams. Gal jie ir galėtų mėgti vienas kitą, bet tik tada, jeigu tylėtų apie savo pažiūras arba kalbėtų apie jas juokaudami ir šitaip sumenkintų jų reikšmę (juk tik taip lig šiolei kalbėjo Lokys ir Polis). Tačiau vieną kartą ginčas vis dėlto įsiplieks, ir bus per vėlu. Ne dėl to, kad abu taip būtų įtikėję savo ginamų pažiūrų teisingumu, o dėl to, kad nepakeliama būti neteisiam. Pažvelkite į tuodu. Juk jų ginčas nieko nepakeis, ne-

subrandins jokio sprendimo, nenulems jokio vyksmo, jis absoliučiai nereikalingas, tuščias, skirtas vien šiai kavinei ir užterštam jos orui, su kuriuo išgaruos lauk vos valytojai pravėrus langą. Bet jūs tiktai pažvelkite, kokia susikaupusi publika prie jų stalo! Visi nutilo ir klausosi, net užmiršdami siurbtelėti kavos. O abiem varžovams dabar svarbiausia, kad ši mažutė viešoji nuomonė pripažintų vieno kurio teisumą, nes būti pripažintam neteisiu – kiekvienam jų tolygu garbės netekimui. Arba dalies savojo „aš" praradimui. Pati ginamoji nuomonė galų gale nėra tokia svarbi. Bet ji jau paversta „aš" atributu, ir kiekvienas, bandąs nesutikti su ja, kerta neregimą smūgį kūnui.

Širdies gilumoje Lokys jautė pasitenkinimą, kad Polis nebeskaitys per radiją gudragalviškų komentarų; lokiškos puikybės kupinas jo balsas buvo vis tylesnis ir šaltesnis. O Polis kalbėjo vis garsiau, jo mintys buvo vis labiau provokuojančios ir perdėtos. Tarė:

– Didžioji kultūra – tai ne kas kita, o kūdikis to europietiško iškrypimo, kuris vadinamas istorija, tai yra manija be perstojo eit į priekį ir kartų kaitą laikyti estafetės bėgimu, kai kiekvienas nustumia į šalį savo pirmtaką, kad būtų įveiktas įpėdinio. Be šitos istorija vadinamos estafetės nebūtų Europos meno ir to, kas jam būdinga: originalumo siekio, permainų ilgesio – Robespjeras, Napoleonas, Bethovenas, Stalinas, Pikasas, visi jie bėga šią estafetę tame pačiame stadione.

– Bethovenas ir Stalinas, ar tai pora? – su ledine ironija paklausė Lokys.

– Žinoma, nors šitai ir šokiruoja tave. Karas ir kultūra – tai du Europos ašigaliai, jos dangus ir pragaras, jos šlovė ir gėda, bet negalima jų atskirti. Pasibaigus vienam, baigsis ir kita, ir viena negali baigtis be antro. Tai, kad Europoje jau penkiasdešimt metų nebuvo karo, šiaip ar taip, slaptingai

siejas su tuo, kad jau penkiasdešimt metų nepasirodo joks Pikasas.

– Kai ką pasakysiu tau, Poli, – labai lėtai ištarė Lokys, tarsi keldamas sunkią leteną, kuria tuojau smogs. – Jeigu galas didžiajai kultūrai, tai galas ir tau bei tavo paradoksalioms mintims, nes paradoksas savaime priklauso didžiajai kultūrai, o ne vaikų čiauškesiui. Tu man primeni tuos jaunuolius, kurie anksčiau ėjo pas nacistus arba komunistus, ėjo ne iš baimės, ne dėl karjeros, o iš inteligencijos pertekliaus. Nes juk niekam nereikia didesnių minties pastangų nei išgalvojimui argumentų, turinčių pateisinti nemąstymo viešpatavimą. Aš dar turėjau progą pamatyti tai savo akimis ir pajusti savo kailiu, kai intelektualai ir menininkai lyg veršeliai stojo į komunistų partiją, kuri vėliau juos su didžiausiu malonumu likvidavo. Tu darai lygiai tą patį. Tu esi sąmojingas savo duobkasių sąjungininkas.

Totalus asilas

Iš tranzistoriaus, gulinčio tarp jų galvų, sklido gerai pažįstamas Bernaro balsas; kalbėjosi su aktoriumi, kurio filmo premjera turėjo įvykti artimiausiomis dienomis. Pakeltas aktoriaus balsas išblaškė jų snaudulį:

– Atėjau čia kalbėtis apie filmą, o ne apie savo sūnų.

– Nebijokite, ateis ir filmo eilė, – skelbė Bernaro balsas. – Tačiau turime pasvarstyti rūpimus dalykus. Pasigirdo balsų, kad ir jūs sūnaus aferoje atlikote tam tikrą vaidmenį.

– Kviesdamas mane čia, labai aiškiai pasakėte, jog norite su manim kalbėtis apie filmą. Tad ir kalbėkime apie filmą, o ne apie mano asmeninius reikalus.

– Esate visuomenėje žinomas žmogus ir aš klausiu jus to, kas tą visuomenę domina. Darau tik tai, kas pridera daryti žurnalistui.

– Esu pasirengęs atsakinėti į jūsų klausimus apie filmą.

– Jūsų valia. Bet klausytojai stebėsis, kodėl nenorite atsakinėti.

Anjė pakilo iš patalo. Po ketvirčio valandos, kai ji išėjo į darbą, atsikėlė ir Polis, apsirengė ir nulipo žemyn pas namų prižiūrėtoją pašto. Vienas laiškas buvo nuo Lokio. Daugiažodžiais sakiniais, kuriuose kartus humoras maišėsi su atsiprašinėjimais, pranešė jam tai, ką jau žinome: Polio darbas radijuje pasibaigė.

Keturiskart perskaitė laišką. Paskui numojo ranka ir išėjo į

savo kontorą. Bet nieko negalėjo daryti, negalėjo susikaupti, be paliovos galvojo apie tą laišką. Ar tai buvo smarkus smūgis? Praktiniu požiūriu visiškai ne. Bet vis dėlto skaudėjo. Visą gyvenimą vengė teisininkų draugijos: buvo laimingas, galėdamas vesti seminarą universitete, laimingas kalbėdamas per radiją. Ir negalima būtų sakyti, kad nemėgo advokato profesijos; atvirkščiai, mėgo savo ginamuosius, stengėsi suprasti jų nusikaltimą, surast pateisinimą; aš ne advokatas, aš – gynybos poetas, sakydavo pokštaudamas; sąmoningai stojo atsidūrusiųjų už įstatymo pusėn ir laikė save (ne be gerokos savimeilės porcijos) išdaviku, penktąja kolona, žmoniškumo partizanu, veikiančiu pasaulyje nežmoniškų įstatymų, aptariamų storose knygose, kurias imdavo į rankas su persisotinusio žinovo tingumu. Jis norėjo neprarasti ryšio su žmonėmis anapus teismo rūmų, bendrauti su studentais, literatais, žurnalistais, kad išsaugotų pojūtį (o ne tuščią iliuziją), jog priklauso jiems ir jų pasauliui. Linko prie jų ir buvo skaudu, kad Lokio laiškas jį gena atgal į kontorą ir į teismų sales.

Ir dar kai kas trikdė jį. Kai vakar Lokys pavadino jį savo duobkasių sąjungininku, palaikė tai subtiliai geliančia fraze, neturinčia konkretaus turinio. Neįstengė įsivaizduoti ką nors slypint žodyje „duobkasiai". Tada dar nieko nežinojo apie savo duobkasius. Bet šiandien, kai gavo Lokio laišką, staiga pasidarė aišku, jog duobkasių esama, jog jie jau nusižiūrėjo jį ir laukia.

Jisai staiga suprato, kad kiti jį mato kitokį, nei jisai sau atrodo, kitaip, nei kad jis įsivaizduoja esąs matomas. Iš visų radijo stoties darbuotojų turėjo pasitraukti tik jis vienas, nors (nė kiek tuo neabejojo) Lokys gynė jį kiek išgalėdamas. Ir kuo jis erzino tuos reklamos žmones? Be to, jis nėra toks naivus, kad manytų, jog tik jiems yra nepriimtinas. Matyt, nepriimtinas jis ir kitiems. Jam nė nenujaučiant, kažkas atsitiko

jo paveikslui. Kažkas atsitiko, ir jis nežino kas, ir niekada nesužinos. Nes tai visuotinis dėsnis: niekad nesužinosime, kodėl ir kuo erziname žmones, kuo jiems patinkame, kuo juokingi; mūsų paveikslas mums patiems esti neįžvelgiama paslaptis.

Polis žinojo šiandien nebegalėsiąs galvoti apie ką nors kita, todėl paskambino Bernarui ir pakvietė jį į restoraną papietauti.

Susėdo vienas priešais kitą. Polis netvėrė nekantrumu papasakoti apie Lokio laišką, bet būdamas gerai išauklėtas pirmiausia pasakė:

– Klausiaus tavęs rytą. Gainiojai tą aktorių kaip zuikį.

– Žinau, – tarė Bernaras. – Gal kiek persistengiau. Bet jaučiausi siaubingai. Vakar nutiko toksai dalykas, kurio niekada neužmiršiu. Atėjo nepažįstamas, visa galva už mane aukštesnis vyras didžiuliu pilvu. Prisistatė, įtartinai bičiuliškai nusišypsojo ir pasakė: „Turiu garbės įteikti jums šį diplomą", ir įkišo man į rankas didžiulį kartoninį vamzdį, reikalaudamas, kad tuojau pat atidaryčiau. Viduje buvo diplomas. Spalvotas. Kaligrafiškai išrašytas. O tekstas skelbė: „Bernarui Bertranui suteikiamas totalaus asilo vardas".

– Ką? – prunkštelėjo Polis, bet tuojau susivaldė, nes sustingusiame rimtame Bernaro veide nesimatė nė pėdsako linksmybės.

– Taip, – niūriai pakartojo Bernaras: – Man suteiktas totalaus asilo vardas.

– O kas tau jį suteikė? Ar ten nurodyta kokia organizacija?

– Nėra. Tiktai neįskaitomas parašas.

Bernaras dar keletą kartų papasakojo, kas jam nutiko, paskui pridūrė:

– Iš pradžių negalėjau patikėti savo akimis. Jaučiausi pasikėsinimo auka, norėjau rėkti ir kviesti policiją. Paskui supra-

tau, kad nieko negaliu padaryti. Tas bernas šypsojosi ir tiesė man ranką: leiskite pasveikinti jus, tarė, o aš buvau toks sutrikęs, kad ir paspaudžiau tą ranką.

– Tu paspaudei jam ranką? Tu tikrai padėkojai jam? – vos tramdydamas juoką paklausė Polis.

– Kai suvokiau, jog to berno negaliu areštuoti, norėjau pasirodyti šaltakraujis ir elgtis taip, tarsi viskas, kas vyksta, būtų visiškai normalu ir nė kiek manęs neužgautų.

– Neįmanoma to išvengti, – tarė Polis. – Kai žmogui suteikiamas asilo vardas, jis ir pradeda elgtis kaip asilas.

– Deja, taip ir yra, – patvirtino Bernaras.

– Ir tu nežinai, kas jis toks? Juk prisistatė tau!

– Buvau toks susijaudinęs, kad iškart užmiršau jo vardą.

Polis nesusilaikė ir nusikvatojo.

– Žinau, tu pasakysi, jog tai pokštas, ir, suprantama, tavo tiesa, tai iš tiesų toksai pokštas, – kalbėjo Bernaras, – bet nieko negaliu padaryti, nuo tol apie nieką daugiau negalvoju, tiktai apie tai.

Polis nebesijuokė, nes suprato, kad Bernaras sako teisybę: be jokios abejonės, nuo vakar dienos galvojo tik apie tai. Kaip būtų reagavęs Polis, jeigu būtų gavęs tokį diplomą? Taip pat kaip Bernaras. Kai jums suteikiamas totalaus asilo vardas, tai reiškia, jog mažiausiai vienas žmogus mato, jog jūs asilas, ir jam svarbu jums tai pranešti. O tai jau savaime labai nemalonu. Bet visiškai įmanoma, jog tas diplomas ne vieno žmogaus, o dešimties žmonių sumanymas. Ir visai galimas dalykas, kad jie dar ką nors ruošia, pavyzdžiui, paduos skelbimą į laikraštį, ir kitą dieną „Le Mond" laidotuvių, vestuvių ir apdovanojimų skyriuje išspausdins pranešimą, kad Bernarui suteiktas totalaus asilo vardas.

Paskui Bernaras prisipažino (o Polis nežinojo, jam vėl juoktis ar apverkti jį), jog tą pačią dieną, kai nepažįstamasis įteikė

jam diplomą, rodė jį visiems, ką sutikęs. Nenorėjo likti vienas su savo gėda, stengėsi pasidalyti su kitais, todėl ir aiškino visiems, jog tai ne vien asmeniškas išpuolis prieš jį:

– Jeigu būtų skirta man vienam, būtų atnešę namo, mano adresu. Bet jie atnešė čia, į radiją! Tai išpuolis prieš mane kaip žurnalistą! Išpuolis prieš visus mus!

Polis pjaustė lėkštėje gulinčią mėsą, gurkšnojo vyną ir sakė sau: tad čia dabar sėdi du bičiuliai – vienas pavadintas totaliu asilu, kitas – sąmojingu savo duobkasių sąjungininku. Ir buvo tikras (švelnus prielankumas jaunesniam draugui nuo to nė kiek nesumažėjo), kad mintyse Bernaro jau nevadinsiąs niekaip kitaip, o tik totaliu asilu, ir ne iš piktdžiugos, o tiesiog todėl, kad niekaip juk neatsispirsi tokiam smagiam titului; tikriausiai ir nė vienas iš tų, kuriems įsiaudrinęs Bernaras neišmintingai parodė savąjį diplomą, jau jo kitaip ir nevadins.

Taip pat jam šovė į galvą, kad Lokys pasielgė labai tauriai, tik pokalbyje prie stalo pavadindamas jį sąmojingu savo duobkasių sąjungininku. Būtų daug blogiau, jeigu šį titulą būtų įrašęs į įteikiamą diplomą. Taip Bernaro nelaimė leido jam užmiršti savo paties kančias, ir, kai Bernaras priminė: „Juk ir tau pastaruoju metu nutiko kažkas nemalonaus", – jis tik numojo ranka: „Smulkmena", o Bernaras pritarė: „Iškart pagalvojau, jog tavęs tuo negali sužeisti. Juk gali užsiimti tūkstančiais kitų ir kur kas įdomesnių dalykų".

Kai Bernaras lydėjo Polį prie automobilio, šis labai liūdnai tarė:

– Lokys klysta, o imagologai yra teisūs. Žmogus – tai ne kas kita, o jo vaizdas. Te filosofai mums įrodinėja, kad nesvarbu, ką kiti apie mus mano, o svarbu, kas mes esame. Bet filosofai nieko nesupranta. Kol gyvename tarp žmonių, tol esame tokie, kokiais mus žmonės laiko. Galvoti apie tai, ko-

kius mus mato kiti, ir stengtis, kad mūsų paveikslas būtų kuo malonesnis, laikoma apsimetinėjimu ir klastojimu. Bet ar galimas koks nors kontaktas tarp manojo ir kitų „aš" be tarpinio vaizdo? Juk ir mylėdami mes baimingai stebime mylimojo mintyse susidariusį savo atvaizdą. Kai mūsų jau nedomina, kaip mus mato tas, kurį mylime, vadinasi, mes jo jau nebemylime.

– Tikra tiesa, – niūriai atsiliepė Bernaras.

– Naivi iliuzija manyti, kad mūsų paveikslas tėra regimybė, pridengianti mūsų „aš" kaip tikrąją prasmę, nepriklausančią nuo pasaulio akių. Imagologai visu cinišku radikalumu atskleidė, kad yra visiškai priešingai: mūsų „aš" tėra tuščia iliuzija, neapčiuopiama, neaprašoma, miglota, o vienintelė tikrovė, net labai apčiuopiama ir nusakoma, yra mūsų paveikslas kitų akimis. Ir blogiausia, kad negali jo valdyti. Iš pradžių bandai pats jį piešti, paskui nori bent veikti jį ir kontroliuoti, bet bergždžiai: pakanka vienos piktdžiugiškos formulės, ir tampi visam laikui paverstas liūdna, primityvia karikatūra.

Sustojo prie automobilio, ir Polis išvydo prieš save Bernaro veidą, jis buvo dar blyškesnis ir liūdnesnis. Atėjo kupinas geriausios valios paguosti draugą, o pamatė įskaudinęs jį savo žodžiais. Dabar gailėjosi; leidosi postringauti tik todėl, kad galvojo apie save, apie dabartinę savo padėtį, o ne apie Bernarą. Bet jau nieko nepakeisi.

Atsisveikinant Bernaras tarė su didžiausia neviltim:

– Tik prašau tavęs nieko nesakyti Lorà. Ir Anjė nesakyk.

Polis širdingai paspaudė bičiuliui ranką:

– Būk ramus.

Sugrįžo į kontorą ir sėdo prie darbo. Keista, tačiau po susitikimo jautėsi atsigavęs ir daug geriau nusiteikęs. Vakare namuose kalbėjosi su Anjė. Pasakė jai apie laišką ir iš karto pa-

brėžė, kad jam šis dalykas visiškai nesvarbus. Stengėsi kalbėti šmaikštaudamas, bet Anjė pastebėjo, kad kalbėdamas ir juokdamasis Polis kosti. Pažinojo šį kosulį. Kai jam kas nors nemalonaus atsitikdavo, visada mokėdavo susivaldyti, ir tik šis lengvas, trūkinėjantis kosulys, kurio pats nepastebėdavo, išduodavo jį.

– Nusprendė atjauninti laidą ir padaryti įdomesnę, – tarė Anjė. Tarė tai su ironija ir taikė į tuos, kurie nutraukė Polio komentarus. Paskui paglostė jam plaukus. Nereikėjo jai to daryti. Jos akyse Polis išvydo savo paveikslą: paveikslą pažeminto žmogaus, apie kurį nuspręsta, kad nėra jaunas nei įdomus.

Katė

Kiekvienas mūsų trokšta paminti erotines konvencijas, sulaužyti erotinius tabu ir svaigulio akimirką įžengti į uždraustąją karalystę. Ir kiekvienam mūsų taip stinga drąsos tam... Turėti vyresnę meilužę arba jaunesnį meilužį – tasai lengviausias ir kiekvienam pasiekiamas būdas peržengti Draudimą. Pirmą kartą gyvenime Lora turėjo jaunesnį už save meilužį. Bernaras pirmąkart turėjo už save vyresnę meilužę, ir abiem tai buvo jaudinama bendra nuodėmė.

Kai anksčiau Lora pareiškė Poliui, jog šalia Bernaro ji pajaunėjusi dešimčia metų, tai buvo tiesa: ji pajuto naujos energijos antplūdį. Tačiau dėl to nesijautė esanti jaunesnė už jį! Anaiptol. Su lig šiol nepatirtu džiaugsmu stebėjo savo pojūčius, patiriamus šalia jaunesniojo partnerio, kuris laiko save silpnesniu ir varžosi, nes mano, kad patyrusi meilužė lygina jį su jo pirmtakais. Erotika nelyg šokis: vienas visada vilioja kitą. Pirmą kartą gyvenime Lora viliojo vyrą, ir tai jai buvo lygiai svaigu, kaip ir Bernarui leistis viliojamam.

Viena, ką vyresnė moteris gali suteikti jaunesniam vyrui, yra tikrumas, kad jų meilė nesibaigs santuokos spąstais, nes ji juk niekada negali rimtai galvoti, jog jaunas vyras, kuriam prieš akis ilgas sėkmingas gyvenimas, susituoks su aštuoneriais metais vyresne moterimi. Būtent taip Bernaras mąstė apie Lorà, kaip ir Polis apie ponią, kurią pavadino savo gyvenimo brangakmeniu: tikėjosi, kad jo meilužė nusiteikusi

kada nors laisva valia užleisti vietą jaunesnei, kurią Bernaras galėtų pristatyti savo tėvams nesuglumindamas jų. Pasitikėdamas motiniškąja jos išmintim, jis net vaizdavosi, kad ji netgi per jo vestuves bus liudininkė ir puikiai nuslėps nuo jaunosios, kad kažkada buvo (o gal ir tebėra, kodėl ne?) jo meilužė.

Laimingi buvo dvejus metus. Paskui Bernarui buvo suteiktas totalaus asilo vardas ir jis tapo labai nekalbus. Lora nieko nežinojo apie diplomą (Polis laikėsi žodžio), o neturėdama įpročio klausinėti apie darbą, nieko nežinojo ir apie kitus radijuje ištikusius sunkumus (nelaimės, kaip žinoma, nevaikšto po vieną), tad jo tylėjimą aiškino tuo, kad nustojo ją mylėjęs. Jau keletą kartų nutvėrė jį neprisimenant, ką prieš akimirką pasakęs, ir buvo įsitikinusi, kad tokiais momentais jis galvoja apie kitą moterį. Ak, mylint tereikia tiek mažai, kad žmogus pultų į neviltį!

Kartą vėl taip atėjo pas ją juodų minčių apniktas. Nubėgo persirengti į kitą kambarį, o jis liko salone su didele Siamo kate. Nejautė jai jokios simpatijos, bet žinojo, kad meilužė nori, jog su kate būtų gerai elgiamasi. Taip ir sėdėjo krėsle juodų minčių prislėgtas ir nevalingai ištiesė ranką gyvūnėlio link, tardamasis privaląs ją paglostyti. Bet katė tiktai purkšt ir įkando jam į ranką. Įkandimas buvo paskutinė pastarosiomis savaitėmis persekiojusių ir žeminusių nemalonumų grandis, jį apėmė siaubingas siutas, pašoko iš krėslo ir puolė katę. Toji įsispraudė kertėj, išrietė nugarą ir gąsdinamai šnypštė.

Atsisuko ir pamatė Lorà. Stovėjo ant slenksčio – buvo matyt, kad stebėjo visą sceną. Tarė:

– Ne, negali jos bausti. Ji buvo visai teisi.

Su nuostaba pažvelgė į ją. Įkąsta vieta skaudėjo, jis laukė jei ne susivienijimo prieš gyvūnėlį, tai bent elementaraus teisingumo meilužiui. Valdėsi nešokęs prie katės ir taip jai nespyręs, kad ištikštų atsitrenkusi į salono lubas.

Lora tęsė, pabrėždama kiekvieną žodį:

– Ji reikalauja, kad ją glostantis tikrai susikauptų. Aš taip pat nemėgstu, kai kas nors būdamas su manim galvoja apie ką kita.

Kai prieš kiek laiko stebėjo, kaip Bernaras glosto katę, kuri priešiškai reaguoja į atsainią glamonę, staiga pajuto stiprų solidarumą: jau keletą savaičių Bernaras toks ir su ja – glosto, o mintimis yra kitur; apsimeta esąs čia, tačiau nesupranta, kartais ir negirdi, kas jam sakoma.

Lorà atrodė, kad jos antrasis, simbolinis, mistiškasis „aš", kokiu laikė savo katę, nori ją pažadinti, parodyti, kaip turėtų elgtis, paraginti sekti ja. Yra tokių akimirkų, kai reikia parodyti nagus, tarė sau ir nusprendė, kad per intymią vakarienę restorane, į kurį jie rengėsi, pagaliau ras drąsos ryžtingam žingsniui.

Užbėgdamas įvykiams už akių, pasakysiu iš karto: sunku net įsivaizduoti kvailystę, didesnę už jos sprendimą. Tai, ką norėjo padaryti, prieštaravo visiems jos interesams. Nes, turiu pabrėžti, tuos dvejus jų pažinties metus Bernaras buvo laimingas su ja, daug laimingesnis, nei Lora galėjo nutuokti. Buvo tarsi gyvenimo, kurį jam nuo mažens rengė tėvas, skambusis Bertranas Bertranas, užuovėja. Čia galėjo jaustis laisvas, turėti savo kampą, į kurį neįkiš nosies nė vienas smalsaujantis šeimos narys, vietą, kur gyvenama visiškai kitaip, nei buvo įpratęs; jam patiko Lorà bohemiškumas, jos pianinas, prie kurio kartais prisėsdavo, koncertai, į kuriuos jį vedžiodavo, jos nuotaikų kaita ir išsišokimai. Su ja būdavo toli nuo turtingų ir nuobodžių žmonių, tarp kurių sukosi jo tėvas. Tačiau jų laimė buvo sąlygiška: turėjo likti nesusituokę. Jei apsivestų, viskas virstų kitaip: jų bendras gyvenimas taptų pasiekiamas visiems jo šeimos nariams; jų meilė prarastų ne tik žavesį, bet ir prasmę. O Lora netektų visų savo galių, kurias ligi tol turėjo.

Tad kodėl vis dėlto ryžosi tokiam kvailam žingsniui, pakenkdama pati sau? Negi taip blogai pažinojo savo meilužį? Tiek mažai tesuprato jį?

Taip, kad ir kaip būtų keista, nepažinojo ir nesuprato jo. Netgi didžiavos tuo, kad domina ją tik Bernaro meilė. Niekada jo neklausinėjo apie tėvą. Nieko nežinojo apie jo šeimą. Kai kartais prabildavo apie ją, visada nuobodžiaudavo ir tuoj paskelbdavo nenorinti gaišti laiko tuščioms kalboms, verčiau skirsianti jį Bernarui. Tačiau dar keisčiau yra tai, kad ir tamsiosiomis diplomo savaitėmis, kai jis tapo tylus ir atsiprašinėdavo turįs rūpesčių, visada sakydavo jam: „Taip, aš žinau, ką reiškia turėti rūpesčių", bet niekada neužduodavo tokio, rodos, paprasčiausio iš visų įsivaizduojamų klausimų: „Kokių turi rūpesčių? Kas konkrečiai vyksta? Pasakyk man, kas tave kamuoja!"

Tikrai kažkas ne taip: buvo įsimylėjusi jį kaip beprotė ir tuo pačiu metu visiškai juo nesidomėjo. Galėčiau pasakyti ir šitaip: buvo įsimylėjusi jį kaip beprotė ir būtent todėl juo nesidomėjo. Nebūtų supratusi priekaišto, jeigu jai prikištum nesidomėjimą ir apkaltintum, kad nepažįstanti savojo meilužio. Nes Lora nežinojo, ką reiškia ką nors pažinoti. Tuo požiūriu buvo kaip nekalta mergaitė, mananti, kad gims vaikas, jeigu daug bučiuosis su savo berniuku. Pastaruoju metu veik ištisai galvojo apie Bernarą. Įsivaizdavo jo kūną, jo veidą, jai atrodė, kad nuolat yra su juo, kad jis tarsi įsismelkęs į ją. Todėl buvo įsitikinusi pažįstanti jį kaip penkis pirštus ir kad niekas kitas niekada jo taip gerai nepažinojo. Meilės jausmas visiems mums dovanoja klastingą pažinimo iliuziją.

Po šito paaiškinimo gal ir patikėsite, kad padavus saldžius pyragaičius pasakė jam (pateisinama priežastis galėtų būti išgertas vyno butelis ir dvi taurelės konjako, bet, esu tikras, ir negėrus būtų pasakius tą patį):

– Bernarai, vesk mane!

Protesto prieš žmogaus teisių pažeidinėjimą gestas

Brigita ėjo iš vokiečių kalbos pamokos tvirtai nusprendusi nutraukti mokymąsi. Viena, nematė jokio tikslo, dėl kurio turėtų mokytis vokiškai (ją buvo privertus mamytė), antra, jautė priešiškumą vokiečių kalbai. Ši kalba erzino ją savo nelogiškumu. Šiandien ji net supyko: prielinksnis *ohne* (be) vartojamas su ketvirtuoju linksniu, o prielinksnis *mit* (su) – su trečiuoju. Kodėl? Juk abu prielinksniai išreiškia *to paties* ryšio neigiamąjį ir teigiamąjį aspektus, todėl turėtų priklausyti tam pačiam linksniui. Taip ir paaiškino savo profesoriui, jaunam vokiečiui, kuris sutriko ir beveik pasijuto kaltas. Tai buvo simpatiškas, švelnus vyriškis, besikankinantis, kad priklauso tautai, kurią valdęs Hitleris. Būdamas nusiteikęs savo tėvynėje matyti vienus trūkumus, bemat patikėjo, kad nėra jokių svarbių priežasčių, dėl kurių prielinksniai *mit* ir *ohne* turėtų priklausyti skirtingiems linksniams.

– Tai nelogiška, sutinku, bet toks jau *usus* susiklostė per šimtmečius, – sakė jis, tarsi norėdamas prašyti jaunosios prancūzės pasigailėti kalbos, kurią prakeikė istorija.

– Džiaugiuosi, kad pripažinote tai. Čia nėra logikos. Tačiau kalba privalo būti logiška, – tarė Brigita.

Jaunasis vokietis antrino jai:

– Deja, mes neturėjome Dekarto. Tai didelė mūsų istorijos spraga. Vokiečiai neturi proto ir aiškumo tradicijos, čia pilna

metafizinių miglų ir vagneriškos muzikos, o juk visi žinome, kad Hitleris buvo didžiausias Vagnerio garbintojas!

Hitleris ir Vagneris nedomino Brigitos, ji tęsė savo mintį:

– Nelogišką kalbą gali išmokti tik vaikas, nes jis nemąsto. Tačiau tokios kalbos niekada neišmoks suaugęs svetimtautis. Todėl man vokiečių kalba nėra pasaulinė kalba.

– Jūs visiškai teisi, – tarė vokietis ir kiek tyliau pridūrė: – Bent matote, koks absurdiškas buvo vokiečių siekis viešpatauti pasaulyje!

Patenkinta savimi Brigita sėdo į automobilį ir nuvažiavo nusipirkti butelį vyno į „Fošoną". Bet nebuvo kur pastatyti automobilio: ištisos eilės be menkiausio tarpelio rėmino šaligatvius vieno kilometro spinduliu; kai ketvirtį valandos taip pavažinėjo ratu, ją apėmė piktumas; užvažiavo ant šaligatvio ir paliko automobilį ten. Pasuko parduotuvės link. Jau iš tolo pamatė, jog kažkas ne taip. Priėjusi suprato, kas vyksta.

Aplink garsiąją maisto parduotuvę, vadinamą „Fošonu", kur kainos dešimt kartų didesnės nei kitur, tad čia apsipirkti vaikšto tie, kuriems smagiau mokėti nei valgyti, ir pačioje parduotuvėje grūdosi apie šimtinę prastai apsirengusių žmonių; taip savotiškai rodė protestą bedarbiai. Jie atėjo čia ne ką nors sudaužyti, jie niekam negrasino ir neskandavo jokių šūkių; norėjo tik sudrumsti turtingųjų ramybę, savo dalyvavimu sugadinti jiems vyno ir ikrų skonį. Ir išties tiek pirkėjų, tiek pardavėjų veiduos spingčiojo baugščios šypsenos – jiems buvo sunku pirkti ir parduoti.

Brigita prasispraudė į vidų. Bedarbiai jai visai neatrodė nesimpatiški, nebuvo ji priešiška ir damoms su kailiais. Garsiai paprašė butelio bordo vyno. Jos ryžtingumas nustebino pardavėją – ši staiga suvokė, jog bedarbių dalyvavimas jai niekuo negresia ir nė kiek netrukdo aptarnauti jauną klientę.

Brigita užsimokėjo už butelį ir grįžo prie mašinos, kur jau laukė du policininkai reikalaudami sumokėti baudą.

Pradėjo bartis su jais, ir kai jai sakė, jog pastačiusi automobilį taip, kad kliudo žmonėms eiti šaligatviu, parodė į vieną šalia kitos sustatytų mašinų eiles:

– Gal pasakytumėt man, kur galėčiau pastatyti? Jeigu jau leidžiama pirkti automobilius, tai turi būti užtikrinama vieta jiems pastatyti, ar ne? Turėtumėt būti logiški! – šaukė ji.

Pasakoju visa tai tik dėl šios detalės: šaukdama ant policininkų Brigita prisiminė bedarbių manifestaciją „Fošono" parduotuvėje ir pajuto jiems netikėtą simpatiją: jautėsi esanti tos pačios kovos dalyvė. Tai suteikė daugiau ryžto ir ji pakėlė balsą; policininkai (suglumę kaip kailiais apsigobusios damos, smaigstomos bedarbių žvilgsnių) nesugalvojo nieko geresnio, tik kvailai kartojo: uždrausta, negalima, drausmė, tvarka, ir pagaliau paleido ją, nesumokėjusią baudos.

Besiginčydama Brigita staigiai sukiojo į šalis galvą, gūžčiojo pečiais ir kilnojo antakius. Visus šiuos judesius pakartojo ir namie, pasakodama apie įvykį tėvui. Jau pažįstame tokį gestą: jis reiškia piktą nusistebėjimą tuo, kad kažkas nori pažeisti pačias natūraliausias mūsų teises. Todėl šį gestą pavadinkime *protesto prieš žmogaus teisių pažeidimus gestu.*

Žmogaus teisių sąvokai jau du šimtai metų, tačiau didžiausią šlovę ji įgijo aštuntajame mūsų šimtmečio dešimtmetyje. Kaip tik tada iš tėvynės ištremtas Aleksandras Solženicynas ir neįprasta jo išvaizda – jis buvo su barzda ir grandinėmis – užhipnotizavo Vakarų intelektualus, besiilginčius nelemto jiems didingo likimo. Tiktai jo dėka, penkiomis dešimtimis metų pavėlavę, patikėjo, jog komunistinėje Rusijoje yra koncentracijos stovyklos; galų gale net pažangeiviai staiga sutiko pripažinti, kad įkalinti žmogų už jo mintis neteisinga. Pasikeitusiai nuostatai surastas puikus aiškinimas: Rusijos ko-

munistai pažeidė žmogaus teises, nors jas iškilmingai buvo paskelbusi pati Prancūzijos revoliucija!

Taip Solženicyno dėka žmogaus teisės sugrįžo į mūsų laikų žodyną; nežinau nė vieno politiko, kuris dešimtis kartų per dieną nepaminėtų „kovos už žmogaus teises" arba „žmogaus teisių nepripažinimo". Tačiau Vakarų piliečiams negresia jokie lageriai, jie gali kalbėti ir rašyti ką panorėję, tad kuo populiaresnė darėsi kova už žmogaus teises, tuo mažiau konkretaus turinio joje liko, kolei tapo savotiška visų pozicija prieš visus, savotiška energija, visus žmogaus įgeidžius paverčiančia teise. Pasaulis tapo žmogaus teise, ir viskas tapo teise: meilės troškimas tapo teise į meilę, noras pailsėti – teise į poilsį, bičiulystės troškimas – teise į bičiulystę, noras važinėti draudžiamu greičiu – teise važinėti draudžiamu greičiu, laimės troškimas – teise į laimę, geismas išleisti knygą – teise išleisti knygą, noras naktį rėkaut aikštėj – teise naktį rėkaut aikštėj. Bedarbiai turi teisę užimti parduotuvę su brangiomis maisto prekėmis, damos su kailiais turi teisę pirkti ikrus, Brigita turi teisę pastatyti automobilį ant šaligatvio, ir visi – bedarbiai, damos su kailiais, Brigita – priklauso tai pačiai kovotojų už žmogaus teises kariaunai.

Polis sėdėjo krėsle priešais dukterį ir meiliai žiūrėjo į jos staigiai į šalis sukiojamą galvą. Žinojo patinkąs dukrai, ir tai jam buvo kur kas svarbiau, nei patikti Anjė. Nes susižavėjusios dukters akys teikė tai, ko Anjė negalėjo suteikti: įrodymą, kad jis dar jaunystei ne svetimas, kad vis dar yra tarp jaunųjų. Dar nebuvo praėjusios nė dvi valandos nuo to mirksnio, kai kosulio sujaudinta Anjė paglostė jam plaukus. Kaip maloniai žvilgsnis į dukters sukiojamą galvą skyrėsi nuo ano žeminamo paglostymo! Dukters buvimas šalia veikė kaip energijos akumuliatorius.

Būti absoliučiai moderniam

Ak, mano Polis, norėjęs provokuoti ir kankinti Lokį, norėjęs užbraukti istoriją, Bethoveną ir Pikasą... Jis man primena Jaromilą iš romano, kurį baigiau rašyti lygiai prieš dvi dešimtis metų, ir todėl jį viename iš būsimųjų skyrių paliksiu profesoriui Avenarijui Monparnaso bulvaro bistro.

Esame 1948 metų Prahoje, aštuoniolikmetis Jaromilas mirtinai įsimylėjęs moderniąją poeziją, Bretoną, Eliuarą, Desnosą, Nezvalą ir sekdamas jais nuolat kartoja Rembo teiginį iš „Sezono pragare": „Reikia būti absoliučiai moderniam". Tik kad tai, kas 1948 metų Prahoje staiga paskelbta absoliučiai modernu, buvo socialistinė revoliucija, bematant brutaliai atmetusi modernųjį meną, kurį mirtinai mylėjo Jaromilas. Ir tada mano herojus kartu su keliais bičiuliais (lygiai kaip jis dievinusiais modernųjį meną) sarkastiškai išsižadėjo visko, ką mylėjo (nuoširdžiai ir visa širdimi mylėjo), nes nenorėjo išduoti didžio priesako „būti absoliučiai moderniam". Į savąjį išsižadėjimą sudėjo visą aistrą ir įkarštį jaunikaičio, trokštančio jėga pasiekti brandą, o jo bičiuliai, matydami, su kokiu užsidegimu neigia visa, ką mylėjęs, dėl ko norėjęs gyventi, kaip atmeta kubizmą bei siurrealizmą, Pikasą ir Dali, Bretoną ir Rembo, kaip pamina juos Lenino ir Raudonosios armijos (tuo metu buvusių viso įsivaizduojamo modernumo viršūne) vardan, jautė širdperšą, nusistebėjimą, pasibjaurėjimą ir pagaliau beveik siaubą. Ano jaunikaičio, pasirengu-

sio prisitaikyti prie to, kas paskelbta kaip modernu, prisitaikyti ne iš baimės (ne dėl asmeninės sėkmės ar karjeros), o herojiškai, kaip tas, kuris skausmingai paaukoja visa, ką turi, to jaunikaičio vaizdas iš tikrųjų buvo baisus (nelyg pranašystė greitai prasidėjusių teroro, persekiojimų ir kalinimų siaubų). Galbūt kai kurie iš mačiusiųjų jį anuomet mintyse sakė sau: „Jaromilas yra savo duobkasių sąjungininkas".

Polis ir Jaromilas apskritai visai nepanašūs. Viena, kas juos sieja, tai būtent aistringas įsitikinimas, jog „reikia būti absoliučiai moderniam". „Absoliučiai modernus" – tai sąvoka, neturinti konkretesnio ar kiek aiškiau apibrėžto turinio. Vargiai tikėtina, kad už šių žodžių Rembo 1872 metais įsivaizdavo milijonus Lenino ir Stalino biustų, o dar mažiau – reklaminius filmukus, spalvotas žurnalų fotografijas arba ekstazės apimtų roko dainininkų veidus. Tačiau tai nelabai svarbu, nes būti *absoliučiai* moderniam reiškia: niekada neabejoti modernumo turiniu ir tarnauti jam, kaip tarnaujama absoliutui, tai yra be svyravimų.

Polis, kaip ir Jaromilas, žinojo, kad rytdienos modernumas bus kitoks nei šiandienos ir kad amžinojo modernumo *imperatyvo* dėlei reikia mokėti išduoti kintantį jo *turinį*, dėl Rembo *šūkio* išduoti jo *eiles*. 1968 metų Paryžiuje studentai daug radikalesne terminologija nei Jaromilo vartotoji 1948 metų Prahoje atmetė pasaulį tokį, koks yra, paviršių, patogumų, prekybos, reklamos, idiotiškos masinės kultūros, kemšančios į galvas savo melodramas, pasaulį, konvencijų pasaulį, tėvų pasaulį. Anuomet Polis praleido keletą naktų barikadose, jo balsas skambėjo taip pat ryžtingai kaip ir Jaromilo dviem dešimtmečiais anksčiau, jis buvo nepalaužiamas ir atsirėmęs į petį, kurį siūlė maištaujantys studentai, žengė tolyn nuo tėvų pasaulio, kad būdamas trisdešimties ar trisdešimt penkerių subręstų galutinai.

Tačiau laikas bėgo, ir jo auganti duktė visai gerai jautėsi naujajame pasaulyje – televizijos, roko, reklamos, masinės kultūros ir melodramų pasaulyje, tarp dainininkų, automobilių, madų, turtingų maisto prekių parduotuvių ir elegantiškų pramonininkų, tampančių televizijos žvaigždėmis. Kažkada anksčiau Polis sugebėdavo tvirtai ginti savo pažiūras, stodamas prieš teisėjus, policininkus, prefektus ir ministrus. O dabar buvo visiškai bejėgis prieš dukterį, kuri sėdasi jam ant kelių, nė kiek nesiskubina apleisti tėvo pasaulio ir tapti suaugusia. Priešingai, ji norėjo kuo ilgiau likti namie su tolerantiškuoju tėveliu, kuris (beveik švelniai susigraudindamas) leisdavo, kad kiekvieną šeštadienį kambaryje šalia tėvų miegamojo naktį liktų ir jos draugužis.

Ką reiškia būti moderniam, kai esi jau nebejaunas, o tavoji duktė yra visiškai kitokia, nei buvai tu jaunystėje? Polis lengvai surado atsakymą: būti absoliučiai moderniam tokiu atveju reiškia absoliučiai susitapatinti su dukterimi.

Įsivaizduoju Polį, vakarieniaujantį namie su Anjė ir Brigita. Brigita, pusiau atsigręžusi, kramto ir žiūri į televizijos ekraną. Visi trys tyli, nes televizorius paleistas visu garsu. Polio galvoje sukasi nelemtas Lokio pasakymas apie savo duobkasių sąjungininką. Iš susimąstymo jį pažadina dukters juokas; ekrane reklama: nuogas kokių vienerių metukų kūdikis pakyla nuo puodelio ir tempia iš paskos baltą besivyniojantį tualetinį popierių, kuris plevena paskui žingsniuojantį vaiką kaip puikusis nuotakos šydas. Ir Polis prisimena neseniai su nuostaba konstatavęs, kad Brigita nėra skaičiusi nė vieno Rembo eilėraščio. Atsižvelgiant į tai, kaip jis pats jos metų mėgęs Rembo, teisėtai galėtų laikyti ją savo duobkasiu.

Jį kiek liūdnokai nuteikia mintis, kad jo duktė nuoširdžiai juokiasi žiūrėdama idiotišką reklamą, bet nėra skaičiusi jo mėgstamo poeto. Ir Polis klausia savęs: kodėl jis mėgo bū-

tent Rembo? Kas pažadino šitą pomėgį? Susižavėjimas jo eilėmis? Ne. Anuomet Rembo susiliedavęs jam į vieną revoliucinę amalgamą – drauge su Trockiu, Bretonu, siurrealistais, su Mao ir Kastru. Geriausiai iš Rembo žinojęs visų malamą šūkį: *changer la vie*, pakeisti gyvenimą. (Nelyg tokiai banaliai formulei būtų reikėję genialaus poeto...) Taip, tiesa, paskui perskaitė jo eilėraščius, kai kuriuos net atmintinai išmoko, ir jie jam patiko. Tačiau niekada neperskaitė visko, ką parašęs Rembo, ir mėgo tik tuos eilėraščius, apie kuriuos kalbėjo pažįstami, o tie kalbėjo todėl, kad jiems juos rekomendavo jų pažįstami. Tad Rembo nebuvo jo estetinio žavėjimosi objektas, galimas dalykas, kad niekada ir nejuto jokio estetinio žavėjimosi. Pasirinko Rembo taip kaip žengiama po kokia nors vėliava arba įstojama į politinę partiją, futbolo komandos sirgalių klubą. Ką tad iš tikrųjų jam teikė Rembo eilėraščiai? Tik pasipuikavimą, kad esąs tarp aukštinančiųjų Rembo poeziją.

Mintimis vis sugrįždavo prie senosios diskusijos su Lokiu: taip, jis perdėjo, leidosi paradoksų nešamas, provokavo Lokį ir kitus, tačiau, kita vertus, ar visa, ką tuomet pasakė, nebuvo tiesa? Ar tai, ką Lokys su tokia pagarba vadina „kultūra", nėra saviapgaulė, kažkas, kas, be abejonės, yra gražu ir vertinga, tačiau mums reiškia daug mažiau, nei esame linkę prisipažinti?

Prieš keletą dienų išdėstė Brigitai pažiūras, taip šokiravusias Lokį, stengdamasis jas išsakyti tais pačiais žodžiais. Norėjo pamatyti jos reakciją. Jos ne tik nesutrikdė provokuojančios formuluotės, ne, ji buvo linkusi eiti dar toliau. Tai buvo labai svarbu Poliui. Kuo toliau, tuo labiau jis tikėjo dukra ir pastaraisiais metais teiraudavosi jos nuomonės visais svarbesniais klausimais. Iš pradžių tai darė pedagoginiais sumetimais, norėdamas priversti ją pamąstyti apie rimtus daly-

kus, tačiau greitai ir nepastebimai vaidmenys pasikeitė: jis jau buvo panašus nebe į mokytoją, klausimais akstinantį nedrąsų mokinį, o į nepasitikintį savimi vyrą, atėjusį pas pranašautoją.

Iš pranašautojos nereikalaujama išminties (Polis ir nesididžiavo savo dukters talentais ir išsilavinimu), tik to, kad ji nematomais ryšiais būtų susijusi su kažkur kitur esančiu išminties šaltiniu. Girdėdamas Brigitą dėstant savo pažiūras, nemanė, kad jos yra labai originalios, o priskirdavo jas didelei kolektyvinei jaunystės išminčiai, bylojančiai jos lūpomis, ir vis labiau ja pasitikėjo.

Anjė pakilo, surinko indus ir nunešė į virtuvę. Brigita visiškai nusisuko ir įsmeigė akis į ekraną. Polis liko prie stalo vienas. Įsivaizdavo žaidžiąs žaidimą, kurį kadaise žaisdavo jo tėvai su svečiais. Apie dešimtį ratu sustatytų kėdžių vaikšto tiek pat žmonių, pagal duotą ženklą visiems reikia atsisėsti. Ant kiekvienos kėdės yra užrašas. Ant jam likusios kėdės užrašyta: „Sąmojingas savo duobkasių sąjungininkas". Ir jis žino, kad žaidimas baigtas, kad visam laikui liksiąs sėdėti ant šitos kėdės.

Ką daryti? Nieko. Kodėl gi žmogui nevalia būti savo duobkasių sąjungininku? Gal turėtų muštis su jais? Kad paskui duobkasiai apspjaudytų jo karstą?

Vėl išgirdo Brigitos juoką, ir jam šovė į galvą nauja, labai paradoksali ir radikali apibrėžtis. Ji taip jam patiko, kad beveik užmiršo liūdesį. Toji apibrėžtis skelbė: būti absoliučiai moderniam reiškia būti savo duobkasių sąjungininku.

Būti savo šlovės auka

Pasakyti Bernarui „vesk mane!" buvo klaidinga bet kuriuo požiūriu, tačiau po to, kai gavo totalaus asilo diplomą, tai buvo tokio dydžio klaida nelyg Monblanas. Nes privalome turėt omeny ir tai, kas iš pirmo žvilgsnio mažai tikėtina, bet be ko neįmanoma suprasti Bernaro: išskyrus vaikystėje persirgtus tymus, niekuo nebuvo sirgęs, išskyrus tėvelio medžioklinio šuns mirtį, ligi šiol nebuvo patyręs artimųjų netekties ir, išskyrus keletą prastesnių pažymių per egzaminus, nebuvo patyręs jokios nesėkmės. Gyveno tvirtai įsitikinęs, kad jam lemta laimė ir visi apie jį galvoja tiktai gerai. Asilo vardo suteikimas buvo pirmas didesnis jį ištikęs smūgis.

Be to, dar tam tikras aplinkybių sutapimas. Maždaug tuo pačiu metu imagologai pradėjo jo radijo stoties reklaminę kampaniją ir visoje Prancūzijoje buvo iškabinti dideli plakatai su spalvotomis fotografijomis: visa redakcija – vyrai baltais marškiniais atraitytomis rankovėmis – stovi žydro dangaus fone. Jų burnos praviros, jie juokiasi. Vaikščiojo po Paryžių pasididžiavimo apimtas. Bet po vienos ar dviejų nesuteptos šlovės savaičių pas jį atėjo pilvotas milžinas ir šypsodamas įteikė kartoninį vamzdį su diplomu. Jeigu tai būtų atsitikę tuo metu, kai visam pasauliui dar nebuvo pasiūlyta didžiulė jo fotografija, gal būtų lengviau pakėlęs. Tačiau fotografijos šlovės atgarsis savaip paveikė diplomo gavimą: padidino jo gėdą.

Kai „Le Mond" išspausdina skelbimą, kuriuo praneša, kad kažkokiam nežinomam Bernarui Bertranui suteikiamas totalaus asilo vardas, tai visai kas kita, nei tuomet, kai pranešimas užkliudo asmenį, kurio nuotraukos iškabinėtos ant kiekvieno kampo. Šlovė viską, kas mums nutinka, išskambina šimtais aidų. Labai nepatogu vaikščioti, iš paskos skambant aidui. Tiktai dabar Bernaras suvokė, koks jis pažeidžiamas, ir sakė sau, kad šlovė yra tai, ko niekada nesiekęs. Suprantama, siekęs sėkmės, tačiau sėkmė ir šlovė yra du skirtingi dalykai. Šlovė reiškia, kad jus pažįsta daug jums nepažįstamų žmonių, norinčių viską apie jus žinoti ir besielgiančių taip, lyg jūs jiems priklausytumėt. Aktoriai, dainininkai, politikai, matyt, jaučia malonumą, kad yra tokie visiems pasiekiami. Tačiau Bernaras nejautė jokio malonumo, anaiptol. Neseniai, kalbėdamasis prie mikrofono su aktoriumi, kurio sūnus buvo įsivėlęs į kažkokią nemalonią aferą, pastebėjo, kad šlovė tapo aktoriaus Achilo kulnu, silpnybe, karčiais, kurių galima įsikibti ir nepaleisti. Bernaras visada troško būti klausiančiuoju, o ne atsakinėjančiuoju. Nes šlovė priklauso tam, kuris atsakinėja, o ne tam, kuris klausia. Atsakinėjančiojo veidas nutviekstas prožektorių, o klausinėjantis būna filmuojamas iš nugaros. Nušviečiamas Niksonas, o ne Vudvortas. Bernaras trokšta ne nušviečiamojo šlovės, o patamsiuose slypinčiojo galios. Trokšta medžiotojo, persekiojančio tigrą, jėgos, o ne šlovės tigro, kurio kailis, patiestas prie lovos, trauks visų akį.

Tiktai kad šlovė nepriklauso vien šlovingiesiems. Kiekvienas žmogus savo gyvenime patiria mažąją, trumpą šlovę ir bent mirksnį jaučia tą pat, ką Greta Garbo, Niksonas arba tigras, kuriam lupamas kailis. Bernaro lūpos šypsojosi nuo Paryžiaus sienų, o jam atrodė, kad jis pririštas prie gėdos stulpo: visi jį mato, tyrinėja, vertina. Kai Lora ištarė „Bernarai, vesk mane!", išvydo ją, kartu pririštą prie gėdos stulpo. Ir

tada staiga (niekada anksčiau to nebuvo atsitikę) pamatė ją – seną, truputį nemaloniai ekstravagantišką ir juokingą.

Kvailiausia, kad niekada anksčiau ji nebuvo jam tokia reikalinga kaip šįkart. Iš visų galimų meilės variantų jam vis dar reikalingiausia buvo vyresnės moters meilė su sąlyga, kad šioji meilė bus dar labiau paslėpta, o moteris bus dar išmintingesnė ir diskretiškesnė. Jeigu Lora, užuot kvailai raginusi vesti, būtų pasistengusi pastatyti nuo viešojo gyvenimo paslėptą meilės pilį, jai nebereikėtų bijoti dėl Bernaro. Bet ji prie kiekvieno kampo matė jo padidintą atvaizdą ir, pridėjusi jo elgesio permainą, nutilimą ir išsiblaškymą, ilgai negalvojus nusprendė, kad sėkmė jam pastūmėjo kitą moterį, apie kurią jisai dabar be perstojo mąsto. Nenorėdama pasiduoti be kovos, ji puolė į ataką.

Dabar suprantate, kodėl Bernaras atsitraukė. Kai vienas puola, kitam tenka trauktis, tai dėsninga. Visiems žinoma, jog atsitraukimas yra sunkiausias karinis manevras. Bernaras įvykdė jį matematiniu tikslumu: ligi šiol praleisdavo pas Lorà keturias naktis per savaitę, o dabar tik dvi; anksčiau būdavo su ja ištisą savaitgalį, dabar tik sekmadieniais, o ateity rengėsi ir kitokiems apribojimams. Buvo lyg raketos pilotas, kuriam grįžtant iš kosmoso į stratosferą tenka staigiai stabdyti. Stabdė ryžtingai ir atsargiai, o manevro metu žavi motiniška draugė buvo sunkiai įžiūrima. Darėsi panašesnė į aikštingą ginčininkę, kažkur dingo jos išmintis ir brandumas, o atsirado nemalonus aktyvumas.

Kartą Lokys jam pasakė:

– Susipažinau su tavo sužadėtine.

Bernaras paraudo iš gėdos.

Lokys tęsė:

– Kalbėjo apie kažkokius nesusipratimus tarp jūsų. Tokia simpatiška moteris. Būk geras jai.

Bernaras pabalo iš pykčio. Suprato, kad Lokys nekalba, ko nežino, ir neabejojo, jog visas radijas jau informuotas apie jo meilužę. Ligi šiol būti su vyresne moterimi jam atrodė miela ir drąsi perversija, tačiau dabar buvo tikras, kad kolegos jo pasirinkimą palaikys tik asiliškojo diplomo patvirtinimu.

– Kodėl skundiesi manimi svetimiems žmonėms?

– Kokiems žmonėms?

– Lokiui.

– Maniau, kad jis tavo draugas.

– Net jei ir draugas, nėra ko pasakoti intymių dalykų.

Ji liūdnai atsakė:

– Aš neslepiu to, kad myliu tave. O gal neturiu niekam apie tai kalbėti? Gal tu manęs gėdijies?

Bernaras nieko jai neatsakė. Taip, gėdijosi jos. Gėdijosi, nors ir buvo su ja laimingas. Tačiau būdavo laimingas tik tokiomis akimirkomis, kai užmiršdavo, kad gėdijasi.

Kova

Lorà buvo labai sunku susitaikyti, kad kosminė meilės raketa mažina greitį.

– Paaiškink man, kas tau atsitiko!

– Nieko man neatsitiko.

– Tu pasikeitei.

– Turiu pabūti vienas.

– Ar kas nors atsitiko?

– Turiu rūpesčių.

– Jeigu turi rūpesčių, nereikia būti vienam. Kai žmogus turi rūpesčių, jam greta reikalingas kitas žmogus.

Penktadienį jis išvažiavo į savo namelį kaime ir nepakvietė jos. Nekviesta atvažiavo pas jį šeštadienį. Žinojo neturinti to daryti, tačiau seniai buvo pratusi daryti tai, ko negalima, ir netgi didžiavosi tuo, nes būtent todėl vyrai ja žavėdavosi. O Bernaras dar labiau nei kiti. Kartais per patį nepatikusio koncerto ar spektaklio vidurį ji pakildavo ir reikšdama nepasitenkinimą triukšmingai išeidavo, net kiti atsisukdavo pasipiktinę. Kartą, kai Bernaras pasiuntė savo namų prižiūrėtojos dukterį pas ją su laiškeliu, kurio ji labai laukė, paėmė iš lentynos kailinę kepurę, kainuojančią mažiausiai du tūkstančius frankų, ir iš džiaugsmo atidavė tai šešiolikmetei mergiotei. Kitą kartą, turėdami dvi poilsio dienas, jie išvažiavo pajūrin į išnuomotą vilą. Norėdama jį nubausti, ji visą dieną žaidė su dvylikamečiu kaimyno, žvejo, sūnumi, apsimesda-

ma visiškai užmiršusi savo meilužį. Keista, jog ir tuomet, nors ir pasijutęs įžeistas, jis vis dėlto įžvelgė jos veiksmuose stulbinantį spontaniškumą („viską pasaulyje užmiršau per tą vaikį!"), susijusį su kažkokiu nuginkluojančiu moteriškumu (argi ji nebuvo motiniškai patraukta vaiko?), ir nustojo pykęs, kai kitą dieną ji skyrė visą dėmesį jam, o ne žvejo sūnui. Jam aklai besižavint, laimingai vešėjo, galima būtų tarti, kaip rožės skleidėsi kaprizingi jos įgeidžiai; netinkamuose poelgiuose ir neapgalvotuose žodžiuose ji tarėsi matanti savąjį individualumą, savojo „aš" žavesį ir buvo laiminga.

Jos ekstravagantiškumas nesumažėjo ir tada, kai Bernaras ėmė jos vengti, tik prarado natūralumą ir laimingą tviskesį. Nusprendusi atvažiuoti nekviesta, žinojo nesukelsianti susižavėjimo, ir žengė į jo namus su baime, dėl kurios visi tolesni veiksmai tapo agresyvūs ir konvulsiški. Ji suvokė tai ir pyko ant jo, kad atėmė džiaugsmą, kuris anksčiau apimdavo ją, džiaugsmą, kuris pasirodė esąs toks trapus, vienadienis ir visiškai priklausomas nuo jo, nuo jo meilės ir žavėjimosi. Tačiau tuo stipriau kažkas stūmė ją ir toliau elgtis įžūliai, neprotingai ir išprovokuoti jį, kad supyktų; norėjo sukelti sprogimą, slapta ir neaiškiai vildamasi, kad po audros debesys išsisklaidys ir vėl viskas bus kaip anksčiau.

– Aš čia. Tikiuosi, tu džiaugiesi, – juokdamasi ištarė.

– Taip, aš džiaugiuosi. Tačiau atvažiavau čia dirbti.

– Netrukdysiu tau dirbti. Nieko iš tavęs nenoriu. Tiktai būti greta. Ar kada nors trukdžiau tau dirbti?

Neatsakė.

– Juk dažnai kur nors išvažiuodavom ir tu tenai ruošdavai laidas. Ar kada nors trukdžiau?

Neatsakė.

– Ar trukdžiau tau?

Nebuvo kur dingti. Turėjo atsakyti:

– Netrukdei.

– Tad kodėl turėčiau trukdyti dabar?

– Netrukdai.

– Nemeluok! Būk vyras ir bent rask drąsos pasakyti man, kad labai supykai už tai, jog atvažiavau nekviesta. Nekenčiu bailių. Daug duočiau už tai, kad pasakytum: tuoj apsisuk ir dink. Pasakyk!

Jisai suglumęs gūžtelėjo pečiais.

– Kodėl tu toks bailys?

Vėl gūžtelėjo pečiais.

– Negūžčiok!

Norėjo gūžtelėti trečią kartą, bet nepadarė to.

– Paaiškink man, kas tau!

– Nieko man neatsitiko.

– Tu pasikeitei.

– Lora, aš turiu rūpesčių! – pakėlė balsą.

Ji taip pat šūktelėjo:

– Ir aš turiu rūpesčių!

Suprato, kad elgias kvailai, kaip mamytės baramas, ir neapkentė jos už tai. Nežinojo, ką daryti. Mokėjo būti malonus su moterimis, įdomus, net ir patrauklus, tačiau nemokėjo būti piktas, to jo niekas nemokė, priešingai, visi tik ir kalė į galvą, kad niekada su jomis blogai nesielgtų. Tad ką daryti su moterimi, kuri atvyko pas jį nekviesta? Kuriame universitete nagrinėjama tokia problema?

Nutilo ir išėjo į kitą kambarį. Atsigulė ant kanapos ir paėmė arčiausiai buvusią knygą. Tai buvo kišeninis detektyvas. Tysojo ant nugaros, o atverstą knygą laikė virš krūtinės, apsimetė, kad skaito. Po kokios minutės atėjo ji. Atsisėdo ant kėdės priešais. Įsmeigė akis į spalvotą paveiksliuką, kuris puošė knygos viršelį, ir tarė:

– Kaip gali skaityti tokį šlamštą?

Nustebęs pažvelgė į ją.

– Žiūriu į tą viršelį, – tarė.

Jis nieko nesuprato.

– Kaip drįsti man rodyti tokį neskoningą viršelį? Jeigu jau nori skaityti mano akivaizdoje, padaryk tokią malonę ir nuplėšk jį.

Nė žodžio netardamas, Bernaras nuplėšė viršelį, ištiesė Lorà ir skaitė toliau.

Ji norėjo rėkti. Dilgtelėjo, kad turi pakilti, išeiti ir niekada daugiau nesusitikti. Arba lengvai nustumti rankose laikomą knygą ir spjauti jam į veidą. Tačiau neturėjo ryžto nei vienam, nei kitam. Užuot taip pasielgusi, puolė ant jo (knyga iš rankų nukrito ant kilimo), pasiutusiai bučiuodama ir glamonėdama jo kūną.

Bernaras neturėjo nė menkiausio noro mylėtis. Bet, nors ir turėdamas drąsos nutraukti pokalbį, erotinio iššūkio nemokėjo atremti. Beje, tuo nesiskyrė nuo kitų pasaulio vyrų. Kuris išdrįs pasakyti moteriai, meilės judesiu prisiliečiančiai tarpkojo: „Patrauk rankas!" Ir taip jisai, prieš akimirką su tylia panieka nuplėšęs knygos viršelį ir ištiesęs pažemintai meilužei, dabar klusniai atsiliepė į jos prisilietimus, bučiavo ją ir atsiseginėjo kelnes.

Tačiau ir ji nenorėjo mylėtis. Tai, kas ją sviedė prie jo, buvo neviltis – nežinojimas, ko griebtis, ir būtinybė ką nors daryti. Aistringi, nekantrūs jos prisilietimai reiškė aklą veiksmo troškimą, nebylų žodžio troškimą. Pradėjus mylėtis, stengėsi, kad glamonės būtų netramdomos, karštesnės nei kada nors anksčiau, kad jos liepsnotų kaip gaisras. Tačiau kaip to pasiekti nebylaus akto metu (nes jie visada mylėdavosi be žodžių, išskyrus kelis dūstant ištariamus jausmingus kreipinius)? Taigi kaip? Greitais judesiais? Atodūsių garsu? Kūno padėčių kaita? Nežinojo kitokių būdų, tad taikė visus tris.

Itin dažnai pati, savo iniciatyva, keitė pozą; čia atsistodavo keturpėsčia, čia atsisėsdavo apžergdama jį, išgalvodavo ir naujų, sudėtingiausių ir niekada anksčiau nebandytų, padėčių.

Stulbinantį jos kūno miklumą Bernaras laikė iššūkiu, į kurį nevalia neatsiliepti. Vėl pabudo jaunuoliška baimė, kad bus prastai įvertinti jo erotiniai sugebėjimai ir branda. Ši baimė grąžino Lorà pastaruoju metu prarastą galią, kuria anksčiau rėmėsi jų ryšys: už savo partnerį vyresnės moters galią. Jis vėl nemaloniai jautė, kad Lora yra labiau patyrusi, kad ji suvokia, ko jis nežino, kad gali lyginti jį su kitais ir vertinti. Todėl nepaprastai uoliai griebdavosi visų siūlomų padėties permainų ir į menkiausią ženklą, kad norinti keisti poziciją, reaguodavo vikriai ir drausmingai, kaip kareivis per mokymus. Netikėtas judesių išradingumas reikalavo viso jo dėmesio: net nepastebėjo, ar susijaudino, ar patiria tai, ką bent apytikriai galima būtų pavadinti malonumu.

Ji taip pat negalvojo apie malonumą ar susijaudinimą. Kartojo mintyse: nepaleisiu tavęs, niekur manęs nenuginsi, kovosiu dėl tavęs. Ir aukštyn žemyn judanti gakta virto jos karo įnagiu, kurį paleido veikti ir valdė. Sakė sau, jog tai paskutinis jos ginklas, vienintelis likęs jai, tačiau visagalis. Judesių ritmu mintyse kartojo žodžius, nelyg ostinato bosui muzikinėje kompozicijoje: *kovosiu, kovosiu, kovosiu*, ir tikėjo, kad nugalės.

Pakanka atsiversti žodyną. Kovoti reiškia priešinti savo valią kito valiai, siekiant palaužti, parklupdyti tą kitą ant kelių, gal ir užmušti. „Gyvenimas – tai kova" – frazė, kuri pirmąkart ištarta turėjo skambėti kaip melancholiškas, rezignacijos kupinas atodūsis. Mūsų šimtmečiui, vilties ir žudynių amžiui, pavyko pasiekti, kad ši baisi frazė skambėtų kaip saldžiabalsė daina. Galite paprieštaraut, kad kovoti *su* kuo nors gal ir yra baisu, tačiau kovoti *už* ką nors ar *dėl* ko nors yra

kilnu ir gražu. Taip, išties gražu grumtis už laimę (už meilę, už teisingumą ir taip toliau), tačiau jei pamėgote šias pastangas vadinti žodžiu „kova", tai reiškia, jog už jūsų taurių užmojų slepias noras ką nors parblokšti. Kova *už* ir kova *su* visada susijusi – ir bekovojant prielinksnis „už" visada užmirštamas.

Lora gakta galingai sūpavo aukštyn žemyn. Lora kovojo. Mylėjo ir kovojo. Kovojo dėl Bernaro. Bet su kuo? Su tuo, kurį glaudė prie savęs ir vėl atstumdavo, kad jis pakeistų kūno padėtį. Ši sekinanti gimnastika ant kanapos, paskui ant kilimo, nuo abiejų srūvant prakaitui, abiem pritrūkstant kvapo, buvo panaši į pantomimą, vaizduojančią negailestingą kovą, kurioje ji puola, jis ginasi, ji įsakinėja, o jisai vykdo.

Profesorius Avenarijus

Profesorius Avenarijus leidosi žemyn de Meno gatve, praėjo Monparnaso stotį ir, neturėdamas kur skubėti, nusprendė užsukti į Lafajeto parduotuvę. Moteriškų rūbų skyriuje iš visų pusių į jį žvelgė naujausios mados drabužiais aprengtos vaškinės merginų figūros. Avenarijus mėgo jų draugiją. Labiausiai jį traukė jaudinamai sustingusios moterų povyzos, pravertos jų burnos reiškė ne juoką (lūpos nebuvo išlinkusios), o baimę. Profesorius Avenarijus įsivaizdavo, kad visos tos sustingusios moterys ką tik išvydo jo puikiai pasistojusį daiktą, ne tik milžiniškų matmenų, bet nuo kitų kūno dalių besiskiriantį ir tuo, kad baigėsi mažute raguota velnio galva. Nuo klausiamą išgąstį perteikiančių figūrų skyrėsi kitos, kurių burnos buvo ne praviros, o išpūstos; jos panėšėjo į storą raudoną rutuliuką su mažute skylute vidury, tarsi pasirengusios bet kurį mirksnį iškišti liežuvį ir pakviesti profesorių gašliam bučiniui. Stovėjo ir trečia figūrų grupė, jų lūpos vaškiniuose skruostuose vėrėsi svajingu šypsniu. Iš primerktų akių buvo galima spręsti, kad jos mėgaujasi tyliu, ilgu sanguliavimo malonumu.

Prašmatnus seksualumas, kurį figūros kaip radioaktyviuosius spindulius skleidė aplinkui, nerado jokio atgarsio; tarp išstatytų prekių klydinėjo pavargę, pilki, nuobodūs, suirzę ir visiškai neseksualūs žmonės; tik profesorius Avenarijus vaikštinėjo laimingas it nepaprastų orgijų vadovas.

Tačiau visa, kas gražu, baigiasi: profesorius Avenarijus išėjo iš prekybos namų ir atsidūrė ant šaligatvio, kuriuo nusileido į metro požemį, – taip norėjo išvengti viršuje bulvaru plūstančių automobilių srauto. Dažnai čia vaikščiodavo, ir niekas, ką matydavo, jo nestebino. Ir šį kartą požeminiame koridoriuje buvo įprastas vaizdas. Čia voliojosi du elgetos, vienas jų rankoje laikė raudonojo vyno butelį ir tik retkarčiais vangiai kreipdavosi į kokį praeivį, atvirai šypsodamas prašydavo smulkių gėrimui. Ant žemės prie sienos parėmęs galvą sėdėjo jaunuolis; šalia kreida buvo parašyta, kad jis ką tik grįžęs iš kalėjimo, negali rasti darbo ir badauja. Trečiasis (prie priešingos sienos nei sugrįžėlis iš kalėjimo) buvo pavargęs muzikantas; prie vienos kojos gulėjo skrybėlė, kurios dugne švytėjo kelios monetos, į kitą koją buvo atremtas trimitas.

Viskas buvo kaip visada, ir tik vienas dalykas patraukė profesoriaus dėmesį savo neįprastumu. Lygiai per vidurį tarp iš kalėjimo grįžusio jaunuolio ir abiejų įkaušusių vargetų, ne prie sienos, o koridoriaus vidury, stovėjo gana graži, dar nė keturiasdešimties neturinti dama ir laikė raudoną aukų dėžutę, su švytinčiu viliojančio moteriškumo šypsniu tiesė ją praeiviams; užrašas ant dėžutės bylojo: „Padėkite neįgaliesiems". Tarp tokios draugijos elegantiški jos apdarai rėžė akį, o entuziazmas nelyg žibintas spigino koridoriaus prietemoje. Jos buvimas, matyt, gadino nuotaiką pavargėliams, įpratusiems kasdien pratysoti čia savo darbo laiką, ir į muzikanto koją atremtas trimitas tikriausiai reiškė kapituliavimą prieš nešvarią konkurenciją.

Kai damos žvilgsnis susidurdavo su ateinančiųjų akimis, ji ištardavo taip tyliai, kad praeivis greičiau iš lūpų išskaitydavo, nei išgirsdavo: „Neįgaliesiems!" Profesorius Avenarijus taip pat stengėsi išskaityti šį žodį iš jos lūpų, bet išvydusi jį dama teištarė „Neį...", o „galiesiems" taip ir įstrigo, nes at-

pažino jį. Avenarijus taip pat ją pažino ir negalėjo suprasti, kaip ji čia atsirado. Užbėgo laipteliais ir atsidūrė kitoje bulvaro pusėje.

Staiga suprato be reikalo stengęsis išvengti automobilių srauto, nes eismas buvo sustabdytas: nuo „Cupole" Renė gatvės link žygiavo minios žmonių. Visi buvo tamsiaveidžiai, ir profesorius Avenarijus pagalvojo, jog tai prieš rasizmą protestuojantys jauni arabai. Abejingai žengė dar keletą žingsnių, pravėrė bistro duris; savininkas sušuko jam:

– Ponas Kundera atsiprašo, kad vėluos. Paliko jums knygą, kad turėtumėt kuo užsiimti, – ir padavė mano romano „Gyvenimas yra kitur" kišeninį, vadinamąjį Folio, leidimą.

Nekreipdamas į knygą nė menkiausio dėmesio, Avenarijus įsikišo ją į kišenę; tuo metu jo mintys sukosi apie moterį su raudona aukų dėžute, panoro dar kartą ją išvysti.

– Greitai grįšiu, – pasakė ir išėjo.

Iš užrašų virš demonstrantų galvų pagaliau suprato, kad gatve traukia ne arabai, o turkai, ir kad protestuoja jie ne prieš prancūzų rasizmą, o prieš Bulgarijos turkų mažumos prievartinį nutautinimą. Demonstrantai grūmojo kumščiais, tačiau kažkaip nerangiai, nes neapsakomas prošal einančių paryžiečių abejingumas stūmė juos į neviltį. Ir staiga jie išvydo galingą, grėsmingai atstatytą vyriškio pilvą, vyras šaligatvio pakraščiu ėjo ta pačia kryptimi kaip jie ir šaukė mosuodamas kumščiu:

– *A bas les Russes! A bas les Bulgares!* Šalin rusus! Šalin bulgarus!

Demonstrantus užplūdo nauja jėga, ir šūkių banga vėl įsisiūbavo viršum bulvaro.

Prie laiptų, kuriais neseniai buvo pakilęs, stovėjo dvi atgrasios moteriškės ir dalijo atsišaukimus. Norėjo ką nors sužinoti apie turkų kovą.

– Ar jūs turkės? – paklausė vienos iš jų.

– Dėl Dievo, ne! – gynėsi, nelyg būtų prikišęs jai ką nors negražaus.

– Neturime nieko bendra su demonstracija! Mes protestuojame prieš rasizmą.

Profesorius Avenarijus iš abiejų paėmė po atsišaukimą ir susidūrė su bravūriškai į atramą atsišliejusio vaikino šypsena. Linksmai ir provokuojamai jis taip pat tiesė atsišaukimą.

– O šitas prieš ką? – paklausė Avenarijus.

– Tai už Naujosios Kaledonijos kanakų laisvę.

Su trimis atsišaukimais leidosi dabar į metro požemius ir iš tolo pastebėjo, kad atmosfera čia pasikeitusi; dingo pakyrėjęs nuovargis, kažkas dėjosi; ausis pasiekė linksmi trimito garsai, plojimas, juokas. Ir staiga viską pamatė: ten vis dar buvo jaunoji dama, bet jau abiejų elgetų draugėje; vienas laikė jos laisvąją ranką, kitas lengvai rėmė dėžutę laikančią ranką. Tas, kuris laikė už rankos, improvizavo šokio žingsnius – tris pirmyn, tris atgal. Remiantis ją tiesė praeiviams muzikanto skrybėlę ir šūkčiojo:

– *Pour les lepreux!* Neįgaliesiems! *Pour l'Afrique!* – o šalia stovėjo trimitininkas ir trimitavo, pūtė, kaip dar niekada gyvenime nepūtęs, ir aplink būriavosi susidomėję žmonės, šypsojosi, mėtė į klošaro skrybėlę monetas ir banknotus, o šie dėkojo:

– *Merci! Ah, que la France est genereuse!* Be Prancūzijos neįgalieji išmirtų kaip gyvuliai! *Ah, que la France est genereuse!*

Dama nežinojo, ką daryti. Ji čia pamėgindavo ištrūkti, čia, išgirdusi plojimus, smulkiai žingčiojo pirmyn atgal. Kartą elgeta pamėgino priglausti ją prie savęs ir šokti apkabinęs. Alkoholio kvapas iš burnos trenkė į nosį, ji pradėjo gintis ir stūmė jį, veide pasirodė baimė.

Iš kalėjimo paleistasis jaunuolis staiga atsikėlė ir pradėjo

moti klošarams, norėdamas įspėti. Artinosi du policininkai. Pamatęs juos profesorius Avenarijus leidosi šokti. Sūpavo į šalis savo didžiulį pilvą, suko ratus alkūnėmis ir skleidė aplink nenusakomą taikos ir nerūpestingumo nuotaiką. Policininkams einant pro šalį, jis tarsi bendrininkas nusišypsojo damai su dėžute ir toliau plojo trimito bei savo kojų ritmu. Metę į juos abejingą žvilgsnį, policininkai nužingsniavo. Sėkmės nudžiugintas Avenarijus dar labiau įsismagino. Lengvai, ko nė nebūtum įtaręs, sukosi vietoje, puldinėjo į priekį ir atgal, mėtė aukštyn kojas, o rankomis kartojo sukneles užsiverčiančių kankano šokėjų judesius. Tai suteikė įkvėpimo elgetai, rėmusiam damos ranką; pasilenkė ir pirštų galiukais kilstelėjo jos suknelės kraštą. Norėjo priešintis, bet negalėjo nuleisti akių nuo raminamai jai besišypsančio storulio; kai pabandė atsilyginti šypsena, elgeta kilstelėjo suknelę iki juosmens: buvo matyti nuogos kojos ir žalios kelnaitės (puikiai derančios prie rausvos suknelės). Vėlei pabandė priešintis, bet buvo bejėgė: vienoje rankoje laikė aukų dėžutę (niekas nemetė į ją nė santimo, tačiau laikė ją tvirtai įsikibusi, tarsi tenai būtų uždaryta visa jos garbė, gyvenimo tikslas, o gal net jos siela), o antrąją ranką tvirtai gniaužė elgeta. Jeigu būtų pririšta už rankų ir prievartaujama, padėtis nebūtų buvus blogesnė. Klošaras, pakėlęs suknią, šaukė:

– Neįgaliesiems! Dėl Afrikos, – o jos veidu sruvo pažeminimo ašaros. Bet nenorėjo prisipažinti žeminama (pripažintas pažeminimas – tai dvigubas pažeminimas), tad vis dar stengėsi šypsotis, tarsi viskas vyktų jai sutikus ir Afrikos labui, net pati kilstelėjo aukštyn savo gražią, gal kiek trumpoką koją.

Staiga šnerves užspaudė baisi elgetos smarvė, jo burnos ir drabužių kvapas, drabužių, nenusivelkamų keletą metų ir įaugusių jam į odą (jei būtų nutikus kokia nelaimė, visas chi-

rurgų tuntas pirmiausia būtų turėjęs juos nugramdyti nuo kūno prieš guldant ant operacinės stalo); nebeištvėrė: staigiai išsiveržė ir, spausdama prie krūtinės raudoną dėžutę, pribėgo prie profesoriaus Avenarijaus. Tasai ištiesė rankas ir suspaudė ją glėbyje. Drebėjo prisispaudusi prie jo ir kūkčiojo. Greitai ją nuramino, paėmė už rankos ir nusivedė į viršų.

Kūnas

– Tu džiūsti, Lora, – susirūpinus ištarė Anjė. Jiedvi pietavo restorane.

– Niekas man neskanu. Viską išvemiu, – tarė Lora ir siurbtelėjo mineralinio vandens, kurio užsisakė prie valgio vietoj įprasto vyno. – Labai stiprus, – pridūrė.

– Tai mineralinis?

– Reikėtų atskiesti jį vandeniu.

– Lora... – norėjo sudrausti seserį Anjė, bet pasakė: – Neturėtumei taip kankintis.

– Viskas žuvo, Anjė, viskas.

– Kas gi pasikeitė tarp jūsų?

– Viskas. Ir tuo pat metu mylimės kaip niekada anksčiau. Kaip du bepročiai.

– Tai kas tuomet pasikeitė, jeigu mylitės kaip bepročiai?

– Tai vienintelės akimirkos, kai būnu tikra, jog jis su manim. Bet vos baigus mylėtis, jis mintimis jau būna kitur. Jeigu ir šimtąkart daugiau mylėtumėmės, vis tiek tai galas. Nes mylėtis – dar ne svarbiausia. Svarbu, kad galvotų apie mane. Turėjau daug vyrų, nė vienas jų šiandien manęs neprisimena, o aš neprisimenu jų ir sakau pati sau, kam aš išvis tuos metus gyvenau, jei nė vienam jų nepalikau jokio ženklo? Kas liko iš mano gyvenimo? Nieko, Anjė, nieko! Bet paskutinius porą metų buvau tikrai laiminga, nes žinojau, kad Bernaras galvoja apie mane, kad traukiu ir jo mintis, kad užvaldžiau

jį. Nes tikras gyvenimas tik toks: gyventi kito mintyse. Kitaip esi gyvas lavonas.

– O kai būni viena namie ir klausaisi plokštelių, kai paleidi savąjį Malerį, ar to nepakanka bent nedidelei, esminei laimei, dėl kurios verta gyventi?

– Anjė, turėtum suprasti, kad kalbi kvailystes. Maleris man absoliučiai nieko nereiškia, kai esu viena. Maleris mane guodžia, kai esu su Bernaru arba kai žinau, jog jis galvoja apie mane. Kai jo nėra, neturiu jėgų nė patalo pasikloti. Nenoriu praustis nė keistis apatinius.

– Lora! Bernaras – juk ne vienintelis vyras šioje žemėje!

– Vienintelis! – sušuko Lora. – Kodėl nori, kad pati sau meluočiau? Bernaras – jau paskutinė mano galimybė. Man ne dvidešimt ir ne trisdešimt. Už Bernaro – tik dykuma.

Atsigėrė mineralinio vandens ir pakartojo:

– Labai stiprus. – Pakvietė padavėją ir paprašė atnešti paprasto vandens.

– Po mėnesio keturiolikai dienų išvažiuos į Martiniką, – tęsė Lora. – Jau dukart esu ten buvus su juo. Šį kartą iš anksto pasakė man, kad važiuos be manęs. Kai pasakė, tai dvi dienas negalėjau valgyti. Bet jau žinau, ką darysiu.

Padavėjas atnešė grafiną ir apstulbęs stebėjo, kaip Lora skiedžia mineralinį vandenį. Paskui ji pakartojo:

– Taip, žinau, ką darysiu.

Patylėjo, tarsi duodama laiko sesers klausimui. Anjė suprato ir tyčia nieko neklausė. Tačiau tylėjimui pernelyg užsitęsus, neištvėrė ir pasidavė:

– Ką tu nori daryti?

Lora atsakė, jog pastarosiomis savaitėmis aplankė penkis gydytojus, visiems skundėsi nemiga ir kiekvienas išrašęs jai raminamųjų.

Nuo tada, kai Lora prie įprastų skundų pridėjo dar ir užuo-

minas apie savižudybę, Anjė prislėgė baimė ir sunkumas. Jau daugybę kartų išklojo seseriai proto ir jausmų argumentus, bylojančius jos ketinimų nenaudai, įtikinėjo ją savo meile („juk nieko panašaus negalėtum *man* padaryti!"), bet tai neturėjo jokio poveikio: Lora ir vėl, lyg visai negirdėjusi Anjė žodžių, kalbėdavo apie savižudybę.

– Išvyksiu į Martiniką savaite anksčiau, – kalbėjo. – Turiu raktą. Vila tuščia. Padarysiu taip, kad mane tenai rastų. Ir jau niekada manęs negalėtų užmiršti.

Anjė žinojo, kad Lora gali iškrėsti netikėčiausių pokštų, ir žodžiai „padarysiu, kad mane ten rastų" kėlė jai siaubą: matė sustingusį Lorà kūną atogrąžų vilos salono vidury ir bijojo, kad toks reginys gali tapti gan įtikimas – tikroviškas; tai gali būti įvykdyta.

Mylėti ką nors Lorà reiškė dovanoti savo kūną; įteikti jį, kaip buvo užsakiusi atnešti seseriai baltą pianiną; pastatyti vidury jos namų: esu čia, štai mano septyniasdešimt penki kilogramai, mano mėsa, mano kaulai, visa tai tau, pas tave ir paliksiu. Tokia dovana buvo jos erotinis gestas, nes kūnas jai buvo seksualus ne vien išskirtinėmis jaudulio akimirkomis, o, kaip jau sakiau, nuo pat pradžios, *a priori*, be išlygų ir su viskuo, su išore, su vidumi, tiek miegant, tiek būdraujant, tiek ir mirštant.

Anjė erotika buvo tik tam tikros jaudulio akimirkos, kai kūnas tampa gražus ir geidžiamas. Toji akimirka išteisindavo ir atpirkdavo kūną; tačiau dirbtiniam apšvietimui dingus kūnas vėl tapdavo nešvariu mechanizmu, kurį reikėjo aptarnauti. Būtent todėl Anjė niekada negalėtų pasakyti: „Padarysiu, kad mane ten rastų". Bijojo, kad mylimasis išvystų lytinio patrauklumo netekusį, atkerėtą kūną su nevalinga grimasa veide ir dar gulintį taip, kaip ji visai netroško. Ji gėdytųsi. Gėda jai sutrukdytų savanoriškai tapti lavonu.

Bet Anjė žinojo, kad Lora kitokia: palikti negyvą savo kūną meilužio buto salone – šitai sąlygojo jos požiūris į kūną, jos meilės supratimas. Todėl Anjė išsigando. Pasilenkė per stalą ir nutvėrė sesers ranką.

– Tu juk supranti mane, – dabar tyliai kalbėjo Lora. – Tu turi Polį. Geriausią vyrą, kokio tik galima trokšti. Aš turiu Bernarą. Kai Bernaras mane paliks, man nebus kur dingti – nieko daugiau neturėsiu. O tu žinai, aš mažu nesitenkinu. Negalėsiu ramiai žiūrėti į savo varganą gyvenimą. Aš daug reikalauju iš gyvenimo. Gyvenimas man turi duoti viską, arba aš išeinu. Tu juk mane supranti. Tu – mano sesuo.

Stojo tyla. Anjė sutrikusi ieškojo žodžių, kad atsakytų. Jautėsi pavargusi. Jau ne pirmą savaitę kartojasi tas pats dialogas, kuris kaskart tik patvirtina Anjė žodžių neveiksmingumą. Šią nuovargio ir suglumimo minutę neįtikimai nuskambėjo Lorà žodžiai:

– Senasis Bertranas Bertranas parlamente vėlei pasmerkė savižudybių plitimą. Vila Martinikoje yra jo nuosavybė. Tik įsivaizduok, kokį pokštą jam iškrėsiu! – tarė Lora ir nusijuokė.

Juokas, nors prisiverstinis ir nervingas, kaip netikėtas pagalbininkas atėjo paremti Anjė. Ji taip pat nusijuokė, ir juokas greitai neteko pirminio nenatūralumo, greitai tapo tikru juoku, palengvėjimo klegesiu, seserų akis užplūdo ašaros, jos jautė mylinčios viena kitą ir kad Lora neatimsianti sau gyvybės. Kalba sruvo savaime, jos laikėsi už rankų, ir žodžiai buvo seseriškos meilės žodžiai, pro juos prasišvietė vila Šveicarijos sode ir kaip spalvotas kamuolys išsviestos rankos gestas, nelyg kvietimas į kelią, nelyg nenujaučiamos ateities pažadas, pažadas, kuris neišsipildė, tačiau paliko nuostabaus grožio aidą.

Kai akimirkos žavesys išsisklaidė, Anjė tarė:

– Lora, nedrįsk daryti kvailysčių. Niekas nėra vertas, kad dėl jo kankintumeis. Galvok apie mane ir kaip tave myliu...

Ir Lora atsakė:

– Bet kažką norėčiau padaryti. Kažką privalau padaryti.

– Kažką? O ką?

Lora įdėmiai pažvelgė seseriai į akis ir gūžtelėjo pečiais, nelyg prisipažindama, kad žodžio „kažką" turinys jai pačiai kol kas neaiškus. Paskui kiek palenkė galvą, veidą nušvietė blanki, truputį melancholiška šypsena, ji priglaudė tarp krūtų pirštų galiukus ir, darkart tardama „kažką", išmetė rankas priekin.

Anjė nusiramino; nors ir nesugebėjo nieko konkretaus įsivaizduoti, kas galėtų slėptis už to „kažką", bet Lorà gestas nepaliko jokių abejonių: tasai „kažkas" buvo nukreiptas į gražias tolumas ir niekuo nepriminė tropikų viloje ant grindų tysančio lavono.

Po kelių dienų Lora atėjo į Prancūzijos–Afrikos draugiją, kurios pirmininkas buvo Bernaro tėvas, ir pasisiūlė savanore rinkti gatvėse pinigus neįgaliųjų labui.

Nemirtingumo siekiąs gestas

Pirmoji Betinos meilė buvo jos brolis Klemensas, tapęs didžiu poetu romantiku, paskui, kaip žinome, buvo įsimylėjusi Gėtę, dievino Bethoveną, mylėjo savo vyrą Achimą fon Arnimą, kuris taip pat buvo didis poetas, kraustės iš proto dėl kunigaikščio fon Piukler-Muskau, kuris, nors ir nebuvo didis poetas, tačiau taip pat rašė knygas (ir būtent jam paskyrė knygą „Gėtės susirašinėjimas su vaiku"), paskui, perkopusi penktąją dešimtį, puoselėjo motiniškai erotinius jausmus dviem jaunuoliams, Filipui Natuzijui ir Julisui Dėringui, kurie nerašė knygų, bet susirašinėjo su ja (tos korespondencijos dalį ji taip pat paskelbė), žavėjosi Karlu Marksu, kurį kartą privertė, viešint pas jo sužadėtinę Ženę, ilgai vaikštinėti su ja naktį (Marksas nenorėjo to pasivaikščiojimo, norėjo pabūti su Žene, ne su Betina, tačiau nė tas, kuris sugebėjo visą pasaulį apverst aukštyn kojomis, neįstengė pasipriešinti moteriai, sakiusiai „tu" Gėtei), ji jautė silpnybę Francui Listui, tiesa, trumpai, nes ją erzino, kad Listas gali rūpintis tiktai vienu dalyku – savo šlove, aistringai stengėsi padėti psichikos liga sergančiam dailininkui Karlui Blecheriui (kurio žmoną niekino ne mažiau nei anksčiau ponią Gėtę), susirašinėjo su Saksonijos ir Veimaro sosto paveldėtoju Karoliu Aleksandru, Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui paskyrė „Karaliaus knygą", aiškinančią karaliaus pareigas savo valdiniams, ir tuoj greta „Vargšų knygą", parodančią, kokiame

skurde gyvena liaudis, kreipėsi į karalių prašydama paleisti iš kalėjimo komunistiniu sąmokslu kaltinamą Vilhelmą Šlėfelį, greitai po to užsistojo ir vieną iš Lenkijos revoliucijos vadovų Liudviką Mieroslavskį, Prūsijos kalėjime laukiantį mirties bausmės. Paskutinis jos dievintasis buvo niekada nematytas vengrų poetas Šandoras Petefis, dvidešimt šeštaisiais savo gyvenimo metais miręs drauge su kitais keturiasdešimt aštuntųjų metų sukilėliais. Taip ji ne tik atrado pasauliui didelį poetą (vadino jį *Sonnengott*, Saulės dievu), bet ir jo kraštą, apie kurį Europa beveik nežinojo. Jeigu prisiminsime, kad Vengrijos intelektualai, 1956 metais sukilę prieš Rusijos imperiją ir taip įžiebę pirmą didelę antistalininę revoliuciją, pagal tą poetą vadino save „Petefio rateliu", galėsime tarti, jog Betina su savo meilėmis žymi ilgą Europos istorijos atkarpą nuo aštuonioliktojo amžiaus iki pat mūsų amžiaus vidurio. Narsi kietakaktė Betina: istorijos laumė, istorijos kunigė. „Kunigė", – sakau visai teisėtai, nes Betinai istorija buvo (visi jos bičiuliai kartojo šią metaforą) „Dievo įsikūnijimas".

Ne kartą draugai priekaištavo jai, kad mažai dėmesio skiria šeimai, finansinei savo padėčiai, per daug aukojasi kitiems ir nemoka skaičiuoti.

„Visai man neįdomu, ką čia kalbate! Aš ne sąskaitininkė! Štai kas aš!" – ir priglausdavo pirštus prie krūtinės taip, kad jų galiukai atsidurdavo lygiai tarp abiejų krūtų. Paskui palenkdavo galvą, ir šypsena nutvieksdavo veidą, ji greitai, o drauge ir grakščiai išmesdavo rankas priekin; abu riešai judesy susiliesdavo, paskui išsiskirdavo, atstatydami delnus.

Taip, jūs teisūs. Tai tas pats Lorà mostas, aprašytas ankstesniajame skyriuje, kai ji paskelbė norinti „kažką" padaryti. Prisiminkime.

Kai Anjė pasakė „Lora, nedrįsk daryti kvailysčių. Niekas nėra vertas, kad dėl jo kankintumeis. Galvok apie mane ir

kaip tave myliu", – tuomet Lora atsakė: „Bet kažką norėčiau padaryti. Kažką privalau padaryti!"

Sakydama tai neaiškiai įsivaizdavo, kad pergulės su kokiu nors kitu vyru. Jau dažnai pagalvodavo apie tai, kas nė kiek neprieštaravo norui nusižudyti. Tai buvo dvi kraštutinės ir visiškai teisėtos pažemintos moters reakcijos. Neaiškias mintis apie neištikimybę griežtai pertraukė nelemtas Anjė noras išsiaiškinti: „Kažką? O ką?"

Lora suvokė, kad po šitiekos kalbų apie savižudybę būtų juokinga prisipažinti galvojus apie pergulėjimą su kitu vyru. Ji sumišo ir tik kartojo savo „kažką". Kadangi Anjė žvilgsnis reikalavo gerokai konkretesnio atsakymo, pasistengė bent gestu suteikti prasmę tokiam neapibrėžtam žodžiui: priglaudė pirštus tarp krūtų ir išmetė rankas priekin.

Kodėl ji padarė šį gestą? Negaliu pasakyti. Anksčiau niekada tokio nedarydavo. Gal koks nepažįstamas pasufleravo, kaip sufleruojama tekstą pamiršusiam aktoriui. Ir nors šis gestas neišreikšdavo nieko konkretaus, vis dėlto nurodydavo, kad „kažką padaryti" reiškia atiduoti save pasauliui, pasiaukoti, pasiųst savo sielą nei baltą balandę žydrų tolių link.

Dar prieš akimirką sumanymas su aukų dėžute eiti į metro stotį jai būtų pasirodęs keistas ir visai svetimas. Bet štai ji išmetė rankas priekin; tas gestas, tarsi valią turėdamas, nuvedė ją, jai liko sekti iš paskos.

Lorà ir Betinos gestai tapatūs ir esama tam tikro panašumo tarp Lorà noro padėti Afrikos juodaodžiams ir Betinos pastangų išgelbėti mirti pasmerktą lenką. Vis dėlto palyginimas būtų netikslus. Negaliu įsivaizduoti Betinos fon Arnim, renkančios išmaldą į aukų dėžutę! Betinos nedomino labdaringos akcijos! Ji nebuvo iš tų turtingų ponių, kurios neturėdamos kuo užsiimti pradeda rinkliavas vargstantiems. Ji blogai elgėsi su tarnais, net jos vyras dėl to perspėjo („tarnas

taip pat žmogus, ir neturi teisės dresuoti jį kaip žvėrį!" – rašo jis viename laiške). Eiti į pagalbą kitiems ją vertė ne geradarystės aistra, o noras tiesiogiai, asmeniškai susitikti su Dievu, įsikūnijusiu istorijoje. Visos jos meilės didiesiems vyrams (kitokie jos ir nedomino!) tebuvo tasai tramplinas, į kurį atsispirdavo visu svoriu, kad būtų išsviesta į aukštybes, kuriose yra tasai istorijoje įsikūnijęs Dievas.

Visa tai tiesa. Bet neužmirškite vieno! Lora taip pat nepriklausė jausmingosioms labdaros draugijų damoms. Neturėjo įpročio dalyti pinigų elgetoms. Praeidavo vos dviejų trijų metrų atstu ir nematydavo jų. Turėjo dvasinės tolregystės ydą. Todėl jai buvo artimesni už keturių tūkstančių kilometrų esantys juodaodžiai, kurių kūnai gabalais krinta žemėn. Jie buvo toje vietoje už horizonto, kur grakščiu rankos mostu pasiuntė savo skaudančią sielą.

Esama vis dėlto skirtumo tarp mirti pasmerkto lenko ir sergančių juodaodžių! Betina galėjo siekti įsiamžinti istorijoje, o Lorà liko tiktai karitatyvinė veikla, tačiau pati Lora čia niekuo dėta. Pasaulinė istorija su savo revoliucijomis, utopijomis, viltimis ir neviltimi apleido Prancūziją, liko tik ilgesys. Būtent todėl prancūzai labdaros akcijas paverčia tarptautinėmis. Juos skatina ne krikščioniška artimo meilė (kaip amerikiečius), o prarastos istorijos ilgesys, noras parsikviest ją atgal ir prisidėti prie istorijos bent raudona dėžute su neįgaliesiems afrikiečiams skirtomis monetomis.

Tad Betinos ir Lorà gestus pavadinkime *nemirtingumo siekiančiais gestais*. Betina, pretenduojanti į didįjį nemirtingumą, tartų: atsisakau mirti su šiandiena ir jos rūpesčiais, noriu peržengti pati save, tapti istorijos dalimi, nes istorija – tai amžina atmintis. Lora, sutinkanti ir su mažuoju nemirtingumu, nori to paties: peržengti save ir nelaimingąją dabarties akimirką, padaryti „kažką", kad pažinojusieji ją prisimintų.

Daugiareikšmiškumas

Nuo mažens Brigita mėgdavo sėdėti tėveliui ant kelių, bet, man regis, aštuoniolikinė sėsdavo dar mieliau. Anjė nesusimąstydavo apie tai; Brigita dažnai įlįsdavo pas tėvus į lovą (kad ir vėlai vakarą, žiūrint televizorių), tarp jų buvo daug daugiau kūniško intymumo nei anksčiau tarp Anjė ir jos tėvų. Bet ji negalėjo nepastebėti tokios elgsenos dviprasmiškumo: suaugusi mergina didžiulėmis krūtimis ir apvaliu užpakaliu sėdi ant gražaus, jėgų dar kupino vyro kelių ir tomis užkariautojos krūtimis prisiliesdama pečių ir veido sako jam „tėte".

Kartą pas juos buvo susirinkusi linksma kompanija, Anjė buvo pasikvietus ir seserį. Kai visi gerokai įsilinksmino, Brigita atsisėdo tėvui ant kelių, o Lora pasakė: „Aš irgi noriu!", Brigita atlaisvino vieną kelį ir taip abidvi įsitaisė Poliui ant kelių.

Šioji situacija dar kartą primena mums Betiną, nes ne kas kitas, o ji sėdėjimą ant kelių iškėlė iki klasikinio erotinio daugiaprasmiškumo modelio. Minėjau, jog visą erotinį savo gyvenimo kovos lauką perėjo dengiama vaikystės skydo. Tą skydą laikė priešais save iki penkiasdešimtųjų gyvenimo metų, paskui pakeitė jį motinos skydu ir pati sodindavosi ant kelių jaunuolius. Tai ir vėl buvo pasakiškai daugiareikšmė situacija: draudžiama įtarinėti motiną turint į sūnų nukreiptų seksualinių užmačių, būtent todėl jaunuolio, sėdinčio (kad ir perkelti-

ne prasme) ant subrendusios moters kelių, padėtis kupina erotinių prasmių, kurios kuo miglotesnės, tuo įdomesnės.

Drįstu teigti, jog nėra tikro erotizmo be daugiareikšmiškumo, ir kuo daugiareikšmiškumas stipresnis, tuo stipresnis ir susijaudinimas. Kas iš savo vaikystės neprisimena nuostabaus žaidimo „daktaras ir ligonis"! Mergaičiukė guli, o berniukas, vaizduodamas gydytoją, nurenginėja ją. Mergaičiukė paklūsta, nes juk apžiūrinėja ją ne smalsus berniukas, o rimtas ir jos sveikata susirūpinęs ponas. Erotinis šios situacijos turinys neaprėpiamas, kaip ir nenusakomas, ir abu jie net springsta juo. O springstama ir todėl, kad berniukas nė akimirką negali nustoti buvęs daktaru ir net numaudamas kelnaites privalo sakyti jai „jūs".

Palaimintieji vaikystės prisiminimai iškelia dar gražesnį prisiminimą apie vieną čekų provincijos miestą, į kurį 1969 metais iš Paryžiaus sugrįžo jauna čekė. Ji 1967 metais išvažiavo studijuoti į Prancūziją, o po poros metų rado savo šalį, jau okupuotą rusų; visi žmonės visko bijojo ir geidė atsidurti kur nors kitur, kur laisvė, kur Europa. Jaunoji čekė dvejus metus lankė tuos pačius seminarus, kuriuos anuomet turėdavo lankyti kiekvienas, norįs būti intelektualinio vyksmo centre, ir sužinojo, jog dar prieš Edipo stadiją visi ankstyvojoje vaikystėje pereiname tai, ką garsusis psichoanalitikas pavadino „veidrodžio stadija", kas reiškia, jog anksčiau, nei atkreipiame dėmesį į motinos ar tėvo kūną, susidomime savuoju. Jaunoji čekė nusprendė, jog daugelis jos tautiečių peršoka šią savo raidos stadiją. Apgaubta Paryžiaus ir jo garsiųjų seminarų šlovės, subūrė grupelę jaunų moterų. Aiškindavo joms teoriją, kurios nė viena nesuprato, buvo ir praktiniai užsiėmimai, tiek pat paprasti, kiek teorija buvo sudėtinga: visos nusirengdavo nuogai ir pirmiausia kiekviena žiūrėdavo į didžiulį veidrodį, po to ilgai ir atidžiai apžiūrinėdavo viena ki-

tą, galiausiai viena kitai atstatydavo mažytį veidrodėlį, kad galėtų išvysti tai, ko lig šiol savyje nematė. Grupelės vadovė nė mirksnį nenutraukdavo savo teorinių išvedžiojimų, kurių kerimas paslaptingumas skraidindavo jas visas toli nuo rusų okupacijos, nuo jų provincijos, be to, pažadindavo ir tą neįvardijamą jaudulį, apie kurį vengdavo užsiminti. Visai tikėtina, kad grupelės vadovė buvo ne tik Lakano mokinė, bet ir lesbietė, tačiau nemanau, kad grupelėje buvo daug tikrų lesbiečių. Ir prisipažinsiu, kad mano svajonėse daugiausia vietos užima toji visiškai nekalta mergina, kuriai seansų metu nerūpėdavo niekas kitas, o tik tamsioji prastai išversto Lakano kalba. Ak, tie moksliniai nuogų moterų seansai Čekijos provincijos mieste, kurio gatvėmis žingsniuoja rusų patruliai, ak, tie moksliniai seansai, juk jie jaudrina labiau už orgijas, kur kiekvienas stengiasi atlikti ką reikia, dėl ko sutarta ir kas teturi vieną vienintelę ir jokios kitos prasmės! Tačiau dabar palikime nedidelį čekų miestą ir grįžkime prie Polio kelių: ant vieno sėdi Lora, o ant kito šį kartą jau eksperimentuodami pasodinkime ne Brigitą, o jos motiną.

Lorà malonu, kad jos užpakalis liečia šlaunį vyriškio, kurio slapčiomis geidžia; pojūtis tuo labiau dirginantis, kadangi ant jo kelio atsisėdo ne kaip meilužė, o kaip svainė, žmonai leidžiant. Lora yra daugiareikšmiškumo narkomanė.

Anjė čia neįžvelgia jokio jaudrinimo, ji niekaip negali nuryti ant liežuvio besipinančio juokingo sakinio: „Poliui ant kiekvieno kelio sėdi po moters išeinamąją angą!" Anjė yra pranašinga daugiareikšmiškumo stebėtoja.

Na o Polis? Tasai tauškia ir juokauja, pakaitomis kilnodamas kelius, kad sesutės nė akimirką nesuabejotų, jog jis geras ir linksmas dėdulė, pasirengęs bet kuriuo momentu pavirsti jojimo žirgu mažosioms savo dukterėčioms. Polis yra daugiareikšmiškumo kvailelis.

Savo meilės kančių periodu Lora dažnai prašydavo jo patarimo ir susitikinėdavo su juo įvairiose kavinėse. Pažymėkime tik, jog apie savižudybę nė karto neprasitarta. Lora prašė sesers niekam neužsiminti apie liguistus jos planus ir pati apie juos nieko nesakė Poliui. Tad perdėm brutalus mirties įvaizdis neardė subtilaus liūdesio piešinio, tiktai apvedžiojo jį, o jie sėdėjo vienas priešais kitą, retsykiais susiliesdami. Polis spausdavo jai ranką arba petį kaip tam, kuriam norime suteikti pasitikėjimo savimi ir jėgos, nes Lora mylėjo Bernarą, o mylintieji nusipelnę pagalbos.

Mielai pridurčiau, jog tomis akimirkomis žvelgė jai į akis, bet būčiau netikslus, nes Lora vėl pradėjo nešioti juodus akinius; Polis žinojo, kad jie skirti užverktoms akims pridengti. Taip juodi akiniai staiga įgijo daugel prasmių: teikė Lorà griežtos elegancijos ir nepasiekiamo grožio, o drauge rodė kai ką labai kūniška ir geidulinga: ašarų drėkinamą akį, akį – kūno angą, vienerius iš puikiųjų devynerių vartų į moters kūną, apie kuriuos garsiajame savo eilėraštyje kalba Apolineras, drėgnus akivarus, pridengtus figos lapeliu iš juodo stiklo. Keliskart už akinių paslėptos ašaros vaizdas buvo toksai ryškus, o įsivaizduojama ašara tokia karšta, kad virsdavo garais, migla, kuri apgaubdavo juos, atimdama regą ir protą.

Polis matė tą miglą. Bet ar suprato jos reikšmę? Manau, kad ne. Įsivaizduokite situaciją: pas mažą berniuką ateina maža mergytė. Ji pradeda nusirenginėti, sakydama: „Pone daktare, turėtumėt mane apžiūrėti". O tasai berniukas atsako: „Bet, mergyt, juk aš ne daktaras!"

Būtent toks buvo Polis.

Pranašautoja

Jei diskusijoje su Lokiu Polis norėjo pasirodyti šmaikščiu trivialumo išpažinėju, tai kodėl toks netrivialus buvo su abiem seserimis ant kelių? Paaiškinsiu taip: jo supratimu, trivialumas buvo gydomoji klizma, kurią reikėjo skirti kultūrai, viešajam gyvenimui, menui, politikai; klizma Gėtei ir Napoleonui, bet – dėmesio: jokiu būdu ne Lorà ir Bernarui! Didelį jo nepasitikėjimą Bethovenu arba Rembo atpirko beribis pasitikėjimas meile.

Meilės sąvoka jam asocijavosi su jūros, audringiausios iš gaivalų, įvaizdžiu. Atostogaudamas su Anjė, palikdavo naktį atvirus viešbučio kambario langus, kad jų mylėjimuisi pritartų bangų mūša, kad jie susilietų su jūros gaudesiu. Mylėjo žmoną ir buvo laimingas su ja; vis dėlto širdies gilumoje gūžėsi silpnutis, nedrąsus nusivylimas tuo, kad jų meilė niekada neturėjusi dramatiškesnių apraiškų. Kone pavydėjo Lorà kliūčių, iškylančių jos kely, nes tik jos, pasak Polio, galinčios meilę paversti meilės istorija. Jautė švelnų solidarumą su svaine, ir jos meilės kančios ne mažiau kankino ir jį.

Vieną dieną Lora paskambino jam ir pasakė, kad po kelių dienų Bernaras išskrenda į šeimos vilą Martinikoje ir kad ji rengiasi skristi ten prieš jo valią. Jeigu rasianti jį ten su kita moterimi, tuo blogiau. Tačiau bent viskas bus aišku.

Mėgino ją atkalbėti norėdamas, kad išvengtų nereikalingų konfliktų. Pokalbis tęsėsi begalybę: ji vis kartojo tuos pa-

čius argumentus, o Polis jau buvo nusiteikęs, kad ir nenorom, pasakyti: „Jeigu iš tiesų esi taip tvirtai įsitikinusi, jog tai teisingas sprendimas, tai nesvarstyk ir važiuok!" Bet jam dar nespėjus ištarti šio sakinio, Lora tarė:

– Tik viena galėtų mane sustabdyti: jeigu tu man uždraustum.

Taip ji gana aiškiai parodė Poliui, ką jis turėtų daryti, norėdamas priversti ją keisti savo planus; o ji, nepaisant to, išsaugotų pačiai sau ir jam pasirengusios žengti iki bedugnės krašto ir kovoti iki galo moters orumą. Prisiminkime, jog pirmą kartą pamačiusi Polį Lora išgirdo savy tuos pačius žodžius, kokius anksčiau yra pasakęs apie Gėtę Napoleonas: „Štai vyras!" Jei Polis iš tiesų būtų buvęs vyras, būtų uždraudęs jai vykti. Deja, jis buvo ne vyras, bet tvirtų principų žmogus: jau seniai iš savojo žodyno išbraukęs žodį „draudžiu" ir besididžiuojąs tuo. Apsidraudė:

– Žinai, kad niekam nieko nedraudžiu.

Lora laikėsi savo:

– Aš *noriu*, kad man uždraustum, kad įsakinėtum. Tu žinai, kad niekas kitas tokios teisės neturi, tik tu. Darysiu, ką pasakysi.

Polis puolė į neviltį; jau valandą aiškina jai, kad neturėtų vykti paskui Bernarą, o jinai valandą atsakinėja tą patį. Kodėl, užuot sutikusi su įtikinėjimais, reikalauja jo draudimo? Jis tylėjo.

– Bijai?

– Ko?

– Įteigti savo valią.

– Jeigu nesugebėjau tavęs įtikinti, tai neturiu teisės nieko tau drausti.

– Vadinasi, ir yra, kaip sakau: bijai.

– Norėjau įtikinti tave proto argumentais.

Nusijuokė:

– Dangstaisi protu, nes bijai įteigti man savo valią. Bijaisi dėl manęs!

Jos juokas bloškė jį į dar didesnę neviltį, todėl tarė, norėdamas pabaigt pokalbį:

– Dar pagalvosiu apie tai.

Paskui paklausė Anjė nuomonės. Pasakė:

– Neturėtų vykti iš paskos. Tai būtų baisi kvailystė. Jeigu kalbėsi su ja, padaryk viską, kad nevažiuotų!

Tiktai kad Anjė nuomonė nedaug reiškė, nes pagrindinė Polio patarėja buvo Brigita. Kai nupasakojo jai tetos situaciją, ji greit reagavo.

– Kodėl neturėtų ten vykti? Žmogus turi daryti, ką nori.

– Bet tik įsivaizduok, – aiškino Polis, – kad tenai ras Bernaro meilužę! Iškels jam baisų skandalą!

– O ar jis pasakė, jog turės tenai kitą moterį?

– Ne!

– Tai turėjo pasakyti. Jei nepasakė, tai jis bailys, ir nėra prasmės jo gailėtis. Ką gali prarasti Lora? Nieko.

Galėtume klausti, kodėl Brigita taip, o ne kitaip atsakė Poliui. Iš solidarumo su Lora? Ne. Lora dažnai elgdavosi, lyg būtų Polio duktė, Brigitai tai buvo juokinga ir nemalonu. Neturėjo nė menkiausio noro solidarizuotis su teta; jai rūpėjo patikti tėvui. Jautė, kad Polis kreipiasi į ją kaip į pranašautoją, ir norėjo įtvirtinti savo magiškąjį autoritetą. Teisingai spėdama, kad motina pasisako prieš Lorà kelionę, nusprendė užimti visiškai priešingą poziciją ir leisti byloti savajam jaunystės balsui, žavinčiam tėvą neapgalvotos narsos gestu.

Į šalis kraipė galvą, kilnojo pečius ir antakius, o Polis jautėsi vėl pasikraunąs energija, kurią teikia akumuliatoriui prilygstanti duktė. Gal jis būtų buvęs laimingesnis, jeigu Anjė taip vaikytųsi jį ir lėktuvu skristų į tolimas salas, norėdama

aptikti ten jo meilužes. Visą gyvenimą jisai troško, kad mylima moteris galėtų dėl jo daužyti galvą į sieną, rėkti iš nevilties arba šokinėti iš džiaugsmo. Sakė sau, kad Lora ir Brigita yra narsos ir beprotybės pusėje, kad be truputėlio kvailystės gyvenimas būtų prėskas. Te Lora eina paskui savo širdies balsą! Kodėl kiekvienas mūsų poelgis turėtų būti kelis kartus apverčiamas ant proto keptuvės nei blynelis?

– Turėk omeny, – dar bandė aiškinti, – kad Lora jausminga moteris. Kelionė gali padidinti jos kančias.

– Aš jos vietoj važiuočiau, ir niekas manęs nesulaikytų, – baigė pokalbį Brigita.

Lora dar kartą paskambino jam. Norėdamas išvengti ilgų diskusijų, jis iš karto, vos išgirdęs ją, pasakė:

– Dar kartą tai apmąsčiau ir noriu pasakyt tau, jog turi daryti, ką esi nusprendusi. Jeigu tave taip traukia, važiuok!

– Buvau jau nusprendusi nevažiuoti. Tu taip netikėjai tos kelionės būtinumu. Bet jei pritari, rytoj išskrendu.

Polį tarsi šaltu dušu perliejo. Suprato, kad be jo paraginimo Lora nevyktų į Martiniką. Bet nebegalėjo nieko pakeisti; pokalbis baigėsi. Kitą dieną lėktuvas jau skraidino ją per Atlantą, o Polis jautėsi esąs asmeniškai atsakingas už šią kelionę, kurią lygiai Anjė širdies gilumoje laikė tikra nesąmone.

Savižudybė

Praėjus dviem dienoms, šeštą valandą ryto suskambo telefonas. Tai buvo Lora. Seseriai ir svainiui pranešė, kad Martinikoje dabar vidurnaktis. Balsas buvo nenatūraliai linksmas, todėl Anjė nusprendė, kad reikalai prastai klostosi.

Ji neklydo: kai Bernaras išvydo Lora vilos link vedančioje palmių alėjoje, pabalo iš pykčio ir griežtai tarė:

– Juk prašiau, kad nevažiuotum čia.

Pradėjo kažką jam aiškinti, bet jis netaręs nė žodžio įsimetė lagaminan porą daiktų, sėdo automobilin ir išvažiavo. Likus viena klaidžiojo po visą namą ir spintoj rado praėjusį kartą pamirštą savo raudonąjį maudymosi kostiumą.

– Tik jisai manęs laukė. Tas kostiumėlis, – tarė ir taip pasišaipiusi pradėjo verkti. Verkdama tęsė: – Jo poelgis šlykštus. Aš vėmiau. Paskui nusprendžiau likti čia. Viskas baigsis šioje viloje. Kai Bernaras grįš čia, ras mane su tuo kostiumėliu.

Lorà balsas aidėjo visam kambary; girdėjo jį abu, tačiau ragelis buvo tik vienas, tad perdavinėjo jį vienas kitam.

– Paklausyk, – tarė Anjė, – nusiramink, svarbiausia, nusiramink. Pasistenk būti šalta ir protinga.

Lora vėlei nusijuokė:

– Įsivaizduok tik, prieš išvykdama nusipirkau dvidešimt dėžučių raminamųjų, bet visas palikau Paryžiuje. Tokia buvau susijaudinus.

– Tai gerai, tai gerai, – sakė Anjė ir išties juto kažkokį palengvėjimą.

– Tačiau radau čia, lentynoje, revolverį, – tęsė Lora ir vėl pradėjo juoktis: – Bernaras, matyt, baiminasi dėl savo gyvybės! Bijo, kad juodaodžiai neužpultų! Tai – tikras ženklas!

– Koksai ženklas?

– Kad paliko man tą revolverį.

– Nekvailiok! Nieko tau nepaliko! Juk nė nežinojo, kad atvažiuosi!

– Suprantama, nepaliko jo tyčia. Tačiau nusipirko revolverį, kuriuo pasinaudos ne kas kitas, o aš. Taigi paliko jį man.

Anjė vėl apėmė bejėgiška neviltis. Tarė:

– Prašau padėti tą revolverį, iš kur paėmei.

– Nemoku su juo elgtis. Bet, Poli... Poli, ar girdi?

Polis perėmė ragelį:

– Girdžiu.

– Poli, džiaugiuosi girdėdama tave.

– Aš taip pat, Lora, bet prašau...

– Žinau, Poli, bet aš nebegaliu daugiau... – ir įsikūkčiojo.

Stojo tyla.

Paskui Lora vėlei prakalbo:

– Jis guli prieš mane, tas revolveris. Negaliu atitraukti nuo jo akių.

– Tai padėk jį tenai, kur buvo, – tarė Polis.

– Poli, tu juk tarnavai kariuomenėj.

– Taip.

– Tu karininkas!

– Jaunesnysis leitenantas.

– Tai turėtum mokėti šaudyti iš revolverio.

Polis sutriko. Bet privalėjo prisipažinti:

– Taip.

– Kaip sužinoti, ar revolveris užtaisytas?

– Jeigu iššaus, vadinasi, užtaisytas.

– Jei nuspausiu gaiduką, tai iššaus?

– Gali šauti.

– Kaipgi: gali?

– Šaus, jeigu nuleistas saugiklis.

– O kaip sužinot, ar nuleistas?

– Bet juk nepradėsi aiškinti jai, kaip nusišauti! – sušuko Anjė ir ištraukė ragelį Poliui iš rankos.

Lora kalbėjo toliau:

– Noriu tik sužinoti, kaip su juo elgtis. Juk privalau sužinoti, kaip reikia elgtis su revolveriu. Ką reiškia nuleistas saugiklis? Kaip jį nuleisti?

– Gana! – sušuko Anjė. – Pakanka apie revolverį. Padėk jį ten, kur gulėjo. Ir baik pagaliau tuos pokštus!

Lora staiga atsiliepė visai kitokiu, rimtu, balsu:

– Anjė! Čia ne pokštai! – ir vėl pravirko.

Pokalbis tęsės be galo. Anjė ir Polis vis kartojo savo įtikinėjimus, sakėsi mylį Lorà ir prašė jų nepalikti, galų gale ji prižadėjo padėsianti revolverį atgal į lentyną ir eisianti miego.

Kai padėjo ragelį, buvo tokie išsekę, jog ilgai nepratarė nė žodžio.

Paskui Anjė prabilo:

– Ir kodėl ji taip daro! Kodėl taip daro!

O Polis tarė:

– Tai mano kaltė. Aš ją ten pasiunčiau.

– Bet kuriuo atveju būtų išvykus.

Polis papurtė galvą:

– Nebūtų. Jau buvo apsisprendusi likti. Padariau didžiausią kvailystę gyvenime.

Anjė nenorėjo, kad Polį graužtų kaltės jausmas. Ne iš užuojautos, greičiau iš pavydo: nenorėjo, kad jaustųsi toks atsakingas už ją, kad visą laiką mintimis būtų su ja. Todėl tarė:

– O iš kur tu toks tikras, kad ji ten rado revolverį?

Iš pradžių Polis visai nesusigaudė:

– Ką nori tuo pasakyti?

– Kad galbūt apskritai nėra jokio revolverio.

– Anjė, čia ne komedijos! Tai galima skirti!

Anjė stengėsi atsargiau pateikti savo įtarinėjimus:

– Gal ir yra tas revolveris, tačiau lygiai jo gali ir nebūti, gal turi tenai raminamųjų, o tyčia, norėdama supainioti, kalba apie revolverį. Bet visai galimas daiktas, kad neturi nė revolverio, nė raminamųjų ir tik nori mus pakamuoti.

– Tu pyksti ant jos, Anjė, – tarė Polis.

Polio priekaištai vėl pažadino jos būgštavimus: nejučia Lora Poliui pastaruoju metu tapo artimesnė už Anjė; galvoja apie ją, domisi ja, rūpinasi, jaudinasi dėl jos, o Anjė šitaip priverčiama manyti, jog Polis lygina ją su seserim ir kad taip palyginus ji pasirodo turinti mažiau jausmų.

Stengėsi gintis:

– Aš nepykstu. Noriu tik pasakyti, jog Lora padarys viską, kad patrauktų į save dėmesį. Tai natūralu, nes ji kenčia. Visi linkę pasijuokti iš jos nelaimingos meilės, numoti ranka. O kai laiko revolverį, niekas nebesijuoks.

– O jeigu tas noras atkreipti dėmesį nuves prie savižudybės? Ar tai neįmanoma?

– Įmanoma, – tarė Anjė, ir tarp jų ilgam stojo baimės kupina tyla.

Paskui Anjė tarė:

– Ir aš stengiuos įsivaizduoti, kad gali norėti nusižudyti, kad jau nepakelia skausmo. Ir žmonių pykčio. Kad nori dingti žmonėms iš akių. Kiekvienas turi teisę nusižudyti. Tai jo laisvė. Neturiu nieko prieš savižudybę, kuri yra būdas išeiti, dingti.

Norėjo patylėti, bet karštas nepritarimas seseriai vertė tęsti:

– Čia yra kitaip. Ji nenori dingti. Galvoja apie savižudybę,

nes šitaip mato būdą likti. Likti su juo. Likti su mumis. Visiems mums neištrinamai įsirėžti į atmintį. Visu kūnu prispausti mūsų gyvenimus. Sutriuškinti mus.

– Tu neteisi, – tarė Polis. – Jinai kenčia.

– Žinau, – tarė Anjė. Prieš akis stojo negyva sesuo, ir viskas, ką dabar pasakė, pasirodė menka, niekinga ir neatleistina.

– O jeigu tik norėjo mus užliūliuoti savo pažadais? – ir pradėjo rinkti vilos Martinikoje numerį; telefonas ilgai skambėjo niekam nekeliant ragelio, ir juos vėl pradėjo pilti prakaitas; žinojo negalėsiant padėti ragelio ir amžinybę besiklausysiant skambesio, kuris reiškia Lorà mirtį. Pagaliau ji atsiliepė; balsas skambėjo beveik nedraugiškai. Klausė jos, kur buvusi.

– Gretimame kambaryje, – atsakė.

Abu jie kalbėjo į ragelį. Kalbėjo apie savo baimę, apie tai, jog privalėjo vėl ją išgirsti, kad galėtų kiek apsiraminti. Kartojo, kad myli ją ir nekantriai lauks sugrįžtant.

Abu tądien pavėlavo į darbą ir visą dieną galvojo vien apie ją. Vakare vėl jai paskambino ir kalbėjo ilgiau nei valandą, vėl įtikinėjo ją, kad myli ir laukia.

Po kelių dienų ji paskambino prie durų. Polis buvo vienas. Stojo ant slenksčio su juodais akiniais ant akių. Puolė jam į glėbį. Jie nuėjo į saloną, susėdo ten, bet ji buvo tokia nerami, kad greitai pašoko ir pradėjo vaikštinėti po kambarį. Karštligiškai kalbėjo. Jis taip pat atsistojo ir vaikščiojo, taip pat kalbėjo.

Su panieka kalbėjo apie buvusį savo mokinį, globotinį ir bičiulį. Žinoma, būtų galima tai paaiškinti noru palengvinti Lorà išsiskyrimą. Tačiau net patsai nustebo, kad visiškai nuoširdžiai sutinka su išsakytomis mintimis: Bernaras – tai išlepintas turtingų tėvų sūnelis, arogantiškas pasipūtėlis.

Lora, atsirėmus į židinį, žvelgė į Polį. Ir Polis pastebėjo, kad ji jau nusiėmusi akinius. Laikė juos rankoje ir žvelgė į jį

aptinusiomis nuo verksmo, drėgnomis akimis. Polis suprato, kad jau kuris laikas nesiklauso jo kalbos.

Jis nutilo. Į kambarį įslinko tyla ir tarsi kokia paslaptinga jėga pastūmėjo jį prie jos. Ji tarė:

– Ir kodėl mes abu nesusitikom anksčiau? Dar prieš kitus...

Šie žodžiai apgaubė juos kaip migla. Polis žengė į miglą ir ištiesė ranką, lyg norėdamas ką nors joje rasti; ranka palietė Lorà. Ji atsiduso, ranka slystelėjo jos oda. Paskui žengė žingsnį į šalį ir vėl užsidėjo akinius. Nuo judesio migla išsisklaidė, vėl vienas priešais kitą stovėjo svainis ir svainė.

Netrukus kambarin įžengė ką tik iš darbo grįžusi Anjė.

Juodi akiniai

Anjė, pirmą kartą po sugrįžimo iš Martinikos išvydusi seserį, nepuolė jos apkabinti kaip mirties išvengusio sudužėlio ir liko visai šalta. Ji nematė sesers, matė tik juodus akinius, tą tragiškąją kaukę, kuri sieks diktuoti susitikimo scenos toną. Tarė, lyg nematydama tos kaukės:

– Tu baisiai sulysai, Lora.

Tik po to žengė prie jos ir, kaip Prancūzijoje įprasta tarp pažįstamų, lengvai pakštelėjo į abu skruostus.

Turėdami omeny, jog tai buvo pirmieji žodžiai po tokių dramatiškų dienų, privalome pripažinti, jog jie buvo visai netinkami. Jie nelietė nė gyvenimo, nė mirties, nė meilės, nė mitybos. Galų gale tai nebūtų buvę taip blogai, nes Lora mielai kalbėdavo apie kūną, kurį laikė savo jausmų metafora. Daug blogiau, kad tie žodžiai buvo ištarti ne su rūpesčiu, ne su tylia pagarba kančioms, nuo kurių lystama, o su juntamu, kupinu nuovargio atkarumu.

Lora neklysdama pagavo sesers toną ir suprato, ką ji nori pasakyti. Bet ir ji apsimetė nesuprantanti, ką galvoja sesuo, ir kęsmingai ištarė:

– Taip. Numečiau septynis kilogramus.

Anjė norėjo sušukti:

– Gana! Gana! Liaukis! Tai jau per ilgai tęsiasi! – tačiau susivaldė ir nieko nepasakė.

Lora pakėlė ranką:

– Pasižiūrėk, juk čia pagaliukas, o ne ranka... Nė vienos suknelės negaliu apsivilkti. Visos smunka. Ir kraujas iš nosies teka... – ir, lyg norėdama parodyti, palenkus galvą ilgai triukšmingai traukė šnervėmis orą.

Anjė su neįveikiama atgrasa žiūrėjo į tą sulysusį kūną ir galvojo: kurgi dėjosi tie septyni numestieji Lorà kilogramai? Ištirpo kažkur ore kaip sunaudota energija? Ar pateko į požemius su jos išmatomis? Kur dingo septyni kilogramai nepakeičiamojo Lorà kūno?

Tuo tarpu Lora nusiėmė akinius ir padėjo ant židinio, į kurį rėmėsi, atbrailos. Pasuko į seserį aptinusius vokus, kaip prieš akimirką buvo atsukusi į Polį.

Tas akinių nusiėmimas buvo kaip veido apnuoginimas. Arba nusirengimas. Tačiau ne taip kaip moteriai nusirenginėjant prieš meilužį, greičiau kaip prieš gydytoją, suverčiant jam visą atsakomybę už savo kūną.

Anjė nebeįstengė sulaikyti pasąmone skriejančių žodžių ir ištarė garsiai:

– Gana. Liaukis. Visi nebeturim jėgų. Išsiskirsi su Bernaru, kaip milijonai moterų išsiskyrė su milijonais vyrų negrasindamos savižudybe.

Galėtume tikėtis, kad po kelių savaičių nesibaigiančių pokalbių, kai Anjė prisiekinėjo seseriška meile, šis išsiveržimas turėjo priblokšti Lorà, ir keista, kad visai jos nenustebino; Lora reagavo į Anjė žodžius, lyg būtų seniai jų laukusi. Visai ramiai tarė:

– Dabar aš pasakysiu, ką galvoju. Tu nežinai, kas yra meilė, niekada to nežinojai ir niekad nesužinosi. Tu nesi sukurta mylėti.

Lora žinojo, kur sesuo pažeidžiama. Anjė išsigando, suprato, jog Lora dabar kalba tik todėl, kad ją girdi Polis. Iškart tapo aišku, kad kalbama ne apie Bernarą: visa savižudybės

drama buvo parengta ne jam; tikriausiai jis niekada apie ją ir nesužinos; toji drama buvo skirta Poliui ir Anjė. Ji dar pagalvojo, kad kai žmogus pradeda kovoti, jis paleidžia tokias jėgas, kurios nesustoja prie pirmo artimiausio tikslo ir kad po tokio tikslo, koks Lorà buvo Bernaras, siekiama ir tolesnių.

Jau nebuvo galima išvengti kovos. Anjė tarė:

– Jeigu dėl jo netekai septynių kilogramų, tai jau nepaneigiamas materialus meilės įrodymas. Bet, nepaisant to, kai ko nesuprantu. Kai ką nors myliu, tai trokštu jam gero. Kai nekenčiu, tai trokštu jam blogo. Pastaraisiais mėnesiais tu kamavai Bernarą, kamavai ir mus. Ką bendra tai turi su meile? Nieko.

Dabar įsivaizduokime saloną kaip teatro sceną: dešinėje stovi židinys, priešingoje pusėje – knygų spinta. Per vidurį, fone, stovi kanapa, žemas staliukas ir du krėslai. Polis stovi kambario vidury, Lora prie židinio, įbedus akis į per du žingsnius nuo jos stovinčią Anjė. Užtinusios Lorà akys kaltina seserį žiaurumu, nesupratingumu ir atšiaurumu. Anjė kalbant Lora atbula traukiasi į kambario vidurį, tarsi tokiu atsitraukimu norėtų išreikšti nuostabą ir baimę dėl neteisingo sesers išpuolio.

Per du žingsnius nuo Polio ji sustoja ir kartoja:

– Tu nieko nežinai apie meilę.

Anjė žengė pirmyn ir užėmė sesers vietą prie židinio. Tarė:

– Aš suprantu, kas yra meilė. Mylint svarbiausia kitas žmogus, tas, kurį mylime. Jisai pirmiausia. Ir man įdomu, ką reiškia meilė tam, kuris mato tiktai save ir nieko daugiau, ką žodis „meilė" reiškia absoliučiai egocentriškai moteriai?

– Nėra jokios prasmės, brangi sesute, klausinėti, kas yra meilė, – tarė Lora: – Arba patiri meilę, arba ne. Meilė yra meilė, ir nieko daugiau nepasakysi. Tai sparnai, kurie plazdena mano krūtinėje ir gena daryti tai, kas tau atrodo neprotinga.

Būtent to tau niekad nėra nutikę. Sakei, kad matau tik save. Tačiau matau ir tave, įžvelgiu iki pašaknių. Kai neseniai tikinai mane savo meile, gerai žinojau, jog tavo lūpose šis žodis visai neturi prasmės. Tai buvo tik klasta. Argumentas, turėjęs mane nuraminti. Turėjęs neleisti drumsti tavo ramybės. Pažįstu tave, sese, visą gyvenimą gyveni nieko nemylėdama. Anapus meilės.

Abi moterys, užsiplieskusios neapykanta viena kitai, kalbėjo apie meilę. O su jomis esantis vyras puolė į neviltį. Norėjo pasakyti ką nors, kas sušvelnintų nepakeliamą įtampą:

– Visi trys esam pavargę ir suirzę. Visiems mums reikėtų kur nors išvažiuoti ir užmiršti Bernarą.

Tačiau Bernaras jau seniai buvo pamirštas, ir Polio pastaba padėjo tik tiek, kad seserų žodinį susirėmimą pakeitė tyla, kurioje nebuvo nė trupinėlio atjautos, nė vieno sutaikančio prisiminimo, nė silpniausio giminystės ar šeimyninio artimumo aido.

Nenuleiskim akių nuo scenos: dešinėje, atsirėmus į židinį, stovi Anjė, kambario viduryje, atsisukus į seserį, Lora ir per du žingsnius į kairę nuo jos Polis. Dabar Polis nusivylęs ir numojęs ranka į pastangas nuslopinti taip beprasmiškai įsiliepsnojusią tarp jo mylimų moterų neapykantą ir tarsi protestuodamas nusisuko ir nuėjo prie knygų spintos. Atsirėmė į ją nugara, pasuko galvą į langą ir stengėsi nematyti jų.

Anjė matė ant židinio atbrailos paliktus juodus akinius ir nevalingai ištiesė į juos ranką. Apžiūrinėjo juos pasidygėdama, tarsi turėtų rankoje dvi pajuodusias sesers ašaras. Jautė atgrasą viskam, kas siejosi su sesers kūnu, o tos dvi didžiulės stiklinės ašaros atrodė kaip sesers kūno išskyros.

Lora stebeilijo į Anjė ir į akinius jos rankose. Staiga jai jų prireikė. Jai reikėjo skydo, šydo, dangalo, kuris apsaugotų veidą nuo sesers neapykantos. Tačiau ir niekaip negalėjo pri-

siversti žengti tuos keturis žingsnius ir paimti akinius iš savo priešės sesers. Bijojo jos. Ir taip su kažkokia mazochistiška aistra atvėrė pažeidžiamą savo veido nuogumą su visomis įsispaudusiomis kančios žymėmis. Gerai žinojo, kad Anjė nemėgsta jos kūno, jos kalbų apie kūną, apie septynis numestus kilogramus, jautė intuityviai ir visomis juslėmis, ir kaip tik todėl, iš prieštaros, dabar dar stipriau troško būti kūnu, apleistu, atstumtu kūnu. Norėjo numesti tą kūną salono vidury ir palikti. Palikti sustingusį ir sunkų. Kad norėdami juo nusikratyti, būtų priversti tą jos kūną, josios kūną, paimti vienas už rankų, kitas už kojų ir išnešti lauk, kaip slapčiom naktį išnešami gatvėn nereikalingi seni čiužiniai.

Anjė tebestovėjo prie židinio ir tebelaikė rankoje juodus akinius. Lora tebebuvo salono vidury, bet pamažu atatupsta traukėsi nuo sesers. Paskui žingtelėjo paskutinį žingsnį atgal, ir jos kūnas nugara prisispaudė prie Polio, prigludo, tvirtai prisiplojo, nes už Polio stovėjo knygų spinta ir jis neturėjo kur pasitraukti. Lora nuleistas rankas atmetė atgal ir prispaudė prie Polio šlaunų. O atloštą galvą prispaudė Poliui prie krūtinės.

Vienoje kambario pusėje tebestovi Anjė, jos rankoje juodi akiniai; kitoje pusėje priešais ją kaip sustingusi skulptūrinė grupė – Polis ir prie jo kūno prisiplojusi Lora. Abu nejuda, lyg būtų iškalti iš akmens. Niekas neprataria nė žodžio. Tik po kiek laiko Anjė atplėšė smilių nuo nykščio. Juodi akiniai, šis sesers liūdesio simbolis, metaforizuotoji ašara, krinta ant akmeninės židinio prieždos ir dūžta.

KETVIRTA DALIS

Homo sentimentalis

1

Amžinajam teisme prieš Gėtę pasakyta begalė kaltinamųjų kalbų, pateikta liudijimų apie jo santykius su Betina. Nenorėdamas varginti skaitytojo bereikšmiu vardijimu, pateiksiu tik tris liudijimus, kuriuos laikau svarbiausiais.

Pirma: Rainerio Marijos Rilkės, didžiausio po Gėtės vokiečių poeto, liudijimas.

Antra: Romeno Rolano, vieno iš skaitomiausių trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių romanistų nuo Uralo iki Atlanto, liudijimas. Be viso kito, jis dar turėjo didelį pažanguolio, antifašisto, pacifisto r revoliucijos draugo autoritetą.

Trečia: poeto Polio Eliuaro liudijimas. Tai puikus vadinamojo avangardo atstovas, meilės, arba, jo žodžiais tariant, meilės-poezijos dainius; pastarosios dvi sąvokos (kaip liudija vienas gražiausių jo rinkinių, pavadintas *L'amour La poesie*) jam susiliedavo į vieną.

2

Kaip amžinojo teismo liudytojas, Rilkė vartoja tuos pačius žodžius, kuriuos įrašė savo garsiausioje prozos knygoje, 1910 metais išleistuose „Maltės Lauridso Brigės užrašuose", kur jis į Betiną kreipiasi tokia ilga apostrofa:

„Kaip gali būti, kad dar ne visi pasakoja apie tavo meilę? Kas gi atsitiko vėliau, kas būtų buvę dar įstabiau? Kuo gi jie užsiėmę? Tu pati supratai savo meilės vertę, tu garsiai diktavai ją savo didžiausiam poetui, kad jis padarytų ją žmogišką: mat ji dar tebebuvo gaivalas. Tačiau jis atkalbėjo žmones nuo jos, rašydamas tau. Visi perskaitė tuos atsakymus ir tiki jais labiau, nes poetas jiems aiškesnis už gamtą. Bet galbūt kada nors pasirodys, kad čia buvo jo didybės riba. Ta mylinčioji buvo jam uždėta (*auferlegt*), o jis jos neišlaikė (*er hat sie nicht bestanden*: įvardis *sie* susijęs su mylinčiąja, Betina – neišlaikė egzamino, kuris jam buvo Betina). Ką reiškia, kad jis nepajėgė atsakyti (*erwidern*)? Tokiai meilei nereikia atsako, ji pati yra ir vilionė (*Lockruf*), ir atsakas; ji išklauso pati save. Tačiau jis privalėjo nusižeminti prieš ją visoje savo puikybėje ir rašyti, ką ji diktuoja, abiem rankom, kaip kad Jonas Patmo saloje, klūpodamas. Nebuvo pasirinkimo girdint šį balsą, „dirbantį angelų darbą" (*die „das Amt der Engel verrichtete"*), atėjusį apgaubti jo ir nusivesti į amžinatvę. Čia buvo ratai jo ugniniam žengimui į dangų. Čia jo mirčiai buvo paruoštas tamsus mitas, kurį jis paliko tuščią."*

* Antano Gailiaus vertimas.

3

Romeno Rolano liudijimas susijęs su Gėtės, Bethoveno ir Betinos ryšiu. Romanistas jį nuodugniai aprašęs 1930 metais Paryžiuje išleistoje knygoje „Gėtė ir Bethovenas". Ir, nors subtiliai dėsto savąjį požiūrį, vis dėlto nė kiek neslepia didžiausią simpatiją jaučiąs Betinai: aplinkybes aiškina panašiai kaip ji. Neneigia Gėtės didybės, bet jaučiasi suglumintas genijui mažai derančio politinio ir estetinio atsargumo. Kristiana? Ak, apie ją geriau nė nekalbėti, tai *nullité d'esprit*, dvasios menkysta.

Pakartosiu dar sykį, jog šios pažiūros išsakytos subtiliai ir su saiku. Epigonai visuomet radikalesni už savo įkvėpėjus. Pavyzdžiui, skaitau labai kruopščią septintajame dešimtmetyje išleistą Bethoveno biografiją. Čia jau tiesiai kalbama apie Gėtės „bailumą", apie jo „pataikūniškumą", apie „*senilia* visko, kas nauja literatūroje ir estetikoje, baimę" ir t. t., ir t. t. Tačiau Betina yra apdovanota „įžvalgumo ir pranašystės dovana, o tai paverčia ją beveik genijumi". Kristiana kaip visada – ne daugiau nei vargšė, *volumineuse épouse*, stambi žmona.

4

Rilkė ir Rolanas, nors ir stodami Betinos pusėn, apie Gėtę kalba su pagarba. Tekste „Poezijos keliai ir takeliai" (parašė jį, būkime teisingi, blogiausiais savo metais, 1949-aisiais, kai karštai garbino Staliną) Polis Eliuaras, tikrasis poezijos-meilės Sen Žiustas, pasirenka daug aštresnius žodžius:

„Savo dienoraštyje apie pirmąjį susitikimą su Betina Brentano Gėtė užsimena tik šiais žodžiais: „Mamsel Brentano". Pripažintas poetas, Verterio autorius, mieliau pasirenka namų ramybę nei aktyvų aistros kliedesį (*delires actives de la passion*). Ir visa Betinos vaizduotė, visas jos talentas neturėjo drumsti olimpinės jo ramybės. Jei Gėtė būtų leidęsis meilės nešamas, galbūt jo giesmė būtų nusileidus prie žemės, tačiau mes mylėtume jį ne mažiau, nes tokiomis aplinkybėmis jis tikriausiai nebūtų pasirinkęs kurtizano vaidmens ir nebūtų užkrėtęs savosios liaudies, įtikindamas ją, kad iš neteisingumo ir netvarkos geriau rinktis neteisingumą."

5

„Ta mylinčioji buvo jam uždėta", – rašė Rilkė, o mes galime paklausti: ką reiškia ta pasyvi gramatinė forma? Kitaip sakant, *kas* jam ją uždėjo?

Panašus klausimas gali kilti perskaičius šį sakinį iš 1807 metų birželio 15 dienos Betinos laiško Gėtei: „Privalau nebijoti atsiduoti tam jausmui, nes tai ne aš pasėjau jį savo širdy". Kas jį ten pasėjo? Gėtė? Betina tikriausiai nenorėjo to pasakyti. Pasėjęs jausmą jos širdyje buvo kažkas, esąs aukščiau už ją ir už Gėtę, jeigu ne Dievas, tai bent kuris nors iš angelų, apie kuriuos cituotoje ištraukoje kalba Rilkė.

Dabar jau mes galime stoti Gėtės pusėn: jeigu kas nors (Dievas ar angelas) pasėjo jausmą Betinos širdy, tai suprantama, kad Betina paklus tam jausmui; tas jausmas *josios* širdy, tai *jos* jausmas. Tačiau Gėtės širdyje, regis, niekas jokio jausmo nepasėjo. Betina buvo jam „uždėta". Uždėta kaip užduotis. *Auferlegt*. Tad kodėl Rilkė priekaištauja Gėtei, kad vengė prieš jo paties valią ir, tarkime, be jokio įspėjimo užkrautos užduoties? Kodėl turėtų pulti ant kelių ir „abiem rankom" rašyti, ką diktuoja balsas iš aukštybių?

Matyt, nerasime jokio protingo paaiškinimo ir galime tik pasiremti palyginimu: įsivaizduokime Simoną, gaudantį žuvis Galilėjos ežere. Ateina Jėzus ir ragina, kad palikęs savo tinklus eitų paskui jį. O Simonas ir sako: „Palik mane ramybėje. Man mieliau savi tinklai ir žuvys". Toksai Simonas akimirksniu taptų komiška figūra, Evangelijos Falstafu, lygiai Gėtė Rilkės akyse tapo meilės Falstafu.

6

Apie Betinos meilę Rilkė rašo, kad jai „nereikia atsako, ji pati yra ir vilionė, ir atsakas; ji išklauso pati save". Meilei, kurią žmogaus širdy pasėja angelų sodininkas, nereikia jokio objekto, jokio atsako, jokios, Betinos žodžiais, *Gegen-Liebe* (atsiliepiančios meilės). Mylimasis (pavyzdžiui, Gėtė) – joks meilės pretekstas ar prasmė.

Susirašinėdama su Gėte, Betina siuntė meilės laiškus ir Arnimui. Viename jų sako: „Tikroji meilė (*die wahre Liebe*) negali būti neištikima". Tokia atsako nelaukianti meilė (*die Liebe ohne Gegen-Liebe*) „ieško mylimojo, keičiančio pavidalus".

Jeigu meilę Betinos širdy būtų pasėjęs ne angelų sodininkas, o Gėtė arba Arnimas, būtų širdy išaugus meilė, skirta Gėtei arba Arnimui, nepakartojama, nepakeičiama, skirta tik ją pasėjusiam, mylimam ir nekeičiančiam pavidalų. Tokią meilę būtų galima vadinti *ryšiu*: privilegijuotu dviejų žmonių ryšiu.

Tai, ką Betina vadina *wahre Liebe* (tikra meile), nėra meilė-ryšys, o *meilė-jausmas*, ugnis, kurią dangaus ranka uždega žmogaus sieloje, deglas, kurio šviesoje mylintysis „ieško mylimojo, keičiančio pavidalus". Tokia meilė (meilė-jausmas) nežino, kas yra neištikimybė, nes ir keičiantis meilės objektams meilė lieka ta pačia dangaus rankos uždegtąja meile.

Po šitiekos samprotavimų esame pasirengę pradėti suprasti, kodėl savo gausioje korespondencijoje Betina užduoda tiek

mažai klausimų. Mano Dieve, įsivaizduokit tiktai, kad galite susirašinėti su Gėte! Ko tiktai jo neklausinėtumėt! Apie jo knygas. Apie jo amžininkų knygas. Apie poeziją. Apie prozą. Apie paveikslus. Apie Vokietiją. Apie Europą. Apie mokslą ir techniką. Užverstumėt jį klausimais, prašytumėt, kad jis patikslintų savo nuomonę. Ginčytumėtės su juo, verstumėt pasakyti, ko jis dar nesakęs. Tačiau Betina ir Gėtė nesikeičia nuomonėmis. Ji nė apie meną su juo nediskutuoja. Vienintelė išimtis: rašo jam apie muziką. Bet tai ji vaidina mokytojo vaidmenį! Gėtė, matyt, mano kitaip. Tad kodėl Betina neišklausinėjo nuodugniau, dėl ko jis nesutiko? Jeigu būtų mokėjusi jį išklausti, Gėtės atsakymai būtų pirmoji romantinės muzikos kritika *avant la lettre!*

Deja, nieko panašaus tame gausiame susirašinėjime nerasime. Mažai iš jo sužinosime apie Gėtę, ir vien dėl to, kad Betina domėjosi Gėte kur kas mažiau, nei mes manome; jos meilės pretekstas ir prasmė buvo ne Gėtė, o meilė.

7

Apie Europą sakoma, jog tai protu besiremianti civilizacija. Lygiai gerai būtų galima tarti, jog tai jausmų civilizacija; ji sukūrė tokį žmogaus tipą, kurį vadinu sentimentaliuoju žmogumi, *homo sentimentalis*.

Žydų religija reikalauja iš tikinčiojo laikytis įstatymo. Tasai įstatymas nori būti suvokiamas protu (Talmudas ir yra proto įstanga pasiektas Biblijos nuostatų aiškinimas) ir nereikalauja jokio antgamtiškumo pojūčio, jokio dvasios pakilimo ar mistinių liepsnų sieloje. Gėrio ir blogio kriterijus objektyvus; tereikia suvokti rašytąjį įstatymą ir laikytis jo.

Krikščionybė apvertė kriterijus aukštyn kojomis; mylėk Dievą ir daryk ką nori! – sakė šventas Augustinas. Gėrio ir blogio kriterijus buvo perkeltas į individualią sielą ir tapo subjektyvus. Jeigu žmogaus siela kupina meilės, viskas puiku: tasai žmogus geras, ir visa, ką daro, yra gerai.

Betina, rašydama Arnimui, mąsto kaip šventas Augustinas: „Radau gražų posakį: tikra meilė visada teisi, net kai klysta. Tačiau Liuteris viename laiške rašo: tikra meilė dažnai klysta. Nemanau, kad tai toks puikus posakis kaip manasis. Kitoje vietoje Liuteris vis dėlto sako: meilė yra pirma visko, pirma aukos ir maldos. Tad iš to darau išvadą, jog meilė yra didžiausia dorybė. Meilė mus daro nesąmoningus (*macht bewustlos*) žemiškajame gyvenime ir persmelkia dangiškuoju gyvenimu, taip meilė daro mus nekaltus (*macht unschuldig*)".

Įsitikinimu, kad meilė daro mus nekaltus, remiasi išskirtinė Europos teisė ir kaltės teorija, pirmiausia atsižvelgianti į kaltinamojo jausmus: jeigu ką nors abejingai nužudote dėl pinigų, jums nėra jokio pateisinimo; jeigu nužudote keršydamas už įžeidimą, jūsų įniršis bus lengvinančioji aplinkybė, ir gausite mažesnę bausmę; jeigu nužudote iš nelaimingos meilės ar iš pavydo, teisėjai bus jums palankūs, o jūsų gynėjas Polis reikalaus, kad nužudytajam būtų paskirta aukščiausioji bausmė.

8

Homo sentimentalis gali būti apibrėžtas, bet ne kaip žmogus, kuris jaučia (juk visi jaučiame), o kaip žmogus, jausmą pavertęs vertybe. Kai jausmas laikomas vertybe, visi trokšta jausti, ir, kadangi visi mielai puikuojamės savo vertybėmis, tai turime polinkį akivaizdžiai parodyti tą savąjį jausmą. Europoje jausmas tapo vertybe, ko gera, tiktai dvyliktajame amžiuje: begalinę aistrą mylimai ir nepasiekiamai aristokratei giedantys trubadūrai visiems, kas juos girdėjo, atrodė tokie pasigėrėtini ir gražūs, kad kiekvienas jų pavyzdžiu siekė tapti nesutramdomo širdies polėkio auka.

Niekas neatskleidė *homo sentimentalis* geriau už Servantesą. Don Kichotas nusprendžia mylėti damą, vardu Dulsinėja, nepaisydamas to, kad beveik nepažįsta jos (tai mūsų nestebina, nes jau žinome, kad jeigu tai *„wahre Liebe"*, tikra meilė, mylimasis nėra toks jau svarbus). Dvidešimt penktajame pirmosios knygos skyriuje jis su Sanča leidžiasi į tuščius kalnus, kad parodytų jam savo aistros gelmę. Bet kaip kitam parodyti, kad sieloje siaučia liepsnos? O dar tokiai naiviai ir bukai būtybei kaip Sanča? Taigi Don Kichotas miško kely nusirengia, lieka vienmarškinis ir, norėdamas parodyti tarnui savo jausmo didybę, pradeda vartytis prieš jį kūlio. Kaskart, kai jo kojos pakyla į viršų, marškiniai nusmunka ant pečių, ir Sanča regi tabaluojant jo svambalą. Riterio mažo nekalto daikčiuko vaizdas toks komiškai liūdnas, toksai širdį veriantis,

jog net surambėjusios sielos Sanča neištveria šito teatro, sėda ant Rosinanto ir greit nujoja.

Tėvui mirus, Anjė turėjo sutvarkyti gedulingos ceremonijos programą. Norėjo, kad laidotuvės praeitų be kalbų prie karsto, kad tik būtų išklausytas dešimtosios Malerio simfonijos adagio, tėvo mėgtoji muzika. Tai buvo labai liūdna muzika, ir Anjė baiminosi, jog per apeigas nesulaikys ašarų. Jai atrodė nepakeliama raudoti kitiems matant, ji uždėjo ant patefono plokštelę su adagio ir klausėsi. Vieną kartą, kitą, trečią. Muzika priminė tėvą, ir ji apsiverkė. Tačiau kai adagio nuskambėjo kambary aštuntą, devintą kartą, muzikos galia prislopo; plokštelei sukantis tryliktąjį kartą, ji jaudino ne labiau nei Paragvajaus himnas. Po tokios treniruotės jai pavyko sulaikyti ašaras per laidotuves.

Jausmas yra tai, kas kyla mumyse be mūsų valios, dažnai prieš mūsų valią. Tada, kai *norime* jausti (*nusprendžiame* jausti, kaip Don Kichotas nusprendė mylėti Dulsinėją), jausmas būna jau nebe jausmas, o jo imitacija, demonstravimas. Paprastai tai vadinama isterija. Todėl *homo sentimentalis* (tai yra žmogus, kuris jausmą pavertė vertybe) galimas vadinti ir *homo hystericus*.

Tuo visiškai nenorima pasakyti, kad tie, kurie imituoja jausmą, jo nejaučia. Scenoje senąjį karalių Lyrą vaidinantis aktorius rodo žiūrovams apleisto ir išduoto žmogaus skausmą, tačiau tas skausmas išnyks vos pasibaigus vaidinimui. Todėl didžiais jausmais mus sugėdijantis *homo sentimentalis* gali tuoj pat priblokšti nepaaiškinamu abuojumu.

9

Don Kichotas gyveno skaistybėje. Betina pirmą kartą vyro ranką ant savo krūties pajuto būdama dvidešimt penkerių, kai liko viena su Gėte viešbučio kambaryje Teplicėse. Gėtė, jeigu tikėsime jo biografais, fizinę meilę patyręs tik kelionės po Italiją metu, kai jam buvo beveik keturiasdešimt. Sugrįžęs į Veimarą, greit sutiko dvidešimt trejų metų darbininkę, kuri tapo pirmąja pastovia jo meiluže. Tai buvo Kristiana Vulpijus, kuri po ilgų bendro gyvenimo metų 1807-aisiais tapo ir teisėta žmona, o įsidėmėtinais 1811 metais nubloškė žemėn Betinos akinius. Buvo ištikimai atsidavusi vyrui (pasakojama, jog uždengusi jį savo kūnu, kai užpuolė girti Napoleono armijos kareiviai), ko gera, buvo ir šauni meilužė, kaip tai liudija linksmi Gėtės, vadinusio ją *„mein Bettschatz"* (mano lovos lobis), žodžiai.

Tačiau Kristiana Gėtės hagiografijoje atsiduria anapus meilės. Devynioliktasis šimtmetis (o ir mūsų, vis dar esantis praėjusio amžiaus nelaisvėje) atsisakė įleisti Kristianą į Gėtės meilių galeriją ir pastatyti šalia Frederikos, Šarlotos, Lili, Betinos bei Ulrikės. Tarsite, jog todėl, kad ji buvo žmona, o mes santuokinius ryšius esame įpratę laikyti nepoetiškais. Tačiau aš manau, esama svarbesnės priežasties: publika atsisakė laikyti Kristianą Gėtės meile tiesiog dėl to, kad Gėtė su ja miegojo. Juk meilės lobis ir lovos lobis yra du skirtingi, vienas kitą paneigiantys, dalykai. Jeigu devynioliktojo šimtmečio ra-

šytojai noriai baigdavo romanus vestuvėmis, tai ne todėl, kad meilės istoriją apsaugotų nuo santuokos nuobodulio. Ne, jie norėjo apsaugoti ją nuo sangulio!

Visos didžiosios meilės istorijos Europos literatūroje vyksta ekstrakoitalinėje erdvėje: Klevo princesė, Paulius ir Virginija, Dominikas iš Fromenteno romano, kuris visą gyvenimą myli vieną vienintelę moterį ir nė karto jos nepabučiuoja, žinoma, dar Verteris ir Hamsuno Viktorija, Romeno Rolano romano personažai Petras ir Liucija, kuriuos kadaise apverkė visa Europa. Dostojevskio „Idiote" Nastasja Filipovna gulasi į lovą su kiekvienu pirkliu, bet kai prasideda tikroji aistra, tai yra kai Nastasja atsiduria tarp kunigaikščio Myškino ir Rogožino, jų lytiniai organai ištirpsta trijose didelėse širdyse kaip cukrus trijuos puodeliuos arbatos. Anos Kareninos ir Vronskio meilė pasibaigia po pirmojo lytinio akto, po to ji tiktai ima irti, ir mes nežinome kodėl: ar jie taip nevykusiai pasimylėjo? Ar, visai priešingai, mylėjosi taip nuostabiai, kad malonumo antplūdis pažadino ir kaltės jausmą? Kad ir ką manytume, išvada viena: anapus prekoitalinės meilės nebuvo ir negalėjo būti didelės meilės.

Tačiau tai anaiptol nereiškia, jog ekstrakoitalinė meilė buvo nekalta, angeliška, vaikiška, skaisti; priešingai, joje būta viso pragaro, kiek jo galim įsivaizduoti. Nastasja Filipovna ramiausiai pergulėjo su daugybe vulgarių turčių, bet nuo to mirksnio, kai sutiko kunigaikštį Myškiną ir Rogožiną, jų lyties organai, kaip minėjau, ištirpo didžiuliame jausmo samovare, pateko į katastrofų zoną ir žuvo. Galiu dar priminti tą puikią sceną iš Fromenteno Dominiko istorijos: abu įsimylėjėliai, metų metais troškę vienas kito ir niekada nepalietę, išjojo ant žirgų į laukus, ir švelni, santūri Madlena netikėtai žiauriai pradėjo ginti žirgus, nes žinojo, jog Dominikas yra prastas raitelis ir padūkusiai šuoliuojantis žirgas gali jį už-

mušti. Ekstrakoitalinė meilė: ant ugnies stovi pridengtas puodas, kuriame kunkuliuojantis jausmas virsta aistra, o dangtelis lyg pakvaišęs šokčioja ir spraigo viršum puodo.

Europinė meilės sąvoka šaknijasi ekstrakoitalinėje dirvoje. Dvidešimtasis šimtmetis, kuris giriasi išlaisvinęs papročius ir mielai pasijuoktų iš romantiškų jausmų, neįstengė meilės sąvokai suteikti jokio naujo turinio (ir tai vienas iš jo pralaimėjimų), tad jaunas europietis, mintyse ištaręs šį garsų žodį, norom nenorom jausmų genamas grįžta ten pat, kur savąją meilę Lotai išgyveno Verteris ir kur vos nekrito nuo žirgo Dominikas.

10

Būdinga, kad Rilkė žavėjosi Betina taip, kaip jis žavėjos ir Rusija, kurioje tam tikrą laiką buvo atradęs tariamą dvasios tėvynę. Nes Rusija yra krikščioniškojo sentimentalumo šalis *par excellence*. Ji išvengė tiek viduramžių scholastinės filosofijos, tiek renesansiškojo racionalizmo. Kritiniu dekartiškuoju mąstymu grįsti naujieji laikai ten atėjo šimtmečiu ar dviem pavėlavę. Tad *homo sentimentalis* ten taip ir nesurado savęs verto priešininko ir tapo savo paties hiperbole, visuotinai vadinama *slaviškąja siela*.

Rusija ir Prancūzija – tai du Europos ašigaliai, kurie visada trauks vienas kitą. Prancūzija – sena pavargusi šalis, kurioje iš jausmų likusios vien formos. Baigdamas laišką, prancūzas gali jums parašyti: „Brangus pone, būkite toks malonus ir patikėkite mano ypatingais jausmais". Kai pirmą kartą gavau tokį Galimaro leidyklos sekretorės pasirašytą laišką, tebegyvenau Prahoje. Vos ne iki lubų šokinėjau: Paryžiuje gyvena mane mylinti moteris! Tarnybinio laiško pabaigoje jai pavyko pridurti meilės prisipažinimą! Ji ne tik skiria man savo jausmus, bet dar ir pabrėžia, jog tie jausmai ypatingi! Per visą gyvenimą nė viena čekė nebuvo man to pasakiusi!

Tik po daugelio metų Paryžiuje man buvo paaiškinta, jog esama gausybės baigiamųjų laiško formulių; pagal jas prancūzas gali vaistininko tikslumu atseikėti menkiausius grūdelius jausmo, kurį – visai jo nejausdamas – nori parodyti

jaučiąs adresatui; „ypatingi jausmai" jiems reiškia žemiausią valdininkiško mandagumo laipsnį, bemaž besiribojantį su panieka.

O, Prancūzija! Tu esi Formos žemė, kaip kad Rusija Jausmo žemė! Todėl prancūzas, amžinai nusivylęs, kad nejaučia krūtinėj jokių liepsnų, su pavydu ir nostalgija žvelgia į Dostojevskio šalį, kur vyrai vyrams atkiša lūpas bučiniui ir gali nusmeigt peiliu nepanorusįjį bučiuotis. (Bet jeigu ir papjaus kurį, tai reikia bematant atleisti už tai, nes čia kalta įžeista meilė, o šioji, kaip sužinojome iš Betinos, išteisina. Paryžiuje sentimentalusis žudikas suras bent šimtą dvidešimt advokatų, kurie, norėdami jį apginti, užsakys specialų traukinį į Maskvą. Juos skatins ne užuojauta (prancūzams gana egzotiškas ir retai praktikuojamas jausmas), o abstraktūs principai, vienintelė jų aistra. Rusas žudikas to nesupras ir, vos išlaisvintas, puls prie savo gynėjo, norėdamas išbučiuoti. Persigandęs prancūzas trauksis atatupstas, rusas įsižeis ir suvarys jam peilį; visa istorija vėl kartosis lyg pasaka be galo.)

11

Ak, tie rusai...

Kai dar gyvenau Prahoje, ten buvo pasakojamas toks anekdotas apie ruso sielą. Vienas čekas akimirksniu suvedžioja vieną rusę. Pakilus iš lovos, rusė su begaline panieka sako jam: „Mano kūną tu turėjai. Bet mano sielos niekada neturėsi!"

Puikus pasakojimas. Betina parašė Gėtei penkiasdešimt du laiškus. Žodis „siela" kartojasi juose penkiasdešimt kartų, žodis „širdis" – šimtą devyniolika kartų. Tik retai žodžiui „širdis" taikytina tiesioginė, anatominė, reikšmė („mano širdis daužėsi"), dažniau tai krūtinę įvardijanti sinekdocha („norėčiau priglausti tave prie širdies"), tačiau dažniausiai šis žodis reiškia tą pat ką ir „siela": *jaučiantįjį „aš"*.

Mąstau, vadinasi, egzistuoju – tai intelektualo, neįvertinančio dantų skausmo, formulė. *Jaučiu, vadinasi, egzistuoju* – kur kas visuotinesnė tiesa, ji liečia visa, kas gyva. Manasis „aš" ne per labiausiai skiriasi nuo jūsojo tuo, ką mąsto. Žmonių daug, minčių mažai: visi mąstome maždaug tą patį ir perduodame vienas kitam mintis, skolinamės jas, vagiame. Bet jeigu kas nors užlips man ant kojos, skausmą pajusiu vienas aš. Pagrindas yra ne mąstymas, o skausmas, esmingiausias iš visų jausmų. Skausmą kenčianti katė nesuabejos savojo „aš" nepakeičiamumu. Kenčiant aštrų skausmą visas pasaulis išnyksta: liekame vienut vieni. Kančia yra egocentrizmo mokykla.

– Neniekinate manęs? – kunigaikščio Myškino klausia Ipolitas.

– Kodėl turėčiau? Ar dėl to, kad kentėjote ir kenčiate labiau už mus?

– Ne, todėl, kad nesu vertas savo kančios.

Nesu vertas savo kančios. Didūs žodžiai. Remiantis jais, kančia yra ne tik „aš“ pagrindas, vienintelis neabejotinas ontologinis jo pamatas, tačiau ir labiausiai gerbtina iš visų jausmų: pati svarbiausioji. Todėl Myškinas garbina visas kenčiančias moteris. Pirmą kartą išvydęs Nastasjos Filipovnos fotografiją, jisai taria: „Ta moteris turėjo daug kentėti“. Šie žodžiai iškart, dar jai nė nepasirodžius romano scenoje, nulemia, kad Nastasja Filipovna iškyla virš visų kitų. „Aš esu niekas, bet jūs, jūs kentėjote“, – penkioliktajame pirmosios dalies skyriuje Nastasjai sako sužavėtas Myškinas, ir nuo šios akimirkos jis jau žuvęs.

Sakiau, kad Myškinas garbino visas kenčiančias moteris, bet galėčiau tarti ir priešingai: kai jam patikdavo kokia nors moteris, įsivaizduodavo ją kenčiančią. Kadangi negalėdavo nutylėti ką galvojąs, greitai tą ir pasakydavo jai. Beje, tai puikus suvedžiojimo būdas (ir gaila, kad Myškinas tiek mažai tepasinaudojo juo!), nes pasakyti kokiai nors moteriai „jūs daug kentėjote“ – tai nelyg prabilti į jos sielą, glostyti ją, kelti aukštyn. Kiekviena moteris tokiu momentu gali tarti: „Nors mano kūno dar neturėjai, manoji siela tau jau priklauso!“

Myškino akyse siela auga, didėja, plečiasi, jau ji panaši į penkiaaukščio namo didumo grybą, panaši į dujų pilną balioną, kuris tuoj pakils su oreivių įgula. Toks reiškinys vadinamas *sielos hipertrofija*.

12

Kai Gėtė gavo iš Betinos savojo paminklo projektą, jei pamenate, pajuto plūstant ašaras ir buvo tikras, jog tai pati jo esmė praneša: Betina iš tikrųjų jį myli, o jis ją skriaudžia. Tik vėliau jisai suvokė, kad ašara neapreiškė jokios įsidėmėtinos tiesos apie Betinos atsidavimą, o tik paprastą jo tuščiagarbiškumo faktą. Susigėdo, kad jį vėl suvedžiojęs jo paties ašaros tviskesys. Mat po savojo penkiasdešimtmečio jau ne kartą buvo patyręs: kaskart, kai kas nors jį girdavo ar kai patirdavo staiga užplūdusį pasitenkinimą atlikus gražų arba gerą veiksmą, į akis plūstelėdavo ašaros. Kas yra ašara? – klausdavo pats savęs ir niekaip nerasdavo atsakymo. Viena vis dėlto buvo aišku: net įtartinai dažnai ašaras išspausdavo mielas susigraudinimas, kurį Gėtei sukeldavo Gėtės reginys.

Beveik savaitei praėjus po baisios Anjė mirties, Lora aplankė sugniuždytą Polį.

– Poli, – tarė, – likome vieni pasaulyje.

Poliui sudrėko akys, jis nusuko galvą, kad Lora nematytų jo graudulio.

Ir kaip tik tas galvos pasukimas privertė ją nutverti jo ranką:

– Poli, neverk!

Polis pro ašaras pažvelgė į Lorà ir pamatė, kad jos akys taip pat drėgnos. Nusišypsojo ir drebančiu balsu ištarė:

– Aš neverkiu. Tu verki.

– Poli, juk tu žinai, kad visada būsiu greta, jei tau ko nors prireiktų.

– Žinau, – atsakė Polis.

Ašaros Lorà akyse reiškė susigraudinimą, kurį ji patyrė, žvelgdama pati į save, visą gyvenimą pasirengusią skirti budėjimui prie mirusios sesers vyro.

Ašaros Polio akyse rodė susigraudinimą, kurį Polis patyrė, suvokęs prieraišumą to, kuris negali gyventi su jokia kita moterimi, išskyrus mirusios žmonos šešėlį, jos pakartojimą – seserį.

Taigi vieną dieną kartu atsigulė į plačią lovą, o ašara (ašaros malonė) padarė taip, kad visiškai nejautė išduodą mirusiąją.

Jiems padėjo senasis erotinio daugiareikšmiškumo menas: gulėjo šalia vienas kito ne kaip vyras su žmona, o kaip sesuo ir brolis. Ligi šiol Lora Poliui buvo neliečiama; nė tolimiausiame minčių kamputyje ji niekada nesukeldavo jokio erotinio įvaizdžio. Dabar juto privaląs būti broliu ir atstoti jai prarastą seserį. Tai iš pradžių moraliai palengvino atsigulti su ja į lovą, o po to užliejo ligi tol niekada nelankydavusiu jauduliu: žinojo vienas apie kitą viską (kaip brolis ir sesuo), ir skyrė juos ne nežinomybė, o draudimas, dvidešimtį metų galiojęs draudimas, kuris laikui bėgant darėsi vis sunkiau peržengiamas. Nebuvo nieko arčiau ir nieko labiau užginta nei antrojo kūnas. Užvaldytas incesto jaudulio (ir ašarotomis akimis) pradėjo mylėtis su ja, įsiaudrino kaip laukinis; dar niekada su niekuo nebuvo taip mylėjęsis.

13

Kai kurių civilizacijų architektūra didingesnė už Europos, o antikos tragedija taip ir liks neprilygstama. Bet nė viena civilizacija iš garsų ir tonų nesukūrė tokio stebuklo, kokia yra tūkstantmetė Europos muzika su visa formų ir stilių įvairove! Europa: didi muzika ir *homo sentimentalis*. Dvynukai, susiglaudę viename lopšy.

Muzika europietį išmokė ne tik jausti, bet ir dievinti savo jausmą bei jaučiantįjį „aš". Štai smuikininkas scenoje užsimerkia ir sugroja pirmus du ilgus tonus. Tą pat mirksnį klausytojas irgi užsimerkia, jis jaučia, kaip siela plečias krūtinėje, ir sako sau: „Kaip gražu!" O juk jis girdi tik du tonus, kurie patys savaime neperteikia jokios kompozitoriaus minties, jokio kūrybingumo, vadinasi, ir jokio meno arba grožio. Tačiau tie du tonai, aplenkdami protą ir estetinį vertinimą, pasiekė klausytojo širdį. Muzikos garsai veikia mus panašiai kaip į moteris nukreiptas Myškino žvilgsnis. Muzika: instrumentas sieloms pumpuoti. Didžiuliais balionais virtusios hipertrofuotos sielos kyla į koncertų salės palubę ir daužosi viena į kitą neįsivaizduojamoje spūsty.

Lora nuoširdžiai ir giliai mylėjo muziką, ir Malerio garbinime įžvelgiu aiškią prasmę: Maleris – paskutinis didis Europos kompozitorius, tiesiogiai ir naiviai kreipęsis į *homo sentimentalis*. Po Malerio jausmas muzikoje daros įtartinas; Debiusi nori mus užburti, o ne jaudinti, Stravinskis jau gėdijas

jausmų. Maleris yra *paskutinis* Lorà kompozitorius, ir kai iš Brigitos kambario pasigirsta garsus rokas, elektrinių gitarų trenksmui traiškant subtiliausius jausmus, juntamus Europos muzikai, kyla baisus nirtulys; Poliui griežtai pasiūloma rinktis: Maleris arba rokas, kas reiškia: arba aš, arba Brigita.

Bet kaip pasirinkti vieną iš dviejų vienodai nemėgstamų muzikos rūšių? Rokas Poliui (jo ausys ne mažiau jautrios nei Gėtės) per garsus, o romantinė muzika kelia baimę. Kai karo metais visur buvo suirutė, vietoj įprastinių tango ir valsų iš radijo sklido rimtos ir iškilmingos muzikos akordai, tie *mollo* akordai visam laikui įsirėžė į vaiko atmintį kaip katastrofos pranašai. Vėliau jis suprato, kad romantinės muzikos patosas vienija visą Europą: ji pasigirsta kaskart nužudžius kokį valstybės veikėją, paskelbus karą, kaskart, kai reikia įpūsti į galvas šlovės dvasios, kad žmonės noriau eitų žudyti. Viena kitą žudžiusios tautos kaip broliai jaudindavos, girdėdamos Šopeno „Gedulingą eiseną" arba Bethoveno „Heroiką". Jei būtų Polio valia, pasaulis ramiausiai gyventų be roko ir be Malerio. Tačiau tos dvi moterys neleido likti neutraliam. Vertė jį pasirinkti iš dviejų muzikų ir iš dviejų moterų. O jis nežinojo, ką daryti, nes vienodai mylėjo abi moteris.

Bet jos neapkentė viena kitos. Brigita su kančia ir liūdesiu žvelgė į baltąjį pianiną, metų metais naudotą daiktams padėti; priminė jai Anjė, iš meilės seseriai prašiusią išmokti skambinti. Vos Anjė mirus, pianinas atgijo ir skambėdavo kiaurą dieną. Brigita troško, kad pasiutęs rokas atkeršytų už išduotą motiną ir išvytų įsibrovėlę. Kai suprato, kad Lora liks, pati išėjo. Rokas nutilo. Sukosi patefono plokštelė, bute skambėjo Malerio trombonai ir žeidė dukros poelgio įskaudintą Polio širdį. Lora žengė prie Polio, suėmė jo galvą rankomis ir pažvelgė į akis. Tarė:

– Norėčiau padovanoti tau vaiką.

Abu žinojo, kad gydytojai seniai draudė jai gimdyti. Todėl pridūrė:

– Padarysiu viską, ką lieps.

Buvo vasara. Lora uždarė parduotuvę, ir jie keturiolikai dienų išvyko prie jūros. Bangos daužėsi į krantą ir mūša užpildė Polio krūtinę. Šio gaivalo muzika buvo toji vienintelė, kurią aistringai mylėjo. Su palaiminga nuostaba pastebėjo, kad Lora susilieja su ta muzika; vienintelė gyvenime moteris, jo akimis, panaši į jūrą; moteris jūra.

14

Romenas Rolanas, Gėtės liudytojas amžinajam teisme, pasižymėjo dviem savybėmis: moterų garbinimu („ji buvo moteris, jau vien todėl ją mylime", – rašė apie Betiną) ir nepaprastu troškimu neatsilikti nuo pažangos (kurią jam simbolizavo komunistinė Rusija ir revoliucija). Keista, kad šis moterų garbintojas kartu vertino Bethoveną už tai, kad nesisveikina su moterimis. Nes būtent apie tai, jei teisingai supratome, kalbama Teplicių istorijoje: Bethovenas, užsimaukšlinęs ant akių skrybėlę ir susidėjęs rankas už nugaros, žengia prieš imperatorienės dvarą, kuriame, be kilmingų ponų, žinoma, būta ir damų. Jeigu nepasisveikino su jomis, tai išties buvo storžievis, kokių reta! Tačiau sunku tuo tikėti; Bethovenas, nors ir koks keistuolis ir paniurėlis būdamas, niekada chamiškai nesielgė su moterimis! Visa ta istorija yra akivaizdi nesąmonė, ir patikėti ja bei perdavinėti toliau buvo galima tik todėl, kad žmonės (ir net romanistai, kas tikra gėda!) visiškai prarado tikrovės jausmą.

Tarsite, jog nėra prasmės tirti tikrumą šio anekdoto, kuris, suprantama, nėra fakto paliudijimas, o alegorija. Sutinku, pažvelkime į jį kaip į alegoriją, pamirškime, kaip jis atsirado (vis tiek niekada tiksliai nesužinosime), pamirškime vieno ar kito peršamą partinį interpretavimą ir pabandykime apčiuopti objektyviąją, jei taip galima tarti, prasmę.

Ką reiškia užmaukšlinta ant akių Bethoveno skrybėlė? Kad Bethovenas neigia bajorijos, kaip reakcingos ir neteisingos,

valdžią, o skrybėlė nuolankioje Gėtės rankoje prašo išsaugoti pasaulį, koks yra? Taip, toks ir yra visuotinai priimtas aiškinimas, kurio vis dėlto neįmanoma pagrįsti: ne tik Gėtė, bet ir Bethovenas kitados privalėjo susikurti *modus vivendi* sau ir savo muzikai; todėl savo sonatas paskirdavo kartą vienam, kitą kartą kitam kunigaikščiui, netgi sukūrė kantatą Napoleono nugalėtojams, susirinkusiems Vienoje; kantatoje choras šaukia: „Te pasaulis vėl bus, koks buvęs!", įvyko net taip, kad Rusijos carienei parašė polonezą, tarsi simboliškai paklodamas jai, pavergėjai, po kojomis vargšę Lenkiją (tą Lenkiją, už kurią po trisdešimties metų taip narsiai kovos Betina).

Tad jei mūsų alegoriniame paveiksle Bethovenas, nenusiimdamas skrybėlės, žengia prieš bajorijos būrelį, tai dar nerodo, kad bajorija yra niekingi reakcionieriai, o jis – pasigėrėjimą keliantis revoliucionierius. Tai rodo, jog tas, kuris kuria (skulptūras, eilėraščius, simfonijas), vertas kur kas didesnės pagarbos nei tas, kuris valdo (tarnus, valdininkus arba ištisas tautas). Kad kūryba yra daugiau nei valdžia, o menas aukščiau už politiką. Kad kūriniai, o ne kunigaikščių karai ir puotos, yra nemirtingi.

(Gėtė, beje, turėjo manyti lygiai taip pat, tik jis suprato, jog geriau nereikėtų šio pasaulio valdovams, dar gyviems esant, badyti akių tokia nemalonia tiesa. Jis buvo įsitikinęs, kad amžinybėje jie turės nusilenkt pirmieji, ir jam to pakako.)

Alegorija, rodos, visai paprasta ir vis dėlto visuotinai aiškinama kitaip. Tie, kurie metę žvilgsnį į ją, puola ploti Bethovenui, nė kiek nesupranta jo išdidumo: dažniausiai tai politikos apakinti žmonės, patys teikią pirmenybę Leninui, Gevarai, Kenedžiui ar Miteranui, o ne Feliniui ar Pikasui. Romenas Rolanas tikriausiai daug žemiau nusilenktų su skrybėle rankoje, jeigu jam priešais ateitų Stalinas, nei Teplicių alėjoje nusilenkė Gėtė.

15

Keistoka toji Romeno Rolano pagarba moterims. Jis, žavėjęsis Betina vien todėl, kad ji moteris („buvo moteris, jau vien už tai ją mylime“), nepastebėjo jokio Kristianos žavesio, o juk ji, be abejonės, taip pat buvo moteris! Betina jam „pakvaišus ir išmintinga“ (*folle et sage*), ji – „beprotiškai temperamentinga kvatoklė“, turinti „švelnią ir beprotišką“ širdį, ir dar ne kartą pavadina ją beprote. Mes jau žinome, kad *homo sentimentalis* žodžiai: „beprotis“, „beprotiškas“, „beprotybė“ (prancūzų kalboje skambantys poetiškiau nei kitose kalbose: *fou, folle, folie*) reiškia iš cenzūros išlaisvinto jausmo egzaltaciją (aktyvų aistros traškesį, pasak Eliuaro) ir visada tariami su pagarbiu susižavėjimu. Apie Kristianą moterų ir proletariato garbintojas, atvirkščiai, niekada nekalba, nepridėdamas prie jos vardo visoms galantiškumo taisyklėms prieštaraujančių būdvardžių: „pavydi“, „stora“, „riebi raudonskruostė“, „įkyri“, „smili“ ir dar nekart „stora“. Keista, kad moterų ir proletariato bičiulis, lygybės ir brolybės šauklys, neatkreipė dėmesio į tai, kad Kristiana – buvusi darbininkė, ir Gėtei teko parodyti nemažą drąsą viešai gyvenant su ja kaip su meilože, o paskui visiems paskelbiant ją savo žmona. Turėjo iškęsti ne tik Veimaro salonų apkalbas, bet ir savo intelektualiųjų draugų, Herderio ir Šilerio, rietusių prieš ją nosį, nepritarimą. Tad ir nenuostabu, kad Veimaro aristokratai džiūgavo, kai Betina pavadino ją storu vėdaru. Stebina,

jog dėl to džiaugias ir moterų bei darbininkų klasės bičiulis. Kodėl jam tokia artima jaunoji patricijų atžala, piktdžiugiškai demonstruojanti savo išsilavinimą paprastai moteriai? Ir kodėl Kristiana, mielai išgerianti ir pašokanti, nesirūpinanti savo kūno linijomis, o džiaugsmingai pilnėjanti, niekada negauna teisės būti apdovanota dieviškuoju būdvardžiu „beprotiška" ir proletariato bičiulio akyse visam laikui lieka „įkyri"?

Kodėl proletariato bičiuliui niekada nešovė į galvą iš scenos su akiniais sukurti alegoriją, kurioje paprasta liaudies atstovė pelnytai nubaudžia arogantišką intelektualę, o savo žmoną užstojęs Gėtė iškelta galva (ir be skrybėlės!) žengia prieš aristokratų su gėdingais jų prietarais armiją?

Suprantama, tokia alegorija nebūtų mažiau kvaila nei ankstesnioji. Bet vis dėlto lieka neatsakytas klausimas: kodėl moterų ir proletariato bičiulis pasirinko vieną, o ne kitą kvailą alegoriją? Kodėl pirmenybę teikia Betinai, o ne Kristianai?

Šis klausimas liečia dalyko esmę. Į jį atsakysime kitame skyriuje.

16

Viename nedatuotame laiške Gėtė ragino Betiną „išžengti iš savęs". Šiandieną tartume, jog taip prikišo jai egocentriškumą. Ar turėjo teisę? Kas kovojo už sukilusius Tirolio kalniečius, už mirusio Petefio šlovę, už Mieroslavskio gyvybę? Jis ar ji? Kas be perstojo galvojo apie kitus? Kas buvo pasirengęs paaukoti save?

Savaime suprantama, jog Betina. Tačiau Gėtės priekaištas dėl to ne mažiau pagrįstas. Nes Betina niekada neperžengė savojo „aš". Kur beeinant, „aš" nei vėliava plaikstėsi jai iš paskos. Ir kovoti už Tirolio kalniečius ją įkvėpė ne kalniečiai, o kerimas už Tirolio kalniečius kovojančios Betinos vaizdinys. Mylėti Gėtę skatino ne pats Gėtė, o gundantis senąjį poetą pamilusios vaikiškos Betinos paveikslas.

Prisiminkime gestą, kurį pavadinau nemirtingumo siekiančiu gestu: glaudė pirštus tarp krūtų, lyg norėdama parodyti patį centrą to, kas vadinama „aš", paskui išmetė rankas priekin, tarsi norėdama pasiųst jas kažkur toli, už horizonto, pačion beribėn. Nemirtingumo siekiančiam gestui žinomi tiktai du erdvės taškai: manojo „aš" absoliutas ir pasaulio absoliutas. Šis gestas neturi nieko bendra su meile, nes kitas žmogus, artimas, kiekvienas daiktas, atsidūręs tarp kraštutinių polių (aš ir pasaulis), iš anksto pašalinamas iš žaidimo, atstumiamas, neregimas.

Dvidešimtmetis vaikinas, stojąs į komunistų partiją arba

su šautuvu einąs į kalnus kautis už liaudį, yra apžavėtas savo paties revoliucinio paveikslo, kuriuo skiriasi nuo kitų ir dėl to tampa pats savimi. Jo kovos pradžioje rusena įaitrinta ir nepatenkinta meilė savajam „aš", kuriam reikia suteikti ryškesnius bruožus ir po to mostu, kurį pavadinau nemirtingumo siekiančiu gestu, pasiųsti į didžiąją istorijos sceną, kur nukreiptos tūkstančių akys; iš Myškino ir Nastasjos Filipovnos pavyzdžio žinome, kad nuo įdėmių žvilgsnių sielos pučiasi, plečiasi ir galų gale kaip spalvingai apšviesti orlaiviai pakyla į dangų.

Tai ne protas, o hipertrofuotoji siela kelia aukštyn žmonių kumščius, įduoda į rankas šautuvus, šaukia į bendrą kovą už teisingą arba neteisingą reikalą. Tai ji yra tas benzinas, be kurio neveiktų istorijos variklis ir Europa voliotųs aukštielninka tingiai žvelgdama į dangum plaukiančius debesis.

Kristiana nejautė sielos hipertrofijos ir netroško pasirodyti didžiojoje istorijos scenoje. Įtariu, jog mieliau ji gulėtų pievoje, įsmeigus akis į dangų, kuriuo plaukia debesys. (Netgi manau, jog tokiomis akimirkomis ji mokėtų būti laiminga, kas nelabai patinka hipertrofuotos sielos žmogui, čirškinamam ant savojo „aš" ugnies ir visada nelaimingam.) Pažangos ir ašaros bičiulis Romenas Rolanas, žinoma, nė trupučio nesvyravo rinkdamasis tarp Kristianos ir Betinos.

17

Vaikštinėdamas ano pasaulio keliais, Hemingvėjus iš toli pamatė ateinantį jaunuolį; jis buvo elegantiškai apsirengęs ir labai jau atlašus. Besiartinančio puošeivos lūpose švytėjo šelmiška šypsena. Kai juos skyrė tik pora žingsnių, jaunuolis sulėtino eiseną, tarsi duodamas Hemingvėjui paskutinę galimybę atpažint jį.

– Johanai! – nustebęs sušuko Hemingvėjus.

Gėtė šypsojos patenkintas; didžiavosi, kad pavyko puikiai suvaidinti. Nepamirškime, jog ilgai buvo teatro direktoriumi ir turėjo nuovoką apie efektus. Paskui paėmė savo draugą už rankos (įdomu, kad ir dabar, būdamas jaunesnis už Hemingvėjų, rodė jam tą patį vyresniojo palankumą) ir nusivedė į ilgą pasivaikščiojimą.

– Johanai, – kalbėjo Hemingvėjus, – jūs šiandien gražus kaip Dievas.

Bičiulio grožis teikė jam nuoširdaus džiaugsmo, jis smagiai juokėsi.

– Kur savo šlepetes dėjot? Ir tą žalią lentelę virš akių?

Ir nustojęs juoktis:

– Štai toks turėtumėt stoti prieš amžinąjį teismą. Priblokšti teisėjus ne argumentais, o savo grožiu!

– Žinote, prieš amžinąjį teismą nė žodžio nepratariau. Iš paniekos. Tačiau negalėjau susilaikyti nevaikščiojęs ten ir nesiklausęs. To gailiuosi.

Gėtė gūžtelėjo pečiais ir ne be išdidumo pasakė:

– Mūsų knygos tam tikra prasme gal ir nemirtingos. Gal. – Patylėjęs tyliai ir reikšmingai pabrėždamas pridūrė: – Bet ne mes.

– Visai priešingai, – su kartėliu paprieštaravo Hemingvėjus. – Mūsų knygas tikriausiai greitai nustos skaitę. Iš jūsų „Fausto" liks kvailoka Guno opera. Dar gal ta eilutė apie mus kažkur viliojantį amžinąjį moteriškumą...

– *Das Ewigweibliche zieht uns hinan,* – padeklamavo Gėtė.

– Teisingai. Tačiau visokiausiomis jūsų gyvenimo smulkmenomis niekada nenustos domėtis.

– Tai jūs, Ernestai, vis dar nesupratote, jog tie personažai, apie kuriuos kalbama, esam ne mes?

– Nebandykite įtikinėti, kad nesate susijęs su tuo Gėte, apie kurį visi rašo ir kalba. Sutinku, jog išlikęs paveikslas nėra visiškai tapatus jums. Sutinku, jog jame jūs gerokai supaprastintas. Vis dėlto jūsų dalis ten yra.

– Nėra, – tvirtai tarė Gėtė. – Ir štai dar ką pasakysiu. Nė mano knygose manęs nėra. Jeigu manęs nėra, tai nėra ir mano dalies...

– Man tai pernelyg sudėtinga filosofija.

– Užmirškite akimirką, kad jūs amerikietis, ir pasukite smegenis: jeigu ko nėra, tai nėra ir jo dalies. Ar tai taip sudėtinga? Kai tik miriau, visiškai ir galutinai iš visur pasitraukiau. Ir iš savo knygų. Tos knygos yra ir be manęs. O manęs niekas jau nesuras. Nes negalima rasti to, ko nėra.

– Mielai sutiksiu su jumis, – tarė Hemingvėjus, – tik paaiškinkit man: jeigu išlikęs paveikslas neturi su jumis nieko bendra, kodėl skyrėte jam tiek dėmesio gyvas būdamas? Kodėl pasikvietėt Ekermaną? Kodėl pradėjot rašyti „Poeziją ir tiesą"?

– Susitaikykite su tuo, Ernestai, kad buvau toks pats pa-

kvaišėlis kaip ir jūs. Per rūpesčius dėl savo paties paveikslo atsiskleidžia lemtingasis žmogaus nebrandumas. Tačiau taip sunku likti abejingam savo pavidalui. Toks abejingumas pranoksta žmogaus jėgas. Jį žmogus pasiekia tik po mirties. Ir ne iš karto. Gerokai laiko po mirties praėjus. Jūs to dar nepasiekėt, vis dar nesat subrendęs. Ir tai po mirties... Išties, kiek jau metų?

– Dvidešimt septyneri, – tarė Hemingvėjus.

– Niekai. Teks dar palaukti mažiausiai dvidešimt–trisdešimt metų, kol visiškai įsisąmoninsit, jog žmogus yra mirtingas, ir sugebėsite padaryti iš to reikiamas išvadas. Anksčiau nepasiseks. Visai prieš pat mirtį dar paskelbiau, kad jaučiu savy tiek kūrybinių jėgų, jog joms tiesiog neįmanoma išnykti be pėdsakų. Ir, suprantama, aš tikėjau, kad liksiu tame paveiksle, kurį sukūriau išeidamas. Taip, buvau toks kaip jūs. Ir po mirties man buvo sunku susitaikyti su tuo, kad manęs nėra. Suprantate, tai labai savotiškas dalykas. Būti mirtingam – tai esmingiausia žmogaus patirtis, vis dėlto žmogus niekada neįstengia susitaikyt su ja, jos suprasti ir tinkamai elgtis. Žmogus nemoka būti mirtingas. O numiręs nemoka būti miręs.

– O jūs ar mokate būti miręs, Johanai? – norėdamas palengvinti pokalbį paklausė Hemingvėjus. – Ar išties manote, kad geriausias būdas būti mirusiam – tai gaišti laiką pokalbiams su manim?

– Neapsimeskit kvailiuku, Ernestai, – tarė Gėtė. – Juk gerai žinote, kad šią akimirką abu esame tik trivialios romanisto fantazijos. O jis verčia mus kalbėti tai, ko tikriausiai niekada nekalbėtume. Bet laikas baigti. Ar pastebėjote šiandieninį mano pavidalą?

– Negi aš iškart jums nesakiau, vos pamatęs? Jūs gražus kaip Dievas!

– Tai šitaip atrodžiau, kai visa Vokietija laikė mane negailestingu suvedžiotoju, – beveik iškilmingai ištarė Gėtė. Paskui susijaudinęs pridūrė: – Norėčiau, kad toksai išlikčiau jums ateity.

Hemingvėjus su švelniu prielankumu žvelgė į Gėtę:

– Johanai, o kiek metų prabėgo nuo jūsų mirties?

– Šimtas penkiasdešimt šešeri, – kiek gėdydamasis atsakė Gėtė.

– Ir vis dar nemokate būti miręs?

Gėtė nusijuokė:

– Žinau, Ernestai. Mano elgesys kiek prieštarauja pasakytiems žodžiams. Tačiau leidau sau šią paikystę, nes matomės paskutinį kartą. – Ir kiek palaukęs lėtai, kaip tariantis paskutinius žodžius, baigė: – Galutinai įsitikinau, jog amžinasis teismas yra kvailystė. Nusprendžiau galų gale pasinaudoti tuo, kad esu miręs, ir eiti, jei čia tinka toks netikslus žodis, miego. Paragauti totalios nebūties, apie kurią didysis mano nedraugas Novalis sakė, jog ji melsvos spalvos.

PENKTA DALIS

Atsitiktinumas

1

Po pietų pakilo viršun į savo kambarį. Sekmadienis, viešbutis nelaukia jokių naujų svečių, niekas nesiskubina jai išvykstant; plati lova kambaryje nepaklota, tokia, kokią paliko. Metusi žvilgsnį į ją, pasijuto laiminga: praleido čia dvi naktis viena, girdėjo tik savo pačios alsavimą ir miegojo įstrižai jos, tarsi norėdama kūnu apimti visą didelio ketvirtainio plotą, priklausantį vien jai ir jos miegui.

Jau viskas sukrauta į atdarą ant stalo gulintį lagaminą: viršuje ant sulankstytos suknelės padėta Rembo eilėraščių knygelė. Pasiėmė ją, nes pastarosiomis savaitėmis daug galvojo apie Polį. Anuomet, kai dar nebuvo Brigitos, dažnai sėsdavo jam už nugaros ant didelio motociklo, ir taip jie važinėjo po Prancūziją. Su tuo laiku ir motociklu siejasi jos prisiminimai apie Rembo; tai buvo jų poetas.

Pasiėmė primirštus eilėraščius, kaip paimamas senas dienoraštis, norėdama patirti, ar nuo laiko pageltę įrašai pasirodys jai dabar jaudinantys ar juokingi, įdomūs ar bereikšmiai. Eilėraščiai ir dabar buvo gražūs, bet vienas dalykas stebino: jie neturėjo nieko bendra su didžiuliu motociklu, kuriuo anuomet važinėjo. Rembo eilėraščių pasaulis kur kas artimesnis Gėtės šimtmečio žmogui nei Brigitai. Reikalavęs absoliutaus modernumo Rembo buvo klajūnas, gamtos poetas, jo eilėraščiuose pasitaiko tokių žodžių, kuriuos šiandienos žmogus jau pamiršo arba nebemoka jais džiaugtis: pipirnė,

liepos, ąžuolas, svirpliai, lazdynai, guoba, viržiai, varnai, šiltas senų karvelidžių mėšlas ir keliai, ypač keliai: „Mėlynais vakarais išeisiu, javams kutenant kojas; braidyt po žemą žolę... Nekalbėsiu ir nieko negalvosiu... Ir nueisiu toli toli aš kaip čigonas gamtoj, su ja laimingas nei su moterim..."

Uždarė lagaminą. Išėjo į koridorių, nusileido žemyn, išbėgo iš viešbučio, nusviedė lagaminą ant užpakalinės sėdynės ir atsisėdo prie vairo.

2

Buvo pusė trečios, ir jau turėjo išvykti, nes nenorėjo važiuoti tamsoje. Bet niekaip negalėjo pasiryžti ir pasukti raktelį. Apylinkių vaizdai neleido išvykti kaip visko iki galo nespėjęs pasakyti meilužis. Išlipo iš automobilio. Aplink stūksojo kalnai: dešinėje esantys buvo aiškiai matomi, sodrių spalvų, viršum žalių jų kontūrų švytėjo balti ledynai; kalnus kairėje gaubė gelsvas rūkas, pavertęs juos beveik nematomais siluetais. Du skirtingi apšvietimai; du skirtingi pasauliai. Sukiojo galvą čia į kairę, čia į dešinę ir nusprendė dar kartą pasivaikščioti. Nuėjo keliu, palengva per pievas kylančiu miškų link.

Prieš kokius dvidešimt penkerius metus buvo atvažiavusi su Poliu tuo didžiuoju motociklu čia, į Alpes. Polis mėgo jūrą, o kalnai buvo jam svetimi. Norėjo patraukti jį į savąjį pasaulį; norėjo, kad jį užburtų medžių ir lankų vaizdas. Motociklas stovėjo prie kelio krašto, o Polis kalbėjo:

– Pieva – tai ištisa kančios žemė. Kas sekundę toje puikioje žalumoje miršta koksai nors padaras, skruzdės iš lėto ryja gyvus kirminus, paukščiai viršūnėse tyko, ar nepamatys pelės ar žebenkšties. Matai tą juodą katę, sustingusią žolėje? Ji tik ir laukia progos žudyti. Pykina mane ta pagarba gamtai. Manai, jog antilopė tigro nasruose patiria mažesnį siaubą, nei patirtumei tu jos vietoje? Tai tik žmonės išsigalvojo, kad gyvūnija nejaučia tokių skausmų kaip žmogus, nes kaip ta-

da susitaikyti su mintimi, jog juos supanti gamta tėra vienas didelis siaubas.

Polis džiaugėsi, kad žmogus visą žemę palaipsniui vynioja betono juostomis. Tarsi žiūrėtų, kaip užmūrijama žiauri žudikė. Anjė pernelyg suprato jį, kad prikištų atgrasą gamtai, kurią, galima tarti, pateisino žmoniškumas ir teisingumo jausmas.

Bet galbūt tai buvo tiesiog pavydas ir kova, vyrui siekiant nutraukti paskutinius jos saitus su tėvu. Nes tai tėvas išmokė Anjė mylėti gamtą, tai su juo išvaikščiojo daugybę keliukų, gėrėdamasi miško tyla.

Kažkada draugai buvo išsivežę ją į Amerikos gamtą. Į begalinę ir neprieinamą medžių karaliją, išraižytą ilgų plentų. Tų miškų tyla skambėjo lygiai nedraugiškai ir svetimai kaip Niujorko triukšmas. Miške, kokį mėgsta Anjė, keliukai išsišakoja į takus ir vos pramintus takelius, kuriais vaikšto medžiotojai. Prie takų yra suoleliai, nuo jų matos apylinkėse besiganančios avys ir karvės. Tai Europa, Europos širdis, tai Alpės.

3

Depuis huit jours, j'avais déchiré mes bottines
aux cailloux des chemins...

Jau aštuonetą dienų plėšiau batus
į kelių akmenis... –

rašo Rembo.

Kelias: žemės juosta, kuria einama pėsčiomis. Plentai skiriasi nuo kelių ne vien tuo, kad jais važinėjama automobiliais, jie – vieną tašką su kitu jungiančios linijos. Plentas pats savaime neturi prasmės; prasmingi tiktai taškai, kuriuos jis jungia. O kelias yra erdvės pašlovinimas. Kiekvienas kelio gabalas reikšmingas ir ragina mus sustoti. Plentas – tai pergalingas erdvės nuvainikavimas, jo dėka erdvė šiandien tėra kliūtis žmonėms judėti ir laiko gaišinimas.

Prieš išnykdami iš kraštovaizdžio, keliai pasitraukė iš žmogaus sielos: žmogus prarado norą vaikščioti, norą eiti keliu ir džiaugtis, kad eina. Ir savąjį gyvenimą jau įsivaizduoja ne kaip kelią, o kaip plentą: liniją, kuri veda nuo vieno taško prie kito, nuo kapitono laipsnio prie generolo laipsnio, nuo žmonos funkcijų prie našlės funkcijų. Gyvenimo laikas tapo vien kliūtimi, kurią privalu įveikti vis didesniu greičiu.

Kelias ir plentas – tai taip pat dvi skirtingos grožio sampratos. Kai Polis sako, jog ten ar kitur gražus kraštovaizdis,

tai reiškia, kad jei ten sustabdysi automobilį, pamatysi septynioliktojo amžiaus pilį ir parką prie jos. Arba: tenai yra ežeras ir tviskančiu, tolin nusidriekusiu paviršiumi plaukioja gulbės.

Plentų pasaulyje gražus kraštovaizdis reiškia grožio salą, ilga linija sujungtą su kita grožio sala.

Kelių pasaulyje grožis nenutrūkstantis ir besikeičiantis; kiekviename žingsny sako mums: „Sustok!"

Kelių pasaulis buvo tėvo pasaulis. Plentų pasaulis buvo vyro pasaulis. Ir Anjė istorija apsuka ratą: iš kelių pasaulio į plentų pasaulį, o dabar atgalios. Nes Anjė persikelia į Šveicariją. Tai jau nuspręsta, ir dėl šios priežasties pastarąsias dvi savaites ji kupina nesibaigiančios ir padūkusios laimės.

4

Prie automobilio grįžo jau vėlyvą popietę. Ir kaip tik tą akimirką, kai kišo raktelį į spyną, profesorius Avenarijus, užsimovęs maudymosi kelnaites, žengė mažojo baseino link, kur laukiau jo šiltam vandeny, plakamas iš sienelių trykštančių čaižių čiurkšlių.

Įvykiams būdinga sinchronija. Visada, kai kas nors įvyksta vietovėje Z, kas nors įvyksta ir vietovėse A, B, C, D, E. „Ir kaip tik tą akimirką, kai..." – tokia stebuklinga visų romanų frazė; frazė, užburianti mus skaitant „Tris muškietininkus", mėgstamiausią profesoriaus Avenarijaus knygą, tai ją aš pasakiau vietoj pasveikinimo:

– Kaip tik šią akimirką, kai lipi į baseiną, mano romano herojė pagaliau pasuko raktelį ir išvyks į Paryžių.

– Nuostabus atsitiktinumas, – tarė aiškiai pamalonintas profesorius Avenarijus ir pasinėrė.

– Žinoma, kiekvieną sekundę įvyksta milijardai tokių atsitiktinumų. Norėčiau apie tai parašyti didelę knygą ir pavadinti „Atsitiktinumo teorija". Aprašyti ir suklasifikuoti įvairias atsitiktinumų rūšis. Pavyzdžiui: „Kaip tik tą akimirksnį, kai profesorius Avenarijus įlipo į baseiną, kad pasimėgautų šildančiu vandens srautu, nuo kaštono viešajame Čikagos parke nukrito geltonas lapas". Tai atsitiktinis įvykių sutapimas, bet jis neturi jokios prasmės. Savojoje atsitiktinumų klasifikacijoje vadinu jį *nebyliu atsitiktinumu*. Pasiklausyk dabar:

„Tą patį mirksnį, kai Čikagos mieste nukrito pirmas geltonas lapas, profesorius Avenarijus, norėdamas pamasažuoti nugarą, įlipo į baseiną“. Frazė skamba melancholiškai, nes profesorių Avenarijų išvystame kaip rudens pranašą, ir vanduo, į kurį pasineria, mums regis sūrus nuo ašarų. Atsitiktinumas įvykiui suteikė nelauktą reikšmę, todėl vadinu jį *poetiniu atsitiktinumu*. Bet galima pasakyti ir taip, kaip tau pranešiau, vos pamatęs: „Profesorius Avenarijus pasinėrė į baseiną tą patį akimirksnį, kai Anjė Alpėse paleido automobilio variklį“. Tokio atsitiktinumo negali vadinti poetiniu, nes jis tavo žengimui į baseiną nesuteikia jokios išskirtinės prasmės, bet vis dėlto tai labai vertingas atsitiktinumas, kurį vadinu *kontrapunktiniu*. Nelyg dvi melodijos jungtųsi į vientisą kompoziciją. Įsidėmėjau tai dar vaikystėje. Vienas berniukas uždainuodavo dainelę, antrasis užtraukdavo kitą, bet jos tiko viena prie kitos! Esama dar vienos atsitiktinumų rūšies: „Profesorius Avenarijus nusileido į Monparnaso metro požemį tą patį akimirksnį, kai ten stovėjo graži ponia su raudona aukų dėžele rankoje“. Tai vadinamasis *siužetinis* atsitiktinumas, kurį dievina romanų autoriai.

Po šių žodžių nutilau, nes norėjau jį išprovokuoti, kad pasakytų ką nors daugiau apie savo susitikimą metro, bet jis tik sukiojo nugarą, kad trykštančios čiurkšlės geriau išmasažuotų jo lumbagą, ir apsimetė, kad paskutinis mano pavyzdys visai jo neliečia.

– Negaliu atsikratyti minties, – tarė jis, – kad atsitiktinumas žmogaus gyvenime nesivadovauja tikėtinumo laipsniu. Noriu tuo pasakyti, kad mums atsitinka tokių nelauktų ir neįtikėtinų dalykų, kurių niekaip negali paaiškinti matematikos dėsniais. Neseniai visiškai atsitiktinai ėjau viena gatve per atsitiktinį kvartalą ir sutikau moterį iš Hamburgo, kurią prieš dvidešimt penkerius metus matydavau kone kasdien,

o paskui visai pamečiau iš akių. Ta gatve ėjau tik todėl, kad per klaidą išlipau iš metro viena stotele anksčiau. O ji buvo atvykusi trims dienoms su ekskursija ir pasiklydo. Viena milijardinė tikėtinumo dalis lėmė, kad susitikome!

– Pagal kokį metodą apskaičiuoji žmonių susitikimo tikėtinumą?

– Tai gal tu žinai kokį metodą?

– Gaila, bet nežinau, – atsakiau. – Nors ir keista, bet žmogaus gyvenimas dar niekada matematiškai netirtas. Pavyzdžiui, laikas. Svajoju apie tokį eksperimentą, kai, prijungus elektrodus prie žmogaus galvos, būtų ištirta, kokią savo gyvenimo dalį žmogus skiria dabarčiai, kiek prisiminimams ir kiek ateičiai. Taip sužinotume, koks žmogaus santykis su laiku. Kas tai yra žmogaus laikas. Ir galėtume skirti tris svarbiausius žmonių tipus pagal tai, kuri laiko forma jiems būdingiausia. Grįžkime dabar prie atsitiktinumų. Ką mes galime pasakyti tikra apie atsitiktinumus, pasitaikančius gyvenime, neatlikę matematinių tyrimų? Deja, nėra jokios egzistencinės matematikos.

– Egzistencinė matematika. Puiki idėja, – tarė Avenarijus ir susimąstė. Paskui tęsė: – Šiaip ar taip, jei ir galima būtų kalbėti apie milijoninę arba bilijoninę tikėtinumo dalį, susitikimas buvo absoliučiai neįtikėtinas ir būtent čia glūdėjo jo vertė. Nes neegzistuojanti egzistencinė matematika tikriausiai išvestų tokią lygtį: atsitiktinumo vertė yra lygi jo neįtikėtinumo laipsniui.

– Vidury Paryžiaus sutikti gražią moterį, kurios daugel metų nematėme... – pasakiau svajingu balsu.

– Nežinau, iš ko sprendi, kad ji buvo graži. Ji dirbo rūbininke aludėje, į kurią anuomet kasdien vaikščiodavau; su pensininkų klubu atvažiavo trims dienoms į Paryžių. Atpažinę žvelgėme vienas į kitą visiškai suglumę. Beveik su ne-

viltim, taip pasijustų bekojis berniukas, loterijoje laimėjęs dviratį. Tarsi abu suvoktumėm, kad veltui teko didžiai vertingas atsitiktinumas, kuris mums visiškai nereikalingas. Atrodė, lyg kažkas iš mūsų pasijuokė, ir net gėdijomės viens kito.

– Tokį atsitiktinumų tipą galima būtų vadinti *liguistu*, – tariau. – Tačiau bergždžiai svarstau, kokiai kategorijai priskirti atsitiktinumą, lėmusį Bernarui Bertranui totalaus asilo diplomą.

– Bernaras Bertranas gavo totalaus asilo diplomą, nes ir yra totalus asilas, – tvirtai nukirto Avenarijus. – Joks čia atsitiktinumas. Tai buvo tiesiog būtinybė. Nė geležiniai istorijos dėsniai, apie kuriuos kalba Marksas, nėra didesnė būtinybė už tą diplomą.

Ir, nelyg mano klausimas būtų jį pastūmėjęs, iškilo vandenyje visa įspūdinga galybe. Aš taip pat atsistojau ir išlipę iš baseino pasukome į kitame salės gale esantį barą.

5

Užsisakėme po taurę vyno, nurijome pirmą gurkšnį, ir Avenarijus prakalbo:

– Juk tau aišku, kad visa, ką darau, tai kovoju su Diabolos.

– Suprantama, aš žinau, – atsakiau. – Todėl ir klausiu, kokia prasmė pulti būtent Bernarą Bertraną?

– Nieko nesupranti, – tarė Avenarijus, tarsi pavargęs nuo to, kad nesuvokiu, ką jis man jau daug kartų aiškinęs. – Negali būti jokios veiksmingos nei protingos kovos su Diabolos. Marksas tai išbandė, ir visi revoliucionieriai bandė, o Diabolos visada užvaldydavo kiekvieną organizaciją, kurios tikslas buvo kova su juo. Visa mano revoliucinė praeitis baigės neviltimi, ir šiandien man svarbu viena: kas lieka žmogui, supratusiam, kad neįmanoma jokia organizuota, protinga, paveiki kova su Diabolos? Tik dvi galimybės: arba nusivilti ir atsisakyti savęs, arba ir toliau puoselėti savy vidinį maišto poreikį, retsykiais suteikiant galimybę jam pasireikšti. Ne tam, kad pakeistum pasaulį, kaip to kadaise teisingai ir bergždžiai troško Marksas, o todėl, kad taip verčia intymus moralinis imperatyvas. Pastaruoju metu galvojau apie tave. Ir tau svarbu savo pasipriešinimą išreikšti ne vien romanų rašymu, kuris negali suteikti visiško pasitenkinimo, bet ir veiksmu. Noriu, kad tu pagaliau prisidėtum prie manęs.

– Ir vis tiek man neaišku, – pasakiau, – kodėl vidinis moralinis poreikis pastūmėjo tave išpuoliui prieš kažkokį vargšą

radijo redaktorių? Kokių objektyvių priežasčių būta? Kodėl kaip tik jis tau tapo asiliškumo simboliu?

– Draudžiu tau vartoti tą kvailą žodį „simbolis"! – pakėlė balsą Avenarijus. – Taip mąsto teroristinės organizacijos! Taip mąsto politikai, tie šiandieniniai simbolių žonglieriai! Aš niekinu tiek iškišančius valstybines vėliavas iš langų, tiek deginančius vėliavas aikštėse. Bernaras man ne simbolis. Nėra nieko konkretesnio už jį! Girdžiu jį kalbant kiekvieną mielą rytą! Tai jo žodžiais prasideda mano diena! Jo moteriškai afektyvus, kvailai juokaujantis balsas tampo man nervus! Negaliu klausytis nieko, ką jis pasako! Objektyvios priežastys? Nežinau, kas tai yra! Pavadinau jį totaliu asilu, skatinamas savo įnoringiausios, piktdžiugiškiausios, kaprizingiausios asmeninės laisvės!

– Tai ir norėjau išgirsti, – tariau. – Veikei ne kaip būtinybės, o kaip atsitiktinumo Dievas.

– Gal atsitiktinumo, gal būtinybės, bet džiaugiuosi, kad esu tau Dievas, – vėl savo įprastai pritildytu balsu atsiliepė profesorius Avenarijus. – Tiktai nesuprantu, kodėl taip stebiesi mano pasirinkimu. Tasai, kuris kvailai juokauja su klausytojais ir pradeda kampaniją prieš eutanaziją, be jokios abejonės, yra totalus asilas, ir aš nematau nė menkiausios prasmės protestuoti prieš tokį sprendimą.

Sustingau išgirdęs pastaruosius profesoriaus žodžius:

– Tu Bernarą Bertraną painioji su Bertranu Bertranu!

– Turiu omeny Bernarą Bertraną, kuris kalba per radiją ir pasisako prieš alų ir savižudybes!

Susigriebiau už galvos:

– Tai dvi skirtingos asmenybės! Tėvas ir sūnus! Kaip tu galėjai suplakti į krūvą radijo redaktorių ir deputatą? Tavoji klaida puikiai iliustruoja tai, ką prieš akimirką pavadinome liguistu atsitiktinumu.

Avenarijus akimirką nugrimzdo į neviltį. Tačiau greit atsigavo ir ištarė:

– Bijau, kad ne per geriausiai susigaudai savo paties atsitiktinumų teorijoje. Manoji klaida visai ne liguista. Atvirkščiai, ji visa kuo panaši į tai, ką pavadinai poetiniu atsitiktinumu. Iš tėvo ir sūnaus atsirado dvigalvis asilas. Tokio nuostabaus gyvūno nė senoji graikų mitologija nebuvo išsigalvojusi!

Baigėme vyną, nuėjome apsirengti ir iš rūbinės paskambinome į restoraną, kad mums rezervuotų stalą.

6

Profesorius Avenarijus kaip tik movėsi kojinę, kai Anjė prisiminė frazę: „Kiekviena moteris visada teiks pirmenybę vaikui prieš vyrą". Taip motina švelniai (dabar jau pamirštomis aplinkybėmis) pasakė Anjė, kuriai tada galėjo būti dvylika ar trylika metų. Kiek pamąsčius, frazės prasmė aiškėja: tarti, kad A mylime labiau negu B, nėra dviejų meilės laipsnių palyginimas, o tiesiog reiškia, kad B nėra mylimas. Nes negalime lyginti, ką nors mylėdami. Mylimasis yra nelygstamas. Net kai mylime ir A, ir B, negalime jų lyginti, nes lygindami jau nustojame vieną jų mylėti. Tad jeigu viešai pasakome, kad vienam teikiame pirmenybę prieš kitą, mums nėra svarbu pirmiausia išpažinti meilę A (nes pakaktų pasakyti „myliu A"), o mandagiai, tačiau pakankamai aiškiai parodyti, kad B esame visiškai abejingi.

Mažoji Anjė, žinoma, neįstengė šitaip analizuoti. Motina tikriausiai to ir tikėjosi; norėjo išsisakyti ir drauge likti nesuprasta. Tačiau vaikas, nors ir negalėdamas visko suprasti, vis dėlto pajuto, kad nepalankiai kalbama apie tėvą. O mažoji Anjė jį mylėjo! Todėl pasijuto ne pamaloninta, kad jai suteikiama pirmenybė, o įskaudinta, kadangi jos mylimajam daroma skriauda.

Frazė įsirėžė jai į atmintį; kiek įmanydama stengėsi įsivaizduoti, ką reiškia mylėti vieną daugiau, o kitą mažiau. Prieš užmigdama gulėjo susisupus į antklodę ir prieš akis regėjo

tokią sceną: tėvas stovi ir už rankų laiko abi dukteris. Priešais išrikiuotas egzekutorių būrys laukia įsakymo: taikyti! ugnis! Motina nuėjus prašyti priešų generolo pasigailėjimo, ir tas leidžia jai iš trijų pasmerktųjų išgelbėti du. Taip, prieš pat pasigirstant paskutinei komandai, motina atbėga, ištraukia dukteris iš tėvo rankų, baimindamasi ir skubėdama jas nusiveda. Motina tempia Anjė, jos galva atgręžta atgal, į tėvą; galva taip stipriai atkraginta, kad prasideda kaklo traukuliai; ji regi tėvą, liūdnai ir be menkiausio protesto žiūrintį į jas: jis susitaikęs su motinos pasirinkimu, nes supranta, kad motinos meilė didesnė už sutuoktinių meilę ir kad jam teks mirti.

Kartais įsivaizduodavo, kad priešų generolas leidžia motinai išgelbėti tiktai vieną iš pasmerktųjų. Nė akimirkos nesuabejodavo, kad motina gelbėtų Lorà. Regėdavo mintyse save ir tėvą, vienus likusius prieš egzekutorius. Jie laikosi už rankų. Tuo momentu Anjė visai nedomina, ką veikia motina ir sesuo, nežiūri į jas, tik žino, kad jos greitai tolsta ir nė viena iš jų neatsigręžia! Antklode susisupus Anjė ryja karštas ašaras savo lovoje ir jaučiasi neapsakomai laiminga laikydama tėvo ranką ir galėdama mirti su juo.

7

Gal Anjė būtų visai užmiršusi tą sušaudymo sceną, jeigu nebūtų susiginčijusi su seserimi tą dieną, kai užtiko tėvą prie suplėšytų nuotraukų krūvos. Tada žvelgė į rėkiančią Lorą ir prisiminė, jog tai ta pati Lora, palikusi ją su tėvu vieną prieš atstatytus šautuvus ir nuėjusi nė neatsigręždama. Staiga suvokė, kad jų ginčas siekia daug giliau, ir todėl niekada prie jo nebegrįždavo, tarsi bijodama įvardyti, kas turėtų likti be vardo, bijodama pažadinti, kas turi likt užmigdyta.

Anuomet, kai sesuo širsdama ir verkdama išvažiavo, ir ji liko viena su tėvu, pirmą kartą pajuto varginantį ir stebinantį tikrumą (visada mus labiausiai nustebina patys paprasčiausi dalykai), kad visą gyvenimą turės vieną ir tą pačią seserį. Galėsianti keisti bičiulius, meilužius, panorėjus galės išsiskirti su Poliu, tačiau niekada negalės pakeisti sesers. Lora yra jos gyvenimo konstanta, tai vargina dar ir todėl, kad jų ryšys nuo pat vaikystės panašus į bėgimą: Anjė bėgo pirma, o sesuo ją vijosi.

Beveik kaip vaikystėje skaitytoje pasakoje: princesė raita sprunka nuo pikto persekiotojo; rankose ji turi šepetį, šukas ir kaspiną. Meta per petį šepetį, ir tarp jos ir persekiotojo išauga tankūs miškai. Taip laimi laiko, tačiau persekiotojas greitai vėl pasirodo, ir ji sviedžia per petį šukas, tuoj pat pavirsiančias aštriomis uolomis. O kai jis vėl priartėja, paleidžia kaspiną, kuris išsiskleidžia lyg plati upė.

Ir Anjė rankoj beliko paskutinis daiktas: juodi akiniai. Sviedė juos žemėn, ir nuo persekiotojo ją atskyrė aštrių šukių juosta.

Dabar ji jau nieko neturi ir supranta, kad Lora stipresnė už ją. Stipresnė, nes silpnumą pavertė savo ginklu ir moraline persvara: ji skriaudžiama, ją palieka meilužis, ji kenčia, bando nusižudyti, o Anjė, laimingai gyvenanti santuokoje, nusviedžia ant žemės sesers akinius, žemina ją ir uždraudžia peržengti savo buto slenkstį. Taip, nuo tada, kai buvo sudaužyti akiniai, praėjo jau daugiau kaip pusė metų ir jos nebesimatė. Anjė jaučia, kad Polis, nors nieko nesako, bet nesutinka su ja. Gailisi Lorà. Bėgimas baigiasi. Anjė girdi sesers alsavimą už nugaros ir supranta pralaimėsianti.

Nuovargis darosi vis sunkesnis. Ji nebeturi nė menkiausio noro bėgti toliau. Ji ne bėgikė. Niekada nenorėjo lenktyniauti. Nepasirinko sau sesers. Nenorėjo būti jai pavyzdžiu nė varžove. Sesuo jos gyvenime toks pat atsitiktinumas kaip ir ausų forma. Anjė nesirinko sesers nė ausų formos, bet visą gyvenimą turi vilkti su savimi atsitiktinumo beprasmybę.

Dar mažą ją tėvas mokė žaisti šachmatais. Tada ją sudomino vienas manevras, žaidėjų vadinamas rokiruote – vienu veiksmu perkeliamos dvi figūros: bokštas pastatomas karaliaus vietoje, o karalius šalia buvusios bokšto vietos. Jai tai patiko: priešininkas sutelkia visas pajėgas prieš karalių, o tasai staiga dingsta jam iš akių – persikelia. Visą gyvenimą svajojo apie tokį žingsnį, kuo labiau jautėsi nuvargus, tuo daugiau apie jį galvojo.

8

Nuo tada, kai mirė tėvas, palikęs jai pinigų Šveicarijos banke, Anjė du tris kartus per metus važinėdavo į Alpes, visąlaik į tą patį viešbutį, ir stengėsi įsivaizduoti save, pasiliekančią čia suvisam. Ar galėtų gyventi be Polio ir be Brigitos? Kaip šitai sužinoti? Trijų dienų vienatvė, kurią paprastai praleisdavo viešbutyje, tokia „bandomoji vienatvė", nepridėdavo aiškumo. Žodis „išeiti" skambėdavo jai kaip nepaprastai viliojantis gundymas. Bet jei iš tikrųjų išeitų, ar tuojau pat nepasigailėtų? Taip, ji troško vienatvės, tačiau turėjo ir vyrą, ir dukterį, mylėjo juos ir jais rūpinosi. Būtų reikalavusi žinių apie juos, tikrumo, kad su jais viskas gerai. Tad kaip būti vienai, atskirai nuo jų, ir viską apie juos žinoti? Ir kaip sutvarkyti naująjį savo gyvenimą? Susirasti kitą darbą? Tai nebūtų paprasta. Nieko neveikti? Taip, gal ir neblogai, bet ar pati sau nepasidarytų panaši į pensininkę? Dar kiek pasvarsčius, ketinimai „išeiti" pasirodydavo dirbtiniai, prisiverstiniai, neįgyvendinami, labiau panašūs į utopiją, kuria apgaudinėjamas tas, kuris sielos gilumoje supranta esąs nepajėgus ir nieko nepakeisiąs.

Vieną dieną viskas netikėtai ir labai paprastai išsisprendė. Jos darbdavys steigė filialą Berne; kadangi visi žinojo, jog ji vokiškai kalba lygiai kaip ir prancūziškai, jos paklausė, ar nenorėtų vadovauti tenykščiam skyriui. Žinojo, kad ji ištekėjusi, ir ne per labiausiai tikėjosi sutikimo. Nustebino visus, iš

karto pasakius „taip"; nustebino ir save: spontaniškas „taip" liudijo, kad jos norai nebuvo pačiai sau vaidinama komedija, koketavimas, netikint jų virsmu tikrove.

Norai godžiai griebėsi progos, leidžiančios romantiškoms svajoms tapti pačiu proziškiausiu dalyku: tarnybiniu paskyrimu. Priimdama pasiūlymą Anjė elgėsi, kaip elgtųsi kiekviena karjeros siekianti moteris, ir niekas negalėjo nujausti ir atskleisti tikrųjų jos apsisprendimo motyvų. O jai staiga viskas tapo aišku, nebereikėjo jokių bandymų ir pastangų įsivaizduoti, „kas atsitiktų, jeigu būtų..." Tai, apie ką svajojo, tiesiog nukrito jai į rankas, ir ji stebėjosi, jog priima tai kaip aiškų ir nesuteptą džiaugsmą.

Džiaugsmas buvo toksai didelis, kad pažadino gėdą ir kaltės jausmą. Pristigo drąsos pasakyti Poliui apie savo apsisprendimą. Todėl dar kartą atvažiavo į savąjį viešbutį Alpėse. (Greitai turės čia butą: arba Berno priemiestyje, arba netoliese kalnuose.) Per šias dvi dienas norėjo apgalvoti, kaip viską pasakyti Brigitai ir Poliui, kad jie patikėtų, jog ji išdidi ir nepriklausoma, savo specialybei ir karjerai atsidavusi moteris, nors niekada anksčiau tokia nebuvo.

9

Buvo jau tamsu. Įžiebtomis šviesomis Anjė pervažiavo Šveicarijos sieną ir atsidūrė Prancūzijos greitkely, visada keliančiame jai baimę; drausmingi šveicarai laikydavosi eismo taisyklių, o prancūzai, staigiais horizontaliais galvos judesiais reiškiantys pasipiktinimą tais, kurie norėtų pažeisti žmogaus teisę į greitį, važiavimą greitkeliu buvo pavertę žmogaus teisių šventimo orgija.

Pajuto alkį ir pradėjo dairytis šalikelėje kokio restorano ar motelio, kur galima būtų pavalgyti. Iš kairės su baisiu triukšmu ją lenkė trys didžiuliai motociklai; prožektorių šviesoje buvo matyti jų vairuotojai, apsirengę į astronautų skafandrus panašiais apdarais, kurie darė juos panašius į kosmoso ateivius ar nežemiškas būtybes.

Tuo metu prie mūsų stalo palinko padavėjas ir paėmė tuščias užkandžių lėkšteles, o aš pasakojau Avenarijui:

– Tą pat rytą, kai pradėjau trečiąją savo romano dalį, per radiją išgirdau pranešimą, kurio ligi šiol negaliu pamiršti. Kažkokia mergina naktį išėjo ant plento ir atsisėdo nugara į atvažiuojančias mašinas. Sėdėjo padėjusi galvą ant kelių ir laukė mirties. Pirmojo automobilio vairuotojas spėjo pasukti vairą ir žuvo su žmona bei dvejetu vaikų. Ir antrasis automobilis nulėkė į griovį. Paskui antrąjį – trečias. Merginai nieko neatsitiko. Pasikėlė ir nuėjo, ir niekas niekada nenustatė, kas ji buvo.

– Kaip tu manai, kokios priežastys gali nuvyti jauną merginą naktį ant plento ir pasodinti priešais mašinų srautą? – paklausė Avenarijus.

– Nežinau, – atsakiau. – Tačiau galėčiau lažintis, kad visiškai menka priežastis. Tiksliau pasakius, tik mums ji atrodytų menka ir visai neprotinga.

– Kodėl? – paklausė Avenarijus.

Gūžtelėjau pečiais:

– Į tokią baisią savižudybę juk negalėtų pastūmėti net ir svarbi priežastis, pavyzdžiui, nepagydoma liga arba artimo žmogaus mirtis. Tokiu atveju niekas nesirinktų baisaus galo, kai kartu gali žūti ir kiti žmonės! Tik labai kvaila priežastis gali pastūmėti tokio neprotingo žingsnio link. Visose iš lotynų kilusiose kalbose žodis „priežastis" (*ratio, raison, reason*) pirmiausia reiškia tai, ką vadiname protu. Tad priežastis visados laikoma racionalia. Priežastis, kurios racionalumas nėra skaidrus, laikoma negalinčia turėti kokių nors pasekmių. Tačiau vokiškai priežastis yra *Grund*, tai žodis, neturintis nieko bendra su lotyniškuoju *ratio* ir pradžioje reiškęs dirvą, gruntą, vėliau – pagrindą. Lotyniškojo *ratio* požiūriu ant plento sėdinčios merginos poelgis yra absurdiškas, netinkamas, beprotiškas, bet vis dėlto jis turi priežastį, tai yra savo pagrindą – *Grund*. Kiekvieno mūsų gilumoje yra toksai pagrindas, toksai *Grund*, esąs nuolatine mūsų poelgių priežastimi, tai dirva, iš kurios kyla mūsų likimas. Stengiuosi apčiuopti kiekvieno savo personažo gilumoje slypintį *Grund* ir vis labiau įsitikinu, jog jis turi metaforos pavidalą.

– Nepagaunu tavo minties, – tarė Avenarijus.

– Gaila. Tai pati svarbiausia mintis, kada nors atėjusi man į galvą.

Tą akimirką atnešė antį. Ji nuostabiai kvepėjo ir leido mums užmiršti visą ankstesnįjį pokalbį.

Tik po kiek laiko Avenarijus pertraukė tylą:

– O apie ką dabar rašai?

– To neįmanoma nusakyti.

– Gaila.

– Visai ne. Tai pranašumas. Naujieji laikai puola prie visko, kas kada nors buvo parašyta, ir paverčia tai filmais, televizijos laidomis, pieštais paveikslėliais. Kadangi romano esmė ir yra tai, ko nenusakysi kitaip nei romanu, tai adaptuotame kūriny lieka vien neesminiai dalykai. Jeigu kvailys, dar ir šiandien rašantis romanus, nori juos apsaugoti, privalo rašyti taip, kad jų negalima būtų adaptuoti, kitaip sakant, atpasakoti.

Nesutiko:

– Su didžiausiu malonumu, kada tik paprašysi, nuo pradžios iki galo galiu atpasakoti tau Aleksandro Diuma „Tris muškietininkus"!

– Aš, kaip ir tu, neleisiu žeminti Aleksandro Diuma, – tariau. – Ir vis dėlto gailiuosi, kad beveik visi kada nors parašyti romanai pernelyg paklusnūs veiksmo vientisumo taisyklėms. Tai reiškia, kad jų pagrindas – viena vienintelė priežastiniu ryšiu susietų veiksmų ir įvykių grandinė. Tie romanai panašūs į siaurą gatvelę, kuria kažkas rimbu gena personažus. Draminė įtampa yra tikras romano prakeikimas, nes viską, net puikiausius puslapius, įspūdingiausias scenas, giliausias įžvalgas, paverčia galutinio sprendimo link vedančiomis pakopomis, o ten jau sutelkta viso ankstesniojo vyksmo prasmė. Romanas kaip šiaudų kaugė supleška savosios įtampos ugnyje.

– Klausydamas tavęs, – nedrąsiai tarė profesorius Avenarijus, – pradedu bijoti, jog tavo romanas bus nuobodus.

– Negi visa, kas nėra padūkęs bėgimas galutinio sprendimo link, nuobodu? Negi nuobodžiauji krimsnodamas šią sultin-

gą šlaunelę? Ar skubi pasiekti tikslą? Atvirkščiai, geidi, kad antelė kuo lėčiau grimztų į tave, kad jos skonis niekada nepranyktų. Romanas turėtų būti panašus ne į dviratininkų lenktynes, o į vaišes su gausybe patiekalų. Labai džiaugiuosi pradėsiąs šeštą dalį. Romane pasirodys visai naujas personažas. Ir dalies pabaigoje dings, kaip ir pasirodęs, nepalikdamas jokio pėdsako. Jis nėra kieno nors priežastis ir nelems jokių pasekmių. Kaip tik tuo man patinka. Šeštoji dalis bus romanas romane ir liūdniausia erotinė istorija, kokią tik esu aprašęs. Ir tau nuo jos bus liūdna.

Avenarijus sutrikęs patylėjo, paskui švelniai paklausė:

– O kaip vadinsis tavo romanas?

– „Nepakeliama būties lengvybė".

– Bet tokį, atrodo, jau kažkas parašė.

– Aš! Tačiau tada suklydau, taip pavadindamas. Anas pavadinimas turėtų priklausyti dabar rašomam romanui.

Nutilome, mėgavomės tik vyno ir anties skoniu. Kramtydamas Avenarijus ištarė:

– Atrodo, labai daug dirbi. Turėtum labiau rūpintis sveikata.

Gerai supratau, kur jisai taiko, bet apsimečiau nieko nenutuokiąs ir tylėdamas siurbčiojau vyną.

10

Kiek palaukęs Avenarijus pakartojo:

– Atrodo, labai daug dirbi. Turėtum labiau rūpintis sveikata.

Atsakiau:

– Rūpinuosi. Nuolat kilnoju svarsčius.

– Tai pavojinga. Tave gali ištikti smūgis.

– Kaip tik to ir bijau, – tariau ir prisiminiau Robertą Muzilį.

– Tau reikėtų bėgioti. Naktinis bėgimas – tai, ko reikia. Kai ką tau parodysiu, – paslaptingai ištarė ir atsisegė švarką. Pamačiau apie krūtinę ir per didoką pilvą einančius diržus, visa raizgalynė kiek priminė arklio pakinktus. Dešinėje pusėje apačioje prie diržo buvo pritvirtintos makštys, į kurias įkištas didelis ir baisus virtuvinis peilis.

Pagyriau jo aprangą, bet, norėdamas atitolinti pokalbį man gerai žinoma tema, nukreipiau mintį į tai, kas mane domino ir ką norėjau iš jo sužinoti:

– Kai pamatei Lorà metro požemy, ji pažino tave, o tu pažinai ją?

– Taip, – sutiko Avenarijus.

– Man įdomu, iš kur jūs pažįstami.

– Tave domina kvailystės, o rimti dalykai tau nesvarbu, – nusivylęs pratarė jis ir užsisegė švarką. – Tu kaip sena kiemsargė.

Gūžtelėjau pečiais. Jis tęsė:

– Nieko ten įdomaus. Dar prieš tai, kai įteikiau diplomą totaliajam asilui, gatvėse pasirodė jo fotografijos. Palaukiau radijo vestibiulyje, norėdamas pamatyti jį gyvą. Jam išeinant iš lifto, pribėgo kažkokia moteris ir pabučiavo jį. Ir po to ne kartą stebėjau juos, keletą sykių mūsų žvilgsniai buvo susitikę, tad mano veidas turėjo pasirodyti jai pažįstamas, nors ji ir nežinojo, kas aš.

– Ji tau patiko?

Avenarijus sušnibždėjo:

– Prisipažinsiu tau, kad jei ne ji, tai gal ir niekada nebūčiau įvykdęs savo plano su diplomu. Turiu tūkstančius tokių planų, ir dauguma jų taip ir lieka sapnais.

– Taip, žinau, – patvirtinau.

– Bet kai vyrą sudomina kokia moteris, jisai daro viską, kad bent netiesiogiai, aplinkiniu keliu, bent iš tolo susiliestų su jos pasauliu ir išjudintų jį.

– Tad Bernaras totaliu asilu tapo todėl, kad tau patiko Lora.

– Gal tu ir teisus, – susimąstęs ištarė Avenarijus ir pridūrė: – Toje motery yra kažkas, kas verčia ją būti auka. Būtent tai ir traukė mane. Buvau sužavėtas, išvydęs ją dviejų girtų, dvokiančių klošarų rankose! Nepamirštama akimirka!

– Taip, ligi tol tavoji istorija man aiški. Norėčiau tik sužinoti, kas nutiko toliau.

– Jos užpakalis tikrai traukia akį, – nekreipdamas dėmesio į mano klausimus tęsė Avenarijus. – Kai lankė mokyklą, jį turėjo žnaibyt berniukai. Taip ir girdžiu ją vis spigiai aiktelint. Tas garsas liudijo būsimųjų malonumų pažadą.

– Gerai, pakalbėkime apie juos. Papasakok man, kas vyko po to, kai tu, kaip stebuklingas gelbėtojas, nusivedei ją iš metro stoties.

Avenarijus apsimetė negirdįs manęs.

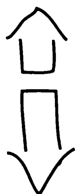
– Estetas pasakytų, – tęsė, – kad jos užpakalis per didelis ir

kiek nudribęs, o tai dar labiau jaudina, nes jos siela veržias į aukštybes. Tačiau būtent tame prieštaravime, mano akimis, ir slypi žmogaus lemtis: galva kupina svajonių, o užpakalis kaip sunkus inkaras traukia mus prie žemės.

Pastarieji Avenarijaus žodžiai nuskambėjo kažkaip melancholiškai, gal dėl to, kad mūsų lėkštės jau buvo tuščios – anties nebelikę nė gabalėlio. Prie mūsų vėl, norėdamas nunešti lėkštes, palinko padavėjas. Avenarijus pasisuko į jį:

– Gal turėtumėt popieriaus?

Padavėjas padavė jam sąskaitą. Avenarijus išsitraukė plunksnakotį ir brūkštelėjo tokį piešinį:

Paskui tarė:

– Tai Lora: galva kupina svajų ir pakelta į dangų. O kūnas traukia prie žemės: jos užpakalis ir gana sunkios krūtys tempia žemyn.

– Keista, – tariau ir šalia Avenarijaus piešinio nubraižiau savąjį:

– Kas tai? – paklausė Avenarijus.

– Jos sesuo Anjė: kūnas kyla tarsi liepsna. O galva nuolat nuleista, skeptiškoji, žemyn žvelgianti galva.

– Aš pirmenybę duočiau Lorà, – tvirtai tarė Avenarijus ir

pridūrė: – Bet labiausiai mėgstu bėgioti naktimis. Ar tau patinka Sen Žermen de Prė bažnyčia?

Patvirtinau.

– O juk niekada nesi jos gerai apžiūrėjęs.

– Nesuprantu, – tariau.

– Neseniai ėjau Ren gatve bulvaro link ir skaičiavau, kiek kartų galiu žvilgtelėti į tą bažnyčią, kol į mane neatsitrenks skubantis praeivis ar nepartrenks automobilis. Suskaičiavau septynis labai trumpus žvilgtelėjimus, tai man kainavo mėlynę ant kairės rankos, į kurią alkūne trenkė nekantrus jaunuolis. Aštuntasis kartas buvo man dovanotas, kai atsistojau tiesiai prieš įėjimą ir užverčiau aukštyn galvą. Tačiau iš tokios it varlės perspektyvos galėjau matyti tik frontoną. Iš tų prabėgom sviestų žvilgsnių ir deformuotų perspektyvų mintyse susidėstė kažkoks apytikris ženklas, turįs su bažnyčia tiek pat bendra, kiek manasis piešinys su dviem rodyklėmis turi bendra su Lora. Sen Žermen de Prė šventykla išnyko, ir visos bažnyčios visuose miestuose taip pat išnyko, kaip išnyksta mėnulis per užtemimą. Greitkelius užplūdę automobiliai susiaurino ir šaligatvius, kuriuose dabar grūdasi praeiviai. Norėdami pažvelgti vienas į kitą, fone visada išvysta automobilius, ketindami pamatyti priešais stovintį namą, priešaky regi automobilius; nėra tokio regėjimo kampo, kad užpakaly, priekyje ar iš krašto nesimatytų automobilių. Jų keliamas triukšmas lyg tirpiklis ardo kiekvieną kontempliacijos akimirką. Tai per automobilius nebematome ankstesnio miestų grožio. Aš ne koks kvailas moralistas ir nesielvartausiu, kad greitkeliuose kasmet žūsta dešimtys tūkstančių. Taip bent sumažėja vairuotojų. Aš protestuoju todėl, kad automobiliai užtemdė katedras.

Profesorius Avenarijus patylėjo, paskui tarė:

– Dar norėčiau sūrio.

11

Sūriai man padėjo pamažu užmiršti bažnyčią, bet vynas sukėlė goslų viena virš kitos kylančių smailių vaizdą.

– Esu tikras, kad palydėjai ją iki namų ir ji pakvietė tave užeiti. Guodėsi tau, kad yra pati nelaimingiausia moteris pasaulyje. O jos kūnas tuo metu salo nuo tavo prisilietimų: ji buvo bejėgė, negalėjo sulaikyti ašarų ir šlapimo.

– Ašaros ir šlapimas! – sušuko Avenarijus. – Gražus vaizdelis!

– Paskui tu mylėjai ją, o ji žiūrėjo tau į veidą, purtė galvą ir kartojo: „Jūsų aš nemyliu! Jūsų aš nemyliu!"

– Nepaprastai jaudina visa, ką čia man pasakoji, – tarė Avenarijus, – bet ką turi omenyje?

– Lorà!

Jis neleido man baigti:

– Tau būtinai reikia mankštintis. Tiktai naktinis bėgiojimas gali atitraukti tave nuo erotinių fantazijų.

– Nesu taip apsiginklavęs kaip tu, – pasakiau turėdamas omeny jo diržus. – Gerai žinai, kad be tinkamos ginkluotės nėra ko leistis į kelią.

– Būk ramus. Apranga ir ginkluotė ne taip svarbu. Iš pradžių taip pat bėgiojau be jos. Šitai, – palietė krūtinę, – rafinuotumas, kurį pasiekiau tik po daugelio metų, ir skatino mane, ne tiek praktiniai poreikiai, kiek kažkoks grynai estetinis ir beveik nenaudingas tobulumo siekis. Kolei kas peilį

gali ramiai laikyti kišenėje. Svarbiausia laikytis šios taisyklės: pirmajam automobiliui priešakinę dešinę, antrajam priešakinę kairę, trečiajam užpakalinę dešinę, ketvirtajam...

– ...užpakalinę kairę...

– Ne taip! – it piktas mokytojas, besidžiaugiąs mokinio klaida, nusijuokė Avenarijus. – Ketvirtajam visas keturias!

Kvatojomės abu, paskui Avenarijus tęsė:

– Žinau, jog pastaruoju metu esi apsėstas matematikos, todėl turėtum tinkamai įvertinti tokį geometrinį taisyklingumą. Reikalauju besąlygiškai jo laikytis. Taisyklė svarbi dviem požiūriais: viena, klaidingu keliu nuveda policiją, kuri keistame pradurtų padangų išdėstyme įžvelgs paslėptą prasmę, šifrą ar pranešimą ir bergždžiai stengsis jį iššifruoti; tačiau svarbiausia tai, kad laikydamiesi geometrinio ornamento mes destruktyvų savo darbą grindžiame matematinio grožio principu, kuris mus radikaliai atskirs nuo automobilius vinimis braižančių, ant jų stogų besituštinančių vandalų. Savo metodą iki smulkmenų apgalvojau prieš daugelį metų Vokietijoje, kai dar tikėjau organizuotu pasipriešinimu Diabolos galiai. Lankiau ekologų būrelį. Jie didžiausią Diabolos blogį įžvelgia gamtos naikinime. Kodėl ne, Diabolos galima ir taip suprasti. Man jie patiko. Parengiau planą komandoms, naktimis subadančioms padangas. Jei planą būtų pavykę įgyvendinti, garantuoju tau, automobiliai būtų išnykę. Penkios komandos po tris vyrus per mėnesį būtų pasiekusios, kad naudotis automobiliu vidutinio dydžio mieste taptų neįmanoma! Išdėsčiau savo pasiūlymą, išnagrinėjau visas smulkmenas, galėjo iš manęs išmokti, kaip atlikti tobulą ardomąją akciją, paveikią ir neatskleidžiamą policijos. Tačiau tie kvailiai palaikė mane provokatoriumi! Nušvilpė ir grūmojo kumščiais! Po keturiolikos dienų didžiuliais savo motociklais ir mažučiukais automobiliais suvažiavo į protesto mitingą kažkur

miškuose, kur turėjo būti statoma atominė elektrinė. Sunaikino daugybę medžių, o jų palikta smarvė tvyrojo ten dar ketvertą mėnesių. Tada suvokiau, jog ir jie seniai tapę Diabolos dalimi; tai buvo paskutinis mano mėginimas pakeisti pasaulį. Šiandien senąją revoliucinę patirtį naudoju tik savam grynai egoistiškam pasitenkinimui. Naktį bėgioti gatvėmis ir badyti padangas – tai pasakiškas sielos džiaugsmas ir gera kūno treniruotė. Dar kartą primygtinai rekomenduoju ir tau. Geriau miegosi. Ir nebesuksi galvos dėl Lorà.

– Viena man pasakyk. Ar tavo žmona tiki, kad naktimis išeini padangų badyti? Neįtaria, jog tai priedanga, turinti paslėpti nakties nuotykius?

– Tu neatsižvelgi į svarbią detalę. Aš knarkiu. Todėl įgijau teisę miegoti atokiausiame buto kambaryje. Esu visiškas savo naktų valdovas.

Jis šypsojosi, ir aš labai panorau paklusti jo raginimui, pažadėti, kad eisiu su juo: pirma, jo užmojis man rodėsi vertas pagarbos, antra, mylėjau savo bičiulį ir norėjau jį pradžiuginti. Bet, man dar nespėjus burnos praverti, jis garsiai pašaukė padavėją, kad atneštų sąskaitą, taip pokalbio gija trūko, mus patraukė jau kitos temos.

12

Nė vienas iš prie greitkelio stovinčių restoranų nepatiko jai; lėkė pro šalį jusdama vis didesnį nuovargį ir alkį. Tik labai vėlai sustojo prie kažkokio motelio.

Valgyklos salėje buvo moteris su šešerių metų berniuku, kuris čia atsisėsdavo, čia imdavo bėgioti po kambarį, visą laiką rėkdamas.

Užsisakė pačią paprasčiausią vakarienę ir įsistebeilijo į vidur stalo stovintį kaučiukinį nykštuką. Maža figūrėlė reklamavo kažkokias prekes. Nykštuko kūnas ir kojos buvo labai trumpos, o virš burnos kyšojo didžiulė, bambą siekianti žalia nosis. Gana juokingas daiktelis, tarė sau, paėmė nykštuką į rankas ir pradėjo apžiūrinėti.

O jeigu kas atgaivintų nykštuką, pagalvojo ji. Turėdamas sielą, tikriausiai jaustų baisius skausmus kam nors tampant jo žalią guminę nosį, kaip dabar darė Anjė. Greitai jis imtų bijoti žmonių, nes kiekvienas norėtų patampyti už tos juokingos nosies, ir visas gyvenimas jam būtų vien baimė ir kančia.

Ar jisai dievobaimingai garbintų Kūrėją? Dėkotų Jam už gyvybę? Melstųsi Jam? Kartą kas nors pakištų jam veidrodį, ir po to jis dangstytų nuo žmonių veidą, nes baisiai gėdytųsi. Ir negalėtų jo prisidengti, nes Kūrėjas padarė taip, kad jo rankos nejuda.

Ar nekeista, sakė sau Anjė, manyti, kad nykštukas imtų gėdytis. Negi jis kaltas, kad jo nosis žalia? Ar nenumotų abe-

jingai ranka? Ne, nenumotų. Jis gėdytųsi. Kai žmogus pirmą kartą atranda savo kūniškąjį „aš“, pirmas ir svarbiausias jausmas yra ne abejingumas, ne pyktis, o gėda: esminė ir visą gyvenimą lydėsianti, čia didesnė, čia mažesnė, laiko bukinama gėda.

Šešiolikos metų ji viešėjo pas tėvų pažįstamus. Vidury nakties prasidėjo menstruacijos, ir ji sukruvino paklodę. Anksti rytą ją apėmė panika. Paslapčiom nulindo į vonią, paėmė muilą ir drėgna kempine trynė paklodę; dėmė tik dar labiau išsiplėtė, be to, ji ištepė ir čiužinį; ji degė iš gėdos.

Kodėl taip gėdijosi? Negi mėnesinės neištinka visų moterų? Argi ji išgalvojo gimdą? Gal ji buvo už ją atsakinga? Bet gėda neturi nieko bendra su atsakomybe. Jeigu, tarkime, ji išlietų rašalą ir sugadintų šeimininkų staltiesę ar kilimą, tai būtų tikrai nemalonu, bet ji nesigėdytų. Gėda kyla ne iš kokios nors padarytos klaidos, o iš paniekos, pažeminimo, kurį patiriame turėdami būti tuo, kas esame, nors mes savęs nesirinkome, ir iš nepakeliamo pojūčio, jog tas pažeminimas yra visų matomas.

Nėra ko stebėtis, kad nykštukas ilga žalia nosimi gėdijasi savo veido. Bet ką Anjė turėtų manyti apie tėvą? Jis juk buvo gražus! Taip, buvo. Bet kas yra grožis matematiniu požiūriu? Grožis reiškia, kad egzempliorius labai panašus į pirminį prototipą. Įsivaizduokime, kad kompiuteriui pateikti didžiausi ir mažiausi visų kūno dalių matmenys: nosies ilgis nuo trijų iki septynių centimetrų, kaktos aukštis nuo trijų iki aštuonių centimetrų ir taip toliau. Negražaus žmogaus kakta aštuonių centimetrų aukščio, o nosis trijų centimetrų ilgio. Negražumas: poetiškas atsitiktinumo kaprizas. Gražiam žmogui gamta davė visų matmenų vidurkį. Grožis: nepoetiška vidutinybė. Grožy labiau negu negražume išryškėja veido neasmeniškumas, jo neatskirumas. Gražus žmogus savo

veide mato pradinį techninį planą, kokį nupiešė prototipo autorius, ir jam sunku patikėti, jog tai, ką mato, yra kažkoks originalus „aš". Todėl jis gėdijas kaip ir atgijęs nykštukas ilga žalia nosimi.

Tėvui mirštant, ji sėdėjo ant jo lovos krašto. Prieš prasidedant agonijai, pasakė jai: „Nežiūrėk į mane", tai buvo paskutiniai jo ištarti žodžiai, paskutinis prašymas.

Ji paklausė; nulenkė žemyn galvą, užsimerkė, tik jo ranką laikė savojoj ir nepaleido; paliko jį, kad iš lėto ir neregimas išeitų į pasaulį, kuriame nėra veidų.

13

Užsimokėjo ir nuėjo prie automobilio. Priešais ją šokčiojo berniukas, kurį neseniai matė rėkaujantį salėje. Priklaupė ir ištiesė prieš save ranką, tarsi laikytų joje automatą. Mėgdžiojo šūvių garsą. „Paf paf paf", – šaudė į ją įsivaizduojamomis kulkomis.

Sustojo prieš jį ir ramiai paklausė:

– Tu idiotas?

Nustojo šaudęs ir išpūtė į ją didžiules vaikiškas akis.

– Taip, matau, kad esi idiotas, – pakartojo ji.

Berniuko veidą iškreipė verksmingas šūksmas:

– Aš mamytei pasakysiu!

– Bėk! Bėk, pasiskųsk jai! – tarė Anjė. Sėdo vidun ir greit paleido mašiną.

Džiaugėsi nesusitikus su motina. Įsivaizdavo ją šaukiant ir staigiai į šalis kraipant galvą, kilnojant antakius ir pečius, karštai ginant įžeistą vaiką. Savaime suprantama, vaikų teisės yra aukščiau už visų kitų teises. Kodėl motina pasirinko būtent Lora, o ne Anjė, kai priešų generolas leido jai išgelbėti vieną iš trijų šeimos narių? Atsakymas visiškai paprastas: pirmenybė atiduota Lorà, nes ji buvo jauniausia. Amžiaus hierarchijoje aukščiausią vietą užima kūdikiai, paskui – vaikai, jaunuoliai ir tik galiausiai suaugę žmonės. Senas žmogus yra pačioj pažemėj, tos vertybių piramidės papėdėje.

O mirusieji? Mirusieji yra po žeme. Taigi dar žemiau nei

seni žmonės. Senam žmogui dar priklauso visos žmogaus teisės. Nuo pirmosios mirties sekundės žmogus jų netenka. Joks įstatymas neapsaugo jo nuo šmeižto, jo intymūs dalykai netenka slaptumo; nei laiškai, rašyti jo meilių, nei motinos palikta „atminčių" knyga, niekas niekas jam nebepriklauso.

Paskutiniais metais prieš mirtį tėvas viską naikino: neliko spintoje kabėjusių kostiumų, jokių rankraščių, jokių paskaitų konspektų, jokių laiškų. Niekam nė nenujaučiant, sunaikino visus savo pėdsakus. Tik netyčia aptiko jį draskant nuotraukas. Bet taip ir nesutrukdė jų sunaikinti. Nė vienos neliko.

Lora protestavo prieš tai. Gynė gyvųjų teises nuo neteisėtų mirusiųjų pretenzijų. Nes veidas, kuris rytoj pranyks po moliu arba ugnyje, priklauso ne būsimajam numirėliui, o gyviesiems, ir vien jiems, nes jie alksta ir turi ryti mirusiuosius, jų laiškus, jų pinigus, jų fotografijas, senas jų meiles, jų paslaptis.

O tėvas paspruko nuo visų, sako sau Anjė.

Galvojo apie jį ir šypsojosi. Jai dingtelėjo mintis, jog tėvas buvo jos vienintelė meilė. Taip, visiškai aišku: tėvas buvo jos vienintelė meilė.

Tą akimirką ją vėl dideliu greičiu pralenkė milžiniški motociklai. Prožektorių šviesoje Anjė gerai matėsi prie vairo palinkusios figūros, kupinos agresyvumo, nuo kurio virpėjo nakties oras. Tai buvo tasai pasaulis, kurio norėjo išvengti, pasišalinti iš jo visam laikui, todėl nusprendė pirmoje kryžkelėje pasukti iš greitkelio į ne tokį judrų plentą.

14

Atsidūrėme pilnoje šviesų ir triukšmo Paryžiaus aveniu ir pasukome link Avenarijaus mersedeso, kuris buvo pastatytas už kelių gatvių nuo čia. Vėl šnekėjomės apie merginą, kuri naktį atsisėdo ant plento ir užsidengusi rankomis galvą laukė atlekiančio automobilio smūgio. Aš kalbėjau:

– Stengiausi tau paaiškinti, kad kiekviename mūsų įrašyta visų veiksmų priežastis, tai, ką vokiečiai vadina *Grund*; šifras su mūsų likimo esencija; mano nuomone, tasai šifras yra metaforiškas. Be poetinių vaizdų neįmanoma suprasti merginos, apie kurią kalbame. Pavyzdžiui: eina per gyvenimą tarsi per slėnį, vis ką nors sutinka ir užkalbina, tačiau sutiktieji atsainiai žvilgteli ir nueina, nes jos balsas per silpnas ir niekas jos negirdi. Taip ją įsivaizduoju ir esu įsitikinęs, jog ir ji taip pat mato save: moterį, einančią slėniu tarp žmonių, kurie jos negirdi. Arba kitas paveikslas: pilnas dantų gydytojo laukiamasis, įeina dar vienas pacientas, žengia prie kanapos, ant kurios sėdi mergina, ir sudrimba jai ant kelių; ir taip padaro ne tyčia, o todėl, kad mato ten tuščią vietą; ji ginasi, mosuoja rankom, šaukia: „Pone, ar nematote! Vieta užimta! Čia sėdžiu aš!", bet vyriškis negirdi jos, jis patogiai įsitaiso ir linksmai šnekučiuojasi su kitu laukiančiu pacientu. Tai du ją nusakantys paveikslai, dvi padedančios ją suprasti metaforos. Jos noras nusižudyti nebuvo išprovokuotas išorės. Jis išdygo pačioje jos esybėje, pamažu augo ir subrendo kaip juodas žiedas.

– Tarkime, taip, – sutiko Avenarijus. – Bet vis dėlto turėtum paaiškinti, kodėl nusprendė pabaigti gyvenimą būtent šią, o ne kitą dieną.

– Kaip paaiškinti, kad žiedas sprogsta tą, o ne kitą dieną? Atėjo laikas. Noras susinaikinti brendo pamažu, ir vieną dieną jau nebegalėjo jo sutramdyti. Jos nuoskaudos, manau, buvo ne tokios jau didelės: žmonės neatsakydavo į pasisveikinimą; niekas jai nenusišypsodavo; stovėjo eilėje pašte, ir kažkokia storulė, nustūmusi ją, užlindo į priekį; dirbo pardavėja didelėje parduotuvėje, ir direktorius apkaltino ją blogai elgiantis su klientais. Tūkstantį kartų norėjo pasipriešinti ir šaukti, bet niekada taip ir nepasiryžo, nes turėjo per silpną balsą, kuris susijaudinus visai užsikirsdavo. Buvo silpnesnė už kitus ir be perstojo įžeidinėjama. Kai žmogų puola blogis, jis stengiasi jį nustumti kitiems. Tai vadinama ginču, konfliktu, kerštu. Tačiau silpnam žmogui stinga jėgos jį puolančiam blogiui atremti. Jo paties silpnumas žeidžia ir žemina jį, prieš juos jis visai beginklis. Nelieka nieko kita, tiktai įveikti savo silpnumą pačiam susinaikinant. Taip pradedama mąstyti apie savo mirtį.

Avenarijus dairėsi savojo mersedeso ir įsitikino ieškąs ne toje gatvėje. Apsisukome ir patraukėme atgal. Aš tęsiau:

– Mirtis, kurios troško, reiškė ne dingimą, o atmetimą. Savęs atmetimą. Nebuvo patenkinta nė viena savo gyvenimo diena, nė vienu ištartu žodžiu. Pati save tempė per gyvenimą kaip kokią pabaisą, kurios neapkentė, bet neįstengė atsikratyti. Todėl taip troško atmesti save, kaip nusviedžiamas suglamžytas popierius arba supuvęs obuolys. Troško atmest, tarsi toji atmetamoji ir toji, kuri atmeta, būtų dvi skirtingos asmenybės. Įsivaizdavo, kad išmeta save pro langą. Tačiau tai buvo pajuokos vertas vaizdas, nes ji gyveno antrajam aukšte, o parduotuvė, kurioje dirbo, buvo pirmajam ir visai

neturėjo langų. O ji troško mirti nelyg kumščio pritrėkšta, kad pasigirstų garsas kaip užmynus traškutį. Tai buvo beveik fizinis potraukis būti sutrintam, panašiai norime stipriai patrinti skaudamą vietą.

Priėjome garbingąjį Avenarijaus mersedesą ir sustojom prie jo. Avenarijus tarė:

– Klausydamas tavo pasakojimo beveik pajunti, žmogau, jai simpatiją...

– Suprantu, ką tu nori pasakyti. Jeigu nebūtų pasiryžusi su savimi į mirtį pasiųsti ir kitų žmonių... Tačiau tai išsakyta tose metaforose. Kai ji ką nors užkalbindavo, jos neišgirsdavo. Ji prarado pasaulį. Sakydamas „pasaulį", turiu omeny tą būties dalį, kuri atliepia į mūsų šauksmą (kad ir vos girdimu aidu) ir kurios šauksmą mes patys girdime. Jai pasaulis tapo nebylus ir nustojo būti jos pasauliu. Buvo aklinai užsidariusi savy ir savo kančioj. Ar iš to uždarumo galėjo ištraukti bent kitų kančios reginys? Ne. Nes kiti kentėjo prarastajame pasaulyje, ne jos pasaulyje. Nors Marsas būtų viena ištisinės kančios planeta, kur ir akmuo klykia iš skausmo, tai nė kiek mūsų nesugraudintų, nes Marsas nepriklauso mūsų pasauliui. Anapus pasaulio atsidūręs žmogus nejaučia jo skausmų. Vienintelis dalykas, trumpai ištraukęs ją iš kančios, buvo jos šuniuko mirtis. Kaimynė piktinosi: žmonių neatjaučia, o šunį apverkia. Apverkė šunį, nes jis buvo jos pasaulio dalis, o kaimynė – ne; šuo atsiliepdavo į jos balsą, o žmonės – ne.

Patylėjome, tebegalvodami apie vargšę merginą, paskui Avenarijus pravėrė dureles ir pasiūlė:

– Eikš! Važiuojam pas mane! Paskolinsiu tau sportbačius ir peilį!

Žinojau, kad jeigu neisiu su juo badyti padangų, tai nesuras nieko kito ir liks vienas su savo keistumais, nelyg tremty. Troškau vykti su juo, tačiau buvau apsunkęs, jutau besiarti-

nant miegą, ir bėgioti po pusiaunakčio gatvėmis man atrodė neapsakoma auka.

– Eisiu namo. Pėsčias, – pasakiau ir ištiesiau ranką.

Nuvažiavo. Žiūrėjau į tolstantį mersedesą ir jutau sąžinės priekaištus, kad išdaviau draugą. Paskui pasukau namo, ir bemat mintyse išniro mergina, kurioje susinaikinimo geismas skleidės lyg juodas žiedas.

Tariau sau: ir vieną dieną po darbo ji pasuko ne namų link, o į užmiestį. Nieko aplinkui nematė, nežinojo, dabar vasara, ruduo ar žiema, ar ji eina pajūriu ar palei fabriką; ji juk seniai nebegyveno šiame pasaulyje, vienintelis pasaulis buvo jos siela.

15

Nieko aplinkui nematė, nežinojo, dabar vasara, ruduo ar žiema, ar ji eina pajūriu ar palei fabriką, o kad ėjo toliau, tai tik todėl, kad kupina nerimo siela reikalavo judėti, negalėdama likti vietoje, nes nejudant labai skauda. Tai nelyg įkyrus dantų skausmas: kažkas verčia jus vaikščioti nuo sienos prie sienos, nors tam ir nėra jokios protingos priežasties, juk vaikščiojimas negali sumažinti skausmo, tačiau – nežinia kodėl – skaudąs dantis to reikalauja.

Taip mergina ėjo vis toliau ir atsidūrė greitkely, kuriuo vienas po kito švilpė automobiliai, ėjo pakraščiu nuo vieno stulpelio iki kito, nieko nematydama, žvelgdama tik į savo sielą, kurioje slypėjo keli pastovūs pažeminimo vaizdai. Nepajėgė atplėšti nuo jų akių; tik kartais, kai prošal su trenksmu prašvilpdavo motociklas ir nuo triukšmo suskausdavo ausų būgneliai, suvokdavo, jog išorinis pasaulis egzistuoja, bet tas pasaulis neturėjo jokios prasmės, jis buvo tik tuščia erdvė, tinkama vien tam, kad joje galima iš vienos vietos į kitą perkelti savo skaudamą sielą, tikintis, kad mažiau skaudės.

Jau seniai galvojo leistis suvažinėjama. Tačiau žaibišku greičiu prošal švilpiantys automobiliai dabar kėlė tūkstančius kartų už ją stipresnę baimę; negalėjo įsivaizduoti, iš kur galėtų pasisemti drąsos, kad pultų po jų ratais. Turėtų pulti *ant* jų, šokti *prieš* juos, o tam nepakako jėgų, kaip jų pristigo ir tuomet, kai norėjo sušukti nepelnytai ją išbarusiam direktoriui.

Išėjo temstant, dabar jau buvo naktis. Skaudėjo kojos, ji suprato, jog toli nenueis. Tą nuovargio akimirką išvydo didžiulę kelio rodyklę ir ant jos apšviestą žodį „Dižonas".

Bematant pamiršo nuovargį. Tas žodis jai kažką priminė. Stengėsi atgaivinti blyškų prisiminimą: kažkas buvo atvykęs iš Dižono arba kažkas pasakojo apie linksmus nuotykius ten. Staiga įtikėjo, jog tai malonus miestas ir kad ten kitokie žmonės nei iki šiol pažinoti. Tai buvo nelyg dykvietėj nuskambėjusi šokių muzika. Nelyg kapinėse ištryškęs sidabrinis vandens fontanas.

Taip, ji važiuos į Dižoną! Pradėjo moti automobiliams. Tačiau tie lėkė pro šalį, akino ją šviesomis ir nestojo. Vėlei kartojosi ta pati situacija, iš kurios jai nelemta ištrūkti: kreipiasi į kažką, užkalbina, šneka, bet niekas jos negirdi.

Jau visą pusvalandį tuščiai kilnojo ranką: automobiliai nestojo. Apšviestasis, linksmasis Dižono miestas, šokių orkestras vidur dykynės, vėl nugrimzdo į tamsą. Pasaulis vėl traukėsi nuo jos, ir jinai grįžo į savo sielą, apie kurią plytėjo vien tuštuma.

Priėjo vietą, kur nuo greitkelio atsišakojo mažesnis plentas. Sustojo: ne, automobiliai greitkelyje niekam tikę; nei jie ją sudaužys, nei į Dižoną nuveš. Plentu nuo greitkelio leidos žemyn.

16

Kaip gyventi pasaulyje, su kuriuo žmogus nesutinka? Kaip gyventi su žmonėmis, jeigu nei jų kančių, nei džiaugsmų nelaikai savais? Kai suvoki nepriklausąs jiems?

Anjė važiuoja tuščiu plentu ir atsako sau: meilė arba vienuolynas. Meilė arba vienuolynas: du būdai, kuriais žmogus gali įveikti Dievo kompiuterį ir pasprukti.

Meilė. Jau seniai Anjė dingojas toks išbandymas: jūsų paklaus, ar norėtumėt po mirties atgimti naujam gyvenimui. Jeigu tikrai mylite, sutiksite tik su sąlyga, kad vėl pamatysite mylimąjį. Gyvenimas jums tėra sąlyginė vertybė, įgalinanti gyventi meile. Tas, kurį mylite, jums daugiau nei visa Dievo kūrinija, daugiau nei gyvenimas. Tai šventvagiškas pasityčiojimas iš Kūrėjo kompiuterio, laikančio save visa ko viršūne ir būties prasme.

Tačiau dauguma žmonių nepatiria meilės, ir iš tų, kurie tariasi patyrę, tik nedaugelis išlaikytų Anjė sugalvotąjį bandymą; jie veržtųsi į naują gyvenimą nekeldami jokių sąlygų; atiduotų gyvenimui pirmenybę prieš meilę ir taip savo noru kristų atgal į Kūrėjo išstatytus tinklus.

Jeigu jau žmogui nėra skirta gyventi su mylimuoju ir aukotis vien meilei, lieka dar vienas būdas išvengti Kūrėjo: eiti į vienuolyną. Anjė prisimena frazę iš Stendalio „Parmos vienuolyno": *„Il se ratira a la chartreuse de Parme"*. Fabricijus išėjo, jis pasitraukė į Parmos vienuolyną. Iki tol romane vie-

nuolynas niekur neminimas, ir vis dėlto tas vienintelis sakinys paskutiniame puslapyje toksai svarbus, kad pagal jį Stendalis pavadina savo romaną; nes juk visų Fabricijaus nuotykių tikslas buvo vienuolynas; nuo pasaulio ir nuo žmonių atsiskyrusi vieta.

Į vienuolyną kadaise išeidavo nesutinkantys su pasauliu, jo džiaugsmų ir skausmų savais nelaikantys žmonės. Tačiau mūsų šimtmetis atsisako pripažinti žmonėms teisę nesutikti su pasauliu, todėl ir vienuolynų, į kuriuos galėtų pasitraukti Fabricijus, jau nėra. Liko tik tokios vietos prisiminimas, vienuolyno idealas, svajonė apie vienuolyną. *„Il se retira a la chartreuse de Parme"*. Vienuolyno ramybė. Anjė jau septynetą metų važinėja tos ramybės į Šveicariją, į nuo pasaulio atsiskyrusių kelių vienuolyną.

Anjė prisiminė nepaprastas popietės akimirkas, kai prieš išvykdama dar kartą išėjo pasivaikščioti. Priėjo upelį ir išsitiesė žolėje. Gulėjo ilgai ir jai atrodė, jog srautas įteka į ją ir išplauna visus skausmus bei purvą: josios „aš". Ypatingos, neužmirštamos akimirkos: ji pamiršo savąjį „aš", prarado jį, buvo ne „aš"; tai buvo laimė.

Prisimenant tas akimirkas, Anjė aplanko mintis, neaiški, netvari, tačiau tokia svarbi, galbūt pati svarbiausia, ir ji stengiasi išsakyti ją žodžiais.

Tai, kas gyvenime nepakeliama, yra ne *būti*, o *būti savuoju „aš"*. Kūrėjas su savo kompiuteriu paleido į pasaulį milijardus „aš" ir jų gyvenimų. Bet ir be šios gyvenimų gausybės galima įsivaizduoti kažkokią esmingesnę būtį, kurios Jis nepaveikė ir neveikia. Kai šiandien gulėjo žolėje ir į ją liejos monotoniška upelio giesmė, išplaunanti josios „aš", visą „aš" purvą, ji dalyvavo toje esmingesnėje būtyje, apsireiškiančioje tekančio laiko balsu ir dangaus žydryne; dabar ji žino, kad nėra nieko gražesnio.

Plentas, kuriuo rieda, tylus, ir toli virš jo šviečia be galo tolimos žvaigždės. Anjė sako sau: „Gyventi – tai jokia laimė. Gyventi – tai nešti per pasaulį savo skaúsmingą „aš". Tačiau būti – tai yra laimė. Būti: pavirsti šaltiniu, akmenų užtvanka, į kurią lyg šiltas lietus krinta visata".

17

Mergina ėjo dar ilgai, jai skaudėjo kojos, ji svirduliavo ir pagaliau atsisėdo pačiame dešiniosios plento pusės vidury. Galvą paslėpė tarp alkūnių, nosimi lietė kelius, o išlenktą nugarą tvilkė metalo, skardos, smūgio grėsmė. Krūtinė buvo sugniaužta, vargšė silpna jos krūtinė, kurioje degė aitri skausmingojo „aš" liepsna ir neleido galvoti apie kitus. Ji troško smūgio, kuris sudraskytų ją ir nuslopintų tą liepsną.

Išgirdusi atvažiuojantį automobilį, dar labiau susigūžė. Triukšmas tapo nepakeliamas, tačiau vietoj laukiamo smūgio ją užkliudė tik stiprus oro gūsis iš dešinės ir apvertė sėdintį kūną. Išgirdo stabdžių cypimą, garsų trenksmą; nieko nematė, nes buvo užsimerkusi ir prispaudusi veidą prie kelių, tik stebėjosi dar esanti gyva ir vėl sėdinti kaip sėdėjusi.

Vėl išgirdo besiartinančio variklio gausmą; šįkart oro banga parbloškė ją ant žemės, trenksmas nugriaudėjo visai šalia, ir tuoj pat pasigirdo baisus, nenusakomas riksmas, kuris vienu šuoliu ją pakėlė nuo žemės. Atsistojo vidury tuščio plento; už kokių dviejų šimtų metrų matė liepsnas, o iš arčiau, iš griovio, į tamsų dangų kilo vis tas pats nenusakomas baisus riksmas.

Riksmas taip rėžė ausį, buvo toksai siaubingas, kad pasaulis aplinkui ją, prarastasis pasaulis, vėl tapo realus, spalvotas, akinamas, triukšmingas. Atsistojo vidury plento, išskleidė rankas ir staiga pasirodė sau esanti didelė, tvirta ir stipri;

pasaulis, tasai prarastasis pasaulis, atsisakęs ją išklausyti, dabar grįžo su tuo riksmu, ir tai buvo taip gražu ir baisu, kad ir jai norėjosi rėkti, bet negalėjo, nes balsas įstrigo gerklėj ir negalėjo niekaip išsprūsti.

Į akis tvieskė trečiojo automobilio šviesos. Norėjo atšokti, bet nežinojo į kurią pusę; išgirdo stabdžių cypimą, automobilis pralėkė prošal ir pasigirdo trenksmas. Tada gerklėje gniaužiamas riksmas pagaliau išsilaisvino. Iš griovio, vis toje pačioje vietoje, be perstojo sklido skausmo klyksmas, ir dabar ji atsiliepė į jį.

Apsisuko ir nubėgo. Bėgo rėkdama, susižavėjusi, kad silpnas jos balsas gali taip rėkti. Ten, kur plentas jungėsi su greitkeliu, ant stulpelio kabojo telefonas. Mergina pakėlė jį:

– Alio! Alio!

Kitame gale po kiek laiko kažkas atsiliepė.

– Įvyko nelaimė!

Balsas reikalavo nurodyti vietą, bet ji nežinojo, kur esanti, tad pakabino ragelį ir nubėgo atgal į miestą, iš kurio buvo popiet išėjus.

18

Dar tik prieš keletą valandų primygtinai man tvirtino, kad padangas reikia durti griežtai nustatyta tvarka: pirmiausia priekinę dešinę, paskui priekinę kairę, tada užpakalinę kairę ir po to visas keturias. Tačiau tai buvo tik teorija, kuria norėjo priblokšti ekologų būrelį arba savo pernelyg patiklų draugą. Iš tikrųjų Avenarijus nesilaikė jokios sistemos. Bėgo gatvėmis ir, kai jam šaudavo į galvą, išsitraukdavo peilį ir smeigdavo į pirmą pasitaikiusią padangą.

Mums sėdint restorane, jis aiškino, kad po kiekvieno dūrio reikia vėl pakišti peilį po švarku, įdėti į makštis ir toliau bėgti tuščiomis rankomis. Pirma, todėl, kad taip lengviau bėgti, antra, saugumo sumetimais: neverta rizikuoti, kad kas pamatytų su peiliu rankoje. Padangos dūrimo veiksmas turįs būti staigus ir greitas, trukti tiktai kelias sekundes.

Tačiau, nelaimei, kuo didesnis dogmatikas Avenarijus buvo teorijoje, tuo aplaidesnis, nesilaikąs metodo ir pavojingai linkstąs į patogumus buvo praktikoje. Kaip tik dabar tuščioje gatvėje jisai praduria dvi vieno automobilio padangas (vietoj keturių), išsitiesia ir bėga toliau, nesilaikydamas jokių atsargumo taisyklių, su peiliu rankoje. Kitas jo numatytas automobilis stovėjo prie gatvės kampo. Dar likus keturiems penkiems žingsniams (vėl nepaisydamas taisyklių – per anksti!) ištiesė ranką, ir tuoj pat prie dešinės ausies pasigirdo klyksmas. Į jį spoksojo suakmenėjusi iš siaubo moteriškė. Ji turėjo

išnirti iš už kampo kaip tik tada, kai visas Avenarijaus dėmesys buvo nukreiptas į pasirinktąjį taikinį. Dabar jie stūksojo vienas prieš kitą, o kadangi jis taip pat sustingo iš išgąsčio, peilis taip ir styrojo rankoje. Moteris negalėjo nuleisti akių nuo atstatyto peilio ir dar kartą suklykė. Tik dabar Avenarijus atsipeikėjo ir paslėpė peilį makštyse po švarku. Norėdamas nuraminti moterį, nusišypsojo jai ir paklausė:

– Kiek dabar valandų?

Tarsi klausimas būtų įvaręs jai daugiau baimės nei peilis, trečią kartą dar siaubingiau suklykė.

Tuo metu gatve ėjo naktiniai praeiviai ir Avenarijus padarė lemtingą klaidą. Jeigu būtų vėl išsitraukęs peilį ir grėsmingai juo pamojavęs, moteris būtų nusikračiusi stingulio ir nubėgus, patraukdama paskui ir atsitiktinius praeivius. Bet jisai nusprendė apsimesti, kad nieko neatsitiko, ir vėl maloniai pasiteiravo:

– Gal galėtumėt pasakyti, kiek dabar valandų?

Pamačiusi, kad artinasi žmonės ir Avenarijus nesirengia jos skriausti, ketvirtą kartą klaikiai suklykė ir pradėjo garsiai skųstis visiems, kas tik galėjo girdėti:

– Grasino man peiliu! Norėjo mane išprievartauti!

Judesiu, turėjusiu reikšti absoliutų nekaltumą, Avenarijus skėstelėjo rankomis:

– Nenorėjau nieko kito, – tarė, – tik sužinoti, kiek laiko.

Iš aplinkui susirinkusiųjų būrelio atsiskyrė neaukštas vyras policininko uniforma. Paklausė, kas čia vyksta. Moteris pakartojo, kad Avenarijus norėjo ją išprievartauti.

Mažasis policininkas nedrąsiai prisiartino prie Avenarijaus, šis, išsitiesęs visu didingu ūgiu, atkišo ranką ir griausmingai ištarė:

– Esu profesorius Avenarijus!

Tie žodžiai ir ori laikysena smarkiai paveikė tvarkos sau-

gotoją; atrodė, tuoj kreipsis į aplinkinius, kad išsivaikščiotų, ir leis Avenarijui pasitraukti.

Tačiau nusikračiusi baimės moteris tapo agresyvi:

– Nors tai būtų pats profesorius Kapiliarijus, – šaukė, – bet grasino man peiliu!

Pro namų duris, per porą metrų nuo jų, išėjo vyriškis. Ėjo kažkaip keistai, lyg lunatikas, ir sustojo kaip tik tada, kai Avenarijus tvirtu balsu aiškino:

– Aš nieko nepadariau, tik norėjau paklausti tos damos, kiek valandų.

Moteris, tarsi jausdama, kad Avenarijus oriu elgesiu patraukia savo pusėn aplinkinius, pradėjo šaukti policininkui:

– Po švarku laiko peilį! Paslėpė jį ten! Didžiulį peilį! Patikrinkit jį!

Policininkas gūžtelėjo pečiais ir beveik atsiprašinėdamas pasakė Avenarijui:

– Gal būtumėt toks malonus ir prasegtumėt švarką?

Avenarijus akimirką sustingo. Paskui susivokė, kad jam lieka tiktai paklusti. Lėtai atsegė švarką ir praskleidė jį taip, kad visi galėjo išvysti sumaningą diržų sistemą, juosiančią jo krūtinę, ir prie jos pritvirtintą grėsmingą virtuvinį peilį.

Susirinkęs būrelis atsiduso iš nuostabos, o lunatiškos išvaizdos vyriškis prisiartino prie Avenarijaus ir pasakė:

– Aš esu advokatas. Štai mano vizitinė kortelė, jeigu reikėtų pagalbos. Noriu vieną jums pasakyti: visai neprivalote atsakinėti į klausimus. Nuo pačios tyrimo pradžios galite reikalauti sau advokato.

Avenarijus paėmė vizitinę kortelę ir įsikišo kišenėn. Policininkas nutvėrė jį už rankos ir kreipėsi į kitus:

– Išsiskirstykit! Išsiskirstykit!

Avenarijus nesigynė. Suprato esąs suimtas. Kai visi pamatė prie pilvo pritvirtintą didžiulį peilį, nebesulaukė jokio sim-

patijos ženklo. Pasisuko į advokatu pasivadinusį vyrą ir ištiesė jam savo vizitinę kortelę. Tačiau tasai jau ėjo neatsigręždamas: sustojo prie vieno iš pastatytų automobilių ir įkišo raktą spynelėn. Avenarijus dar matė, kaip jis atsitraukia atgal ir priklaupia ant vieno kelio.

Tą akimirką policininkas stipriau suspaudė Avenarijui ranką ir pasuko į šalį. Vyras prie automobilio atsiduso: „Dieve, mano Dieve!", ir visą jo kūną ėmė purtyti verksmas.

19

Verkdamas užbėgo viršun į butą ir puolė prie telefono. Norėjo iškviesti taksi. Nepaprastai saldus balsas ragelyje kartojo: „Paryžiaus taksi, kantrybės, palaukit prie telefono...", – paskui pasigirdo muzika, linksmas moterų dainavimas, būgnijimas; po kiek laiko muzika nutrūko, ir vėl prabilo saldusis balsas, prašydamas palaukti prie telefono. Norėjo šaukti, jog negali laukti, nes jo žmona miršta, bet suprato, kad nėra prasmės, nes su juo kalbantis balsas tėra įrašas juostelėje ir niekas jo protestų neišgirstų. Vėl nuskambėjo dainuojančių moterų balsai, šauksmai, būgnai ir dar po gero tarpsnio pasigirdo tikras moters balsas, kurį tuoj atskyrė, nes jis buvo nekantrus ir nemalonus. Kai pasakė, jog jam reikia taksi nuvažiuoti keletą šimtų kilometrų už Paryžiaus, balsas bematant atsisakė, o jam pabandžius aiškinti, jog taksi žūtbūtinai reikia, į ausį vėl trenkė linksma muzika, būgnijimas, dainuojančių moterų balsai, ir prabėgus nemažai laiko saldus balsas iš magnetofono juostelės paragino nesitraukti ir kantriai laukti prie telefono.

Padėjo ragelį ir surinko asistento numerį. Tačiau vietoj asistento kitoje pusėje atsiliepė įrašytas juokaujantis, koketiškas, krizenantis balsas:

– Labai džiaugiuosi, kad pagaliau prisiminėte mane. Nė neįsivaizduojate, kaip gailiuosi, kad negaliu su jumis kalbėtis, bet jei paliksite savo telefono numerį, kai tik galėsiu, su džiaugsmu paskambinsiu jums.

– Kvaily, – tarė ir padėjo ragelį.

Kodėl nėra namie Brigitos? Kodėl tiek laiko jos nėra, kartojo sau gal šimtąjį kartą ir vis ėjo užmesti akį į jos kambarį, nors buvo aišku, jog būtų girdėjęs ją pareinant.

Į ką dar galėtų kreiptis? Į Lorà? Ji tikrai mielai paskolintų mašiną, bet norėtų važiuoti kartu, o kaip tik to jis nenorėjo: Anjė susipyko su seserim, ir Polis nieko nenorėjo daryti prieš jos valią.

Pagaliau prisiminė Bernarą. Priežastys, dėl kurių nustojo susitikinėti, dabar atrodė juokingai menkos. Surinko jo numerį. Bernaras buvo namie.

Polis paprašė paskolinti automobilį; Anjė pateko į autokatastrofą; jam skambinę iš ligoninės.

– Tuojau būsiu pas tave, – tarė Bernaras, ir Polį užliejo didžiulė meilė senam bičiuliui. Norėjo apkabinti jį ir paverkti ant krūtinės.

Džiaugėsi, kad Brigitos nėra namie. Norėjo, kad ji negrįžtų ir jis vienas galėtų važiuoti pas Anjė. Staiga viskas pradingo; svainė, duktė, visas pasaulis, liko tik jis ir Anjė; nenorėjo, kad su jais būtų kas nors trečias. Buvo įsitikinęs, kad Anjė miršta. Jeigu jos padėtis nebūtų tragiška, niekas vidury nakties neskambintų iš kaimo ligoninės. Dabar galvojo, kad tik dar rastų ją gyvą, kad dar galėtų ją pabučiuoti. Jį apsėdo mintis apie pabučiavimą. Troško bučinio, paskutinio, baigiamojo, kuris nelyg venteriu išgriebtų greit išnyksiantį jos veidą prieš jam virstant prisiminimu.

Beliko laukti. Pradėjo tvarkyti savo rašomąjį stalą ir tuoj pat nusistebėjo, kad tokiu momentu gali užsiimti tokia beprasme veikla. Jam juk nesvarbu, tvarka ant jo stalo ar netvarka! Ir kodėl neseniai gatvėje nepažįstamajam davė savo vizitinę kortelę? Tačiau negalėjo sustoti; knygas dėjo į vieną stalo pakraštį, glamžė senų laiškų vokus ir svaidė į krepšį. Juk būtent

taip – kaip lunatikas – elgiasi nelaimės ištiktas žmogus. Kasdienybės inercija stengiasi išlaikyti jį gyvenimo vėžėse.

Pažvelgė į laikrodį. Jau beveik pusę valandos prarado per pradurtas padangas. Skubėk, skubėk, mintyse ragino Bernarą, kad Brigita jau nerastų manęs čia, kad galėčiau vienas važiuoti pas Anjė, kad suspėčiau.

Bet jam nepasisekė. Brigita grįžo namo prieš pat atvažiuojant Bernarui. Abu buvę bičiuliai apsikabino. Bernaras vėl išvyko namo, o Polis ir Brigita sėdo į automobilį. Polis vairavo ir važiavo kiek galėdamas greičiau.

20

Anjė pamatė vidury plento atsistojusios merginos figūrą, staigiai stiprių prožektorių nutviekstą su nelyg šoky išskleistomis rankomis, tai buvo tarsi balerinos pasirodymas užtraukiant uždangą vaidinimo pabaigoje, nes toliau jau nebuvo nieko, ir iš viso ankstesnio, iškart užmiršto teatro liko vien šis paskutinis paveikslas. Paskui tiktai nuovargis, toks gilus kaip šulinys nuovargis, jog seselės ir gydytojai manė ją praradus sąmonę, o ji jautė viską ir su stebėtinu aiškumu suvokė mirštanti. Netgi šiek tiek stebėjosi, kad nejaučia jokio sielvarto, jokio gailesčio, jokio siaubo, nieko iš to, ką ligi šiol siejo su mirties įvaizdžiu.

Paskui pamatė virš savęs palinkusią slaugę ir girdėjo ją šnabždant:

– Jūsų vyras jau vyksta čia. Atvažiuos pas jus. Jūsų vyras.

Anjė nusišypsojo. Kodėl ji šypsojosi? Kažkas atgijo iš pamirštojo vaidinimo: taip, ji ištekėjusi. Paskui išniro ir vardas: Polis! Taip, Polis. Polis. Polis. Netikėtai prisiminusi pamirštą žodį, nušvito. Tarsi jums kas parodytų meškiuką, kurio nematėte penkiasdešimt metų, ir jūs jį atpažintumėt.

Polis, kartojo mintyse ir šypsojosi. Toji šypsena taip ir liko lūpose, kai ir vėl užmiršo jos priežastį. Ji buvo pavargusi, ir viskas ją sekino. Ypač sunku buvo pakelti kieno nors žvilgsnį. Užsimerkė, kad nieko nematytų. Viskas, kas dėjosi aplinkui, vargino ją ir trukdė, ji norėjo, kad nieko nevyktų.

Paskui vėl prisiminė: Polis. Ką jai sakė seselė? Kad atvažiuos? Pamirštojo vaidinimo, koks buvo jos gyvenimas, prisiminimas staiga tapo aiškesnis. Polis. Polis atvažiuos! Ir tuoj pat staigiai, karštai panoro, kad jis jos nepamatytų. Buvo nuvargusi, vengė žvilgsnių. Nenorėjo ir Polio žvilgsnio. Nenorėjo, kad pamatytų ją mirštančią.

Reikia paskubėti numirti.

Ir paskutinį kartą pasikartojo esminė jos gyvenimo situacija: bėga, ir kažkas ją vejasi. Ją vejasi Polis. Dabar ji nieko neturi rankose. Nei šepečio, nei šukų, nei kaspino. Ji nuginkluota. Ji nuoga, pridengta kažkokia balta ligoninės drobule. Atsidūrusi paskutiniame finišo takelyje, ir niekas jau nepagelbės, ji gali pasikliauti tik savo greičiu. Kuris bus greitesnis? Polis ar ji? Jos mirimas ar jo atvykimas?

Nuovargis tapo dar gilesnis, ir jai pasirodė, kad ji greitai tolsta, tarsi kas trauktų atgal jos lovą. Atsimerkė ir pamatė seselę baltu chalatu. Koks jos veidas? Ji negalėjo įžvelgti. Ir išplaukė žodžiai: „Ne, tenai nėra veidų".

21

Su Brigita priėjęs prie lovos, Polis išvydo kūną, visą, ir su galva, uždengtą paklode. Moteris balta palaidine tarė jiems:

– Mirė prieš ketvirtį valandos.

Tiek nedaug tereikėjo, ir dar būtų radęs ją gyvą! Tai jį įskaudino, aitrino neviltį. Pavėlavo penkiolika minučių! Prasilenkė su ja penkiolika minučių savojo, dabar staiga pertraukto, beprasmiškai padalyto gyvenimo. Jam atrodė, jog per visus tuos kartu nugyventus metus ji niekada taip ir nebuvo jo, jis neturėjo jos; tam, kad jų meilės istorija išsipildytų ir pasibaigtų, stigo paskutiniojo bučinio; paskutiniojo bučinio, kad savo lūpomis dar būtų palietęs ją gyvą, būtų palaikęs ją savo lūpose.

Moteris balta palaidine nutraukė paklodę. Matė gerai pažįstamą veidą, pabalusį, gražų ir vis dėlto visiškai kitokį: jos lūpos, nors, kaip visados, romios, buvo išsilenkusios niekada nematyta linija. Negalėjo perprasti jos veido išraiškos. Nepajėgė pasilenkti ir pabučiuoti jos.

Šalia pravirko Brigita, prisiglaudė jam prie krūtinės, ją purtė rauda.

Vėl pažvelgė į Anję: keista, niekada nematyta šypsena, toji nepažįstama šypsena ir užmerktos akys priklausė ne jam, ji priklausė kažkam nepažįstamam ir bylojo kažką, ko jisai nesuprato.

Moteris balta palaidine nutvėrė Polį už rankos; jis vos neapalpo.

ŠEŠTA DALIS

Ciferblatas

1

Vaikas, vos gimęs, pradeda čiulpti motinos krūtį. Kai mamytė atpratina nuo krūties, pradeda čiulpti pirštą.

Kartą Rubensas paklausė vienos ponios:

– Kodėl savo sūneliui leidžiate čiulpti pirštą? Juk jam jau dešimt metų!

Toji susierzino:

– O jūs norėtumėt jam uždrausti? Tai juk gražiausia jungtis su motinos krūtimi! Norite, kad aš jį traumuočiau?

Taip vaikas čiulpia pirštą tol, kol sulaukęs trylikos metų pirštą harmoningai pakeičia cigarete.

Vėliau, besimyluodamas su motina, gynusia savojo kūdikio teisę čiulpti pirštą, palietė savo pirštu jos lūpas, o ji, sukiodama galvą į šalis, jį laižė. Užsimerkusi ji vaizdavosi besimylinti su dviem vyrais.

Tas nedidelis nuotykis Rubensui tapo atskaitos tašku; taip jis atrado moterų testavimo būdą: pridėdavo pirštą joms prie lūpų ir žiūrėdavo, kas bus. Tas, kurios laižydavo pirštą, be jokios abejonės, traukė grupinė meilė. Kitos, kurios likdavo visai abejingos pirštui, buvo beviltiškai kurčios perversiniams gundymams.

Viena iš tų, kurioje „piršto bandymu" atskleidė polinkį į orgijas, jį tikrai mylėjo. Pasimylėjus paėmė jo pirštą ir vangiai jį pabučiavo, kas reiškė: dabar noriu, jog tavo pirštas vėl

pavirstų pirštu, man gera, kad po visko, ką įsivaizdavau, esu čia viena su tavim.

Piršto permainos. Arba: kaip rodyklės sukasi gyvenimo ciferblatu.

2

Brėždamos ratą rodyklės sukasi laikrodžio ciferblatu. Ir Zodiakas, kokį pašo astrologai, panašus į ciferblatą. Horoskopas – taip pat laikrodis. Tikime ar netikime astrologų prognozėmis, horoskopas – gyvenimo metafora, slepianti savy didžią išmintį.

Kaip astrologas sudarinėja jūsų horoskopą? Nubrėžia ratą, dangaus sferos atvaizdą, ir padalija jį į dvylika dalių, skirtų atskiriems ženklams: Avinui, Jaučiui, Dvyniams ir taip toliau. Paskui šitame Zodiako rate nupiešia grafinius Saulės, Mėnulio ir septynių planetų ženklus, išdėsto juos taip, kaip jie buvo išsidėstę jūsų gimimo sekundę. Nelyg laikrodžio ciferblate, taisyklingai padalytame į dvylika lygių dalių, nupieštų dar devynis netaisyklingai išdėstytus ženklus. Ciferblatu slenka devynios rodyklės: Saulė, Mėnulis ir planetos, tokie dangaus kūnai, kokie iš tikrųjų juda Visatoje per jūsų gyvenimą. Kiekviena planeta-rodyklė atsiduria naujoje padėtyje kitų planetų-skaičių, nejudančių jūsų horoskopo ženklų, atžvilgiu.

Nepakartojamas žvaigždžių derinys jūsų gimimo akimirką – tai nuolatinė jūsų gyvenimo tema, jo algebrinė apibrėžtis, jūsų asmens pirštų atspaudas; sustingusios jūsų horoskopo žvaigždės viena kitos atžvilgiu išsidėsčiusios skirtingais kampais, laipsniais išreikšta jų vertė turi įvairių reikšmių (negatyvių, pozityvių, neutralių): įsivaizduokite, kad jū-

sų meilės Venera sunkiai bendrauja su jūsų agresyviuoju Marsu; kad jūsų viešajai asmenybei atstovaujanti Saulė sustiprinta konjunkcija su energingu, į nuotykius linkusiu Uranu; kad seksualumas, kurį simbolizuoja Mėnulis, sujungtas su svajingu Neptūnu, ir taip toliau. Judančių žvaigždžių rodyklės savo kely lies tam tikrus horoskopo taškus ir įtrauks į žaidimą (susilpnins, sustiprins, kels grėsmę) įvairius jūsų gyvenimo temos elementus. Toks jau gyvenimas; jis nepanašus į šelmių romaną, kurio kiekviename skyriuje herojų stebina vis nauji, jokio bendro vardiklio neturintys įvykiai. Jis panašus į kompoziciją, kurią muzikai vadina *tema su variacijomis*.

Uranas palyginti lėtai juda dangumi. Septyneri metai prabėga, kol pereina vieną ženklą. Tarkime, šiandien jo santykis su nejudria jūsų horoskopo Saule (sakykim, 90 laipsnių kampu) yra įtemptas: jums sunkūs laikai; po dvidešimt vienerių metų padėtis pasikartos (Uranas su Saule sudarys 180 laipsnių kampą, tai lygiai prasta reikšmė), tačiau pasikartojimas bus tik tariamas, nes tuo pačiu metu, kai Uranas puls Saulę, Saturnas danguje taip harmoningai susys su jūsų Venera, kad audra praskris viršum jūsų, nė plaukų galiukų nekliudydama. Nelyg susirgtumėte ta pačia liga, tačiau dabar pasijustumėt atsidūręs pasakiškoj ligoninėj, kur vietoj nekantrių seselių dirba angelai.

Astrologija neva pratina prie fatalizmo: neišvengsi savo likimo! Mano galva, astrologija (astrologija, kaip gyvenimo metafora) išsako kur kas subtilesnius dalykus: neišvengsi savo gyvenimo *temos*! Iš to aiškėja, koks nemotyvuotas būna noras įpusėjus amžių pradėti „naują gyvenimą", skirtingą nuo ankstesniojo, pradėti, kaip sakoma, nuo nulio. Jūsų gyvenimas visada bus lipdomas iš to paties molio, iš tų pačių plytų, tų pačių problemų, o tai, kas pirmąją akimirką pasirodė kaip „naujas gyvenimas", labai greitai atsiskleis kaip dar viena ankstesniojo gyvenimo variacija.

Horoskopas panašus į laikrodį, o laikrodis yra būtinybės mokykla: kai tik rodyklė apsuka ratą ir grįžta iš kur pajudėjus, pasibaigia viena fazė. Horoskopo ciferblatu skirtingu greičiu sukasi devynios rodyklės, kiekvieną akimirką viena fazė baigiasi, o kita prasideda. Kol žmogus jaunas, jis nesuvokia laiko rato, nes mato jį kaip vis naujų horizontų link vedantį kelią; dar nenujaučia, kad jo gyvenime yra tik viena tema; supras tai tik tada, kai jo gyvenime suskambės pirmosios variacijos.

Rubensui buvo gal keturiolika metų, kai kartą gatvėje jį sustabdė perpus jaunesnė mergaitė ir paklausė:

– Pasakykite, pone, kiek dabar valandų?

Pirmą kartą nepažįstamas asmuo sakė jam „jūs" ir vadino ponu. Apsidžiaugė, rodės, prieš jį atsiveria naujas gyvenimo tarpsnis. Paskui visiškai pamiršo šį epizodą, kol kartą graži moteris jam pasakė:

– Kai buvote jaunas, taip pat galvojote, kad...

Pirmą kartą jo jaunystė buvo įvardyta praeitimi. Tada atgijo pamirštos mergaitės, klaususios laiko, vaizdas; jis suprato, kad abu moterų pavidalai yra susiję. Patys savaime jie buvo bereikšmiai, atsitiktinai sutikti pavidalai, tik paaiškėjus jų ryšiui, tapo reikšmingais įvykiais jo gyvenimo ciferblate.

Pakartosiu kitaip: įsivaizduokime, kad Rubenso gyvenimo ciferblatas yra didžiuliuose viduramžiškuose kurantuose, kad ir tokiuose, pro kuriuos dvidešimt metų vaikščiojau Senamiesčio aikštėje Prahoje. Laikrodis muša valandas, ir virš ciferblato atsiveria langelis: pasirodo figūrėlė – septynerių metų mergaitė, klausianti, kiek dabar valandų. Po to, kai ta pati lėtai besisukanti rodyklė praėjus daugybei metų kliudys kitą skaičių, vėl pradės skambinti varpai, atsivers langelis ir pasirodys jauna moteris, kuri klaus:

– O kai buvote jaunas?..

3

Kai buvo dar labai jaunas, nedrįso nė vienai moteriai atskleisti savo erotinių fantazijų. Manė, kad visą meilės energiją reikia iki galo skirti nepaprastiems fiziniams pratimams ant moters kūno. Jaunutės jo partnerės, beje, buvo tos pačios nuomonės. Blankiai prisimena vieną jų, pažymėkime ją raide A, besimylint staiga atsirėmusią alkūnėmis ir kulnais, išsilenkusią tiltu taip, kad jis svaidomas vos neiškrito iš lovos. Šis sportinis veiksmas buvo kupinas aistringų reikšmių, už kurias Rubensas jautė jai dėkingumą. Jis gyveno pirmąjį savo laikotarpį: *atletiško nebylumo laikotarpį.*

Pamažu nebylumą prarado; pats sau atrodė labai drąsus, kai pirmą kartą kažkokiai merginai garsiai įvardijo vieną, paskui kitą erotinę jos kūno vietą. Tačiau toji drąsa nebuvo tokia didelė, kaip anuomet dingojosi, nes ištartosios frazės buvo tiktai malonybiniai žodeliai arba poetiškos perifrazės. Vis dėlto buvo įkvėptas savo drąsos (ir nustebintas, kad mergina neaprėkė jo) ir pradėjo kurti sudėtingiausias metaforas, kad perkeltine poetine prasme galėtų kalbėti apie lytinį aktą. Tai buvo antrasis laikotarpis: *metaforų laikotarpis.*

Tuomet turėjo merginą B. Po įprasto žodžių preliudo (kupino metaforų) jie mylėjosi. Artėjant malonumo akimirkai, ji ištarė sakinį, kuriame vienareikšmiškai ir visai nemetaforiškai paminėjo savo lyties organą. Tą dieną pirmą kartą išgirdo tokį žodį iš moters (tai, beje, taip pat viena iš įsidėmėtinų

akimirkų ciferblate). Nustebintas, staiga apšviestas, suprato, jog tame brutaliame posaky daugiau žavesio ir sprogstamosios jėgos nei visose ligi šiol išgalvotose metaforose.

Kiek vėliau jį pasikvietė moteris C. Buvo gal penkiolika metų vyresnė už jį. Prieš eidamas savo bičiuliui M išdėstė, kokias šaunias nešvankybes jai pasakysiąs (ne, jokių metaforų!). Bet visiškai netikėtai pralaimėjo: dar jam nespėjus burnos praverti, nešvankybes išsakė ji. Vėlei buvo priblokštas. Ne tik todėl, kad aplenkė jį savo erotine drąsa, bet ir dėl to, kad pavartojo tuos pačius žodžius, kuriuos jis jau keletą dienų ruošė. Šis sutapimas kėlė nuostabą. Priskyrė jį erotinei telepatijai arba slaptingai sielų giminystei. Taip pamažu žengė į trečiąjį laikotarpį: *obsceniškos tiesos laikotarpį.*

Ketvirtasis laikotarpis glaudžiai siejosi su bičiuliu M: *sugedusio telefono laikotarpis.* Jis prisiminė žaidimą, kurį žaidė nuo penktųjų iki septintųjų savo gyvenimo metų: eile susėdę vaikai vienas kitam pašnibždėdavo sakinį, šnabždom persiųsdavo jį iki eilės galo, paskutinis pasakydavo jį garsiai, ir visi juokdavosi iš skirtumo tarp pirmojo sakinio ir galutinės jo formos. Suaugęs Rubensas ir M sugedusį telefoną žaisdavo taip, kad pasakydavo savo meilužėms labai išmoningai sukonstruotus obsceniškus sakinius, o moterys, nežinodamos, kad žaidžia sugedusį telefoną, pasiųsdavo juos toliau. Kadangi Rubensas ir M turėjo keletą bendrų meilužių (arba grakščiai apsikeisdavo jomis), per jas perduodavo vienas kitam linksmų sveikinimų. Kartą besimylint viena moteris pasakė Rubensui tokią sunkiai įsivaizduojamą, taip keistai sunarstytą frazę, jog akimirksniu atpažino piktdžiugišką bičiulio pokštą. Jį apėmė sunkiai valdomas juokas, o moteris, tramdomą juoką palaikiusi meilės traukuliais, įaudrinta pakartojo sakinį dar kartą, trečiąkart jį jau išrėkė, Rubensas vaizduotėje išvydo bičiulį, kvatojantį viršum savo besimylinčio kūno.

Netikėtai prisiminė merginą B, metaforų laikotarpio pabaigoje nei iš šio, nei iš to ištarusią nešvankų žodį. Tik dabar, praėjus kuriam laikui, galėjo paklaust: ar ji tą žodį ištarė pirmą kartą? Anuomet visiškai tuo neabejojo. Manė, kad ji įsimylėjusi jį, įtarė, jog nori už jo ištekėti, ir buvo tikras, kad neturi kito, išskyrus jį. Tiktai dabar suprato, kad kažkas turėjo ją išmokyti (galima tarti, ištreniruoti) garsiai ištarti tokį žodį anksčiau, nei ji ryžosi pasakyti jį Rubensui. Taigi tik po daugelio metų sugedusio telefono patirties suprato, jog tuomet, kai prisiekinėjo jam ištikimybę, B tikrai turėjo kitą meilužį.

Sugedusio telefono patirtis jį pakeitė. Jam nebeatrodė (visiems mums taip regis), kad kūniškos meilės aktas yra absoliutaus intymumo akimirkos, kai pasaulis aplink mus virsta begaline dykra, vidur kurios glamonėjasi du vieniši kūnai. Dabar jis suvokė, kad šios akimirkos nėra intymioji vienatvė. Daug intymiau vienas būna eidamas minioje Eliziejaus laukais nei tada, kai jį glėby spaudžia slapčiausioji iš meilužių. Nes sugedusio telefono laikotarpis yra visuomeninis meilės laikotarpis: keliais ištartais žodžiais visi dalyvauja dviejų tariamai atsiskyrusių būtybių glamonėse; visuomenė be paliovos aprūpina nešvankių vaizdinių rinką, ji garantuoja jų plitimą ir apytaką. Rubensas tada nustatė tokią tautos apibrėžtį: individų, kurių erotinį gyvenimą sieja tas pats sugedęs telefonas, visuomenė.

Paskui jis susipažino su mergina D, pačia žodingiausia iš visų sutiktų moterų. Jau per antrąjį susitikimą prisipažino jam nepaprastai mėgstanti masturbuotis ir pasiekianti malonumą sekdama sau pasakas. „Pasakas? Pasek ir man!" Ir pradėjo myluoti ją. O ji pasakojo: maudykla, kabinos, sienose išgręžtos skylės, žvilgsniai, kuriuos jautė nusirenginėdama, durys staiga atsidaro, tarpdury keturi vyrai ir taip toliau, ir

taip toliau. Pasaka buvo graži ir banali, ir jis džiaugėsi susipažinęs su D.

Bet nuo tada prasidėjo keisti dalykai: kai tik susitikdavo su kitomis moterimis, jų vaizdiniuose aptikdavo nuotrupas tų pačių ilgų pasakų, kurias besimylint pasakodavo D. Dažnai aptikdavo tą patį žodį, tą patį derinį, nors tasai žodis ar žodžių derinys būdavo labai neįprasti. D monologas buvo veidrodis, kuriame atrasdavo visas pažinotas moteris, tai buvo milžiniška enciklopedija, aštuoniatomis erotinių vaizdinių ir frazių žodynas. Iš pradžių didįjį jos monologą aiškino sugedusio telefono principu: tauta, tarpininkaujant šimtams meilužių, į jos galvą kaip į avilį sunešė visuose šalies kampeliuose surankiotas nešvankybes. Tačiau paskui nusprendė, jog toks aiškinimas menkai įtikinamas. D monologo fragmentų aptikdavo ir kalbant tokioms moterims, kurios, buvo tikras, negalėjo kaip nors susižinoti su D, nes nebuvo jokio bendro, sugedusiu telefonu skambinančio meilužio.

Tada prisiminė C atvejį: parengė nepadorių sakinių, kuriuos turėjo ištarti jai lovoje, bet ji aplenkė jį. Anuomet manė, jog tai telepatija. Bet ar iš tikrųjų išskaitė tuos sakinius jo sąmonėje? Labiau tikėtina, jog dar prieš susipažindama su juo jau nešiojosi tas frazes savyje. Bet kaip galėjo atsitikti, jog sutapo net žodžiai? Matyt, todėl, kad būta bendro šaltinio. Dabar jis įsivaizdavo, kad visais vyrais ir moterimis teka tas pats srautas, viena bendra erotinių vaizdinių upė. Savąją nešvankių įvaizdžių dalį individas gauna ne iš meilužio ar meilužės sugedusio telefono, o tiesiog pasisemia iš to beasmenio (viršasmenio ar poasmenio) srauto. Jeigu sakau, kad mumis tekanti upė yra beasmenė, tai reiškia, jog ji priklauso ne mums, o tam, kas mus sukūrė ir nukreipė jos srovę per mus, kitaip tariant, ji priklauso Dievui, gal net ji ir yra Dievas arba vienas iš Jo pavidalų. Rubensui ši mintis pasirodė kone

šventvagiška, paskui šventenybių niekinimo įspūdis išsisklaidė, ir jis su kažkokiu dievobaimingu nuolankumu paniro į požeminę upę: jautė, kad šioje srovėje visi esame sujungti ne tautos vardu, o kaip Dievo vaikai. Kaskart, pasinerdamas toje srovėje, pajusdavo kažkokiu mistiniu veiksmu susiliejąs su Dievu. Taip, penktasis laikotarpis – tai *mistiškasis laikotarpis*.

4

Ar Rubenso gyvenimo istorija tėra fizinės meilės istorija? Galima tarti, jog taip, ir akimirka, kai ji atsiskleidė tokia esanti, yra reikšminga ciferblato žyma.

Dar lankydamas gimnaziją, ištisas valandas praleisdavo muziejuose prie paveikslų, namie nupiešė šimtus akvarelių, o mokytojų karikatūromis išgarsėjo tarp bendramokslių. Piešė tušu moksleivių laikraščio iliustracijas, o per pertraukas visų džiaugsmui piešdavo kreida ant lentos. Tie laikai leido patirti šlovės skonį: visa gimnazija jį pažinojo ir vadino Rubensu. Kaip tų nuostabių metų prisiminimą (vienintelių šlovės metų), visam gyvenimui pasilaikė pravardę ir (su stebėtinu naivumu) prašydavo bičiulių, kad jį taip ir vadintų.

Šlovės pabaiga atėjo sulig mokslų baigimu. Mėgino įstoti į meno mokyklą, bet neišlaikė egzaminų. Buvo prastesnis už kitus? O gal tiesiog nepavyko? Keista, bet negaliu atsakyti į tokį paprastą klausimą.

Nejausdamas jokio potraukio, pradėjo studijuoti teisę, dėl nesėkmės kaltino gimtosios Šveicarijos menkystę. Tikėjosi kitur įgyvendinsiąs savąjį dailininko pašaukimą ir dar dukart bandė laimę: stojo ir neįstojo į Paryžiaus dailiųjų menų mokyklą, paskui siūlė savo piešinius keliems žurnalams. Kodėl tie piešiniai buvo atmesti? Buvo nevykę? O gal kvailiai buvo tie, kurie juos atmetė? Vėl tegaliu pakartoti, jog nežinau atsakymo į šiuos klausimus.

Nesėkmių išvargintas nusprendė nebebandyti laimės. Iš to, žinoma, matyti (ir jis tai gerai suvokė), kad jo aistra piešti ir tapyti buvo kur kas silpnesnė, nei įsivaizdavo, vadinasi, jam ir nebuvo skirta tapti menininku, kaip tarėsi gimnazijoje. Pradžioj ši mintis jį nuvylė, bet greitai sieloje suvirpo prieštara, kilusi iš rezignacijos: kodėl turėtų jausti aistrą tapybai? Kuo gi taip pagirtina aistra? Ar didžiuma prastų paveikslų ir nevykusių romanų neatsiranda iš to, kad menininkai savo aistroje menui įžvelgia kažką šventa, kažkokią misiją, netgi pareigą (pareigą sau, dar ir žmonijai?). Rezignacijos paveiktas, menininkus ir literatus matė dažniau kaip garbėtroškos apsėstus, o ne talento apdovanotus žmones ir vengė jų draugijos.

Didžiausias jo konkurentas, bendraamžis N, baigęs tą pačią gimnaziją, ne tik buvo priimtas į Dailiųjų menų mokyklą, bet ir greitai pasiekė nemažą sėkmę. Jiems mokantis, visi laikė Rubensą daug gabesniu už N. Negi visi klydo? O gal talentą galima išbarstyti pakelėje? Jau nutuokiame, jog nebus atsakymų. Svarbi ir tokia aplinkybė: tuo metu, kai nesėkmės privertė galutinai atsisakyti tapybos (ir kai N šventė pirmąsias savo sėkmes), Rubensas bendravo su labai gražia jaunute mergaite, o jo konkurentas vedė panelę iš turtingos šeimos, bet tokią bjaurią, kad Rubensas netekdavo amo vos ją pamatęs. Atrodė, aplinkybių sutapimas liudijo likimo pirštą ir nurodė, kad jo sfera yra ne viešasis, o intymusis gyvenimas, ne profesionalios sėkmės siekimas, bet pasisekimas tarp moterų. Ir bematant tai, kas dar vakar atrodė pralaimėjimas, virto stulbinama pergale: taip, jis atsisako šlovės (bergždžios ir liūdnos kovos), kad atsiduotų pačiam gyvenimui. Net nesvarstė minties, kodėl moterys turėtų būti „pats gyvenimas". Jam tai atrodė savaime suprantama ir nekėlė jokių abejonių. Buvo tikras, kad pasirinko geresnį kelią nei turtinga baidyk-

le apdovanotas konkurentas. Tokiomis aplinkybėmis jaunutė gražuolė tapo ne tik laimės pažadu, bet pirmiausia triumfu ir pasididžiavimu. Norėdamas sutvirtinti netikėtą savo pergalę neatšaukiamu antspaudu, vedė gražuolę ir buvo įsitikinęs, kad visas pasaulis jam pavydi.

5

Moterys Rubensui reiškė „patį gyvenimą", ir vis dėlto jis nesugalvojo nieko geresnio, kaip vesti gražuolę ir šitaip atsisakyti kitų moterų. Nelogiškas, tačiau visai normalus poelgis. Rubensui buvo dvidešimt ketveri metai. Kaip tik tada įžengė į obsceniškos tiesos laikotarpį (vadinasi, netrukus po to, kai susipažino su mergina B ir ponia C), tačiau nauja patirtis nė per plauką nepakeitė jo įsitikinimo, kad meilė yra aukščiau už pasimylėjimą, kad yra didelė meilė, didžiausioji gyvenimo vertybė, apie kurią daug girdėjo, daug skaitė, daug nujautė, tačiau nieko neišmanė. Neabejojo, kad meilė yra gyvenimo vainikas (to „paties gyvenimo", kuriam atidavė pirmenybę prieš karjerą), todėl privalo sutikti ją išskėstomis rankomis ir be kompromisų.

Kaip minėjau, rodyklės seksualiniame ciferblate rodė obsceniškos tiesos valandą, bet vos įsimylėjus bematant prasidėjo smukimas į ankstesniąsias stadijas: lovoje arba tylėdavo, arba būsimajai nuotakai ištardavo tik švelnias metaforas, tikėdamas, kad nešvankybės tuojau sviestų juos anapus meilės.

Dabar pasakysiu kitaip: meilė gražuolei jį grąžino į nekaltybės būseną, nes, kaip jau sakiau kita proga, kiekvienas europietis, ištaręs žodį „meilė", įkvėpimo sparnais grįžta į prekoitalinę (arba nekoitalinę) mąstyseną ir jauseną, į tuos pačius laikus, kai kankinosi jaunasis Verteris, kai vos nenukri-

to nuo žirgo Fromenteno Dominikas. Todėl Rubensas, sutikęs savąją gražuolę, buvo pasirengęs pastatyti puodą su jausmu ant ugnies ir laukt, kol užviręs pavirs aistra. Reikalą gadino tai, jog tuo metu kitame mieste turėjo trejais metais už save vyresnę meilužę (pažymėkime ją raide E), su kuria susitikinėjo dar prieš susipažindamas su būsimąja žmona ir dar keletą mėnesių po to. Nustojo susitikinėti su ja tą dieną, kai nusprendė vesti. Išsiskyrimą nulėmė ne spontaniškas E skirtų jausmų atšalimas (veikiai paaiškės, kad net per daug ją mylėjo), o greičiau įsitikinimas, jog žengia į didį ir šlovingą gyvenimo tarpsnį, kai didelę meilę reikia paaukoti ištikimybei. Tačiau iki vestuvių (dėl kurių būtinybės sielos gilumoje vis dėlto abejojo) likus kelioms dienoms, jį apėmė nepakeliamas paliktosios E ilgesys. Kadangi ryšio su ja niekada nevadino meile, buvo nustebintas, kad kūnas, širdis ir siela taip kankinamai ilgis jos. Neištvėrė ir nuvažiavo pas ją. Visas tas dienas ją maldavo, kad leistų pamylėti, prašė švelniai, liūdnai, įsakmiai, tačiau ji leido tik žvelgti į savo liūdintį veidą; josios kūno neturėjo teisės paliesti.

Neramus ir nuliūdęs grįžo namo vestuvių dieną. Per šventinę vakarienę pasigėrė, o vakare parsivedė nuotaką į naująjį butą. Vyno ir ilgesio paveiktas, besimylint pavadino ją buvusios meilužės vardu. Tai buvo tiesiog baisu! Niekada nepamirš, kokiomis didžiulėmis akimis, pritrenkta nuostabos, žvelgė į jį! Tą akimirką, viskam griūnant, jam pasirodė, jog tai atstumtosios meilužės kerštas, kad vestuvių dieną savo vardu ji visam laikui aptemdė jo santuoką. Per kelis trumpus mirksnius suprato, koks sunkiai įtikimas dalykas jam atsitiko, koks kvailas ir absurdiškas jo prasižiojimas, neišvengiamą santuokos žūtį paversiantis dar sunkiau pakeliama. Baisu buvo kokias tris keturias sekundes, kol nežinojo, ką daryti, paskui staiga pradėjo šaukti: „Eva! Elizabeta! Marle-

na! – daugiau moteriškų vardų iškart neatėjo į galvą, ir jis kartojo: – Marlena! Elizabeta! Taip, tu man esi visos moterys! Visos pasaulio moterys! Tu esi moterų moteris! Marlena, Gretchen, Klara, visos pasaulio moterys tavyje, visų vardų vainikas!.." ir mylėjosi vis greičiau, kaip tikras sekso atletas; po kelių sekundžių pastebėjo, kad išpūstos akys vėl atgavo ankstesnę išvaizdą ir jos trumpam suakmenėjęs kūnas vėl juda ritmu, grąžinančiu jam pasitikėjimą ir ramybę.

Būdas, kuriuo išsigelbėjo iš pragariškų spąstų, buvo kone fantastiškas; galime tik stebėtis, kad jaunoji rimtai priėmė jo vaidinamą komediją. Bet nepamirškime, jog jie abu buvo prekoitalinės mąstysenos, suabsoliutinančios meilę, valdžioje. Koks nekaltybės periodo meilės kriterijus? Vien kiekybinis: meilė yra jausmas – „labai labai labai". Netikra meilė – menkas jausmas, tikra meilė (*die wahre Liebe!*) – didelis jausmas. Tačiau ar absoliuto požiūriu kiekviena meilė nėra menka? Be abejo. Todėl meilė, siekdama įrodyti esanti tikra, siekia peržengti proto ribas, visas ribas, nenori būti panaši į tiesą, trokšta pavirsti „aktyviu aistros traškesiu" (nepamirškime Eliuaro!), kitaip tariant, nori būti beprotiška! Tad ir sumeluoto gesto neįtikimumas gali duoti naudos. Būdas, kuriuo Rubensas išsikapstė iš keblios padėties, pašaliniam stebėtojui neatrodo nei elegantiškas, nei įtikinantis, tačiau tokioje situacijoje jis buvo vienintelis, padedąs išvengti katastrofos: elgdamasis kaip beprotis, Rubensas apeliavo į beprotišką meilės absoliutą, ir tai pasiteisino.

6

Nors Rubensas su jaunute žmona vėl tapo lyrišku meilės atletu, tai anaiptol nereiškia, kad visiems laikams atsisakė erotinių nešvankybių; dabar jis ir nešvankybes norėjo priversti tarnauti meilei. Tarėsi monogaminėje ekstazėje su viena moterim patirsiąs daugiau nei su šimtine kitų. Tik reikėjo išspręsti vieną klausimą: kokiu tempu gašlumo nuotykis turi nueiti meilės kelią? Kadangi meilės kelias turėjo būti ilgas, kuo ilgiausias, galbūt net begalinis, nusprendė lėtinti ir neskubėti.

Tarkime, jog seksualinę ateitį su gražuole įsivaizdavo kaip kopimą į aukštą kalną. Ką darytų toliau, jeigu jau pirmą dieną pasiektų viršūnę? Tad kelią derėjo planuoti taip, kad pakaktų visam gyvenimui. Nors su jaunute žmona mylėdavosi aistringai, su įkarščiu, tačiau, pasakyčiau, klasikiniais būdais, be jokių iškrypimų, kurie jį viliojo (o su ja dar labiau nei su kokia kita moterimi), bet kuriuos reikėjo atidėti tolesnei ateičiai.

O atsitiko tai, ko visai nelaukė: ėmė nebesuprasti vienas kito, prasidėjo asmenybių karas, kova dėl valdžios namuose, ji tvirtino stokojanti gyvybinės erdvės, jis pyko, kad ji neišverda jam kiaušinių, ir, nespėję apsidairyti, jie jau skyrėsi. Didelis jausmas, kurį manė būsiant viso savo gyvenimo pagrindu, išnyko taip greitai, kad net suabejojo tokį buvus. Toksai (staigus, greitas, lengvas) jausmo išnykimas pribloškė ir

svaigino jį. Svaigino labiau, nei prieš porą metų svaigino staigus įsimylėjimas.

Tačiau nieko verta buvo ne tik jausminė, bet ir erotinė jo santuokos pusė. Dėl nusibrėžto lėto tempo su ta žavia būtybe patyrė vien naivų mylėjimąsi be kokių nors didesnių jaudulių. Toli gražu buvo iki kalno viršūnės, jie nepasiekė netgi pirmosios uolos. Todėl po skyrybų dar keletą kartų susitiko su ja (ji neprieštaravo; vos pasibaigus kovai dėl valdžios namuose, vėl noriai su juo mylėdavosi) ir pamėgino greitai įgyvendinti bent keletą nedidelių iškrypimų, kuriuos taupė ateičiai. Bet beveik nieko nepasisekė įgyvendinti, nes šįkart veikė per greitai, ir išsiskyrusioji gražuolė gašlų jo nekantrumą (iškart nusitempė ją į obsceniškos tiesos laikotarpį) palaikė cinizmu ir meilės stygiumi; taip ir baigėsi jų povedybiniai ryšiai. Trumpai trukusi santuoka atsidūrė pačiame jo gyvenimo paribyje ir gundo mane tarti, kad jis grįžo į tą metą, kuriame buvo prieš sutikdamas būsimąją žmoną; tačiau tai netiesa. Meilės jausmo išsipūtimas, o paskui nedramatiškas ir beskausmis supliuškimas buvo netikėta ir karti patirtis, neatšaukiamai pranešanti, jog jis atsidūręs *anapus meilės*.

7

Prieš dvejus metus nutvieskusi jį didelė meilė leido pamiršti tapybą. Tačiau santuokai likus nuošaly ir atsidūrus anapus meilės, tapybos atsisakymas jam staiga pasirodė nepateisinamas.

Vėl pradėjo apmetinėti būsimųjų paveikslų škicus. Tačiau greitai įsitikino, jog nėra kelio atgal. Gimnazistiškais laikais įsivaizduodavo visus pasaulio tapytojus, einančius tuo pačiu plačiu keliu; tai buvo karališkasis kelias, nuo gotikos tapytojų vedantis prie Renesanso meistrų italų, toliau prie olandų, nuo jų prie Delakrua, nuo Delakrua prie Manė, nuo Manė prie Monė, nuo Bonaro (ak, kaip jis mėgo Bonarą!) prie Matiso, nuo Sezano prie Pikaso. Dailininkai tuo keliu ėjo ne būriais lyg kareiviai, ne, kiekvienas ėjo skyrium, tačiau tai, ką atrasdavo vienas, įkvėpdavo kitą, ir visi suprato, kad skinasi kelią į nežinomą sritį, kuri buvo jų bendras tikslas ir visus vienijo. Paskui kelias dingo. Nelyg pabudę po gražaus sapno, dar kurį laiką ieškome blėstančių vaizdų, bet netrukus suvokiame, jog jų jau nesugrąžinsime. Kelias dingo, tačiau dailininkų sielose jis liko kaip negęstantis troškimas „eiti pirmyn". O kur tasai „pirmyn", kai nebėra kelio? Kuria kryptimi einant ieškoti prarasto „pirmyn"? Taip troškimas eiti pirmyn tapo dailininkų neuroze; išsilakstė priešingomis kryptimis, ir vis tiek jų keliai susikirsdavo, kaip būna, kai daug žmonių vaikšto po tą pačią aikštę. Kiekvienas norėjo skirtis

nuo kito ir kiekvienas naujai atrasdavo, kas kitų jau būdavo atrasta. Laimei, greitai atsirado žmonių (ne dailininkų, greičiau prekiautojų ir parodų rengėjų su savo agentais bei patarėjais), kurie kiek palaikydavo tvarką ir nuspręsdavo, kurį atradimą kuriais metais reikėtų atrasti iš naujo. Naujai įvestoji tvarka labai pagyvino prekybą šiuolaikiniais paveikslais. Juos savo salonams pirko tie patys turtuoliai, kurie prieš kokią dešimtį metų šaipėsi iš Pikaso ir Dali, už ką Rubensas aistringai jų nekentė. Dabar turčiai nusprendė būsią modernūs, o Rubensas apsidžiaugė, kad jis ne dailininkas.

Kartą Niujorke aplankė Moderniojo meno muziejų. Pirmame aukšte buvo Matisas, Brakas, Pikasas, Miro, Dali, Ernstas, ir jis pasijuto laimingas. Teptuko potėpiais drobėje reiškėsi laukinis malonumas. Tikrovė buvo nuostabiai prievartaujama, kaip fauno užpulta moteris, arba pati atakuodavo dailininką, kaip bulius toreadorą. Palipęs aukščiau, kur buvo vėliausiųjų laikų paveikslai, pasijuto atsidūręs dykumoje; jokio linksmesnio teptuko pėdsako drobėje; jokio malonumo pėdsako; dingo bulius ir toreadoras; paveikslai atmetė tikrovę arba su cinišku ir bedvasiu prisitaikymu mėgdžiojo ją. Tarp dviejų muziejaus aukštų tekėjo Leta, mirties ir užmaršties upė. Tada pamanė, kad gal ir jo tapybos atsisakymas turėjo svarbesnę priežastį nei talento ar užsispyrimo stygius: Europos tapybos ciferblatas rodė vidurnaktį.

Kuo užsiimtų genialus alchemikas, patekęs į devynioliktąjį šimtmetį? Ką Kristupas Kolumbas veiktų šiandien, kai jūrų kelius aptarnauja tūkstančiai kelionių kompanijų? Ką rašytų Šekspyras epochoje, kai teatro dar nėra arba jau nebėra?

Tai anaiptol ne retoriniai klausimai. Jei žmogus turi talentą veiklai, kuriai jau išmušė vidurnaktį (arba dar neišmušė pirmos valandos), kas nutiks jo talentui? Pasikeis? Prisitai-

kys? Ar Kristupas Kolumbas taptų kelionių kompanijos direktoriumi? O Šekspyras rašytų scenarijus Holivudui? Pikasas pradėtų piešti animacinius serialus? O gal visi tie dideli talentai pasitrauktų į pašalį, nelyg išeitų į vienuolyną, didžiai nusiviltų, kad gimė ne tuo laiku, ne savo aplinkoje, ne tame ciferblate, kurio laikui jie buvo sukurti? Atsisakytų nesavalaikio talento, kaip Rembo devyniolikos metų būdamas nustojo rašyti poeziją?

Nė į šiuos klausimus neturiu reikiamo atsakymo, kaip neturit jūs, neturi Rubensas. Ar mano romano Rubensas turėjo nepanaudotų didelio dailininko galimybių? O gal apskritai neturėjo talento? Apleido tapybą dėl jėgų trūkumo, ar, visai priešingai, dėl savo aiškiaregystės, atskleidusios tapybos bergždumą? Suprantama, dažnai galvodavo apie Rembo ir mintyse lygindavo save su juo (kad ir nedrąsiai ironizuodamas). Rembo ne tik radikaliai ir be gailesčio apleido poeziją, bet ir jo veikla, kurios paskui ėmėsi, buvo tikras pasityčiojimas iš poezijos: sakoma, jog prekiavęs Afrikoje ginklais, galų gale ir vergais. Antrasis tvirtinimas, tikriausiai apkalbomis paremta legenda, vis dėlto hiperboliškai apčiuopia savinaikos prievartą, aistrą, įniršį, atskyrusius Rembo nuo jo – menininko – praeities. Ir jei Rubensą kuo toliau, tuo labiau viliojo birža ir finansai, tai gal ir todėl, jog toji veikla (teisingai arba klaidingai) jam atrodė svajonių apie menininko gyvenimą priešingybė. Kartą, kai išgarsėjo jo bendramokslis N, Rubensas pardavė kažkada veltui gautą jo paveikslą. Šios operacijos dėka ne tik gavo daug pinigų, bet ir atrado pragyvenimo šaltinį: turtuoliams (kuriuos niekino) pardavinės šiuolaikinių dailininkų (kurių negerbė) paveikslus.

Pasaulyje išties nemažai žmonių prekiauja paveikslais, ir jiems nė motais gėdytis savojo užsiėmimo. Negi Velaskezas, Vermejeris, Rembrantas neprekiavo paveikslais? Rubensas,

be abejo, tai žinojo. Bet jeigu jam pakako drąsos lyginti save su vergais prekiavusiu Rembo, tai niekada neišdrįstų lygintis su paveikslais prekiavusiais didžiaisiais dailininkais. Nė akimirką nesuabejojo visišku savo darbo nenaudingumu. Iš pradžių dėl to labai krimtosi ir jautėsi besielgiąs amoraliai. Paskui numojo ranka: ką gi reiškia būti naudingam? Visais laikais gyvenusių visų žmonių naudingumas telpa šiandienos pasaulyje, kad ir koks jis būtų. Iš to išvada: moraliausia būti nenaudingam.

8

Po skyrybų buvo praėję gal dvylika metų, ir kartą pas jį užėjo F. Pasakojo, kaip ją neseniai pasikvietė toks vyras ir pirmiausia paliko vieną apie dešimtį minučių laukti salone, teisindamasis, kad gretimame kambaryje turįs baigti svarbų pokalbį telefonu. Tikriausiai tik apsimetė kalbąs telefonu, kad duotų laiko pavartyti pornografinius žurnalus, gulinčius ant stalo priešais krėslą, kurį jai pasiūlė. F baigė pasakojimą tokia pastaba:

– Jeigu būčiau jaunesnė, būtų mane turėjęs. Jeigu man būtų septyniolika metų. Tai beprotiškiausių fantazijų laikas, kai žmogus niekam negali atsispirti...

Rubensas neatidžiai klausėsi F, tačiau paskutiniai žodžiai jį sudomino. Taip jam visada dabar būna: kas nors ištaria frazę, o toji paveikia tarsi priekaištas – primena jam kažką, ką jis prarado, prapuldė, praleido pro pirštus. F kalbant apie save – septyniolikmetę, kai negalėdavusi atsispirti jokiam gundymui, prisiminė žmoną, kuriai, kai sutiko ją, taip pat buvo septyniolika. Prisiminė provincijos viešbutį, kuriame buvo su ja apsistojęs. Jie mylėjosi kambary, o už sienos gulėjo jų draugas. „Jis mus girdi!" – šnabždėjo ji Rubensui. Tiktai dabar (priešais sėdint F ir pasakojant apie septyniolikmetės gundymus) prisimena, jog tada ji dūsavusi garsiau nei visada ir netgi rėkusi, vadinasi, tyčia rėkusi, kad draugas išgirstų. Ir paskui dažnai prisimindavusi tą naktį, klausdavusi: „Tu

iš tikrųjų manai, kad jis mūsų negirdėjo?" Jos klausimus anuomet laikęs baugščios gėdos apraiška ir raminęs žmoną (dabar rausta iki ausų, prisiminęs savo kvailumą!), jog draugas garsėjąs tuo, kad labai kietai miega.

Žiūrėjo į F ir jautė neturįs nė menkiausio noro mylėtis su ja dalyvaujant kitai moteriai arba kitam vyrui. Tačiau kodėl dabar taip tankiai plaka širdis, prisiminus žmoną, kuri prieš keturiolika metų rėkė ir dūsavo, galvodama apie už plonos sienos gulintį draugą?

Mylėjimasis trise ar keturiese gali jaudinti tik dalyvaujant mylimai moteriai, pagalvojo jis. Tiktai meilės veikiamas apstulbsti arba jaudinamai pasibaisi išvydęs moters kūną kito vyro rankose. Taip staiga tapo išteisinta ir įgijo naujų reikšmių sena moralistinė tiesa, kad seksualinis ryšys neturi prasmės be meilės.

9

Kitos dienos rytmetį, pareigos šaukiamas, išskrido į Romą. Apie ketvirtą valandą jau buvo laisvas. Jį kankino nenumaldomas ilgesys: galvojo apie savo žmoną, ir ne vien apie ją; visos pažintos moterys šmėkščiojo prieš akis, ir atrodė, kad su visomis jis prasilenkė, kad patyrė su jomis kur kas mažiau, nei galėjo ir turėjo patirti. Norėjo atsikratyti to ilgesio, to nepasitenkinimo, tad aplankė Berberinių galeriją (visada visuose miestuose aplankydavo galerijas), paskui pasuko į Ispanijos aikštę ir plačiais laiptais užkopė į Borgezės rūmų parką. Ant grakščių postamentų, ilgomis eilėmis apsupusių alėjas, stovėjo žymiųjų italų biustai. Finalinė grimasa sustingusiuose veiduose, regis, turėjo apibendrinti visą jų gyvenimą. Rubensas subtiliai juto paminklų komizmą. Jis šypsojosi. Prisiminė vaikystės pasakas: burtininkas užkeikė besivaišinančius, visi taip ir sustingo prie stalo – su atvipom burnom, pakilusiais žandikauliais, su apgraužtu kaulu rankoje. Kitas prisiminimas: bėgantieji iš Sodomos jokiu būdu neturėjo atsigręžti, kitaip pavirsdavo druskos stulpais. Toji Biblijos istorija leido aiškiai suvokti, kad nėra didesnės bausmės nei akimirkos pavertimas amžinybe, nei žmogaus išplėšimas iš laiko, sustabdymas natūralaus jo judesio vidury. Nugrimzdęs tokiose mintyse (beregint jas užmiršo!), staiga pamatė ją prieš save. Ne, tai buvo ne žmona (toji, garsiai dūsavusi, žinodama, kad ją girdi kitam kambary esantis draugas), tai buvo kita.

Viską lėmė sekundės dalys. Nes pažino ją tik tuomet, kai kūnai beveik susilietė, ir kiekvienas tolesnis žingsnis neišvengiamai būtų juos nutolinęs. Turėjo staiga rasti ryžto, kad sustotų, atsisuktų (ji beregint reagavo į jo judesį) ir užkalbintų ją.

Jautė, lyg būtent jos jau daug metų būtų ilgėjęsis ir visą tą laiką ieškojęs po visą pasaulį. Už kokio šimto metrų buvo kavinė, stalai stovėjo lauke po medžių šakomis, po skaidriai mėlynu dangumi. Susėdo vienas priešais kitą.

Buvo užsidėjusi juodus akinius. Paėmė juos pirštų galiukais, atsargiai nukėlė ir padėjo ant stalo. Ji neprieštaravo.

– Per tuos akinius vos atpažinau tave, – tarė.

Gėrė mineralinį vandenį ir negalėjo vienas nuo kito akių atplėšti. Buvo atvykusi į Romą su savo vyru ir turėjo vos valandą laiko. Žinojo, kad jeigu būtų buvę galima, būtų pasimylėję tą pačią dieną, tą pačią minutę.

Koks jos vardas? Užmiršo jos vardą ir pavardę, dabar negražu būtų klausti. Pasakojo jai (ir visiškai nuoširdžiai), kad visą tą nesimatymo laiką jautėsi laukiąs jos. Ir kaip dabar būtų galėjęs prisipažinti, jog neatsimena jos vardo?

– Ar žinote, kaip jus vadindavom? – paklausė jos.

– Nežinau.

– Liutnistė.

– Liutnistė?

– Nes buvote švelni tartum liutnia. Tai aš jums išgalvojau tokį vardą.

Taip, tai jis išgalvojo. Ne prieš daugelį metų, kai trumpai buvo pažįstami, o dabar, Borgezės rūmų parke, nes turėjo kreiptis į ją vardu; dar ir todėl, kad atrodė jam elegantiška ir švelni tartum liutnia.

10

Ką žinojo apie ją? Beveik nieko. Neaiškiai prisiminė, kad pažinojo ją iš matymo, susitikdavo teniso kortuose (jam tada galėjo būti dvidešimt septyneri, jai dešimčia mažiau) ir kartą pakvietė į naktinį klubą. Tuo metu populiarus buvo šokis, kuriame per žingsnį vienas nuo kito stovintis vyras ir moteris sukiodavosi per juosmenį ir pakaitom išmesdavo vieną ranką partnerio link. Tokiame judesy ir įstrigo jam į atmintį. Kas buvo taip įsidėmėtina? Pirmiausia tai, kad visai nepažvelgė į Rubensą. Tai kur jinai žvelgė? Į tuštumą. Visų šokėjų rankos buvo sulenktos per alkūnes ir pakaitom judėjo pirmyn atgal. Ir ji kartojo tuos judesius, bet truputį kitaip: išmesdama rankas pirmyn, dešinį dilbį kiek pasukdavo į kairę, o kairį – į dešinę. Tarsi už puslankiu sukamų rankų mėgintų paslėpti veidą. Tarsi norėtų jį ištrinti. Anuomet tasai šokis laikytas kiek nepadoriu, ir mergina tarsi norėjo šokti nepadoriai, bet tuo pačiu metu ir paslėpti tą nepadorumą. Rubensas buvo sužavėtas! Lyg iki šiol būtų nematęs nieko švelnesnio, gražesnio, labiau jaudinančio. Paskui užgrojo tango, ir poros susiglaudė. Neatsispyrė staigiam impulsui ir uždėjo ranką jai ant krūties. Pats išsigando to. Ką padarė mergina? Nieko. Šoko su jo ranka ant krūties ir žvelgė priešais save. Paklausė jos kone virpančiu balsu:

– Ar kas nors jau lietė jūsų krūtį?

Ir ji taip pat virpančiu balsu (tikrai, skambėjo nei liutnios stygas palietus) atsakė:

– Ne.

Jis neatitraukė rankos ir klausėsi to „ne" kaip gražiausio žodžio pasaulyje. Jis buvo lyg pakerėtas: atrodė, kad iš arti mato drovą; kad mato drovą, kokia *yra*; kad galėtų ją paliesti (o juk ir lietė; jos drova perėjo į jos krūtį, tūnojo jos krūtyje, pavirto krūtimi).

Kodėl daugiau su ja nesusitiko? Nežino, nors ir kiek laužė galvą. Neprisimena.

11

Amžių sandūros Vienos rašytojas Artūras Šnicleris parašė puikią novelę „Panelė Elzė“. Herojės tėvas prasiskolinęs, jam gresia bankrotas. Kreditorius pažada dovanoti tėvo skolą, jeigu duktė pasirodys jam nuoga. Po ilgos vidinės kovos Elzė sutinka, tačiau taip gėdijasi, jog įvykdžiusi pažadą išeina iš proto ir miršta. Noriu patikslinti: tai ne moralizuojantis pasakojimas, siekiąs apkaltinti blogą ir ydų kupiną turtuolį! Ne, tai erotinė novelė, kurią skaitant užima amą: ji leidžia suvokti, kokią galią anksčiau turėjo nuogybė – kreditoriui ji reiškė didžiulę pinigų sumą, o merginai – neapsakomą gėdą ir iš jos kylantį, prie mirties vedantį jaudulį.

Europos ciferblate Šniclerio kūrinys žymi reikšmingą momentą: erotiniai tabu baigiantis puritoniškam devynioliktajam šimtmečiui dar vis gyvi, tačiau papročių laisvėjimas pažadina ne mažiau stiprų norą tuos tabu peržengti. Gėda ir begėdystė susidūrė, kai abi tapo vienodai stiprios. Tai nepaprastos erotinės įtampos momentas. Viena patyrė jį amžių sandūroje. Ta akimirka negrįš.

Drova reiškia, kad priešinamės tam, ko geidžiame, ir gėdijamės, kad norime to, kam priešinamės. Rubensas priklausė paskutinei drovos dvasia išauklėtų europiečių kartai. Todėl jis taip susijaudino, kai uždėjęs ranką merginai ant krūties pažadino jos drovą. Dar gimnazijoje jis kartą įšliaužė į koridorių, pro kurio langą galėjo matyti ligi pusės nusirengu-

sias, plaučius peršviesti laukiančias mergaites. Viena pastebėjo jį ir pakėlė triukšmą. Visos, ką nors užsimetusios, išbėgo į koridorių ir su riksmu pradėjo jį vaikytis. Teko patirti baimės: tai jau buvo ne bendramokslės, kolegės, juokauti ir flirtuoti pasirengusios draugės. Veiduose buvo tikras įniršis, kurį didino jų skaičius, kolektyvinis persekiotojų įniršis. Pavyko pasprukti, tačiau persekiojimas tęsėsi, jis buvo įskųstas gimnazijos vadovybei. Jį viešai išbarė prieš visą klasę. Griežtai smerkiančiu balsu gimnazijos direktorius pavadino jį žvilgčiotoju pro rakto skylutę.

Kai moterys į komodų stalčius sugrūdo liemenėles ir viso pasaulio paplūdimiuose atidengė krūtis, jam buvo apie keturiasdešimt metų. Vaikščiodamas pajūriu stengdavosi žvilgsniu išvengti atviro jų nuogumo, nes vis dar galiojo įsišaknijęs imperatyvas: neįžeisti moters drovumo! Sutikęs kokią nors moterį be liemenėlės, pavyzdžiui, draugo žmoną arba kolegę, nustebęs pastebėdavo, kad gėdijasi pats, o ne ji. Suglumęs nežinodavo, kur sukti akis. Stengdavosi žvilgsniu nekliudyti krūtų, kas buvo neįmanoma, nes nuogos krūtys matyti ir tada, kai vyras žiūri į moters rankas arba akis. Tad stengdavosi žiūrėti į krūtis su tokiu pačiu natūralumu, kaip žiūrėtų į kelį ar kaktą. Nebūdavo lengva, nes krūtys – tai ne kelis ir ne kakta. Kad ir kaip stengdavosi, jam vis atrodydavo, kad tos nuogos krūtys skundžia jį, protestuodamos, kodėl jis nenoriai sutinka su jų nuogybe. Ir jam vis rodydavosi, kad pliaže sutiktos moterys yra tos pačios, kurios prieš dvi dešimtis metų įskundė jį gimnazijos direktoriui: tokios pat įniršusios ir susispietusios būriu, su tokiu pačiu agresyvumu, dar labiau skaičiaus sustiprintu, reikalaujančios pripažinti savo teisę išsirengti nuogai.

Pagaliau šiaip taip susitaikė su apnuogintomis krūtimis, bet negalėjo atsikratyti nuojautos, jog įvyko kai kas svarbaus:

Europos laikrodis išmušė dar vieną valandą – dingo drova. Ne tiek dingo, kiek ištirpo taip greitai, taip lengvai, vos ne per vieną naktį, jog net atrodė, kad jos niekada nebūta. Kad vyrai ją išgalvojo, kai akis į akį susidūrė su moterimis. Lyg drova būtų buvusi jų iliuzija. Jų erotinė svajonė.

12

Kaip jau minėta, išsiskyręs su žmona, Rubensas visiems laikams atsidūrė „anapus meilės“. Ta formulė jam patiko. Dažnai mintyse kartodavo (kartais melancholiškai, kartais linksmai): nugyvensiu gyvenimą „anapus meilės“.

Tačiau vieta, esanti „anapus meilės“, nebuvo panaši į tamsų, apleistą puikių rūmų (meilės rūmų) kiemą, ne, tai buvo plačios, gražios, turtingos ir nepaprastai įvairios žemės, daug didingesnės ir gražesnės už pačius meilės rūmus. Toje teritorijoje pasitaikydavo visokių moterų, vienoms jis buvo abejingas, kitos jį domino, o kai kurias įsimylėdavo. Reikia pasistengti suprasti tariamą prieštarą: anapus meilės esančią meilę.

Tai, kas Rubenso meilės nuotykius išstūmė „anapus meilės“, buvo ne jausmų stoka, o noras apsiriboti vien erotine sfera, uždrausti jausmams kaip nors veikti jo gyvenimą. Kad ir kaip apibrėžtume meilę, visada į tą apibrėžtį įeis teiginys, kad meilė – tai kaži kas nepaprasta, kad ji gyvenimą paverčia likimu; todėl nuotykiai „anapus meilės“, kad ir kokie pasakiški būtų, jau dėl apibrėžties taip ir lieka tik epizodais.

Dar sykį pakartosiu: nors jos ir buvo išstumtos „anapus meilės“ į epizodų lygmenį, tarp Rubenso moterų pasitaikydavo ir tokių, kurioms jautė švelnumą, apie kurias galvodavo kaip apsėstas, buvo jį skaudinusių, vengusių jo, kurių pavyduliavo, kai jos pasirinkdavo kitą. Kitaip tariant, anapus

meilės būta meilių, o kadangi žodis „meilė" tapo uždraustas, tai meilės buvo slaptos, dar patrauklesnės.

Sėdėdamas Borgezės parko kavinėje priešais moterį, kurią pavadino liutniste, tuoj suprato, jog ji bus „mylima moteris anapus meilės". Suprato, kad jo nedomins jos gyvenimas, jos santuoka, šeima, jos rūpesčiai, žinojo, kad matysis labai retai, ir suvokė, kad jaus jai tikrai nepaprastą švelnumą.

– Prisiminiau dar vieną vardą, kurį jums daviau, – tarė jai. – Vadinau jus gotiška mergaite.

– Aš? Gotiška mergaitė?

Niekada taip jos nevadindavo. Vardas šovė į galvą, kai ėjo kavinės link vedančia alėja. Jos eisena priminė jam gotikinius paveikslus, kuriuos po pietų apžiūrinėjo Berberinių rūmuose.

– Gotikiniuose paveiksluose einančios moterys atstačiusios pilvukus. Jų galvos nuleistos žemyn. Jūsų eisena – tai gotiškos mergelės eisena. Angeliškų orkestrų liutnistės eigastis. Jūsų krūtys atstatytos aukštyn, jūsų pilvas atkreiptas į dangų, bet jūsų galva, žinanti, jog visa – tuštybių tuštybė, žvelgia į žemę.

Ėjo atgal ta pačia skulptūrų alėja, kurioje susitiko. Žymių mirusiųjų galvos styrojo ant stulpų ir atrodė be galo išdidžios.

Išsiskyrė prie parko įėjimo. Susitarė, kad jis atvažiuos jos į Paryžių. Užrašė jam savo pavardę (savo vyro pavardę), telefoną, paaiškino, kuriomis valandomis būna namuose visiškai viena. Paskui šypsodama pakėlė prie veido juodus akinius:

– Dabar galiu juos užsidėti?

– Taip, – tarė Rubensas ir ilgai žiūrėjo į nueinančią.

13

Visas skausmingas ilgesys, kuris apėmė jį suvokus, jog suvisam prasilenkė su žmona, dabar virto aistra liutnistei. Beveik be perstojo galvojo apie ją. Stengėsi viską atkapstyti iš atminties, tačiau ten tebuvo tasai vienintelis vakaras naktiniame klube. Šimtus kartų išnirdavo tas pats vaizdas: jie tarp šokančių porų, ji per žingsnį nuo jo. Žvelgia pro-šal, į tuštumą. Tarsi užsiėmus savim nenorėtų matyti, kas dedasi aplink. Tarsi per žingsnį nuo jos būtų ne jis, o didžiulis veidrodis, kuriame stebi save. Stebi besisukiojantį juosmenį, rankas, kurios suka puslankius prieš jos krūtis ir veidą, tarsi norėtų pridengti, ištrinti juos. Tarsi ištrintų ir vėlei leistų pasirodyti, visą laiką žiūrėdama į įsivaizduojamą veidrodį, gėdydamasi ir aitrindama tą gėdą. Jos šokis buvo *drovos pantomima*: nepaliaujamas paslėptos nuogybės demonstravimas.

Praėjus savaitei po susitikimo Romoje, pasimatė Paryžiuje didelio viešbučio vestibiulyje. Aplinkui zujo japonai, tai teikė malonaus anonimiškumo ir laisvės pojūtį. Kai už jų užsivėrė kambario durys, žengė prie jos ir padėjo ranką ant krūties.

– Taip liečiau jus, kai šokome, – pasakė, – ar prisimenate?

– Taip, – atsakė, vėl nuskambėjo lengvas stuktelėjimas į liutnios korpusą.

Gėdijosi kaip prieš penkiolika metų? Ar gėdijosi prieš penkiolika metų? Ar Betina gėdijosi, kai Gėtė palietė jai krūtį

Teplicių kurorte? Gal Betinos drova – tai tik Gėtės vaizduotės padarinys? Gal liutnistės drova buvo tik Rubenso vaizduotėje? Kad ir kaip būtų, toji drova, nors gal tik drovos regimybė ar drovos regimybės prisiminimas, toji drova buvo čia su jais, mažame viešbučio kambaryje, svaigino juos savo kerais ir viskam suteikė prasmę. Nurenginėjo ją ir įsivaizdavo ką tik atsivedęs čia iš jų jaunystės naktinio klubo. Mylėjosi su ja ir regėjo ją šokant: grakščiai rankomis dangstė veidą ir žvelgė tiesiai į įsivaizduojamą veidrodį priešais save.

Abudu godžiai pasinėrė į visomis moterimis ir visais vyrais tekantį srautą, tą mistinį obsceniškų vaizdinių srautą, kuriame, nors kiekviena moteris panaši į kiekvieną kitą moterį, vis dėlto skirtingi veidai tiems patiems vaizdiniams ir žodžiams teikia skirtingą įtaigą ir svaigumą. Klausėsi, ką sako jam liutnistė, klausėsi savo paties žodžių, žvelgė į romų gotiškos mergelės veidą, į švelnias lūpas, tariančias nešvankius žodžius, ir juto vis labiau svaigstąs.

Jų obsceniškosios svajonės buvo kuriamos būsimuoju laiku: kitą kartą padarysi šitai, inscenizuosime štai tokią situaciją... Šis gramatinis laikas paverčia svajones nesibaigiančiu pažadu (pažadu, kuris nebegalioja išsiblaivius, bet niekada taip ir nepamirštas, vėl kaskart tampa pažadu). Todėl kartą turėjo atsitikti, kad viešbučio vestibiulyje laukė jos su savo bičiuliu M. Visi trys užlipo viršun į kambarį, gėrė, linksminosi, paskui pradėjo ją nurenginėti. Kai nusegė liemenėlę, abiem rankomis griebėsi krūtų, stengdamasi visiškai uždengti jas delnais. Nuvedė ją (tik su kelnaitėmis) prie veidrodžio (aptaškyto spintos veidrodžio) ir ji stojo tarp jų, kaire ranka pridengdama kairiąją, dešine – dešiniąją krūtį, ir įdėmiai žvelgė į veidrodį. Rubensas pastebėjo, kad jiems žiūrint į ją (į jos veidą ir krūtis dengiančias rankas), ji visai jų nematė, kaip užhipnotizuota žvelgdama į save.

14

Epizodas yra svarbi Aristotelio „Poetikos" sąvoka. Aristotelis nemėgsta epizodo. Pasak jo, iš visų įvykių patys prasčiausi yra epizodiniai įvykiai. Epizodas nėra neišvengiamas to, kas buvo, rezultatas, jis nėra to, kas bus, priežastis; jis šalia istorijos – priežastiniu ryšiu susietų įvykių grandinės. Jis tėra sterilus atsitiktinumas, kurį išmetus istorija nepraras sąsajų ir personažų gyvenime nepaliks jokio pėdsako. Metro važiuojate į pasimatymą su savo gyvenimo moterimi, ir prieš pat išlipant nepažįstama mergina, kurios anksčiau nepastebėjote (juk važiavote pas savo gyvenimo moterį ir į nieką nekreipėte dėmesio), staiga apalpsta ir susmunka. Nutveriat ją, nes stovit greta, ir keletą sekundžių palaikote glėby, kolei atmerks akis. Pasodinate ją ant kažkieno palaisvintos sėdynės ir, traukiniui pradėjus stabdyti, beveik nekantriai atšlyjate nuo jos, kad galėtumėt iššokti ir bėgti pas savo gyvenimo moterį. Toks įvykis – tai tipiškas epizodas. Gyvenimas tiesiog prikimštas epizodų, kaip čiužinys – arklio plaukų, tačiau poetas (pagal Aristotelį) ne koks nors siuvėjas ir turi išmesti iš pasakojamos istorijos visus vatinius petukus, nors tikrasis gyvenimas visas yra sudurstytas iš tokių petukų.

Susitikimas su Betina Gėtei buvo tik paprastas epizodas; net ir kiekybiškai jos dalis Gėtės gyvenimo laike nežymi, be to, Gėtė visokiais būdais stengėsi, kad jai netektų tapti kokio

nors jo istorijos įvykio priežastimi, laikė ją atokiau nuo biografijos. Bet kaip tik čia ir paaiškėja, kokia reliatyvi epizodo sąvoka, pasirodo, kad Aristotelis neapmąstė jos iki galo: juk niekas negali garantuoti, kad kuris nors epizodinis įvykis neturės savyje paslėpto sprogmens ir kartą, visai netikėtai, netaps vėlesniųjų įvykių priežastimi. Jeigu sakau „kartą", tai gali būti ir po mirties; toks triumfas laukė Betinos, tik po Gėtės mirties tapusios jo gyvenimo istorija.

Dabar galėtume papildyti Aristotelio teiktą epizodo apibrėžtį ir tarti: nė vienas epizodas nėra *a priori* pasmerktas visam laikui likti epizodu, nes kiekvienas, kad ir pats paprasčiausias, epizodas anksčiau ar vėliau gali tapti kitų įvykių priežastimi ir taip pavirsti istorija arba nuotykiu. Epizodai – tai nelyg minos. Dauguma jų niekada nesprogs, tačiau kaip tik tas nepastebimiausias vieną dieną taps lemtinga jūsų gyvenimo istorija. Dar iš tolo gatvėje pastebėsite besiartinančią ir keistai į jus žvelgiančią moterį. Priartėjusi sulėtins žingsnį, sustos ir tars: „Ar tai jūs? Taip seniai jūsų ieškau!" Paskui puls jums ant kaklo. Tai ta pati mergina, kuri apalpo jūsų glėby, kai metro važiavote į pasimatymą su savo gyvenimo moterimi (kurią dabar jūs jau vedęs ir turite vaiką). Tačiau jūsų netyčia gatvėje sutiktoji mergina sumanė įsimylėti savo gelbėtoją ir jūsų susitikimą laikyti likimo ženklu. Ji pradės skambinti jums penkis kartus per dieną, rašyti laiškus, lankyti jūsų žmoną ir taip ilgai jai aiškinti mylinti jus ir turinti į jus teisę, kad jūsų žmona pritrūks kantrybės, iš įniršio pergulės su šiukšlininku, o paskui kartu su vaiku pabėgs iš namų. Jūs, norėdamas pasprukti nuo įsimylėjusios merginos, persikelsit į užjūrį, kur mirsite nevilty ir skurde. Jeigu mūsų gyvenimai būtų begaliniai kaip antikos dievų, epizodo sąvoka netektų prasmės, nes kiekvienas, net ir pats nereikšmingiausias, atsitikimas sulauktų padarinių ir taptų istorija.

Liutnistė, su kuria šoko septyniolikmetis, Rubensui buvo tik epizodas, pats tikriausias epizodas, paprastas epizodas iki akimirkos, kai po penkiolikos metų atsitiktinai pamatė ją Romos parke. Tuomet staiga pamirštas epizodas pavirto maža istorija, tačiau ir toji istorija buvo visiškai trumpa Rubenso gyvenime ir neturėjo nė menkiausios galimybės pavirsti dalimi to, ką galėtume pavadinti biografija.

Biografija: įvykių, kuriuos laikome svarbiais, seka. Tačiau kaip nuspręsti, kas svarbu, o kas ne? Kadangi patys nežinome (ir net nekyla noro kelti sau tokį klausimą), svarbiu laikome tai, ką nurodo kad ir darbdavys, kurio pateiktą anketą reikia užpildyti: gimimo data, tėvų profesija, studijos, darbovietės, adresai, vedybos, skyrybos, vaikų gimimas, ligos, laimėjimai, nesėkmės. Baisu, bet taip jau yra: įpratome į savo gyvenimą žiūrėti valdžios arba policijos anketų žvilgsniu. Net ir toks mažas maištas – kitos moters, o ne savo žmonos vardo įrašymas į biografiją įmanomas tik su sąlyga, kad toji moteris mūsų gyvenime atliko itin dramatišką vaidmenį, ko Rubensas jokiu būdu negalėtų pasakyti apie liutnistę. Juk visa savo išore ir elgesiu liutnistė atitiko moters-epizodo įvaizdį: elegantiška, bet nekrintanti į akis, graži, bet ne akinamo grožio, mielai atsiduodanti fizinei meilei ir vis dėlto nedrąsi; niekada ji nevargindavo Rubenso savo intymiojo gyvenimo išpažintimis, bet niekada ir nedramatizuodavo santūraus savo tylėjimo, nepaversdavo nerimą keliančia paslaptimi. Ji buvo tikra epizodo princesė.

Stulbinantis buvo liutnistės susitikimas su dviem vyrais didžiuliame Paryžiaus viešbutyje. Ar tada mylėjosi trise? Nepamirškime, kad liutnistė Rubensui tapo „mylima moterimi anapus meilės"; vėl pabudo senasis imperatyvas lėtinti įvykius, kad per greitai neišsieikvotų seksualinis meilės užtaisas. Prieš nusivesdamas ją nuogą į patalus, parodė bičiuliui, kad nepastebimai apleistų kambarį.

Besimylėdami jie vėl kalbėjosi būsimuoju laiku, tačiau pažadai taip ir liko neįvykdyti: bičiulis M netrukus visiškai dingo iš akių, ir stulbinantis dviejų vyrų ir vienos moters susitikimas liko neturinčiu tęsinio epizodu. Rubensas ir toliau susitikdavo su liutniste du ar tris kartus per metus, kai pasitaikydavo proga apsilankyti Paryžiuje. Paskui tų progų nebuvo, ir ji vėl beveik išdilo iš atminties.

15

Prabėgo metai, vieną dieną jis sėdėjo su pažįstamu kavinėje Šveicarijos mieste, Alpių papėdėje. Prie kito staliuko priešais matė merginą, kuri stebėjo jį. Graži, pailgomis gosliomis lūpomis (mielai būtų palyginęs jas su varlės burna, jeigu varles galima vadinti gražiomis), ir jam tapo aišku, jog tai moteris, kurios visąlaik ieškojo. Net iš kelių metrų atstumo jam buvo malonu stebėti jos kūną, kuriam dabar atidavė pirmenybę lygindamas su visų kitų moterų kūnais. Ji taip įdėmiai žiūrėjo į jį, kad žvilgsnio prikaustytas nė negirdėjo, ką kalba jo pažįstamas, ir galvojo, kad po kelių minučių jie išeis iš kavinės ir jis visam laikui pames tą moterį.

Bet nepametė jos, nes užmokėjus už du kavos puodelius ir bekylant atsistojo ir ji – pasuko, kaip ir jie, į netolimą pastatą, kuriame turėjo prasidėti paveikslų aukcionas. Einant per gatvę, atsidūrė taip arti Rubenso, kad buvo neįmanoma jos neužkalbinti. Elgėsi taip, tarsi to būtų laukusi, ir leidosi su juo į kalbas, nekreipdama dėmesio į jo pažįstamą, kuris tylėdamas ir sutrikęs įžengė paskui juos į aukciono salę. Aukcionui pasibaigus, atsidūrė toje pačioje kavinėje. Turėdami tik apie pusvalandį, skubėjo pasakyti viską, kas įmanoma. Tačiau bemat paaiškėjo, kad pasakyti turi ne tiek jau daug; pusvalandis truko ilgiau, nei tikėjosi. Mergina pasisakė atvykusi iš Australijos, turinti vieną ketvirtadalį negrų kraujo (nors nesimatė, bet mielai apie tai kalbėjo), Ciūriche ji studi-

javo tapybos semiologiją ir kurį laiką Australijoje gyveno iš to, ką užsidirbdavo pusnuogė šokdama naktiniame bare. Visas šis pasakojimas buvo gana įdomus, tačiau ir svetimas Rubensui (kodėl pusnuogė šoko Australijoje? kodėl Šveicarijoje studijavo semiologiją? ir kas yra toji semiologija?), jis ne tiek kėlė susidomėjimą, kiek vargino kaip kliūtis, kurią teks įveikti. Todėl apsidžiaugė pusvalandžiui praėjus; dabar sugrįžo ankstesnis užsidegimas (nes ji vis dar patiko jam) ir susitarė susitikti rytoj.

Ta diena prasidėjo bjauriai: pabudo skaudama galva, laiškininkas atnešė du nemalonius laiškus, o paskambinus į kažkokią įstaigą nekantrus moters balsas atsisakė išklausyti jo prašymą. Kai tarpdury pasirodė studentė, pasitvirtino pačios blogiausios nuojautos: ir kodėl ji apsirengė visai kitaip nei vakar? Avėjo milžiniškais teniso batais, iš kurių buvo išsikišusios storos kojinės, virš kojinių – pilko trikotažo kelnės, keistai mažinančios jos figūrą, virš kelnių – striukė; tiktai galėjo pasidžiaugti viršum striukės varliškų lūpų reginiu, jos buvo gražios, jeigu nekreiptum dėmesio į visa, kas žemiau jų.

Ir ne taip svarbu, jog drabužiai netiko jai (jie nekeitė to fakto, kad ji graži moteris), didesnį nerimą kėlė, kodėl pasimylėti su vyru skubanti moteris neapsirengia taip, kad patiktų? Gal tuo ji nori parodyti, kad apdarai tėra nesvarbus išorinis priedas? Negi savo striukę ji laiko elegantiška, o teniso batus gundančiais? Gal tiesiog visai nekreipia dėmesio į vyrą, su kuriuo turi susitikti? Jis nieko nesuvokė.

Galbūt todėl, tarsi iš anksto atsiprašydamas už galimą lūkesčių neišsipildymą, pasakė, kad šiandien jam bloga diena; stengdamasis išlaikyti juokaujamą toną išvardijo visas nuo ryto ištikusias nesėkmes. Ji nusišypsojo gražiomis pailgomis lūpomis: „Meilė yra visų blogų ženklų priešnuodis". Jį sudo-

mino žodis „meilė"; buvo jau atpratęs nuo jo. Nenutuokė, ką ji turi omenyje jį tardama. Kūniškos meilės aktą? Ar meilės jausmą? Kol galvojo apie tai, ji nusirengė ir smuko į patalus, palikdama ant kėdės trikotažines kelnes, ir pastūmė po kėde milžiniškus teniso batus su įkištomis storomis kojinėmis, kurie dabar, po ilgų klajonių Australijos universitetais ir Europos miestais, sustojo Rubenso bute.

Tai buvo neapsakomai ramus ir tylus pasimylėjimas. Tarčiau, Rubensas iškart grįžo į atletiško nebylumo laikotarpį, bet žodis „atletiškas" čia nelabai tinkamas, nes buvo seniai praradęs jaunatvišką troškimą demonstruoti fizinę ir lytinę jėgą; atliekami veiksmai buvo labiau simbolinio, o ne atletinio pobūdžio. Tačiau Rubensas nenutuokė, ką iš tikrųjų simbolizavo jų judesiai. Švelnumą? Meilę? Sveikatą? Gyvenimo džiaugsmą? Ištvirkimą? Draugystę? Tikėjimą Dievu? Ilgo gyvenimo prašymą? (Mergina studijavo tapybos semiologiją. Tai gal galėtų ką nors papasakot ir apie kūniškos meilės semiologiją?) Visi judesiai atrodė beprasmiai, pirmą kartą pajuto nesuprantąs, kodėl taip mankštinasi.

Per pertrauką (Rubensas pagalvojo, kad ir jos semiologijos profesorius tikriausiai daro dešimties minučių pertraukas dvi valandas trunkančio seminaro vidury) mergina vis tuo pačiu ramiu, lygiu balsu ištarė frazę, kurioje vėl pasikartojo nesuprantamas žodis „meilė". Rubensas įsivaizdavo: iš Visatos gelmių į Žemę nusileidžia puikūs moterų egzemplioriai. Jų kūnai panašūs į Žemės moterų, bet yra absoliučiai tobuli, nes planetoje, iš kurios ateina, nėra ligų ir kūno ydų. Sutikę jas, žemiškieji vyrai nieko nenutuoks apie nežemišką kilmę; jie niekada nežinos, kokį įspūdį paliks toms moterims, ką jos pasakys, ką padarys; niekad nesužinos, kokie jausmai slypi už gražių jų veidų. Būtų neįmanoma mylėtis su tokiomis nesuprantamomis moterimis, sakė sau Rubensas. Ir pa-

sitaisė: gal mūsų seksualumas toks automatizuotas, kad būtų įmanoma ir meilė su nežemiškomis moterimis, tačiau tai būtų meilė be jaudulio, fiziniu pratimu virtęs meilės aktas, neturįs jokių jausmų ir goslumo.

Pertrauka artėjo prie pabaigos, kiekvieną akimirką galėjo prasidėti antroji meilės seminaro dalis, ir jis panoro ką nors pasakyti, išrėžti kokią nešvankybę, kuri išvestų ją iš pusiausvyros, bet suprato nepasiryšiąs. Jautės kaip užsienietis, turįs ginčytis prastai mokama kalba; nėr kaip nė nusikeikti, nes užpultasis, ko gera, šaltai paklaustų: „Ką norėjote pasakyti, pone? Nesuprantu jūsų". Jokios nešvankybės taip ir nepasakė, dar kartą tyliai ir santūriai pamylėjo ją.

Paskui išlydėjo ją pro duris (nežinojo, patenkinta ji ar nusivylusi, buvo panašesnė į patenkintą) ir nusprendė daugiau nesusitikti; juto tuo įskaudinsiąs ją, nes tokį staigų atšalimą (juk pastebėjo, kaip dar tik vakar buvo ja susižavėjęs!) suvoksianti kaip pralaimėjimą, kuris bus dar skaudesnis todėl, kad nesuprantamas. Žinojo, jog dėl jo kaltės jos teniso batai dar melancholiškiau nei lig šiol pėdins per šį pasaulį. Atsisveikino ir, vos jai dingus už kampo, jį užplūdo stiprus, kankinantis visų ligi šiol turėtų moterų ilgesys. Užplūdo staigiai ir brutaliai kaip netikėta liga.

Pamažu pradėjo vokti, kas dedasi. Ciferblato rodyklė palietė naują skaitmenį. Girdėjo mušant valandas, regėjo, kaip prasiveria didžiulių kurantų langelis ir paslaptingas viduramžiškas mechanizmas išstumia moterį milžiniškais teniso batais. Pasirodžius jai, ilgesys atslūgo; nebetrokš jis naujų moterų. Ilgėsis tų, kurias turėjo; visas jo elgesys nukreiptas praeitin.

Matė gatvėm vaikščiojančias gražias moteris ir stebėjosi, kad nekreipia į jas dėmesio. Manau netgi, jog daugelis tų moterų pastebėjo jį, o jis nė nepajuto. Kadais troško tik nau-

jų moterų. Taip trośko naujumos, jog su kai kuriom pasimylėdavo tiktai kartą. Dabar, tarsi bausmė už naujumo maniją, už beprotišką pastovumo ir tvarumo ignóravimą, už pirmyn genantį aitrų nekantrumą, apėmė noras pasukti atgal, surasti savo praeities moteris, pakartoti meilę su jomis, pratęsti ją, išgauti naujų, anuomet neišgautų, atspalvių. Suprato, jog nuo šiol visi didūs jauduliai liko toli, o norėdamas rasti naujų jaudulių privalėsiąs grįžti į praeitį.

16

Kai buvo dar labai jaunas, gėdijosi ir norėjo, kad mylintis būtų tamsu. Tačiau tamsoje stengdavosi bent ką nors pamatyti tuose spindulėliuose, kuriuos praleisdavo užtrauktos užuolaidos.

Paskui ne tik priprato prie šviesos, bet net reikalaudavo jos. Ir pamatęs, kad partnerė užsimerkusi, reikalaudavo atsimerkti.

Kol vieną dieną su nuostaba konstatavo, jog mylisi šviesoje, bet užsimerkęs. Mylisi ir prisimena.

Tamsa atmerktomis akimis.

Šviesa atmerktomis akimis.

Šviesa užmerktomis akimis.

Gyvenimo ciferblatas.

17

Paėmė popieriaus lapą ir pamėgino surašyti turėtas moteris. Iš karto užsikirto. Tik retos kurios prisiminė ir vardą, ir pavardę, kai kurių vardų visiškai neprisiminė. Moterys nepastebimai neteko vardų. Gal, jeigu būtų su jomis dažniau susirašinėjęs, būtų įsiminęs ant vokų rašytus vardus, tačiau „anapus meilės" nebuvo jokio susirašinėjimo. Gal, jeigu būtų pratęs vadinti jas vardais, būtų juos įsidėmėjęs, bet nuo nelemto vestuvių nakties prasitarimo visas moteris vadindavo maloninėmis pravardėmis, kurias kiekviena jų be didesnių įtarimų galėjo prisiskirt sau.

Surašė pusę puslapio (eksperimentui nebuvo būtinas visas sąrašas), užmirštuosius vardus pakeisdamas kokia nors pastaba („šlakuotoji" arba „mokytoja", ir panašiai), ir pamėgino atgaivinti kiekvienos biografiją. Čia dar blogiau! Nieko nežinojo apie jų gyvenimą! Tad supaprastino užduotį ir pasitenkino tik vienu klausimu: kas buvo jų tėvai? Išskyrus vieną (jos tėvą pažinojo dar prieš susipažindamas su dukterimi), neturėjo nė menkiausios nuovokos. O juk kiekvienos jų gyvenime tėvai turėjo užimti labai svarbią vietą! Ir, žinoma, kiekviena apie juos nemažai pasakojo! Tad kokią reikšmę teskyrė savo draugių gyvenimams, jei neįstengė įsidėmėti nė pačių esmingiausų detalių?

Teko prisipažinti (kad ir kiek suglumus), jog moterys reiškusios ne daugiau nei erotinę patirtį. Tad bent šią patirtį da-

bar stengėsi prikelti iš užmaršties. Atsitiktinai apsistojo prie moters (be vardo), sąraše pavadintos „daktare". Kaip atrodė pirmas jų pasimylėjimas? Prieš akis stojo anuometinis jo butas. Jie įžengė pro duris, ir ji tuojau puolė prie telefono; Rubensui girdint atsiprašinėjo kažkokio nepažįstamojo, kad esanti labai užsiėmusi nelauktai užgriuvusiu darbu ir negalinti ateiti. Paskui jie juokės iš to ir mylėjosi. Įdomu, kad tą juoką girdi ligi šiol, o iš pasimylėjimo atmintyje nieko neišliko. Kur jie gulėsi? Ant kilimo? Į lovą? Ant kanapos? Kokia ji pasirodė? Ir kiek kartų dar susitiko? Triskart ar trisdešimt kartų? Kodėl paskui nustojo susitikinėti? Ar atsimena kokias nors jų pokalbių nuotrupas iš mažiausiai dvidešimties, o gal net šimto kartu praleistų valandų? Miglotai prisiminė, jog dažnai jam pasakodavusi apie savo sužadėtinį (pasakojimų turinio, žinoma, neprisiminė). Keista: atmintyje apie ją liko tik tai, kad turėjo sužadėtinį. Pats meilės aktas jam buvęs mažiau svarbus nei savimeilę glostanti bereikšmė smulkmena, jog dėl jo apgaudinėjusi kitą.

Su pavydu prisiminė Kazanovą. Ne jo erotinius pasiekimus, juk tuo neatsilieka ir daugelis kitų vyrų, bet neprilygstamą jo atmintį. Beveik šimtas trisdešimt iš užmaršties išplėštų moterų su jų veidais, gestais, su pasakytais žodžiais! Kazanova: atminties utopija. Koks skurdus, palyginti su jo, Rubenso balansas! Kažkada, brandos amžiaus pradžioje, kai atsisakė tapybos, guodėsi, kad gyvenimo pažinimas jam reiškia daugiau nei kova dėl valdžios. Sėkmės besivaikančių kolegų gyvenimas jam atrodė lygiai agresyvus, monotoniškas ir tuščias. Tikėjo, kad meilės nuotykiai jį įsuks į patį kunkuliuojančio, tikro, paslaptingo ir neaprėpiamo, pasakiško ir konkretaus gyvenimo sūkurį. Dabar įsitikino klydęs: nepaisant visų meilės nuotykių, jo žmonių pažinimas likęs toks kaip ir prieš penkiolika metų. Visą laiką puoselė-

jo savąjį tikėjimą – esą gyvenąs „pilnakraujį gyvenimą"; tačiau žodžiai „pilnakraujis gyvenimas" tebuvo abstraktus teiginys; pabandęs atskleisti, kur toji pilnatvė, randi vėjų siaučiamą dykrą.

Kurantų rodyklės pranešė, jog nuo šiolei būsiąs apsėstas praeities. Bet kaip gali būti apsėstas praeities žmogus, kuris joje regi vien dykrą ir porą vėjų gainiojamų prisiminimų nuotrupų? Negi tai reiškia, jog būsiąs apsėstas tų kelių nuotrupų? Taip. Žmogų gali apsėsti ir nuotrupos. Beje, nepersistenkime: nors nieko daugiau neprisiminė apie jauną daktarę, kitos moterys daug atkakliau brovėsi į atminties akiratį.

Kaip derėtų įsivaizduoti tą atminties akiratį? Rubensas suvokė viena: atmintis ne filmuoja, atmintis fotografuoja. Tai, kas liko iš kiekvienos jų, geriausiu atveju buvo keletas vaizduotėje išnyrančių fotografijų. Nematė tų moterų, judančių ar ką nors veikiančių, nematė nė trumpų gestų tąsos, vien paskiras sustingusias akimirkas. Erotinė atmintis pateikė jam nedidelį pornografinių nuotraukų albumą, o ne pornografinį filmą. Net sakydamas „nuotraukų albumą", gerokai perdedu, nes viso labo surinko kokias septynias aštuonias nuotraukas: tos nuotraukos buvo žavios, kerėjo jį, bet jų skaičius brėžė liūdnas ribas – septynios aštuonios akimirkų nuotrupos, tik tokią pakopą buvo pasiekęs visas jo erotinis gyvenimas, kuriam kadaise nusprendė skirti visas jėgas ir gebėjimus.

Matau Rubensą, sėdintį prie stalo ir parėmusį rankom galvą kaip Rodeno mąstytojas. Ką jis mąsto? Jau susitaikęs su tuo, kad jo gyvenimas ribojasi seksualine patirtimi, o toji tėra septynetas sustingusių paveikslų, septynios fotografijos, dabar dar norėtų tikėtis, kad kažkur atminties kamputyje liko užmiršta aštunta devinta dešimta fotografijos. Vėlei traukia iš atminties pavienes moteris, stengdamasis rasti kokią nors užmirštą nuotrauką.

Ir konstatuoja įdomų dalyką: kai kurios jo meilužės turėdavo labai drąsių erotinių užmojų ir iš tiesų buvo labai patrauklios, tačiau atminty jų pėdsakai gan menki arba nėra likusių jokių fotografijų. Labiau įstrigo erotiškai neaktyvios ir ne tokios išvaizdžios moterys, kurių tada neįvertino. Nelyg atmintis (arba užmarštis) būtų ėmusis radikalaus visų vertybių perkainojimo; kas jo gyvenime buvo planinga, siekta, ieškota, visa neteko vertės, ir atvirkščiai, netikėti, nors ir niekuo nepasižymėję, nuotykiai tapo neprilygstamomis atminties brangenybėmis.

Galvojo apie atminties išaukštintas moteris: viena jų jau peržengė tą amžiaus ribą, ligi kurios dar galėjo būti trokštama, kitos gyveno taip, kad susitikimai su jomis buvo beveik neįmanomi. Bet dar buvo liutnistė. Jau aštuonerius metus jos nematė. Atminty iškilo trys fotografijos. Pirmojoje stovėjo per žingsnį nuo jo ir prieš veidą laikė ranką, sustingusią judesy, kuriuo, rodos, stengėsi ištrinti savo bruožus. Antroji fotografija sustabdė akimirką, kai, uždėjęs ranką jai ant krūties, paklausė, ar jau kas nors ją šitaip lietė, o ji tyliai, įsmeigusi žvilgsnį į tolį, atsakė „ne!". Ir dar matė ją (ta nuotrauka buvo pati žavingiausia), stovinčią tarp dviejų vyrų priešais veidrodį ir delnais prisidengusią nuogas krūtis. Ir visose trijose fotografijose, o tai itin keista, jos gražus, ramus veidas žvelgė tuo pačiu žvilgsniu: į tolį, nekliudydamas Rubenso.

Tuojau susirado kadais atmintinai mokėtą jos telefono numerį. Kalbėjos su juo, tarsi būtų tik vakar išsiskyrę. Atvažiavo pas ją į Paryžių (šįkart neturėdamas reikalų, vien dėl jos) ir susitiko tame pačiame viešbutyje, kuriame prieš daugel metų ji stovėjo su dviem vyrais priešais veidrodį ir delnais dangstė krūtis.

18

Liutnistės išvaizda nepasikeitė, jos judesiai tokie pat grakštūs, bruožai neprarado taurumo. Vis dėlto įdėmiau pažvelgus jos oda buvo jau ne tokia gaivi. Rubensas negalėjo to nepastebėti; tačiau akimirkos, kuriomis suvokdavo tai, buvo labai trumpos, vos porą sekundžių trunkančios; liutnistė tuoj vėl susiliedavo su savo paveikslu, kurį jau seniai buvo nupiešusi Rubenso atmintis: *pasislėpdavo už savo paveikslo.*

Paveikslas: Rubensas seniai žinojo, kas tai yra. Kartą pasislėpęs už priekyje sėdinčio mokinio nugaros piešė mokytojo karikatūrą. Pakėlė akis nuo piešinio; mokytojo veidas be perstojo keitėsi, jis visai nebuvo panašus į nupieštąjį. Vis dėlto, nematydamas mokytojo, negalėjo jo (ir anuomet, ir šiandien) įsivaizduoti kitokio nei savojoj karikatūroj. Mokytojas *visam laikui dingo už savojo paveikslo.*

Garsaus fotografo parodoje matė nuo šaligatvio besikeliančio sukruvinto žmogaus nuotrauką. Nepamirštama, slaptinga fotografija! Kas buvo tas žmogus? Kas jam nutiko? Tikriausiai koks nelaimingas atsitikimas, galvojo Rubensas; suklupo, krito, o šalia buvo fotografas. Žmogus, nieko nenujausdamas, pakilo, gretimoje užeigoje nusiplovė veidą ir grįžo namo pas žmoną. O tuo pačiu metu, apsvaigęs nuo gimimo džiaugsmo, jo *paveikslas atsiskyrė nuo jo* ir pradėjo ieškoti savo nuotykių, savos lemties.

Žmogus gali pasislėpti už savojo paveikslo, dingti už savojo paveikslo, gali visiškai atsiskirti nuo jo: žmogus niekada nėra tapatus savajam paveikslui. Tiktai trijų iš vaizduotės ir atminties išnirusių nuotraukų paveiktas Rubensas po aštuonerių nesimatymo metų paskambino liutnistei. Tačiau kas yra liutnistė be savojo paveikslo? Mažai teišmano, ir netrokšta daugiau. Įsivaizduoju jų pasimatymą po aštuonerių metų: sėdi vienas priešais kitą Paryžiuje didelio viešbučio vestibiulyje. Apie ką kalbasi? Apie viską, tik ne apie savo gyvenimus. Nes jei pernelyg suartėtų, pradėtų skirti juos susikaupusi informacija. Žino viens apie kitą labai mažai ir kone didžiuojasi paslėpę savuosius gyvenimus, pastūmę juos į šešėlį, kad susitikimas būtų nutviekstas šviesos ir išplėštas iš laiko bei visų įmanomų sąsajų.

Švelnumo kupinas žvelgia į liutnistę ir džiaugiasi, kad ji, nors kiek ir senstelėjusi, vis dar beveik nesiskiria nuo savojo paveikslo. Su kaži kokiu graudžiu cinizmu taria sau: fizinio liutnistės artumo vertė ta, kad ji vis dar sutampa su savuoju paveikslu.

Ir džiaugiasi, kad po akimirkos liutnistės paveikslas įgis gyvą kūną.

19

Vėl susitikinėjo kaip anksčiau, du tris kartus per metus. Laikas bėgo. Kartą paskambino jai ir pranešė, kad po keturiolikos dienų bus Paryžiuje. Pasakė neturėsianti laiko.

– Galėčiau savaitei atidėti kelionę, – tarė Rubensas.

– Ir tada neturėsiu laiko.

– Tai kada tu galėtum?

– Dabar ne, – tarė sutrikus, – dabar ilgai ne...

– Kas nors atsitiko?

– Ne, nieko.

Sutrikę buvo abu. Atrodė, jog liutnistė jau nebenori su juo susitikinėti, bet tiesiog nedrįsta pasakyti. Ir drauge ši mintis atrodė tokia neįtikėtina (jų pasimatymai visada buvo tokie gražūs ir skaidrūs), kad Rubensas vis klausinėjo, norėdamas suprasti atsisakymo priežastį. Tačiau jų santykiai nuo pačios pradžios buvo visiškai laisvi, be jokio primygtinumo, tad ir dabar jis draudė sau įkyrėti klausinėdamas.

Pagaliau pokalbio pabaigoj paklausė:

– Ar galiu dar tau paskambinti?

– Suprantama. Kodėl ne?

Paskambino po mėnesio:

– Vis dar neturi laiko su manim susitikti?

– Nepyk, – tarė. – Nenoriu pyktis su tavimi.

Paklausė kaip ir praėjusį kartą:

– Gal kas atsitiko?

– Ne, nieko, – atsakė.

Patylėjo. Nežinojo, ką pasakyti.

– Tuo blogiau, – tarė į ragelį.

– Tu tikrai niekuo dėtas. Visa tai su tavim nesusiję. Tai liečia mane vieną.

Jam pasirodė, kad šie žodžiai nelyg kokia vilties prošvaistė:

– Bet juk tai tikra nesąmonė! Taigi būtinai turime susitikti!

– Ne, – pakartojo.

– Jei būčiau tikras, kad nebenori manęs matyti, neraginčiau. Tačiau tu tvirtini, jog tai liečia tik tave! Kas tau nutiko? Mes turim pasimatyti! Man reikia pasikalbėt su tavim!

Vos tik ištaręs tuos žodžius, pagalvojo: o ne, ji nenori įžeisti manęs ir nesako tiesiai, kad aš jai nereikalingas. Ji sutriko, nes yra pernelyg subtili. Neturėčiau versti ją susitikti. Tapčiau dar atgrasesnis, jei pažeisčiau nerašytą susitarimą, kad niekada nereikalausime vienas iš kito to, ko kitas nenori.

Todėl, kai ji vėl pasakė „prašau tavęs, ne...“, daugiau nebeklausinėjo.

Padėjo ragelį ir prisiminė milžiniškais teniso batais avėjusią studentę iš Australijos. Ji taip pat buvo atstumta dėl jai nesuprantamų priežasčių. Ir jis, jei būtų tekę, būtų guodęs ją tais pačiais žodžiais: „Tu tikrai man patinki. Tu čia niekuo dėta. Tai liečia mane vieną“. Tiesiog intuityviai pajuto, kad istorija su liutniste pasibaigė ir jis niekada nesupras kodėl. Lygiai studentė iš Australijos niekada nesupras, kodėl pasibaigė jųdviejų istorija. Tik jo batai pėdins per pasaulį kur kas melancholiškiau nei lig šiol. Lygiai kaip australės didieji teniso batai.

20

Visi tie laikotarpiai – atletiško nebylumo, metaforų, obsceniškos tiesos, sugedusio telefono, mistiškasis – jau seniai praeitis. Rodyklės apsuko ratą jo seksualinio gyvenimo ciferblatu. Dabar jis jau anapus ciferblato laiko. Tačiau tai anaiptol nereiškia pabaigos nei mirties. Europos tapybos ciferblatas seniai paskelbė vidurnaktį, tačiau dailininkai vis dar tapo. Būti anapus ciferblato laiko reiškia, kad jau neatsitiks nieko naujo bei svarbaus. Rubensas nepaliovė susitikinėjęs su moterimis, tačiau jos nebedarė tokio įspūdžio. Dažniausiai matydavosi su jaunąja G, pasižyminčia tuo, kad mėgo storžieviškus, netašytus posakius. Daug moterų juos vartojo. Tokia buvo laiko dvasia. Sakydavo „šūdas", „šikau", „kruštis" parodydamos, jog priklauso jaunajai kartai, jog atmeta konservatyvųjį auklėjimą, jog yra laisvos, emancipuotos, šiuolaikiškos. Tačiau kai palietė G kūną, ji stulpu pastatė akis ir virto tylinčia šventąja. Mylėjimasis su ja visada būdavo ilgas, kone begalinis, nes orgazmą, kurio taip troško, pasiekdavo tik didžiulėmis pastangomis. Užsimerkusi gulėdavo aukštielninka ir plūkdavosi iki devinto prakaito. Panašiai Rubensas įsivaizduodavo agoniją: žmogus karščiuoja, blaškosi, tik ir laukia galo, o tas vis neateina. Per pirmuosius du tris pasimatymus stengdavosi priartinti pabaigą pašnibždėdamas ausin kokią nešvankybę, bet ji visada nusukdavo šalin veidą, nelyg protestuodama, tad daugiau nekartojo

bandymo. O ji po dvidešimties–trisdešimties mylėjimosi minučių visada sušukdavo (balsas nuskambėdavo nekantriai ir įsakmiai): „Stipriau, stipriau, dar, dar!" – tuomet jis visada pastebėdavo nebegalįs daugiau, besimylįs per ilgai ir pernelyg greitai, kad įstengtų sustiprinti savo smūgius; nusliuogdavo nuo jos ir griebdavosi priemonės, kurią laikė lygia dalim pralaimėjimu ir patento vertu virtuoziškumu: nuleisdavo į ją ranką ir stipriai pajudindavo pirštus; ištrykšdavo geizeris, visa šlapia apkabindavo jį ir apipildavo švelniais žodžiais.

Intymieji jų laikrodžiai tiesiog stulbinamai nesutapo: kai jis norėdavo būti švelnus, ji svaidydavos keiksmažodžiais; kai jis kuždėdavo nešvankybes, ji užsispyrus nutildavo; kai jis trokšdavo tylos ir miego, ji prapliupdavo daugiažodėm švelnybėm.

Buvo tokia graži ir daug jaunesnė už jį! Rubensas (kukliai) manė, jog tik dėl jo rankų miklumo ji ateinanti kaskart vos pašaukta. Buvo dėkingas, kad ilgai tylint ir prakaituojant ant jos galima užsimerkus svajoti.

21

Rubensui į rankas pakliuvo senas Amerikos prezidento Džono Kenedžio fotografijų albumas: vien spalvotos nuotraukos, mažiausiai penkiasdešimt, ir visose (be išimties, visut visose!) jis juokėsi. Ne šypsojosi, o juokėsi! Pravira burna ir tviskančiais dantimis. Nieko neįprasta, tokios šiandien fotografijos; Rubensą suglumino tai, kad Kenedis juokėsi *visose* fotografijose – nė vienoje nebuvo užsičiaupęs. Po kelių dienų lankėsi Florencijoje. Atsistojo prieš Mikelandželo Dovydą ir pabandė įsivaizduoti jį juokiantis kaip Kenedis. Dovydas, vyriško grožio etalonas, bemat virto debilu! Nuo tada dažnai mintyse garsiesiems paveikslams priklijuodavo įsivaizduojamą besijuokiančią burną. Tai buvo gana įdomus eksperimentas: juoko grimasa galėjo sunaikinti kiekvieną paveikslą! Įsivaizduokite Moną Lizą, kurios vos įžvelgiama šypsena virsta dantis bei dantenas apnuoginančiu juoku!

Nors iki šiol buvo daug laiko praleidęs paveikslų galerijose, teko laukti Kenedžio fotografijų albumo, kad įsisąmonintų gana paprastą dalyką: didieji tapytojai ir skulptoriai nuo antikos iki Rafaelio, gal net iki Engro, vengė vaizduoti juoką, vengė net šypsenos. Suprantama, visi etruskų skulptūrų veidai šypsosi, tačiau tai – nuolatinė veido išraiška, reiškianti amžinąją palaimą. Antikos ir vėlesnių laikų tapytojų ir skulptorių supratimu, gražus veidas – tik sustingęs veidas.

Veidai buvo judresni, burnos prasiverdavo, kai dailinin-

kai stengdavosi suvokti blogį. Arba bent skausmą: ties Jėzaus kūnu palinkusių moterų veidai, pravira motinos burna Puseno „Kūdikėlių žudyme". Arba ydą, kaip Holbeino paveiksle „Adomas ir Ieva". Ievos veidas išpurtęs, burna pravira, matyti ką tik obuolį kandę dantys. Šalia stovintis Adomas dar nežengęs į nuodėmę: jo veidas gražus ir ramus, lūpos sučiauptos. O Koredžo paveiksle „Ydos alegorija" visi šypsosi! Norėdamas išreikšti ydą, dailininkas sudrumstė nekaltą veidų ramybę, ištempė lūpas, šypsena deformavo bruožus. Tik vienas veidas ten juokiasi: vaiko veidas! Tačiau tai ne laimingas juokas, kuriuo juokiasi sauskelnių arba šokolado reklamų vaikai! Jis juokiasi, nes jis – pagedęs vaikas!

Tik Nyderlandų dailininkai jau vaizduoja nekaltą juoką: Halso „Juokdarys" arba „Čigonė". Mat olandų tapytojai buvo pirmieji fotografai. Jų nupiešti veidai yra anapus bjaurumo ir grožio. Eidamas per olandų sales, Rubensas prisiminė liutnistę ir pagalvojo: ji negalėtų būti Halso modeliu, ji tiktų pozuoti tapytojams, piešiantiems lygų bruožų paviršių. Ir tuoj susidūrė su keliais lankytojais; visuose muziejuose pilna žioplinėtojų, kaip anksčiau zoologijos soduose. Įdomybių ieškantys turistai spokso į paveikslus kaip į narvuose uždarytus plėšrūnus. Šiame šimtmety, sako sau Rubensas, tapyba, kaip ir liutnistė, nesijaučia esanti namie. Liutnistė priklauso dingusiam pasauliui, kuriame grožis nesijuokė.

Bet kodėl didieji tapytojai neįleido juoko į grožio karalystę? Tikriausiai todėl, mano Rubensas, kad veidas gražus tada, kai jame atsispindi mintis, o juokdamasis žmogus nemintija. Ar tikrai? Ar juokas nėra komizmą atradusios minties žaibas? Ne, taria Rubensas, suvokęs komizmą, žmogus nesijuokia tą pat sekundę, juokas *seka* kaip kūno reakcija, kaip traukulys, kuriame jau nėra jokios minties. Juokas yra veido traukulys, o traukulių tampomas žmogus jau nevaldo savęs,

tai, kas jį valdo, nėra valia nei protas. Todėl antikos skulptoriai nevaizdavo juoko. Nevaldąs savęs (nesivadovaująs protu ir valia) žmogus negalėjo būti laikomas gražiu.

Priešingai didžiųjų tapytojų dvasiai, mūsų laikai juoką pavertė privilegijuota veido išraiška; vadinasi, proto ir valios trūkumas tapo idealia žmogaus būsena. Galima paprieštaraut, kad portretinėse nuotraukose rodomi traukuliai yra dirbtiniai, kad jie proto ir valios padiktuoti: prieš objektyvą blizginantis dantis Kenedis nesijuokia iš komiškos situacijos, o labai sąmoningai praveria burną ir rodo dantis. Bet tai tik patvirtina faktą, jog proto ir valios nekontroliuojamą juoko traukulį nūdienos žmonės iškėlė iki idealaus paveikslo ir už jo nusprendė slėptis.

Juokas – tai pati demokratiškiausia veido išraiška, tarė Rubensas: nejudriais veido bruožais visi skiriamės, o juokdamiesi esam vienodi.

Sunku įsivaizduoti kvatojančio Julijaus Cezario biustą. Bet Amerikos prezidentai žengia į amžinybę prisidengę demokratišku juoko traukuliu.

22

Vėlei lankėsi Romoje. Galerijoje ilgai stovėjo prie gotikos paveikslų. Vienas itin traukė jo žvilgsnį. Tai buvo „Nukryžiavimas". Ką jis matė? Kristaus vietoje matė kryžiuojamą moterį. Kaip ir Kristų, ją dengė tik apie klubus apvyniota balta skraistė. Jos pėdos rėmėsi į medinę atramą, o budeliai storomis virvėmis rišo čiurnas prie rąsto. Kryžius buvo iškeltas kalvos viršūnėje ir iš toli matomas. Aplinkui būriavosi kareiviai, vyrai ir moterys, ir visi žiūrėjo į jų žvilgsniams apnuogintą moterį. Tai buvo liutnistė. Juto kūnu visų jų žvilgsnius ir delnais dangstėsi krūtis. Iš kairės ir iš dešinės stovėjo kiti du kryžiai, prie kiekvieno jų buvo pririštas nusikaltėlis. Pirmasis palinko prie jos, paėmė ranką, atplėšė nuo krūties ir ištempė taip, kad išorinė plaštakos pusė lietė kryžiaus skersinį. Antrasis latras nutvėrė kitą ranką ir taip pat ją ištempė. Dabar abi jos rankos buvo išskleistos į šalis. Jos veidas buvo vis toks pat nejudrus. Akys žvelgė į tolį. Bet Rubensas suvokė, kad ji žiūri ne į tolį, o į įsivaizduojamą tarp dangaus ir žemės esantį veidrodį. Ir jame mato savąjį nukryžiuotos moters išskleistomis rankomis ir nuogomis krūtimis paveikslą. Ji išstatyta didžiulei žvėriškai, rėkiančiai miniai ir sujaudinta kartu su visais žvelgia į save.

Rubensas negalėjo atplėšti žvilgsnio nuo šio reginio. O atplėšęs tarė: ši akimirka turėtų įeiti į religijos istoriją ir būti pavadinta „Rubenso regėjimas Romoje". Iki vakaro jį lydėjo

ta mistiškoji akimirka. Jau ketverius metus nebuvo skambinęs liutnistei, bet šiandien negalėjo susivaldyti. Vos grįžęs į viešbutį, tuoj susuko jos numerį. Kitáme laido gale atsiliepė nepažįstamas moters balsas.

Jis nedrąsiai paklausė:

– Ar galėčiau kalbėti su madam... – ir pasakė jos vyro pavardę.

– Taip, tai aš, – atsiliepė balsas.

Jis ištarė liutnistės vardą, ir moters balsas kitame gale pranešė, kad moteris, kuriai skambina, mirė.

– Mirė? – apstulbo jis.

– Taip. Anjė mirė. Kas skambina?

– Jos bičiulis.

– Galėčiau sužinoti jūsų vardą?

– Ne, – pasakė ir padėjo ragelį.

23

Vos kam nors numirus kino ekrane, suskamba elegiška muzika, bet jokia muzika nepasigirsta, kai iš mūsų gyvenimo dingsta pažinotas žmogus. Nedaug tėra mirčių, galinčių smarkiai mus sukrėsti, ne daugiau kaip dvi trys per gyvenimą. Tik epizodu buvusios moters mirtis nustebino ir nuliūdino Rubensą, tačiau negalėjo jo sukrėsti, tuo labiau kad toji moteris iš jo gyvenimo pasitraukė jau prieš ketverius metus, ir jau anuomet turėjo su tuo susitaikyti.

Nors jos netektis jam nepasidarė labiau pastebima nei anksčiau, vis dėlto mirtis viską pakeitė. Kaskart prisiminus ją apnikdavo mintys, kas nutiko jos kūnui. Užkasė su karstu į žemę? Ar sudegino? Atminty iškilo ramus jos veidas, didelėmis akimis stebintis save įsivaizduojamame veidrodyje. Štai pamažu tų akių vokai nusileidžia, ir prieš jį jau numirėlės veidas. Šis perėjimas iš gyvenimo į negyvenimą toksai sklandus, harmoningas, toks gražus buvo būtent todėl, kad veidas švytėjo nepaprasta ramybe. Vaizduotėj regėjo, kas darėsi su tuo veidu mirus. Ir tai buvo baisu.

Pas jį atėjo G. Pradėjo, kaip visada, ilgai ir tyliai mylėtis, ir kaip visada prailgstančiomis akimirkomis prieš akis stojo liutnistė: nuogomis krūtimis stovėjo priešais veidrodį ir sustingusiu žvilgsniu žvelgė priešais save. Dabar Rubensas pagalvojo, kad gal jau dveji treji metai, kai ji mirusi; jos plaukai nuslinkę, o akys susmegusios į kaukolę. Norėjo atsikratyti

tokių vaizdinių, nes jautė negalėsiąs toliau mylėtis. Ginė šalin mintis apie liutnistę, stengėsi sutelkti dėmesį į G, į jos pagreitėjusį kvėpavimą, bet mintys neklausė ir tyčia žėrė jam atgrasius vaizdus. O kai pagaliau lyg ir pakluso, neberodė liutnistės karste, bet parodė ją liepsnose, ir lygiai taip, kaip jis buvo girdėjęs pasakojant: degantis kūnas (veikiamas jam nesuprantamų fizinių jėgų) pakilo, liutnistė sėdėjo krosnyje. Iš to sėdinčio ir degančio kūno reginio išsiveržė nekantrus nepatenkintas balsas: „Stipriau! Stipriau! Dar! Dar!" Turėjo nutraukti aktą. Atsiprašė G, kad šiandien nekaip jaučiasi.

Paskui tarė sau: iš to, kiek pragyventa, man liko vienintelė fotografija, regis, talpinanti savyje visa, kas intymiausia ir giliausia mano erotiniame gyvenime, tokia jo esencija. Ir pastaruoju metu myliuosi vien dėl to, kad toji fotografija atgytų mano vaizduotėje. Dabar ji liepsnoja, ir gražus lygus veidas raitosi, spraga, juoduoja, galų gale pavirsta pelenais.

G turėjo ateiti po savaitės, Rubensas jau iš anksto baiminosi mylėjimosi metu iškilsiančių vaizdinių. Norėdamas išvengti prisiminimų apie liutnistę, sėdo prie stalo ir, parėmęs rankomis galvą, pradėjo raustis atmintyje ieškodamas buvusiojo erotinio gyvenimo fotografijų, galinčių atstoti liutnistės atvaizdą. Surado jų netgi keletą ir džiaugsmingai nusistebėjo, kad jos tokios gražios ir jaudrios. Bet širdies gelmėse buvo tikras, jog, besimylint su G, atmintis nenorės jų parodyti ir nei piktą makabrišką pokštą pakiš ugny sėdinčios liutnistės pavidalą. Jis neklydo. Ir šį kartą teko atsiprašyti G pačiame meilės akto viduryje.

Tuomet nutarė, jog nepakenktų kurį laiką visai nutraukti santykius su moterimis. Iki kito karto, kaip sakoma. Tačiau toji pertrauka tęsėsi savaites, mėnesius. Vieną dieną jisai suprato, jog „kito karto" daugiau nebus.

SEPTINTA DALIS

Šventė

1

Jau daug metų veidrodžiai gimnastikos salėje atspindi rankų ir kojų judesius; prieš pusmetį, imagologams reikalaujant, jie įsibrovė ir į baseino patalpas; iš trijų pusių buvome apsupti veidrodžių, ketvirtojoj pusėj liko ištisinis lango stiklas, pro kurį matėsi Paryžiaus stogai. Vienomis maudymosi kelnaitėmis sėdėjome prie staliuko, pastatyto šalia baseino, kuriame pūkšnojo plaukikai. Ant stalo stovėjo butelis vyno, jį užsakiau metinių proga.

Avenarijus nė nespėjo paklausti, ką švenčiu, nes jį buvo apnikusi nauja idėja:

– Įsivaizduok, kad tenka rinktis vieną iš dviejų galimybių. Praleisti meilės naktį su visame pasaulyje žinoma gražuole, tarkime, su Bridžita Bardo arba Greta Garbo su sąlyga, jog niekas apie tai nesužinos. Arba familiariai apsikabinus vaikštinėti su ja pagrindinėmis miesto gatvėmis, tačiau su sąlyga, jog niekada negalėsi su ja permiegoti. Norėčiau sužinoti tikslų žmonių, pasirenkančių pirmąją arba antrąją galimybę, procentą. Tam reikėtų statistinių metodų. Todėl kreipiausi į kelias viešosios nuomonės tyrimo agentūras, bet visos atsisakė atlikti tokią apklausą.

– Niekada taip ir nesupratau, kada tavęs rimtai klausytis, kada ne.

– Į viską, ką aš darau, reikia žiūrėti rimtai.

– Įsivaizduoju, pavyzdžiui, kaip dėstai ekologams savąjį

automobilių sunaikinimo planą. Juk negalėjai tikėtis, kad jie jį priims! – tęsiau. Nutilau. Avenarijus irgi tylėjo.

– O gal tu tikėjais, kad paplos tau?

– Ne, – tarė Avenarijus, – nesitikėjau.

– Tad kodėl siūlei jiems imtis veiksmų? Norėdamas juos demaskuoti? Kad įrodytum, jog nepaisant visų nekonformistinių gestų jie iš esmės yra sudėtinė dalis to, ką tu vadini Diabolos?

– Nėra nenaudingesnio dalyko, – tarė Avenarijus, – nei norėti ką nors įrodyti kvailiams.

– Belieka vienas paaiškinimas: norėjai iškrėsti pokštą. Bet ir šiuo atveju tavo veiksmai man atrodo nelogiški. Juk nesitikėjai, jog tarp jų atsiras bent vienas, kuris supras tave ir prapliups juoktis!

Avenarijus liūdnai papurtė galvą:

– Ne, nesitikėjau. Diabolos pasižymi visišku humoro jausmo stygiumi. Komizmas, nors vis dar egzistuoja, tapo nematomas. Nebėra prasmės krėsti pokštus.

Ir pridūrė:

– Šis pasaulis į viską žvelgia rimtai. Net ir į mane. Tai jau viršūnė!

– O man atrodo, kad niekas į nieką rimtai nežiūri! Visi trokšta tik linksmintis.

– Vienas ir tas pats. Nors totalus asilas ir turėtų per žinias pranešti apie atominio karo pradžią arba žemės drebėjimą Paryžiuje, jis vis tiek stengtųsi pašmaikštauti. Galbūt jau šiandien renkasi tokiai progai tinkamą kalambūrą, kuris neturi nieko bendra su komizmu. Nes šiuo atveju komiškas yra būtent žmogus, besirenkąs kalambūrą pranešimui apie žemės drebėjimą. Tačiau bėda, jog žmogus, kuris renkasi kalambūrą žemės drebėjimui, savo ieškojimus laiko labai rimtais ir niekad nepagalvos, kad jis tiesiog komiškas. Humoras gali

egzistuoti tik ten, kur žmonės dar skiria, kas yra svarbu, o kas ne. Šiandien niekas to jau neskiria.

Gerai pažįstu savo bičiulį, dažnai su malonumu perimu jo kalbos būdą, jo mintis ir idėjas, tačiau kažkas taip ir lieka neapčiuopiama. Man patinka jo veiksmai, jie mane domina, tačiau negalėčiau tarti visiškai jį suprantąs. Kažkada aiškinau jam, jog vieno ar kito žmogaus esmę galima išreikšti tiktai metafora. Nutvieskiančiu metaforos žaibu. Per visą mūsų pažinties laiką bergždžiai ieškau metaforos, nutvieskiančios jį ir leidžiančios man jį perprast.

– Jeigu tai buvo ir ne pokštas, tai kodėl jiems tai siūlei? Kodėl?

Jam dar nespėjus nieko atsakyti, mus pertraukė nuostabos šauksmas:

– Profesoriau Avenarijau! Tai – jūs?

Nuo įėjimo mūsų link žengė patrauklios išvaizdos penkiasdešimties–šešiasdešimties metų vyras. Avenarijus pakilo. Abu atrodė nudžiugę ir ilgai spaudė rankas.

Paskui Avenarijus supažindino mus. Supratau, jog tai Polis.

2

Jis prisėdo prie mūsų, ir Avenarijus plačiu mostu dėbė į mane:

– Ar skaitėte jo romanus? Turėtumėt perskaityti „Gyvenimas yra kitur"! Mano žmona tvirtina, jog tai puiki knyga!

Tarsi praregėjęs supratau, kad Avenarijus neskaitęs mano romano; ir kai prieš kiek laiko prašė, kad atneščiau jį, tai tik todėl, kad nuo nemigos kenčianti jo žmona ryte rijo knygas. Man pasidarė nejauku.

– Atėjau galvos vandeny ataušinti, – tarė Polis. Pamatė ant stalo vyną ir bemat užmiršo vandenį. – Ką geriate?

Paėmė į rankas butelį ir įdėmiai apžiūrėjo etiketę. Pridūrė:

– Šiandien geriu iš pat ryto.

Taip, tai buvo galima pastebėti, nors ir suglumino mane. Niekada nelaikiau jo girtuokliu. Pakviečiau padavėją ir paprašiau trečios taurės.

Pradėjome šnekučiuotis apie šį bei tą. Avenarijus dar keletą kartų užsiminė apie mano romanus, kurių nebuvo skaitęs, ir taip išprovokavo Polio prisipažinimą, kone pritrenkusį mane stačiokiškumu:

– Neskaitau romanų. Daug daugiau pamokomo ir įdomaus randu prisiminimuose. Arba biografijose. Neseniai skaičiau knygas apie Selindžerį, apie Rodeną, apie Franco Kafkos meiles. Ir nuostabią Hemingvėjaus biografiją. Ak, tas apgavikas, tas melagis, tas megalomanas, – linksmai juokėsi Polis: – Ta-

sai impotentas, sadistas, tasai mačo, tas erotomanas, tas moterų nekentėjas.

– Jeigu jūs, advokate, imatės ginti žudikus, kodėl neginate autorių, kurių kaltė tik parašytos knygos? – paklausiau.

– Todėl, kad jie erzina mane, – linksmai atsakė Polis ir įsipylė vyno į ką tik padavėjo atneštą taurę.

– Mano žmona dievina Malerį, – tarė jis. – Ji pasakojo, kad likus keturiolikai dienų iki Septintosios simfonijos premjeros jis užsidarė triukšmingame viešbučio kambaryje ir ištisomis naktimis perrašinėjo instrumentuotę.

– Taip, – patvirtinau, – tai vyko 1906 metais Prahoje, viešbutyje „Prie mėlynos žvaigždės".

– Taip ir regiu jį tame viešbučio kambary, apsivertusį natų lapais, – nesutrikdamas tęsė Polis. – Buvo įsitikinęs, jog visas jo kūrinys bus sugadintas, jei antrojoj frazėj melodiją gros klarnetas, o ne obojus.

– Taip ir buvo, – tariau galvodamas apie savo romaną. Polis kalbėjo toliau:

– Norėčiau, kad tą simfoniją pačių pašvęsčiausių žinovų publikai atliktų kartą su keturiolikos dienų pataisymais, o paskui be pataisymų. Garantuoju, kad nė vienas pirmojo varianto neatskirtų nuo antrojo. Išties stebėtina, jog motyvą, antrojoje frazėje grojamą smuiko, paskutinėje frazėje perima fleita. Viskas išdailinta, apgalvota, išjausta, niekas nepalikta atsitiktinumui, tačiau tas nepaprastas tobulumas pranoksta mus, pranoksta mūsų atminties, mūsų susikaupimo galimybes, tad net pats įdėmiausias klausytojas iš visos simfonijos įsimins tiktai šimtąją dalį, ir tikriausiai tą, kuri Maleriui mažiausiai rūpėjo.

Tokia akivaizdžiai teisinga mintis dar labiau jį pralinksmino, o aš dariausi vis liūdnesnis: jeigu mano skaitytojas praleis bent vieną mano romano sakinį, jis nesupras romano, o

kur tu pasauly rasi nors vieną skaitytoją, kuris nepraleistų bent vienos eilutės? Juk aš pats esu didžiausias eilučių ir puslapių praleidinėtojas.

– Aš neneigiu tų simfonijų tobulumo, – kalbėjo Polis. – Aš tiktai ginčiju to tobulumo *svarbą*. Tos supermeistriškos simfonijos tėra nenaudingumo katedros. Jos nepasiekiamos žmogui. Mes jas pernelyg sureikšminom. Jautėmės menki prieš jas. Europa redukavo Europą iki penkiasdešimties genialių kūrinių, kurių niekada nesuprato. Įsivaizduokite tą siaubingą nelygybę: milijonai nieko nereiškiančių europiečių prieš visą reikšmę sutelkusių penkiasdešimt vardų! Klasinė nelygybė, lyginant su tokia žeidžiančia metafizine nelygybe, tėra smulkmena. Vienus ji paverčia smiltelėmis, o į kitus sudeda visą būties prasmę!

Butelis buvo tuščias. Pakviečiau padavėją ir paprašiau, kad atneštų kitą. O Polis pamiršo, ką kalbėjęs.

– Kalbėjote apie biografijas, – priminiau jam.

– Aha, – prisiminė.

– Džiaugėtės, jog dabar galite skaityti intymiąją mirusiųjų korespondenciją.

– Žinoma, žinoma, – tarė Polis, tarsi stengdamasis užbėgti už akių mūsų prieštaravimams. – Taigi noriu pasakyti jums, kad negražu raustis intymioje korespondencijoje, apklausinėti buvusias meilužes, įtikinėti gydytojus, kad išduotų ligonių paslaptis. Biografijų autoriai – tai padugnės, niekada negalėčiau susėsti su jais prie vieno stalo, kaip dabar su jumis. Robespjeras taip pat nesėdo prie stalo su tais, kurie plėšikavo ir patirdavo kolektyvinį orgazmą, akimis rydami egzekucijas. Tačiau suvokė, kad be jų neapsieis. Padugnės – tai tikriausias revoliucinės neapykantos instrumentas.

– Kuo revoliucinga neapykanta Hemingvėjui? – paklausiau.

– Tai ne neapykanta Hemingvėjui! Turiu omenyje jo *kūrybą*! Kalbu apie *jų* kūrybą! Reikia vienąkart pasakyti, kad skaityti apie Hemingvėjų tūkstantį kartų įdomiau ir naudingiau, nei skaityti patį Hemingvėjų. Reikia parodyti, kad Hemingvėjaus kūryba tėra užšifruotas Hemingvėjaus gyvenimas ir kad tas gyvenimas buvo lygiai skurdus ir bereikšmis kaip visų mūsų. Reikia pagaliau sukarpyt gabalais Malerio simfonijas ir panaudoti jas muzikiniam tualetinio popieriaus reklamos padažui. Reikia galutinai baigti su nemirtingųjų teroru. Nuversti arogantišką devintųjų simfonijų ir faustų valdžią!

Ir, apsvaigęs nuo savo žodžių, pakėlė taurę:

– Išgerkime už senųjų laikų pabaigą!

3

Vienas kitą atspindinčiuose veidrodžiuose matėsi dvidešimt septyni Poliai; sėdintieji prie gretimo stalo smalsiai žvelgė į jo iškeltą ranką su taure vyno. Ir iš mažojo baseino su povandeniniu masažu lipantys storuliai sustojo neatitraukdami akių nuo ore pakibusių dvidešimt septynių Polio rankų. Iš pradžių pamaniau, jog taip jis nori savo žodžiams suteikti daugiau patoso, bet paskui pamačiau ką tik į salę įžengusią keturiasdešimtmetę ponią, gražaus veido, dailių, nors gal kiek trumpokų, kojų, ir išraiškingu, gan dideliu užpakaliu, kuris kybojo nelyg žemyn rodanti plati rodyklė. Pagal šią rodyklę iš karto ją pažinau.

Iš pradžių ji nepastebėjo mūsų ir žengė tiesiai prie baseino. Tačiau mūsų akys taip smalsiai stebėjo, jog pagaliau privertė pažvelgti ir ją. Ji paraudo. Gražu, kai moteris raudonuoja; jos kūnas tuomet nepriklauso jai, ji jo nevaldo; ji pati atiduota jo valdžiai; ak, ir kas gali būti puikesnio už jos pačios kūno prievartą! Pradėjau suprasti Avenarijaus silpnybę Lorà. Pažvelgiau į jį: jo veidas liko toks pat ramus. Ir ši savitvarda išdavė jį dar labiau nei Lora paraudimas.

Susitvardė, mandagiai nusišypsojo ir priėjo prie mūsų stalo. Pakilome, ir Polis pristatė mus savo žmonai. Aš stebėjau Avenarijų. Ar jis žinojo, jog Lora yra Polio žmona? Manau, kad ne. Kiek pažinojau jį, kartą permiegojo su ja ir nuo tol nematė jos. Tačiau nebuvau tikras. Tiesdamas ranką Lorà,

nusilenkė, tarsi pirmą kartą ją matydamas. Lora atsisveikino (tarčiau, per greitai) ir šoko į baseiną.

Polio euforija staiga atslūgo.

– Džiaugiuosi, kad susipažinote su ja, – tarė jis melancholiškai. – Tai, kaip sakoma, mano gyvenimo moteris. Turėčiau pats save su tuo pasveikinti. Gyvenimas trumpas, ir dauguma žmonių neranda savo moters.

Padavėjas atnešė naują butelį, mums stebint atkimšo jį, pripylė visas taures. Polis vėl pamiršo, ką kalbėjęs.

– Pasakojote apie savo gyvenimo moterį, – priminiau, padavėjui nutolus.

– Taip, – patvirtino. – Turiu trijų mėnesių dukrelę. Iš pirmosios santuokos taip pat turiu dukterį. Prieš metus išėjo iš namų. Neatsisveikinus. Krimtausi, nes myliu ją. Ilgai neturėjau jokių žinių apie ją. Prieš dvi dienas sugrįžo, nes meilužis nustojo ja domėtis. Prieš tai padarė jai vaiką, dukrelę. Bičiuliai, turiu dukraitę! Dabar esu apsuptas keturių moterų!

Regis, keturių moterų prisiminimas jam suteikė energijos:

– Tai todėl šiandien geriu nuo pat ryto! Geriu už susitikimą! Geriu į savo dukters ir savo dukraitės sveikatą!

Baseine po mumis plaukiojo Lora ir dar du plaukikai, Polis šypsojosi. Jo šypsena buvo keista, išvargusi, man pagailo jo. Atrodė, lyg būtų staiga susenęs. Vešlūs žili jo karčiai dabar priminė senos damos šukuoseną. Jis vėl, tarsi norėdamas įveikti slegiančią negalią, pakilo su taure vyno rankoje.

Iš apačios aidėjo rankų smūgiais taškomas vanduo. Iškėlusi virš vandens galvą, Lora netaisyklingai, bet tuo įnirtingiau ir su keistu įpykiu plaukiojo krauliu.

Atrodė, kad kiekvienas smūgis krinta Poliui ant galvos kaip dar vieneri gyvenimo metai: jo veidas seno tiesiog mūsų akyse. Jam jau buvo septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt metų, o jis stovėjo atstatęs taurę, tarsi norėdamas sulaikyti riedančią metų laviną.

– Dar iš jaunystės prisimenu garsią frazę, – ištarė prislopusiu balsu. – *Moteris yra vyro ateitis.* O kas taip pasakė? Nežinau. Gal Leninas? Kenedis? Ne, ne, kažkoks poetas.

– Aragonas, – priminiau jam.

– Ką reiškia: „Moteris yra vyro ateitis"? Kad vyrai virs moterimis? Nesuprantu šios kvailos frazės! – burbtelėjo Avenarijus.

– Tai ne kvaila frazė! Tai poetiška frazė! – gynėsi Polis.

– Literatūra išnyks, o kvailos poetiškos frazės ir toliau klajos po pasaulį? – paklausiau.

Polis nekreipė į mane dėmesio. Pamatė dvidešimt septynis kartus veidrodžiuose atsimušusį savo atvaizdą ir negalėjo akių atplėšti. Sukiojosi į visus savo veidus veidrodžiuose ir kalbėjo silpnu, spigiu senos moteriškės balsu:

– Moteris yra vyro ateitis. Tai reiškia, jog pasaulis, kažkada sukurtas pagal vyro paveikslą, dabar pamažu artės prie moters paveikslo. Kuo bus techniškesnis ir mechaniškesnis, pilnesnis metalo ir šalčio, tuo daugiau jam reikės šilumos, kurios gali duoti moteris. Norėdami išsaugoti pasaulį, būsime priversti prisitaikyti prie moters, leistis moterų vedami, persismelkti tuo *Ewigweibliche*, amžinuoju moteriškumu!

Dabar, tarsi visiškai išsekintas tokių pranašingų žodžių, Polis, atrodo, iškart paseno dešimčia metų; prieš mus stovėjo sukiužęs šimto dvidešimties–šimto penkiasdešimties metų senolis. Nebeįstengė nė taurės nulaikyti. Susmuko kėdėje. Paskui nuoširdžiai ir liūdnai pasakė:

– Sugrįžo neįspėjusi. Ir nekenčia Lorà. O Lora nekenčia jos. Motinystė abiem joms suteikė daugiau kovingumo. Vėlei iš vieno kambario sklinda Maleris, o iš kito – rokas. Jau vėl jos reikalauja, kad aš rinkčiausi, vėl skelbia ultimatumus. Prasidėjo kova. O kai moterys pradeda kovoti, jos jau nesustos. – Ir palinko prie mūsų: – Bičiuliai, nepriimkit už

gryną pinigą to, ką pasakysiu, tai nėra tiesa. – Vos prislopino balsą, tarsi pranešdamas didelę paslaptį: – Tikra laimė buvo, kad ligi šiolei visus karus kariavo vieni vyrai. Jei būtų kariavusios moterys, po jų žiaurumų šiandien žemėje nebūtų gyvo žmogaus.

Tarsi norėdamas, kad iškart užmirštume, ką pasakęs, trenkė kumščiu į stalą ir pakėlė balsą:

– Bičiuliai, aš trokštu, kad nebūtų muzikos. Aš trokštu, kad Malerio tėvas būtų jį užtikęs masturbuojantis ir trenkęs tokį antausį, jog mažasis Gustavas visam gyvenimui būtų likęs kurčias ir nebeskyręs būgno nuo smuiko. Aš trokštu, kad srovė iš visų elektrinių gitarų būtų prijungta prie kėdžių, ant kurių aš savo rankomis priraišiočiau gitaristus. – Ir pabaigė visai tyliai: – Bičiuliai, norėčiau būti dešimtį kartų girtesnis, nei esu.

4

Sudribęs smaksojo prie stalo, ir mums buvo taip liūdna, kad negalėjom į jį žiūrėti. Atsistojome, prisigretinom ir plekšnojome per pečius. Mums taip beplekšnojant, pamatėm, kaip jo žmona iššoko iš vandens ir pro mus išdūmė iš salės. Tarsi mūsų nė nebūtų. Šitaip pyko ant Polio, kad nenorėjo jo nė matyti? O gal ją sutrikdė netikėtas susitikimas su Avenarijum? Kad ir kaip ten būtų, tačiau žingsniai, kuriais ėjo prošal, turėjo tokios galios ir patrauklumo, jog nustojome plekšnoti Polį ir visi trys sužiurome jai įkandin.

Jai einant pro sukamąsias duris, skiriančias baseiną nuo rūbinės, atsitiko nelauktas dalykas: staigiai pasuko galvą mūsų stalo link ir tokiu lengvu, tokiu žaviu ir sklandžiu judesiu sviedė aukštyn ranką, jog mums pasirodė, kad nuo jos pirštų atsimušė aukso kamuolys ir liko tviskėti viršum durų.

Polio veidą nušvietė šypsena, jis tvirčiau suspaudė Avenarijaus ranką:

– Matėte? Matėt tą gestą?

– Taip, – tarė Avenarijus, kaip ir mes su Poliu, žiūrėdamas į auksinį kamuolį, tviskantį po lubom kaip Lorà prisiminimas.

Supratau, kad gestas buvo skirtas ne pasigėrusiam vyrui. Tai buvo ne melancholiškas, kasdieninis atsisveikinimo gestas, o išskirtinis ir kupinas reikšmių mostas. Galėjo būti skirtas tik Avenarijui.

Polis, žinoma, nieko nenutuokė. Jis žaibiškai nusimetė metus, vėl prieš mus buvo patrauklus penkiasdešimtmetis, besipuikuojąs žilais karčiais. Vis dar žvelgė į duris, virš kurių švytėjo aukso kamuolys, ir kartojo:

– Ak, Lora! Tai visa ji! Ak, tas gestas! Tokia jau Lora!

Ir susijaudinęs pasakojo:

– Pirmą kartą man taip pamojo, kai palydėjau ją iki gimdymo skyriaus. Prieš tai, kad galėtų turėt vaikų, pasidarė dvi operacijas. Abu bijojome gimdymo. Norėdama, kad nesijaudinčiau, uždraudė man eiti vidun. Stovėjau prie automobilio, ji viena ėjo prie vartų ir, kai jau buvo ant slenksčio, staigiai pasuko galvą, taip kaip dabar, ir pamojo man. Sugrįžus namo buvo baisiai liūdna, ilgėjausi jos ir, norėdamas pajusti šalia, pabandžiau pakartoti gražų jos gestą, taip sužavėjusį mane. Būtų į valias pasijuokęs, jei kas būtų matęs. Atsistojau nugara į veidrodį, išsviedžiau aukštyn ranką ir šypsojaus pro petį. Pakartojau tai kokius trisdešimt, o gal penkiasdešimt kartų, ir visąlaik galvojau apie ją. Vienu metu buvau ir mane sveikinančia Lorà, ir pačiu savimi, stebinčiu, kaip Lora mane sveikina. Ir, žinote, gal ir keista, tačiau tas gestas visiškai man netiko. Tas judesys darė mane nepataisomai nerangų ir juokingą.

Atsistojo ir atsisuko į mus nugara. Išsviedė aukštyn ranką ir pro petį žvelgė į mus. Buvo teisus: atrodė komiškai. Prapliupom juoktis. Mūsų juokas paakstino jį dar kelis kartus pakartoti gestą. Kuo toliau, tuo juokingiau.

Jis tarė:

– Žinote, tai ne vyro, tai moters gestas. Moteris mus tuo gestu ragina: eikš, sek paskui mane, o jūs nežinote, kur ji kviečia, ji irgi nežino, tiesiog yra įsitikinusi, jog verta eiti tenai, kur kviečia. Todėl ir sakau jums: arba moteris yra vyro ateitis, arba žmonija pražus, nes moteris gali puoselėti nie-

kuo nepagrįstą viltį ir kviesti mus į gana neaiškią ateitį, kuria, jei nebūtų moterų, seniai būtume nustoję tikėti. Visą gyvenimą buvau linkęs eiti paskui jų balsą, net ir tada, kai tas balsas skambėdavo pamišėliškai, o aš galiu būti kuo norite, tik ne pamišėliu. Juk nėra nieko gražesnio už tai, kai nepamišėlis eina įkandin pamišėliško balso!

Ir vėl iškilmingai ištarė kelis vokiškus žodžius:

– *Das Ewigweibliche zieht uns hinan!* Tas amžinasis moteriškumas kelia mus aukštyn!

Gėtės eilutė nelyg puiki balta žąsis plakė sparnais po baseino skliautais, ir Polis, atsispindėdamas trijose veidrodinėse plokštumose, ėjo link sukamųjų durų, virš kurių dar tviskėjo aukso kamuolys. Pirmą kartą mačiau jį tikrai linksmą. Žengė porą žingsnių, per petį atsuko į mus galvą ir sviedė aukštyn ranką. Šypsojosi. Dar kartą atsisuko, darkart pamojo. Dar vieną kartą pademonstravo nerangų vyrišką gražiojo moteriško gesto kopiją ir dingo duryse.

5

– Labai gražiai kalbėjo apie tą gestą. Bet aš manau, jis klydo. Lora nieko nekvietė į ateitį, ji tik norėjo parodyti esanti čia ir esanti dėl tavęs, – tariau aš.

Avenarijus tylėjo, iš jo veido nieko negalėjai išskaityti.

Priekaištingai pasakiau jam:

– Ar tau jo negaila?

– Gaila, – tarė Avenarijus. – Nuoširdžiai jį mėgstu. Jis inteligentiškas. Sąmojingas. Komplikuotas. Liūdnas. Bet svarbiausia: jis padėjo man! Neužmiršk to! – Ir pasilenkė prie manęs, lyg nenorėdamas palikti be atsako neišsakytąjį mano priekaištą: – Pasakojau tau apie savo sumanymą užduoti publikai klausimą: kas norėtų slapta gulėti su Rita Heivort, o kas mieliau rodytųsi su ja viešumoje? Rezultatą galime nuspėti iš anksto: visi, įskaitant paskutinį vargetą, tvirtintų, kad norėtų su ja pergulėti. Visi juk nori pasirodyti esą hedonistai, pasirodyti tokie patiems sau, savo žmonoms, galų gale ir nuplikusiam apklausų valdininkui. Tačiau tai – saviapgaulė. Komedija. Šiandien nebėra hedonistų. – Paskutiniuosius žodžius ištarė primygtinai pabrėždamas, nusišypsojo ir pridūrė: – Išskyrus mane.

Ir tęsė:

– Kad ir ką jie tvirtintų, jeigu pasitaikytų tikra galimybė rinktis, visi, sakau tau, visi pasirinktų pasivaikščiojimą su gražuole centrinėje aikštėje. Nes visiems svarbiau ne malonumas, o pasirodymas, regimybė, o ne tikrovė. Tikrovė jiems

jau nieko nereiškia. Niekam. Mano advokatui ji apskritai negzistuoja. – Paskui su savotišku švelnumu pridūrė: – Todėl galiu tau iškilmingai prisiekti, kad jis nebus skriaudžiamas. Ragai, kuriuos turi, liks nematomi. Giedros metu bus žydros spalvos, pilkos – lyjant. – Dar pridūrė: – Galų gale nė vienas vyras neįtars, jog žmogus, su peiliu rankoje prievartaujantis moteris, yra jo žmonos meilužis. Tai du skirtingi, nesuderinami paveikslai.

– Palauk, – tariau. – Ką, jis *iš tikrųjų* mano, jog tu norėjai prievartauti moterį?

– Juk sakiau tau.

– Maniau, kad juokauji.

– Negalėjau juk išduoti savo paslapties! – Ir tęsė: – Bet jei ir būčiau pasakęs tiesą, nebūtų patikėjęs. O patikėjęs iškart būtų nustojęs domėtis mano atveju. Buvau jam vertingas tik kaip prievartautojas. Pajuto man tą nesuvokiamą meilę, kurią didieji advokatai patiria nusikaltėliams.

– Bet kaip tu viską paaiškinai?

– Nieko ir neaiškinau. Mane paleido nesant įrodymų.

– Kaipgi nesant įrodymų! O peilis!

– Iš tikrųjų, buvo nelengva, – tarė Avenarijus, ir aš supratau, kad nieko daugiau nesužinosiu.

Kiek patylėjau ir paklausiau:

– Tu niekaip nebūtum prisipažinęs, kad badei padangas?

Papurtė galvą.

Savotiškai susigraudinau:

– Tai buvai nutaręs geriau sėsti į kalėjimą kaip prievartautojas, bet neišduoti žaidimo...

Ir tą akimirką supratau jį: jei negalime pripažinti svarbos svarbiu save laikančiam pasauliui, jeigu šiame pasaulyje mūsų juokas nesulaukia atgarsio, lieka viena: pasaulį paversti žaidimo objektu; paversti jį žaisliuku. Avenarijus žaidžia, ir vienintelis jam svarbus dalykas svarbos netekusiame pasaulyje –

tai jo žaidimas. Bet jis supranta šituo žaidimu nieko nepralinksminsiąs. Ir, dėstydamas ekologams savo pasiūlymus, nesitikėjo jų juoko. Tik norėjo save pralinksminti. Pasakiau:

– Žaidi su pasauliu, kaip melancholiškas, broliuko neturįs vaikas.

Taip, tai Avenarijaus metafora! Ieškojau jos nuo mūsų pažinties pradžios! Pagaliau!

Avenarijus šypsojosi kaip melancholiškas vaikas. Tarė:

– Broliuko neturiu, tačiau turiu tave.

Atsistojo, aš taip pat pakilau, atrodė, kad po paskutinių Avenarijaus žodžių mums belieka apsikabinti. Tačiau susizgribome, kad esame vienomis maudymosi kelnaitėmis, išsigandome intymaus nuogų mūsų pilvų susilietimo. Suglumę nusijuokėm ir nuėjome į rūbinę, kur iš garsiakalbių gitarų lydimas klykė plonas moters balsas, tad nė kalbėtis nesinorėjo. Žengėm į liftą. Avenarijus leidos į požemį, kur stovėjo jo mersedesas, palikau jį pirmajam aukšte. Iš penkių vestibiulyje išlipdytų plakatų šypsojosi penki skirtingi veidai vienodai iššieptais dantimis. Atrodė, jie tuoj įkąs man; paskubom išėjau į gatvę.

Gatvė buvo perpildyta be perstojo signalizuojančių automobilių. Motociklai užlėkdavo ant šaligatvių ir vingiuodavo tarp pėsčiųjų. Galvojau apie Anjė. Šiandien lygiai dveji metai, kai pirmą kartą viršuje, klube, laukdamas Avenarijaus, įsivaizdavau ją. Todėl šiandien ir užsakiau butelį vyno. Baigiau romaną ir norėjau atšvęsti tai toje pačioje vietoje, kur gimė jo sumanymas.

Automobiliai trimitavo, skardėjo pikti žmonių balsai. Tokioj pačioj spūsty Anjė kažkada troško nusipirkti neužmirštuolę, vieną vienintelį neužmirštuolės žiedelį; norėjo laikyt jį prieš akis kaip paskutinįjį vos įžvelgiamą grožio pėdsaką.

1988 m. gruodis,
Reikjavikas

Turinys

Kundera, Milan

Ku-183 Nemirtingumas : romanas / Milan Kundera ; iš čekų kalbos vertė Almis Grybauskas. – 2-asis leid. – Vilnius : Tyto alba, 2003. – 378[6] p.

ISBN 9986-16-326-9

Pasaulyje garsaus čekų kilmės rašytojo M. Kunderos, dabar gyvenančio Prancūzijoje, romanas „Nemirtingumas" prancūziškai išėjo 1990 m. – anksčiau negu originalo kalba – ir Prancūzijoje jo buvo parduota 14 tiražų. Po dviejų mėnesių pasirodžiusi Italijoje ir Ispanijoje, ši knyga iškart tapo bestseleriu. „Nemirtingumas" – tai minties romanas, kupinas ironijos ir žaismės.

UDK 885.0(44)-3

MILAN KUNDERA

NEMIRTINGUMAS

Romanas

Iš čekų kalbos vertė *Almis Grybauskas*

Viršelio dailininkė ir fotografė *Ilona Kukenytė*

SL 1686. 2003 11 17. 12,79 apsk. l. l. Tiražas 3000 egz. Užsakymas 1329
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio 10, 2600 Vilnius, tel./faks. 2498602, tytoalba@taide.lt
Spausdino UAB „Spaudos kontūrai", Viršuliškių skg. 80, 2056 Vilnius

„Po antrojo gyvenimo periodo, kai žmogus neįstengia atitraukti akių nuo mirties, ateina dar ir trečiasis, trumpiausias ir slaptingiausias periodas, apie kurį mažai žinoma ir kalbama. Jėgos senka, ir žmogų apima nuginkluojantis nuovargis. Nuovargis: tylus tiltas nuo gyvenimo kranto į mirties krantą. Mirtis taip arti, kad jos pojūtis atbunka. Ji vėl tampa nematoma, neįžiūrima, nepastebima kaip kasdieniai nusibodę daiktai.“

Atsitiktinis moters mostelėjimas ranka plaukimo instruktoriui rašytojo vaizduotėje sukuria ištisą moters paveikslą ir tampa impulsu vienam garsiausių Milano Kunderos romanų – „Nemirtingumas“ (1990). Kaip Flaubert'o Ema ar Tolstojaus Ana, Kunderos Anjė įkūnija geidulį ir neapibrėžiamą ilgesį. Iš šio paveikslo Kundera su jam būdingu mago meistriškumu plėtoja pasakojimą, užčiuopdamas giliausius pasąmonės klodus ir amžinąsias egzistencijos temas.

Pats rašytojas apie šį romaną sako: „*Nemirtingumo* tema nėra modernusis pasaulis, Diabolos, pasak Avenarijaus, arba spektaklį vaidinanti visuomenė, kaip sako kiti. Juk nuo seniausių laikų žmogus rodo save, apsimetinėja, vaidina spektaklį...“

Autorius siekė ne tik specifinio minties virsmo, bet ir žaismės, primindamas, jog personažų gyvenimai yra meninio žaidimo dalis, trokšdamas, kad tas žaidimas teiktų džiaugsmo.

ISBN 9986-16-326-9

www.tytoalba.lt